

Cel mai iubit dintre pămînteni

Marin Preda

Vol. 1

PARTEA ÎNTÎIA

I

Moartea e un fenomen simplu în natură, numai oamenii îl fac înspăimîntător. Vorbesc de moartea naturală, care adesea e o dulce ispită. Înainte de a fi depus aici în această celulă, din care nu voi mai ieși decît pentru a intra într-o captivitate perpetuă, în plimbările mele solitare pe la marginea orașului, pe poteci, uitîndu-mă în jos și privind pămîntul, un sentiment senin se insinua în sufletul meu, la început de dragoste pentru el, pămîntul negru, tăcut, liniștit, apoi de atracție, de dorință, un fel de melancolie, de nostalgie blîndă, de a mă culca pe el și a rămîne acolo întins pentru totdeauna. Ceea ce și făceam, stînd cu ochii spre cer, pînă ce adormeam. Mă trezeam copleșit de un adînc sentiment de regret: de ce m-am mai trezit?

Dar moartea violentă, sinuciderea, la care ești împins de către oameni? Tandra nepăsare față de lume te poate stăpîni într-adevăr numai cînd te simți străin de propria-ți ființă, dar cînd, dimpotrivă, ai conștiința că ea este totul? Și știi cu certitudine că acest totul nu va mai fi liber niciodată? Închisoarea pe viață! Oricît m-ași strădui, mi-este cu neputință să-mi imaginez că, odată verdictul pronunțat, voi putea adresa lumii un tandru adio nepăsător.

Am mai avut de a face cu anchetele și justiția și am mai fost condamnat, dar nu pe viață și nu fără speranța de a ieși curînd. Nu fusese chiar *curînd*, dar nici prea tîrziu ca să nu pot uita. Acum însă descopăr cu groază că ei, cei care mă interogau, *erau liberi* (și asta se vedea din pofta cu care îmi consemnau depoziția, acele infame gesturi ale ființei animalice care se simte trăind fără opreliști, gestul cu care aplicau o șampilă, răsfoitul hîrtilor, mîncatul unui sendvici, înghiortăitul unui pahar cu apă, scîrțitul scaunului sub trupul voinic, ancorat bine în realitate, uitatul pe fereastră, căscatul, rîgîitul, gîndul la muierea tînăra pe care o vor strînge în brațe la noapte), iar eu nu voi mai fi niciodată ca ei, toate gesturile mele vor fi sau îmi vor reaminti că sînt condamnat să nu mai fiu liber pînă la moarte...

Știu însă că există pentru mine o scăpare: să fac să re trăiască în sufletul meu dulcea dorință de a intra în pămînt, să re trăiască apoi marea mea dragoste pentru ea, suferințele îndurate și apoi puterea exaltării de a muri. Prietenul meu, fostul judecător, m-a sfătuit să scriu pe larg cum s-au petrecut lucrurile, și să-i dau lui, care mi-e avocat, mărturisirea, s-o aibă pentru ultima înfățișare la proces. Nu știu la ce-i mai poate folosi avocatului, dar îmi face bine mie. Scriind, simt că trăiesc și într-adevăr gîndul morții inevitabile își diminuează puterea de a-mi îngrozi conștiința, care îmi șoptește: mii de oameni mor pe pămînt chiar în aceste clipe, oameni umili, dar și oameni mari; nu se poate spune că n-ai trăit din plin treizeci și cinci de ani, alții au murit mult mai tineri, nu trebuie să accepți să trăiești oricum...

Poate că mărturia aceasta va apărea odată, împreună cu eseul meu *Era ticăloșilor* și voi trăi astfel și prin cei care mă vor citi, nu numai, asemeni tuturor, prin fetița mea, deci mai mult, fiindcă familiile se sting și ele, uneori atât de repede încât se justifică pe deplin existența acelor artiști care se lasă devorați de demonul creației și nu mai au timp, sau nu-i mai interesează să se lase ispitiți de perpetuarea ființei lor efemere, posedați de ideea durabilității ei în spirit. Căci cultura e o formă de viață, prin care o colectivitate umană își exprimă forța creatoare. Tatăl meu, fost monteur de avioane, avea, în mod straniu, o aversiune față de cultură și mai ales față de scriitori, al căror statut social actual îl scotea din sărite. "Ce rost au ăștia?", zicea. Adică ce rost are să acorzi un statut social unor inși a căror activitate nu e strict necesară? Nu citea nimic, în afară de studii tehnice despre avioane, meseria lui, care de altfel îl pasiona. I-am vorbit într-o zi despre Eminescu, cu o pasiune ca și a lui, și atunci a rinjit cinic: "Ce Eminescu?! Eminescu e mort!" Vroia să spună că el va asambla avioane în eternitate, ceea ce nu s-a confirmat, fiindcă astăzi assemblează tractoare, sugerând adică o mentalitate foarte curentă, a unei civilizații tehnice, care se putea lipsi fără pagubă de poeți. "Așa ne putem lipsi de multe, i-am răspuns. Ce rămîne din activitatea voastră după ce muriți? O grămadă de fiare. În timp ce Eminescu nu va muri niciodată, cînd îl citesc simt că e printre noi, aieva." "Ba e mort de-a binelea, îngropat în cimitir." Puteam atunci să accept această gîndire a lui ca pe ceva straniu, venea parcă din altă planetă și adolescentul din mine o resimțea ca pe un șoc: era o enigmă a acestor timpuri. Simțeam că în alcătuirea intimă a ființei mele exista o lege și în a lui nu, și cum putea trăi fără această lege, sau ce lege îl călăuzea?

Dar iată-mă atingînd, chiar și pe un plan secund, miezul existenței mele și, ca întotdeauna la cei loviți, gîndul mi se întoarce înapoi, la vremea inocenței pierdute, cînd am săvîrșit prima infamie...

II

Am fost un adolescent dur și turbulent, dar rău conștient nu i-am făcut pe atunci decît mamei, fiindcă pentru duritatea mea am fost pedepsit (fără să mai spun că violența gîndirii îmi era respinsă, nu întotdeauna ușor, e adevărat, dar pătrundea greu în suflete și cînd pătrundea apărea ura împotriva mea, aversiunea instinctivă de apărare). Fetele mă ocoleau, adică nu se îndrăgosteau de mine, nu știam pe atunci de ce, pentru că nu eram urît, tocmai de aceea, pentru această duritate de care nu eram conștient, iar turbulența era socotită de cei înțelepți proprie vîrstei și rareori îmi atrăgea vreo pedeapsă prea gravă. Eram chemat în cancelariile școlilor prin care am trecut, moralizat cu grijă și persuasiune, fiindcă eram un elev bine pregătit și reînviam în conștiința pedagogilor mei principii care cu cei buni (considerați că toți ar fi fost buni!) erau pe stinse.

Tinerețea e o trufie, rareori o valoare. Cel puțin în cazul meu. Trufia mi-a apărut în conștiință într-o zi cînd am citit în Platon următoarea afirmație: "Dacă moartea ar fi sfîrșitul a tot, cei mai în cîștig ar fi ticăloșii, moartea i-ar elibera și de trup și de suflet și de păcate... și tăcerea care s-ar lăsa peste mormintele lor ar fi egală cu a celor care au fost virtuoși". Citatul e exact pînă la punctele de suspensie, restul e o adăugire a mea de acum, dar și de atunci, cînd am închis cartea și am gîndit cu neasemuit orgoliu: "Ei bine, Platon, moartea nu e sfîrșitul a tot? Adică ce mai urmează? Întrucît virtuoșii ar avea

alt destin final decît al ticăloşilor?" Aici e cazul să adaug" că, deşi aveam pe atunci abia şaisprezece ani, îmi pierdusem de mult credinţa în Dumnezeu şi în viaţa viitoare, nu prin vreun proces dramatic, ci pe nesimţite, prin lipsa simplă de credinţă a altora, care spuneau de pildă, la un pahar, cu veselie, sau fără vreo zguduire: ai murit, te mănîncă viermii... sau: sufletul nu se duce nici în rai, nici în iad, fiindcă nu s-a întors nimeni de-acolo să ne spună cum e. Să zicem că două mii de ani credinţa Nazarineanului ne-a cutremurat conştiinţele, şi încă ni le mai cutremură (pe a mamei mele într-un fel adînc, o să mă opresc curbînd asupra acestui lucru), dar ce îl determină pe Platon să creadă că moartea nu e sfîrşitul a tot? Hadesul şi Cîmpiile Elizee erau nişte simple mituri şi apoi cine să coboare acolo şi să le dea sînge să bea acelor jalnice umbre şi în acest fel să poată să mai reînvie în ei viaţa, cum povesteşte Homer? Aveam pe atunci în şcoală un subdirector cam brutal, profesor de gimnastică, singurul care mă umilea prin pedepsele pe care mi le aplica, prin stupiditatea lui sigură de sine, dispreţul agresiv faţă de lecturile mele din afara programei şcolare; îmi răscolea cărţile în pupitru, le silabisea titlul cu scîrbă şi le scutura de coperti ca şi cînd s-ar fi aşteptat să pice din ele fotografii pornografice (am acum un moment de falsă memorie, parcă au mai trăit şi alţii o astfel de scenă, parcă am citit-o undeva) şi mă ameninţa cu eliminarea din toate şcolile dacă mai citeam astfel de... astfel de... şi de indignare nu-şi găsea cuvintele şi îmi arunca pe jos cărţile, stîrnind în mine o astfel de ură încît nici la maturitate nu m-am eliberat de ea. Am spus în clasă, după ce dădusem de pasajul lui Platon, "dacă e să fim nemuritori împreună cu domnul Latcu (era numele subdirectorului), dacă adică şi sufletul lui e nemuritor, prefer să ne mănînce viermii pe amîndoi şi nemurirea să înceteze". Am fost chemat în cancelarie de părintele Dobre, profesorul nostru de religie. M-a muştrat cu blîndeţe (fusesem, bineînţeles, turnat). "Cum, băiete, tu nu crezi că sufletul e nemuritor?" "Nu cred, părinte!" "Rău trebuie să fi trăit tu în cei şapte ani de acasă! a exclamat el cu sinceră compătimire. Mama şi tata nu te-au învăţat să te închini?" "Ba m-au învăţat, i-am răspuns, am trăit bine în cei şapte ani şi mama se închină ori de cîte ori se aşează şi se scoală de la masă." "Atunci cum, fiule? Cum ai ajuns tu să... Ce sînt părinţii tăi?" a schimbat el vorba, nevoind parcă să reformuleze lipsa mea de credinţă, care era poate doar o bravadă şi nu trebuia să fiu judecat aspru. I-am răspuns că tatăl meu e monteur la uzina de asamblat avioane şi mama casnică şi că sînt singurul lor băiat... "Aha, zice, te-au cam răsfăţat, aşa se întîmplă... o să vezi tu cum o s-o păţeşti cînd o să te faci mai mare, cum o să-ţi aduci aminte de Dumnezeu şi o să te rogi..." Am vrut să-i răspund că asta n-o să se întîmple, dar mi-am dat seama, adică am gîndit că părintele nu e un fanatic nici al ideii de divinitate, nici al vreunei alte idei şi că n-avea rost să-mi pierd vremea cu el. "Bine, părinte", i-am răspuns şi am ieşit rînjind...

În loc să fiu neliniştit, turmentat ca un erou dostoevskian că dacă Dumnezeu nu există totul ne este permis, dimpotrivă, simţeam o jubilaţiune liniştită că sînt liber de credinţă şi nici un imbold de a săvîrşi ceva nepermis nu mă ispitea. Mai tîrziu, citind filozofi care aveau trufia de a demonstra existenţa lui Dumnezeu pe cale raţională, ba chiar de a pune oarecare ordine în viaţa noastră afectivă, precum Mendeleev în elemente, mă pufnea rîsul: cum să demonstrez ceea ce nu se poate demonstra? Omul e astăzi pedepsit pentru curiozitatea lui de a fi dorit să descopere tainele universului şi avea dreptate scriitorul rus care îşi pierduse credinţa, că ar dori să fie o cîrnăţareasă grasă care se duce duminica la biserică şi aprinde cu evlavie o luminare sub icoana lui Cristos. Cred şi eu. Pentru că nu mai ştia ce să facă singur şi gol într-un

univers de catran, pitit pe o planetă pe care n-o prețuia, o planetă de vis în care gazele din jurul ei fac să apară o lumină într-adevăr divină dar reală, fizică, și un cer albastru care naște în inimile noastre un elan nedefinit, sentimentul eternității fără religie, fără evaziune mistică. Dar asta s-a întâmplat ca urmare a primului șoc al unor mari spirite cu universul depopulat de zei. Asupra mea șocul n-a mai avut nici un efect și nu invidiam nici pe departe pe cîrnățareasă în chestiune, existentă și azi pe ici, pe colo...

Aici însă revin asupra mamei. Și ea aprindea o lumînare sub icoana Maicii Domnului, fără să fie o cîrnățareasă grasă.

III

Învățase și ea la liceu (făcuse cîteva clase, dar, lucru frecvent pe atunci, părinții n-o mai putuseră ține) că pămîntul e rotund, că e o planetă care se învîrtește în jurul soarelui și că distanța dintre pămînt și cea mai apropiată stea... da' nu, aceste lucruri n-o turburau deloc, n-avea sentimentul că sînt adevărate, erau simple *lecții*, care trebuiseră să fie învățate, în timp ce Dumnezeu era real, nu fusese învățat, ci se născuse cu el în suflet... Cum? Tot așa de simplu cum nu se născuse în mine; cuvintele "dacă dă Dumnezeu" sau "dacă ne-ajută Dumnezeu" sau "s-a supărat Dumnezeu pe noi", rostite în casă, auzite și pe stradă și confirmate solemn în biserică, prinseseră în ea rădăcini adînci, în timp ce la mine nu prinseseră, fuseseră spulberate de primul gînd care îmi venise într-o zi cînd mă întrebam asupra locului propriu-zis unde putea să stea Dumnezeu. Răspunsul că stătea "în ceruri" mă făcuse să dau capul pe spate și să izbucnesc într-un rîs sarcastic. Care ceruri? Existau mai multe? Eu aflasem că era unul singur, de cîteva sute de kilometri înălțime, după care urma întunericul. Unde stătea deci Dumnezeu, unde erau raiul și iadul, în Sirius, în Vega? Sau poate mai departe? În Dostoievski un personaj ironizează pe altul care îl suspecta că ar crede în acel Dumnezeu cu barbă și în acel iad cu tavan în care dracii înfig furca în tine și te țintuiesc cu ea de acest tavan. În primul rînd chiar cuvîntul furcă ar naște nedumeriri. Furca are o coadă de lemn și vîrfurile cu trei brațe de metal. Ei bine, de unde luau dracii lemn și cine le turna fierul? Iadul nefiind plasat pe pămînt, unde puteau fi făcute furcile? Nici Dante nu se turbură de aceste detalii în *Infernul* lui. Dostoievski are aerul să spună că aceste întrebări sînt naive, e vorba de un cu totul alt Dumnezeu. Care? Nu se putea ca mama să nu fi știut că fulgerele și tunetele din timpul unei revărsări a cerului aveau o cauză precisă, totuși, înspăimîntată, se închina cînd geamurile casei noastre erau zgîlțuite de suflul trăsnetelor apropiate. În același timp știa că există o lume invizibilă de ființe care ne puteau îmbolnăvi. Se scula dimineța de tot, în plină iarnă, și deschidea toate geamurile odăii în care dormeam și la întrebarea furioasă a tatei: "ce te-a apucat?" răspundea decisă: "să iasă microbii". În același timp eu venisem pe lume ca "un dar al lui Dumnezeu".

Casa din care fusese petită era plină de fetele unui funcționar de la primărie, ea fiind cea mai mare și, deși avea surori mai mici și mai frumoase, monteurul de avioane se lăsase prins în complotul subtil al familiei funcționarului. Cînd se ducea în vizite, surorile ei îl primeau prost îmbrăcate și pieptănate, tăcute și absente, în timp ce numai sora lor mai mare arăta elegantă, servind ea la masă musafirul, vorbind numai ea, și încă cum, ca să se arate apoi după măritiș că nu-i plăcea nici să se îmbrace așa de bine și nici

să vorbească atît de mult ca în acele vizite ale tatălui meu. Dorința unei fete de a se mărita poate să fie atît de vie, să pornească adică atît de mult din adîncul ființei ei, încît poate să pară și în cele din urmă să fie chiar îndrăgostită. Furios dar și amuzat de slăbiciunea lui, în fond încîntat și nepăsător, tata nu înceta s-o înțepe chiar și după ce eu mă făcusem mare: "fă, într-o zi tot te trimit eu acasă și o divorțez pe sora ta mai mică și mă însor cu ea". Această soră, măritată cu un mototol, era cu adevărat îndrăgostită de tata. Cînd venea în vizite la noi, deși o însoțea bărbatul, sub adăpostul rudeniei îl pupa pe tata și îl strîngea în brațe și îl trăgea de păr prinsă de o veselie atît de mare încît ai fi zis chiar că e o strîcată, dacă spre sfîrșitul vizitei n-ar fi apărut pe chipul ei un fel de tristețe gravă și resemnată. Asta e, părea să spună, nu ne mărităm cu cine vrem, puteam eu să fiu nevasta acestui om, dar atunci cine ar mai fi luat-o pe surioara mea mai mare? Tata se simțea bine cu această dragoste a cumnatei, dar nu se lăsa ispitit să-i răspundă, cum auzea că se întîmplă în alte case. Îi ajungeau, se pare, acele clipe

cînd mama, încă în casa părinților ei, îl întîmpina plină de viață și de afecțiune. Afecțiunea rămăsese, dar strălucirea ei de atunci se potolise. Într-un fel, îi lăsa lui libertatea de bărbat, putea face ce vrea, să-i dea doar atîtia bani cît avea el chef, să lipsească de-acasă, să întîrzie în bodegi la aperitive cu prietenii, să n-o îmbrace luxos, să n-o scoată în lume... Ce bărbat putea părăsi o astfel de femeie? Dar care erau bucuriile ei în această viață? Cum, dar nu erau puține! Cînd spăla, de pildă, cu capul aplecat în cazan (o găseam adesea astfel venind de la școală) mama arăta atît de liniștită și de frumoasă încît acest spălat mi se părea un ritual misterios și nu trudă umiltoare. Mica noastră casă cu grădiniță mi se părea un colț al paradisului și totdeauna se întîmpla s-o găsesc aplecată asupra a ceva; știa să insuflă viață lucrurilor. Toată copilăria mea am băut cafea cu lapte dintr-o frumoasă ceașcă de porțelan, cu flori roșii și albastre. Mișcările mîinilor mamei, cînd mi-o punea înainte, erau atît de încetinite și imi sugerau atît de curios sentimentul că această ceașcă nu e un simplu obiect care putea fi schimbat, încît fără să știu de ce (fiindcă mama nu-mi spunea nimic) impulsurile mele de copil se armonizau și-mi beam cafeaua aplecat cu grijă asupra mesei. Nu obiectul mi se părea de preț, ci sufletul mamei împrăștiat în lucruri. Această ceașcă există, cred, și astăzi, deși mama a murit... Nu toți oamenii se simt bine într-o implicare în viața obiectelor create de mîini umane destoinice care le făcuseră, pe cît era mama în a le feri, în a-și păstra bogăția sufletului avînd grijă să n-o risipească de desordinea pe care ar crea-o eliminînd un lucru din viața ei, de care sînt legate clipe de preț, ziua cînd l-a cumpărat, cînd era poate fericită, cînd afară era poate primăvară, cînd vocile oamenilor, zgomotul străzii, zborul vrăbiilor aveau în ea un ecou magic, mîna bărbatului care o strîngea pe-a ei îi dădea un fior subțire, adînc, diafan... Mama a murit lăsînd în șifonier o scurteică de catifea din tinerețe, mai durabilă decît viața ei... Poate că starea de spirit a generațiilor se schimbă? Oricum, se cristalizează diferit, din amalgamul de pasiuni care o domină. Se va vedea chiar la mine, de timpuriu.

IV

Tatăl meu nu se gîndi s-o gonească pe mama nici după ce anii trecînd ea nu-i dăruie copii. Mama nu se neliniște și nici nu se duse la doctor, ci la biserică. Femeie tînără, stătea printre babe și lungă vreme îngenucheată în

fața icoanei Maicii Domnului, cu gândul îndreptat spre ea, cea preacurată care, fecioară fiind, născuse prin sfântul duh . Sfânt sau nu, avusese cu el un copil, putea deci s-o roage, și e de închipuit ce se întâmplă cu mama când nu mult după aceea rămase însărcinată. Fără să devină bigotă agresivă, cum erau atâtea altele, i se deslegă totuși limba și păstrându-și secretul sufletului, adică nedorind să convertească pe nimeni spre lumea de miracole a credinței, începu să interpreteze timid, dar cu hotărâre nenorocirile altora ca fiind o consecință a grelelor păcate pe care le săvârșiseră în viață, ei sau înaintașii lor, mergând înapoi pînă la nouă neamuri și care nu întirziau să-și ceară "răsplata". "Cine te-ar auzi vorbind, îi spunea atunci tatăl meu, ar crede că neamurile tale de-acum și cele nouă din urmă au fost niște sfinți!" Tata nu era sarcastic și nici ispitit să facă speculații de acest fel, dar ceva nu-i plăcea din spusele mamei. "Ceea ce spui tu, continua el, e de o prostie nemaiauzită. Ai tăcut atîția ani ca să înceapă mintea ta să cadă în doaga babelor. Ia vezi! Mie nu-mi trebuie babă în casă..."

Și începea să-și repete vechile amenințări, voalate acum, fiindcă eram mare și nu trebuia să aud eu, dar destul de clare ca să le înțeleg. "îmbracă-te și tu mai bine, continua, mai du-te și tu la coafor, dă-ți cu pudră și cu ruj și mai lasă biserica." Mama avea destul humor ca să suridă de furia lui, îi spunea "e numai gura de tine!"; nu-i urma sfatul decît în parte, își mai cumpăra cîte-o rochie, dar sprîncenele ei erau subțiri de la natură și bine arcuite, părul și-l spăla și-și făcea singură un coc la ceafă, iar chipul alb n-avea nevoie de pudră și buzele frumoase, care mă sărutau și îmi șopteau cuvinte de alint, rămîneau așa cum i le știam și cum i le vedeam de-aproape, curate, puțin deschise parcă de extaz cînd mă pieptăna, înainte de a pleca la școală și seara cînd mă culca și mă închina, stînd umilă, adesea în genunchi în fața mea ca în fața unei zeități care în mod bizar îi și semăna la trăsături, copilul ei și în același timp "al lui Dumnezeu"...

Să fi avut treizeci și șapte de ani mama, sau poate treizeci și opt, cînd între ea și tata se întâmplă ceva. Sau abia atunci ghiceam eu că între ei se întîmplase ceva încă mai demult. Veneam toți de la o nuntă, la începutul unei toamne, eram licean în marele nostru oraș de provincie, aveam paisprezece ani și am înțeles bine scena care a avut loc acasă, noaptea tîrziu, trezindu-mă din somn. Casa noastră avea o odaie mare în care dormeam toți trei, fiecare în patul lui, o sufragerie și o bucătărie și o odaie mai mică, cu lucruri bune în ea, un fel de salon unde tata își bea cafeaua, citea ziarul și primeam musafiri. De obicei adormeam toți îndată ce stingeam lumina. De astă dată însă am simțit că tata se foia în așternut, am ațipit și m-a trezit scîrțîitul podelei: tata se sculase și stătea pe marginea patului, parcă la pîndă. Eram mare, mi-am dat seama ce aștepta: să audă dacă dorm eu. Mi-am făcut respirația simțită poate chiar mai tare decît trebuia și atunci l-am văzut că se ridică, se apropie de patul mamei și se culcă alături. Nimic altceva, s-a culcat chiar întors cu spatele. Tăcerea s-a așternut o vreme asupra casei. Și deodată mama s-a trezit și i-am auzit glasul parcă înspăimîntat: "Ce e cu tine aici? Ei, ce e cu tine?" Tata nu i-a răspuns, părea adormit buștean (poate chiar adormise, băuse la nuntă, totuși ceva îmi spunea că nu dormea nicidecum) și atunci, indignată, vocea mamei a revenit: "Ce cauți aici? Scoală-te și du-te în patul tău! Ce înseamnă asta?" Așteptam să aud cuvintele (nu știam de unde le auzisem, oricum niciodată de la ei): E copilul aici! Sau: nu ți-e rușine de copil? Dar mama, spre uimirea mea, nu le pronunță. Deci nu din pricina mea nu trebuia să vie el în patul ei. Îl zgîlții: "Pleacă de-aici!", cu un fel de oroare înspăimîntată că s-ar fi putut ca el să nu

plece și atunci ce se va întâmpla cu ea? Tata scoase un fel de mîrîit, tuși, se mișcă și tăcu mai departe. Și atunci mama pronunță cuvîntul "rușine", dar nu cu înțelesul pe care îl așteptam eu: "Nu ți-e rușine, om bătrîn?!". Astfel îi zise. Am încetat să mai respir, atît de tare m-au uluit aceste cuvinte. Cum om bătrîn? Tata nu era nicidecum om bătrîn, era subțirel și tînăr, abia trecuse de patruzeci de ani, avea părul negru, pasul elastic și era sănătos, aperitivele lui erau inocente, nu-l văzusem niciodată beat, sau oftînd, sau văitîndu-se, cum fac oamenii care simt cum începe să-i apese greutatea anilor și începe să le piară gustul pentru muncă. Dimpotrivă, el își iubea din ce în ce mai mult avioanele lui și pleca și se întorcea voios de la uzină. Dar mama? Ea se considera bătrînă!? Pentru mine era neschimbată, obrazul ei n-avea zbîrcituri, privirea îi era vie, gura la fel de fragedă și plină de căldură cînd mă săruta ca și atunci cînd eram mic, nu lîncedă și cu ceva de iască, așa cum era a altor doamne sau rubedenii care ne vizitau. Oricum glasul ei mi se părea straniu, străin, al unei străine, parcă nu mai era mama, soția tatălui meu, ci o femeie într-adevăr necunoscută de noi doi, căci, deși nu-i prinsesem, sau mai bine zis nu-i surprinsesem niciodată făcînd sau numai dorind să facă dragoste, cum auzisem că se întâmpla în alte familii, bănuiam că asta se întâmpla totuși în lipsa mea sigură de acasă, cînd plecam pe la rude sau la vreun coleg... Dar iată că nu ! De cînd oare? Și de ce? Desigur, după petrecerea de la nuntă, fusesem eu gata să gîndesc, tatăl meu uitase sau crezuse că nu-l puteam auzi și se dusese în patul ei. Dar ceea ce îi spunea ea mă făcea să înțeleg limpede că încă mai demult mama... și se părea chiar, din surpriza pe care i-o simțisem în glas, că între ei doi acest lucru se limpezise odată și el acceptase acest lucru nefiresc... Mi-am reluat răsufierea, în timp ce, cu ochii deschiși și cu auzul încordat, așteptam să văd sfîrșitul. Tata s-a ridicat în cele din urmă și a rămas vreme îndelungată pe marginea patului. Apoi cu mișcări într-adevăr de om bătrîn s-a întors în patul lui și și-a aprins o țigare. "Cine știe, mi-am spus, poate că într-adevăr sînt bătrîni amîndoi și mama are dreptate..." Așa am gîndit în clipele acelea, dar dimineața, cînd i-am văzut pe amîndoi, acest gînd s-a spulberat. Nu eram dintre acei copii care nu observă treptele vîrstei și confundă, adică nu fac nici o deosebire între o femeie de treizeci și opt de ani și una de șaiszeci. La liceu aveam o femeie de serviciu de vreo cincizeci și mă uitam (adică se uitau și alții) cu un fel de amețală la trupul ei încă tînăr, aplecat asupra coridoarelor pe care le spăla. Și odată cînd am prins-o singură am încetinit pașii s-o văd mai bine; a întors capul și s-a uitat la mine cu un surîs de complicitate și, ca din întîmplare, m-a atins cu șoldul... Mi-am văzut de drum cu fruntea sus, dar surîsul și atingerea ei m-au făcut să înțeleg că muierea dracului ar fi vrut să facă dragoste cu mine... Avea viață în trupul ei și am auzit mai tîrziu că unii dintre colegii mai mari știau unde stă...

V

Azi pot să spun cu certitudine că nu mulți ani după întîmplarea din acea noapte s-a petrecut cu mine o schimbare. Curios, m-am pomenit urmărind viața tatălui meu. Căuta el altă femeie? Lipsea nopțile de-acasă? Sau se ducea undeva unde nu putea fi găsit? Nicidecum, la ora unu ieșea de la uzină, și de la liceu treceam pe la bodega lui preferată unde își lua aperitivul cu prietenii. Veneam împreună acasă, luam masa, urma tabietul cu cafeaua și răsfoitul ziarului, dormea o oră, apoi se îmbrăca și la ora cinci era din nou printre

avioanele lui, după care la opt și jumătate seara se întorcea acasă. Duminicile sau sărbătorile mergeam în vizite, cu mama, sau primeam la noi... Vreo urmă de regret, de melancolie pe chipul lui? Nici una...

Tocmai în perioada aceea începea să crească în mine trufia de care am pomenit. Mama a început să-mi devină străină și în același timp glasul meu spart și orgolios de adolescent care îl disprețuia pe Platon a început să se audă tare în casă. "Și tu ce crezi, mamă, am spus odată pe neașteptate, că după moarte o să ajungi în rai?" Ea rămase o clipă nemișcată când mă auzi prima dată pronunțând în fața ei asemenea cuvinte, tata se uită și el la mine, dar cu altă privire, amestecată, ar fi trebuit să-mi dea una peste bot, dar se abținu. Totuși spuse nehotărît: "Nu ți-e rușine, măgarule, să vorbești așa cu maică-ta?" "Sigur, am spus, vechea istorie, *nu ți-e rușine, măgarule!* Întii că măgarul e un animal simpatic, trimiterea noastră în regnul animalier nu știu de ce i-ar jigni pe unii. Chiar dacă mi-ai spune *porcule!* nu m-ar deranja. Nu-l gîdilăm noi pe burtă toată ziua și îl mîngîiem? Rămîne cuvîntul *rușine*. De ce mi-ar fi rușine?" "Cum de ce, mi-a răspuns tata, te-a făcut, te-a șters la cur, astea sînt vorbe la un băiat bine crescut?" "Ei na! am exclamat batjocoritor, simțindu-i slăbiciunea, parcă aici e vorba de bună creștere..." "Dar despre ce e vorba?" "E vorba despre religie." "Și ce-ai tu cu religia?" "Am! Religia slăbește forța vitală a oamenilor."

Atît am spus atunci și m-am ridicat de la masă amețit, ca și cînd aș fi băut o sticlă cu vin. Nu-mi dădeam seama cum se copsese în mintea mea ideea că religia slăbește forța vitală a oamenilor, de la ce pornise, fiindcă preotul nostru care sluja în biserica din cartier era un om foarte vital, bea și mîncea zdravăn și o istovise pe coana preoteasă făcînd-o să nască o puzderie de copii. Poate părintele își făcuse din slujirea lui Dumnezeu doar o meserie? Adică n-ar avea credință? Ce vroisem să spun? Și pe urmă știam că religia nu slăbise nicidecum forța vitală a oamenilor. Cruciadele, inchiziția, războaiele religioase în general arătau dimpotrivă o imensă forță vitală. Puterea papilor, excomunicările lor, care puteau speria și distruge un rege care venea să se umilească zadarnic la Canossa, nu însemnau nicidecum slăbiciune fiindcă se sprijineau pe credința oamenilor. Papii n-aveau armate puternice, deși s-a întîmplat să și aibă, dar puterea lor era în altă parte... Era adevărat, se întîmpla ca unii prinți sau regi să prindă cite-un papă mai slab și să-l lovească peste obraz cu mînușa de fier, sau să-l silească să părăsească Vaticanul și să-și mute reședința la Avignon. Oricum, să dai ordin să fie ars pe rug un om, zis eretic, cine ai mai avea astăzi curajul s-o facă? Poate vrusesem să spun că creștinismul a degenerat și cu el și forța vitală a celor care mai credeau în Dumnezeu? Nu, gîndul meu era obscur, numai starea de spirit mi-era mai clară: prinsesem aversiune față de mama și nici pentru tata nu mai aveam respectul din copilărie.

Credincioșii însă nu resimt primul șoc cînd li se da o lovitură. Mama nu se supără pe mine. Dar aversiunea mea era abia la început. Într-o seară, cînd mă închina ca de obicei înainte de a adormi, îi dădui una peste mîna cu care făcea crucea. Gestul violent n-o descumpăni și nici nu mă spuse tatei. Continuă să se închine singură, se lăsă în genunchi în fața icoanei din odaie, sub care ardea veșnic o candelă cu untdelemn, și rămase astfel cu capul plecat spre pămînt vreme îndelungată. "Da, i-am șoptit, roagă-te pentru mine, că o să-mi vie mie credința de o să pot muta munții din loc. Mai bine te-ai ruga pentru tine, fiindcă cine nu știe ce e păcatul nu înseamnă că e un sfînt, ci *un* neputincios, nu-l săvîrșește fiindcă nu e în stare, nu fiindcă are credință

puternică... Apoi într-o tîrziu: Sfîntul apostol Pavel întîi i-a cîșăpit pe creștini și pe urmă a trecut în fruntea lor și a început să le trimită plicticoasele lui epistole către corinteni și efeseni. Era ceva de capul lui, și-a dat seama că turma umană pornise irezistibil într-o direcție și că risca să nu mai poată gusta și el din puterea pe care cezarii începuseră să n-o mai aibă asupra oamenilor."

Nu mi-a răspuns decît după cîteva luni, cu o tristețe posomorită, dar cu toate puterile adunate în ea și reduse la esența credinței, și nu la idei despre credință. "Dacă o să mă duc în rai sau în iad, eu nu știu, un singur lucru știu, pe care tu nu-l înțelegi acuma, zăpăcit cum ești de învățătură, că Isus a îndurat calvarul pentru păcatele noastre." Eram numai noi doi acasă și mă prinsese bine, uitasem de cîtva timp s-o mai chinuiesc, citeam ceva frumos, *Les misérables*, tocmai îl terminasem în acele zile și simțeam nevoia să recitesc începutul, care mi se păruse cam plicticos, sărisem, dar pe parcursul lecturii îmi dădusem seama că era cheia de boltă a acestei epopei și eram la scena în care simpaticul Myriel, *un juste*, se descurcă formidabil cînd poliția îi aduce acasă pe Jean Valjean, ocnașul pe care cu o seară înainte îl pusese la masa lui; vruse să-l omoare în timpul nopții și în cele din urmă doar îl jefuise și fugise dimineața cu argintăria în traistă. Cum, exclamă acest om drept, dar nu le-a furat, eu i le-am dăruit și încă ceva, iată, a uitat să ia și sfeșnicele, și zicînd acestea s-a întors din prag, a revenit cu prețioasele obiecte de rugăciune și i le-a vîrît în desagă. Zîmbeam. Îmbătrînind, gîndeam, unii oameni se agață de lucruri, dar alții se desprind. Myriel, pesemne, făcea parte din această a doua categorie. Dar era posibilă și interpretarea pozitivă, asta era frumos, alte fapte ale lui îndreptăteau tocmai această capacitate a prelatului de a fi inspirat, dotat cu o intuiție adîncă a abisurilor umane. El trăia în lumină, pe care o și răspîndea. Credința era ceva secundar. Mama, văzîndu-mă zîmbind, se învîrtea pe lîngă mine și, prins de un elan, dar rîzînd, i-am povestit scena și i-am tradus și pasajul de șoc. "Și tu de ce rizi?" m-a întrebat. "Așa, i-am răspuns, e scris frumos. Omul ăsta avea să-l salveze în acest fel pe ocnaș, nu numai de lanțurile în care urmau să-l pună oamenii pentru tot restul vieții, ci și de cele în care firea, instinctele lui bestiale îi înlănțuiseră sufletul." "Așa a făcut și Isus", mi-a răspuns ea și după o tăcere și-a continuat gîndul ei că nu știe dacă o să ajungă în rai sau în iad, dar știe cu certitudine că Nazarineanul s-a lăsat răstignit pentru păcatele noastre.

Am sărit din pat. "Care păcate, marnă, i-am strigat în față, ce păcate ai făcut tu? Ce înțelegi tu prin păcat? Trebuie să-mi spui, fiindcă trebuie să știi, altfel nu ți-ar fi atît de frică să-l faci! Ai omorît pe cineva, sau ai vrut să-l omori? Ți-ai omorît bărbatul ca să trăiești cu altul? Ce ești tu, Clitemnestra, care l-a înjunghiat pe Agamemnon în baie, ca pe o vită, ajutată de iubitul ei, după ce i-a aruncat o plasă în cap și a înroșit baia cu sîngele lui? Trezește-te și răspunde-mi, sau dacă nu poți acum, începe prin a te gîndi și într-o zi, tot gîndindu-te, o să poți să-ți răspunzi și să-mi spui și mie..."

Am început să mă plimb prin odaie, să mă uit afară pe geam, să mă întorc, să mă uit iar. Mama împătorea ceva, un cearceaf, cu mișcări care nu se mai sfîrșeau, cu bărbia în piept, posomorită și mîhnită. N-avea de gînd să-mi răspundă și mi-am reluat strigătele. "Ce e păcatul, mamă, spune-mi și mie, dar să nu vorbești de decalog: să nu furi, să nu minți, astea le știu. Tu nu minți și nici nu furi și nici nu-ți nesocotești părinții. O fi păcatul originar? Izgonirea din rai? Simți că ai fost pedepsită fiindcă ai mușcat din măr? De-aia nu crîcnești tu și muncești de dimineața și pînă seara, ca să-ți cîștigi pîinea cu sudoarea

frunții, cum a zis Dumnezeu când v-a prins că ați mâncat din pomul cunoștinții binelui și răului? Și eu îți spun ție că e mai bine că ați mâncat din acel pom, abia atunci ați devenit ființe vii, ce dracu era de făcut în Eden de dimineața și pînă seara? Fără noi Dumnezeu s-ar plictisi, așa se mai distrează și el văzînd cum unii îl înjură, alții ucid, alții se îmbată ca porcii și grohăiesc... Crezi că îi pedepsește pe cei care îl sfidează? Sau crezi că îi ocrotește pe cei care îl iubesc? Am optsprezece ani, dar am văzut destule ca să-mi dau seama că Dumnezeu, dacă există, nu răsplătește și nu prigonește pe nimeni, ne lasă liberi și în fața virtuții și în a păcatului și numai timpitul de Iov a putut să creadă că «Dumnezeu i-a dat, Dumnezeu i-a luat și să-i fie numele binecuvîntat». Dumnezeu nu i-a dat și nu i-a luat nimic, aici e toată chestia și ticăloșii înțeleg mai bine legile ascunse ale acestei lumi și sînt mai simpatici decît virtușii, ceea ce explică atracția pe care o simte toată lumea pentru ei. N-ai băgat de seamă? Cînd se adună cîțiva inși la un loc despre cine vorbesc cu admirație? Despre un ticălos! Cel mai iubit elev de la noi din clasă e un pungaș, fiindcă e vesel, știe ce e băutura (și i-a învățat și pe alții), fumează, se culcă cu fetele, e omul subdirectorului, turnător, e simpatizat de profesori (mulți din ei nici nu-l ascultă la lecții și cînd îl ascultă și o încurcă îl ajută cu bunăvoință, îi pun întrebări care conțin în ele și răspunsul), n-are griji în ceea ce privește viitorul, o să-și ia toate examenele și o să ajungă departe. El a înțeles că blestemul cu cîștigarea pîinii prin sudoarea frunții e o invenție și că în viață orice ocupație e bună, cu condiția să nu se transforme în muncă... Sînt singurul sau printre cei puțini care nu-l admiră și în ceea ce mă privește i-aș sparge țeasta! Fiindcă cei ca el ne vor călări, acum și totdeauna..."

M-am oprit, îmi pierdusem șirul. Uitasem că așteptam un răspuns de la mama. Ce era păcatul? Ea trebuia să știe, să cunoască această temere subterană, care făcea să existe pe lume virtușii sau doritori de virtute. "Ei, am repetat, îmi spui și mie ce este păcatul? Înțeleg că nu poți să-l spui pe-al tău, dar ce înseamnă, în general, a păcătui?!" "Ești un copil, zise ea, o să afli singur ce e."

Știu de pe acum, sînt în număr de șapte, numite păcate capitale, invidia, zgîrcenia, desfriul, pofta, furia, lenea, înșelătoria și altele de acest gen și care n-au nici un haz dacă le iei în serios și, dimpotrivă, ne distrează cînd vedem ce formă îmbracă de la un individ la altul. Am rîs de m-am prăpădit cînd am citit prima oară *Hagi-Tudose* al lui Delavrancea, care zicea că să se taie coada pisicii că e prea lungă, pînă intra ea în casă se făcea frig și trebuia să cheltuiască cu un lemn mai mult ca să se facă iarăși cald... Ce tîmpenie! Și pofta? Ei na, mare păcat capital. Avem noi un coleg, Camburu, care a mâncat într-o zi toată tabla cu alviță a unui alvițar și de poftă a uitat că n-are cu ce plăti. A intrat alvițarul în curte după el și Camburu, ca să scape, s-a urcat pînă sus pe stîlpul pavilionului de străjerie, pe care ridicam noi în fiecare dimineață drapelul. Eram în pauza cea mare și ne-am strîns toți să ne uităm. A venit subdirectorul. Ce e asta, domnilor? I s-a povestit. Camburule, dă-te jos de-acolo, a strigat subdirectorul. Nu mă dau, striga ăla cu burta plină de alviță și uite așa se clătina stîlpul cu el. Bine dar.... a zis subdirectorul cu un humor pe care nu-l are, nu te dai, dar... Adică avea să alunece singur, că nu putea să stea mult, gras cum era, și într-adevăr, începuse să alunece, țipînd de groază că nu se mai putea ține. Cînd a ajuns jos, subdirectorul zice, plătiți-i, domnilor, alviță, acestui ticălos, și noi, rîzînd, în fond încîntați de spectacolul oferit de Camburu, am băgat mîinile în buzunare și l-am scăpat de alvițar. În ce privește lenea, să nu mai vorbim. Noi avem în literatură numai povestiri grosolane

pentru copii, cu posmagii de care leneșul întreba, cînd i s-au oferit pe gratis de către o cucoană, dacă sînt muiați și a preferat să se lase spînzurat decît să și-i înmoaie singur. În realitate, dacă ești sănătos, lenea e o mare dulceață și e un produs natural al amintirii paradisului. De ce s-o considerăm păcat capital?"

"Leneș mai poți să fii, mi-a răspuns mama, lenea trece, dar să nu fii puturos. Știi tu cum se zice: pute pămîntul după el." "Da, am convenit, asta e scîrbos". Și curiozitatea mea de a afla ce păcat o urmărea pe mama s-a stins pentru un timp.

A fost o zi bună pentru ea. Îi citisem din *Les misérables*, avusesem un surîs, retorica mea era de copii, exemplele mele inocente.

VI

Se însenină și reveni seara asupra patului meu, continuă să mă închine și eu o lăsai. Curînd însă îi dădui o lovitură care o răni adînc. Nici nu știu dacă această rană s-a mai închis vreodată în sufletul ei. Astăzi sînt înclinat să cred că nu, fiindcă abia acum, în liniștea celulei mele, îmi dau seama cu adevărat că în sufletul ei cuvîntul păcat însemna tot ceea ce era impur, murdar, abject, fără să fi bănuیت vreodată că putem săvîrși ceva abject rămînînd curați, dacă, bineînțeles, curați sîntem și, dimpotrivă, putem fi puri în faptele noastre și murdari în noi înșine. Mișcarea sufletului ei, față de acest amestec dintre bine și rău, pe care nu-l ghicea că poate coexista într-un om, avea ceva spectaculos, aș zice fatal, cum a fost hotărîrea ei, a cărei cauză n-am descifrat-o și n-o înțeleg bine nici acum, de a înceta, încă tînără, să-și mai primească bărbatul în pat. Nimic n-a clintit-o și nici nu i-au ajuns vreodată la ureche șoaptele care ar fi făcut-o să afle că în cele din urmă tata, fără s-o părăsească și să înceteze să țină la ea, își găsisse totuși o altă muiere cu care trăia. Pe vremea aceea însă tata se pare că se resemnase cu acest gînd, sugerat de ea, că adică era bătrîn și că ciclul lui se încheiase, și el fu acela prin care primi ea lovitură. Nu-l cruțai nici pe el în reacția mea, care fu de o mare violență, dar el suferi mai puțin, nefiind prăpăstios în gîndire, deși era la fel de curat ca și mama. (N-o luase el de soție fiindcă îl mișcase mai mult dorința ei de a se mărita, decît dragostea, deși îi plăcuse mai mult una din surorile ei mai mici?) Trebuie să reamintesc, înainte de a povesti ce s-a întîmplat, că încă de pe atunci, de la optsprezece ani, băgasem de seamă că fetele mă ocolesc. Erau foarte înțepate cînd încercam să le fac curte, pur și simplu îmi întorceau spatele, ca să fie vesele cu alții și mă trezeam într-un grup singur, vorbind fără să fiu auzit de nimeni. Schimbam grupul, istoria se repeta. Asta se petrecea cînd ne plimbam sau cînd făceam acele mici excursii pe la marginea orașului și prin pădure. Eram treaz, nu mă pierdeam în psihologia de grup să nu-mi pese sau să nu-mi dau seama că un cuvînt de-al meu nu stîrnea nici o reacție și să mă mulțumesc să fiu vesel fiindcă erau ei, să rămîn adică un simplu figurant. Tăceam. Și atunci se observa și în mod stupid eram luat la vale, se rîdea în mod neglijent de izolarea mea, care era opera lor... Mă infuriam, nu mai țineam seama că erau și fete cu noi și le spuneam la toți că sînt niște imbecili; deveneam astfel de prisos și incomod. Desigur că nu mai așteptam să fiu evitat și renunțam dinainte să mai ies cînd mi se propuneau astfel de plimbări. În reuniunile închise, la așa-zisele ceaiuri, se petrecea același lucru. Într-o zi totuși mă îndrăgostii de Paula, o fată care îmi arunca din cînd în cînd cîte-o privire și începui să trec prin cartierul ei aproape zilnic, cu un băț în mînă (din pricina cîinilor!). Cu acest băț făceam să

se audă prezența mea în cartier, lăsându-l să alunece pe grilajele porților și, firește, stîrnind cîinii. Dar Paula nu se arăta. Un an de zile a durat această dragoste a mea neîmpărtășită, pe urmă am renunțat. Mai tîrziu (desigur, mult mai tîrziu!) ea însăși mi-a povestit. Însurat fiind, de aceste vizite ale mele și rîdea și acum de faptul că foloseam acel băț ca să-mi anunț prezența. Așadar mă vedea. "Și tu, idioato, i-am spus, de ce nu ieșeai, dacă îți dădeai seama că pentru tine veneam?" "Pentru mine, a exclamat ea surprinsă. De unde să știu eu că veneai pentru mine?" Și mi-a spus acest lucru cu aceeași neînțelegere pe care o avea și atunci, deși acum era o eminentă în pedagogie, făcuse carieră în această direcție. Dar tot idioată rămăsese. Astfel am început să mă interesez de altfel de grupuri, de altfel de băieți și fete, grupuri pe care pînă atunci le disprețuisem. Nu se interesau ei de filozofie și cultură, cum să spun, nici ceea ce învățau în mod obligatoriu nu se lipea de ei. Asta era ceva uimitor și absolut, fie că erau băieți de la țară, fie că erau din orașul nostru. Rămîneau așa cum îi făcuse mă-sa, greu de explicat cum, dacă ar fi să-i idealizez puțin și să spun cum i-ar fi plăcut lui Rousseau, rămăseseră adică oameni naturali, cu fondul primar nealterat. În minte, cultura născuse trufie, ei erau niște animale. Cu tot ceea ce au animalele în bine și în rău, frumusețea corpului pe care le-o dădea tinerețea, mugetul cînd apărea dorința, iar constrîngerile, adică învățătura și cîteva noțiuni morale elementare, le acceptau fără probleme, cum acceptă boul jugul. Aici trebuie spus că grupurile în care eșuasem înainte aveau o aură. Pentru a fi scurt aș putea să spun că respectul lor față de valori semăna cu al preotului cîstit, care, dacă s-a hotărît să trăiască oficiind în biserică și să primească pentru asta bani, măcar să creadă în Dumnezeu, chiar dacă nu total în el însuși, dar cel puțin în fața oamenilor, și să nu-și dea în petic niciodată. E un pas spre virtute, prin imitație, cum îi spune Hamlet mamei sale păcătoase, îndemnînd-o să înceapă prin a nu se mai duce în patul regelui, chiar dacă dorințele nu pot fi încă domolite în conștiință.

Apropierea mea de cei pe care îi disprețuisem mai înainte se făcu, aș putea zice, prin telepatie: adică de îndată ce în sinea mea încetai să-i mai disprețuiesc, fără să fi vorbit vreodată cu vreunul din ei. Veniră ei la mine atît de spontan și cu atîta căldură încît inima îmi bătu. Nu erau din clasa mea, ci dintr-a opta. Mesagerul fu un oarecare Asanache care într-o recreație se apropie de mine, mă apucă pe după umeri și îmi șopti: "Petrini, îmi spuse, nu vrei să vii diseară undeva să ne distrăm și noi?... Mai lasă cărțile... Știi ce spune Goethe, o privire în cărți și două în viață... Zău! Ai să vezi ce plăcut o să fie!" Și chipul lui exprima atîta sinceritate în dorința lui de a mă face să mă simt bine, încît surîsei și o emoție puternică mă cuprinse... "Cine mai vine?" îl întrebai. "Szekely!", zise el mirat, ca și cînd ar fi trebuit să știu. "Și mai cine?" "Pretorian!" exclamă el, ai fi zis cu un patetism cu suflu calm, cunoscutul Pretorian, adică, auzi, cine altul, vedeta școlii la fotbal, supranumit Puloș (fiindcă în meciurile noastre cu liceul unguresc, Pretorian, în chiloți, se împiedica pe extremă, cînd fugea, de propriul lui organ procreativ și noi strigam: hai Puloș! hai Puloș!) și în plus băiat plin de viață, cu toate că mediocru la învățătură. Era regățean, taică-său, un om cu stare, proprietar de moară sătească, pe undeva prin Teleorman. Avea rude în orașul nostru și de aceea venise aici, în loc să se fi dus la Pitești sau Turnu-Măgurele. Szekely era un ungur distins, de o eleganță deosebită, simpatizat în tot liceul pentru că vorbea românește perfect și preferase liceul nostru în locul celui unguresc. Nu era singurul ungur printre noi, dar era cel mai inteligent și cu cele mai alese maniere. Asanache era băiat de popă de țară, tot regățean, se știa despre el că

are o droaie de frați prin licee și că părintele trăgea din greu să-i țină pe toți. În timp ce Szekely și Pretorian schimbau costumele în fiecare săptămână, Asanache nu și-l schimba pe-al lui niciodată. În ceea ce mă privește, eu mă aflam pe undeva pe la mijloc, adică eram tot timpul curat, mama avea grijă să-mi pună alt costum pe pat o dată la trei luni. "Și, zic, unde mergem?" Asanache se uită la mine cu privirea lui de bivol mirat (de spectacolul vieții, de bucuria de a trăi, cu toate că, brunet masiv și posomorît cum arăta, ai fi zis că e o brută care nici măcar n-avea conștiința că există) și îmi spuse cu același patetism șoptit și mirat că cum nu știu: "Cum, la «Mama răniților»!" "Ce e asta?" "Ai să vezi! E o cârciumioară!" "Bine, dar eu n-am bani!" "Au Puloș și Szekely! Dar, adăugă el, Petrini, dacă vrei să te distrezi bine, nu strică să vii și tu cu ceva bani."

"Mama răniților" nu era deloc o cârciumioară idilică așa cum crezusem, deși locul unde era așezată, undeva la marginea orașului, printre casele acelea rare și sărace, dar în care verdeața și mirosul florilor acopereau totul, era într-adevăr idilic: de-acolo se vedeau dealurile împădurite, simțeau curenții vailor în nări, iar cerul înstelat sporea tăcerea locului dându-ți acel sentiment, pe care îl simțim totdeauna în mijlocul naturii, de pace lăuntrică și de diminuare a obsesiilor, de scădere a importanței gândirii și impulsurilor vieții noastre interioare: sîntem mai mici decît vasta natură, dar și mai mari cînd ne contopim cu ea, fiindcă *știm*, în timp ce un deal minunat, un munte superb nu sînt astfel decît fiindcă îi vedem noi...

Cînd am intrat înăuntru mi-am dat seama, fără să fi știut dinainte ce însemna acest lucru, că "Mama răniților" era un local de petrecere. Era lume multă, încăperea mare, pereții înnegriți de fumul țigărilor și la tejghea, într-adevăr o "mamă", o doamnă între două vîrste, grasă, cu privirea de o duioșie intensă care se opri insistent asupra mea; parcă mă întrebă: ești într-adevăr rănit? Sper că nu ești un destrăbălat, aici vin numai cei care au ceva pe suflet, o durere, o singurătate care îi chinuie, un vis care a fost sfărîmat; vei găsi ceea ce n-ai crezut că poate fi găsit, cu condiția să nu te îmbeți și să începi să urli, sau să arunci cu paharele în pereți... Mă uitai în jur. În timp ce Puloș vorbea ceva în șoaptă cu această femeie și chiar așa era, nimeni nu striga, nu cînta ca la beție, nimeni nu vorbea cu glas tare. Clienții erau aceiași pe care îi vedeai în restaurantele bune, domni bine îmbrăcați, și era de mirare că nu văzui nicăieri oameni din cartier, adică muncitori sau mahalagii. Femei puține. Găsirăm o masă pe care o chelneriță o șterse și puse peste ea o față albă și ni se aduseră vin și fripturi. Ciocnirăm... "De ce îi spune «Mama răniților»?" începui eu conversația. N-ai fi zis că era necesară, la toți ne juca bucuria în priviri, care nu totdeauna are nevoie de cuvinte ca s-o exprime, te simți bine așa, privind la ceilalți și tăcînd. "Nimeni nu știe. zise vînjosul și pateticul, în aparență sumbru, Asanache. A fost geniul ei cînd a născocit firma de afară." "O fi datînd, zic, de pe vremea războiului mondial și o fi fost făcută special pentru răniți?" "Nu, zise Puloș, clădirea e nouă, e construită special de patroană pe un teren proprietatea ei, revenită de la o moștenire. «Mama răniților»- are și o băcănie în centru, unde și stă deasupra, aici vine numai seara, ziua e închis. N-are bărbat, e văduvă și are un băiat care o stoarce de bani, un ofițer cam zurliu... A, ce surpriză! exclamă el ridicîndu-se în picioare, într-adevăr cu o surpriză extremă pe chip, ce faceți domnișoară, poftiți, luați loc... Permiteți?... " Și trase un scaun și toți făcură loc unei fete care apăruse la masa noastră ca din pămînt, nu băgasem de seamă cînd venise.

Își scoase pardesiul ușor, de toamnă, un pardesiu verde, elegant, îl puse pe

spătarul scaunului și se așeză. Zîmbea, avea un chip luminos, ușor alungit, nasul mic, ochii ușor adormiți, dinții ca de copil. O fetiță! Dacă bluza decoltată n-ar fi lăsat să se ghicească sînii care mă ameteau chiar în clipa cînd o priveam. "Nu cunoști pe toată lumea - zise Asanache cu o voalată, șoptită voce fraternală, plină de acea căldură învăluitoare cu care vorbea de obicei, domnul Victor Petrini, domnișoara Nineta Romulus, elevă pe-a șasea..." Nu măi spuse la ce școală, la ce liceu, turnă vin în pahare și continuăm masa. I se aduse și fetei o friptură. Nu-mi dădeam seama de ce, dar spre surpriza mea totul decurse ca și cînd am fi sărbătorit pe cineva. Dar pe cine? Fata avea un suris fermecător și după primul pahar ochii ei adormiți se treziră și glasul i se auzi, inocent, cînd era întrebată dacă a mai văzut-o pe... o cunoștință comună, ce-a mai făcut de atunci... (care atunci? am gîndit eu) a fost nu știu unde, sau a stat acasă și a citit...

Petrecerea era simplă; se rîse îndelung cînd eu, la un moment dat, adresîndu-mă lui Pretorian, îi spusei *domnule Puloș* și în alt moment, cînd trecînd la anecdote, Szekely, cu o distincție rară, ne povesti cum odată, pe timpul imperiului, un ofițer român fiind invitat într-o înaltă societate, îl rugase pe un camarad al său, ungur, să-l învețe să spună în ungurește gazdei cîteva cuvinte frumoase cînd avea să fie întîmpinat. Și acela îl învăță să pronunțe următoarea expresie: *Lofosoşeghedbe*. Ofițerul l-a întrebat ce înseamnă și acela i-a răspuns că e ceva intraductibil, dar are semnificația de urare, de bine v-am găsit. Românul se prezintă deci la recepția respectivă, gazda îi ieși înainte și îi întinse mîna, el i-o sărută, apoi ridică fruntea, i se uită în ochi și pronunță distinct expresia. Înalta doamnă a scos un țipăt și s-a îndepărtat; i se spusese, și aici Szekely traduse exact și direct ce însemna acea expresie, adică o porcărie, în românește bizară, organul calului în curul dumatăle. Domnișoara Romulus rîse tare, în cascade, cu rîsul ei cristalin, cînd auzi expresia pe șleau.

Era plăcut, oricum eram ascultat cînd vorbeam, firește nu despre filozofie, ci despre lucruri obișnuite, palpabile, care aveau grosime, în stilul care convenea spiritului lor ancorat în concret. Ce era mai curios e că ei nu pâlăvrăgeau, cu pretenții de subtilități, cum făceau cei dinții, și platoșa încă subțire, totuși platoșă, care le acoperea gîndirea secretă (aveam să-mi dau seama curînd că aveau o astfel de gîndire) sporea sensul cuvintelor obișnuite. Cînd Puloș spuse: ce părere aveți, ne îmbătăm?, ceilalți reflectară, apoi cînd Asanache răspunse, hai să ne îmbătăm, eu izbucnii în rîs, fiindcă un humor irezistibil dar și involuntar țîșnea din patetismul lui sumbru. Distincția cu care Szekely spunea anecdote deșuchate și fără un suris făcea mai mult decît aroganța neacoperită de nimic a celor care ar fi vrut ca eu să fiu în grupul lor un simplu figurant.

S-au îmbătat, dar pe mine m-au prevenit că o să-mi facă rău și mi-au spus: "Nu-ți mai turnăm, să nu ne înjuri pe urmă". Și mi-au luat paharul din față. Știau, deci, erau mai mari ca mine cu un an. Beția l-a făcut pe Puloș să ne povestească incredibile istorii de amor din satul lui, al căror erou credibil era el însuși, vîrît în istorii cu văduve ale căror reacții în fața lui mă fac și acum să rîd în celula mea, pe Asanache să înceapă să înjure discret în voce, dar plastic inventiv în conținut, uluit el însuși că suportase niște mîgării ale unor colegi și chiar profesori fără să le zică nimic (se frămînta furios pe scaun și parcă se desmeticea, se trezea la viață și devenea conștient că era un om prea bun, prea iertător, cînd, voinic cum era, putea să-i facă pe toți pilaf), pe Szekely să închine într-un stil voit bombastic în cinstea domnișoarei Nineta Romulus, care, deși bea ca și ei, nu se îmbăta deloc, spre nedumerirea mea totală.

"Odată, continuă Puloș după un timp, m-am încurcat cu o farmacistă din Costești care prima oară cînd ne-am pomenit desbrăcați în odaia ei, a spus că, nu, nu, nu se poate, ea nu e iapă, mi-ar trebui în orice caz ceva asemănător, mai degrabă din regnul... decît cel al femeilor. Nu, de ce, să mă îmbrac și să plec... Era furioasă, cu toate că eu eram blind, nu mă rezezisem la ea, stăteam cuminte în pat și îi ascultam protestele, care nu mai încetau, și nici nu se grăbea să se îmbrace la loc... Știi ce, mi-a spus ea în cele din urmă, exact ca într-o situație din Boccaccio, pune-ți o glamnică și atunci... A, nu știți ce e o glamnică... un fel de basma neagră înfășurată în formă circulară, o pun muierile pe cap cînd vin cu vatra cu apă de la fîntînă să nu le doară creștetul... Și ea vroia să-mi înfășor... cu o glamnică... Și-mi dă un batic de-al ei... A început să mă sărute, pe urmă nu-mi mai dădea drumul de după gît și în toiul iubirii o aud că îmi șoptește la ureche: știi ce, poți să dai la o parte glamnică... Da?! Numai că eu, de la început, fără să vadă ea, o dădusem de mult la o parte... Alta, tot așa, cu toate că știa bine cine sînt, a întors la un moment dat capul înapoi spre mine în timp ce o iubeam ținîndu-i spinarea în brațe s-a holbat: Cine ești tu, zice, de unde vii?" Szekely izbucni într-un rîs subțire, pițigăiat, înalt... Asanache îl potoli: "Șandor, mai încet, nu uita unde sîntem..."

Totuși, nu se clătina nimeni cînd am plecat, iar eu am făcut bine că i-am ascultat și n-am mai bătut. Au luat-o toți trei înainte, discreți dar hotărîți, spunîndu-mi (Asanache) s-o conduc eu pe domnișoara Nineta acasă. Am înțeles de îndată (și m-am împăcat senin în aceeași clipă cu acest gînd) că ceremonia petrecerii noastre ascunsese gîndul lor secret, de a sărbători intrarea mea în grupul lor și a-mi face cunoștință cu această ocazie și cu o fată frumoasă care să ne cimenteze prietenia.

Ea m-a apucat strîns de braț și s-a lipit de mine. Stătea prin apropiere. Într-o casă fără lumină electrică, dar altfel bine clădită, mare și asemeni celor din cartier scaldată în flori și pomi cu coroane bogate. Am intrat, ea a aprins lampa și a început să se desbrace. I-am spus în glas cu ceva care îi cerea parcă nici eu nu știu ce, că trăiesc o clipă de irealitate și n-aș vrea să se spulbere așa curînd... Și atunci ea mi-a răspuns într-o șoaptă minunată: "Nici nu se va spulbera". Și s-a apropiat de mine, m-a înlănțuit și început să mă sărute într-adevăr fără grabă, dar cu o patimă pe care nu i-o bănuiam, potolindu-mi bătăile prea puternice ale inimii, care mă paralizau. Și abia astfel trupul ei gol care îmi păruse brusc inaccesibil în primele clipe cînd ea se desbrăcase deveni tangibil și trezi în mine, cu violență, dorința care mă torturase atîția ani în singurătate și în vis...

Era chiar ca în vis cînd mă trezii în intimitatea ființei ei, ca într-un miracol care într-adevăr nu se spulbera și ea care nu iubea ca mine pentru întîia oară scotea suspine ca și cînd eu eram cel puternic și experimentat și ea inocenta care descoperea cu uluire dragostea de care pînă atunci îi fusese frică. Dar eram, chiar fără să știu, experimentat, fiindcă după primul val care trecu repede, nu-i dădui drumul din brațe și în minutele care urmau bucuria care mă năpădi fu atît de covîrșitoare încît în chiar acele clipe mă îndrăgostii de ea cu toată puterea sufletului.

Nineta nu era elevă, adică nu mai era. Trăia din economiile bunicii, care nu erau mici, cum îmi spusese chiar ea, și avea și rude înstărite care o ținuseră pînă nu demult în liceu... Atît îmi povesti din viața ei, nu mai mult, dar pe mine nu mă interesa viața ei de pînă atunci, prezența ei mă acapara, adică prezentul, ochii ei, dogoarea sărutărilor, dulceața ameteitoare a trupului ei inepuizabil în dăruire... Am început s-o vizitez seară de seară fără să mai stau toată noaptea; cum să le spun părinților de fiecare dată că am fost la un ceai care s-a prelungit, pînă în zori? Nu puteam să-mi revin din vraja primei îmbrățișări care, dacă s-ar fi petrecut altfel, poate că ar fi fost ultima pe care aș mai fi trăit-o cu ea. Știam și de ce, dar asta îmi sporea și nu îmi potolea adîncă turburare. Nineta se purtase cu mine *cu simplitate*, dar nu pentru că era simplă, ci pentru că își purta sufletul desgolit. Desigur, o să spun o banalitate, dar ea era femeie cum un izvor e un izvor. Ai să spui: ei, ce e un izvor? Nimic, îl vezi numai dacă ți-e sete și pe urmă după ce bei treci pe lîngă el. Dar cîte femei au sufletul ca un izvor? Ele trebuie să și-l ferească, și cu cît strategia pe care o folosesc e mai complicată și ele mai greu de cucerit, cu atît sînt mai prețuite. Am înțeles mai tîrziu, ca noi toți: plăcerea constă în a cuceri această cetate și fericiți sînt doar cei care după aceea găsesc în ea comori de preț, cînd abia începe adevărata dragoste. Și dacă nu găsești în această cetate decît un imens pustiu, plin de cîrci și coropișnițe? Dar despre asta, mai tîrziu. Sufletul Ninetei era un izvor mare și misterios ca orice izvor. De unde venea el de fapt? Și încotro curgea? Știa ea că dragostea e unică, nu se împarte? Că în viața noastră de oameni izvorul trebuie păstrat, sau mai bine zis dat unuia singur? Cine hotărîse acest lucru? Nu știam și nu știu nici acum și viața mea se va pierde tocmai din această pricină: e în noi un animal care ne mușcă mortal, cumplit, cu atît mai tare cu cît iubim mai mult și eu n-am știut să mă păzesc, sau mai bine zis n-am știut să răspund la întrebarea: ce e cu acest animal, ce caută în noi și ce legătură are el cu dragostea? Nineta trăia petrecînd și cînd i-am spus că acest lucru trebuie să înceteze a dat capul pe spate și a rîs. Am încercat să descifrez acest rîs. "Să examinăm, i-am spus, cel mai bun caz și cel mai rău caz pentru tine. Cel mai bun ar fi că se poate îndrăgosti de tine un bătrîn singur și bogat, căruia nu i-ar mai păsa de ce zice lumea și te-ar lua de nevastă. Inconvenientul aici ar fi ca bătrînul să trăiască mult..." Nineta mă întrerupse cu rîsul ei în cascade cristaline, cu poftă mare. Ochii îi jucau în cap. Se gîndise și ea la acest lucru. Se gîndise, dar nu prea mult. O pură idee. Asta însemna că se gîndise și la cel mai rău caz. "Duci viața de acum, am reluat eu, mai mulți ani. Îmbătrînești. Petrecerile se vor rări, apoi vor înceta. Ce vei face? Nu te-ai putea salva decît dacă ai fi o mare poetesă și ai descrie în versuri frumoase viața ta de curtizană, ca Bilitis, exprimînd în esență ideea că așa ai înțeles tu datoria ta de femeie, să luminezi viața bărbaților încătușați de familii și să ți-o trăiești pe-a ta în dragoste și poezie." Amintisem de Bilitis fiindcă printre cărțile ei, puține, găsisem într-o bună traducere prescurtată celebrul volum al lui Pierre Louys cu frumoase gravuri pe care îl luasem acasă și îl citisem și eu; aveam impresia că această carte era Biblia ei; Nineta trăia, cum am spus, cu o bunică bătrînă, mama ei murise cînd o născuse, iar tatăl, necunoscut de ea, nu se arătase niciodată; fusese elevă, dar se încurcase la paisprezece ani cu un profesor și o eliminaseră; profesorul scăpase doar cu un transfer în Basarabia. "Mare curtizană, am continuat eu, n-ai să fii, ca Aspazia, care îl primea la ea pe Pericle și îi sugera noi legi înțelepte pentru atenieni, și

nici ca Theodora Bizanțului, care a ajuns împărăteasă după ce prin brațele ei, ca tânără fată, au trecut într-un desmăț fără sfârșit întâi cei de jos, apoi și cei de sus... deși dacă mă gândesc bine la tine, nu se știe... În acest caz o să mă pui în lanțuri sau o să mă ridici și pe mine și să mă faci mare dregător. Nu te gîndești?" am întrebat-o. "Nu mă gîndesc, zise, bătrînețea e o mizerie oricum, bunica face cîteodată pe ea, ce folos că a fost toată viața o femeie de treabă? Eu o să mor tânără." "De unde știi?" "Știu eu! Cînd o să văd că nu mai merge iau un tub, mă culc și nu mai mă scol. E ceva mai simplu decît asta?" Și rise iar, de astă dată cu o intensă expresie de triumf în privirea ei care devenise brusc iluminată, ca o revelație care se repeta după ce avusese prima oară acest gînd. "Asta pentru că acum ești tânără și vezi în tine puterea de a face acest lucru. Dar poți să știi dacă această putere nu va slăbi? Odată m-am oprit și m-am uitat la un orb și mi-am spus: ce mai înseamnă viața pentru el? I-am dat cinci lei și l-am întrebat: Ești din naștere fără vîz, sau s-a întîmplat mai tîrziu? Mai tîrziu, mi-a răspuns. Și nu te-ai gîndit să nu mai trăiești? Știi ce mi-a răspuns? Că acum poate să mai bea un pahar de vin și să... o femeie, dar dacă moare cine (adică cine din el) o să mai bea paharul ăla și să... acea femeie? Avea dreptate!" "Sigur, mi-a răspuns Nineta, cînd bei nu te mai gîndești la nimic și te simți bine, iar cînd faci dragoste moartea își ia tălpășița." "Ei, eu m-am gîndit la moarte, am reluat, dar în mine, în măruntaiele mele, am simțit o slăbiciune, un leșin, la gîndul că n-aș mai fi. Da, mi-am spus că pe la treizeci de ani o să mă sinucid, dacă viața mea pînă atunci ar fi un eșec. Dar pe urmă m-am întrebat: ce e un eșec? O întrebare de capitulare. De obicei, eșecul e ceea ce consideră alții că e, fără să ne dăm seama că dacă am schimba direcția barei și s-o luăm pe alt drum, eșecul ar fi premisa unei adevărate victorii. În acest sens sîntem și noi orbi ca orbu`acela, fiindcă eșecul ne face să nu mai vedem nimic înaintea ochilor." "Da, mi-a spus Pretorian că totdeauna te plimbai în recreații singur și noi, s-au gîndit ei, hai să-l ducem pe Petrini la «Mama rîniților»." Am izbucnit și eu în rîs, gîndind în același timp că, adevărat, iată ce băieți buni acești Puloș, Szekely și Asanache. Dar discuția alunecase și am revenit încercînd s-o fac să înțeleagă pe Nineta să nu mă iubească decît pe mine pentru totdeauna și să-i explic că pe vremea Greciei antice Aspazia era respectată, în timp ce astăzi, la noi, în Europa, femei ca ea poartă un nume rușinos și va începe să-l poarte și ea dacă nu se va opri la timp. I-am spus că peste un an voi fi student și că ne puteam căsători, o să fiu profesor, și aveam de gînd să fac carieră universitară și că mă pasiona filozofia, aveam ceva de spus în acest domeniu și anume să elimin din filozofie etica bazată pe ideea de Dumnezeu și să aduc în locul ei cunoașterea pe baza descoperirilor științifice. O nouă gnoză care să redea integritatea conștiinței umane în fața universului, fără conștiința disperată, care se vîntură acum în Europa, zguduită de un danez bizar din secolul trecut, spiritualizat la extrem, dar lipsit de forță vitală... "Conștiința nu e dublă și nu se scindează, cum crede și Dos-toievski, din pricină că putem în același timp să facem și bine și rău, sau să urim fiindcă ni se face binele și alte descoperiri abisale care i-au turmentat marele său spirit.

Conștiința e unitară, dar, ca și în natură, ca este zgîlțuită cînd de furtuni și cataclisme, cînd invadată de înseninări miraculoase. Cine nu cade nu se poate înălța, iar faptul că un boier rus dădea ordin să fie sfîșiați copiii de către cîini, arată mai degrabă că se născuse într-o lume încă neieșită din barbarie, decît că îi e proprie omului crima abjectă. Cristos a fost un bărbat vînjos, dacă a putut străbate tot timpul provinciile Palestinei pe jos, mîncînd puțin și predicînd neobosit. Numai pe cruce a avut un moment de slăbiciune, s-a simțit

singur în fața morții, iar noi, reintegrați în univers, putem trece mai ușor pe sub pod, cum spune Stendhal." "Și mai ușor cu un tub, ca în vis", a reluat Nineta, care ascultase distrată tirada mea, din care, desigur, nu înțelesese mare lucru. Se pare că era un gând cu care trăia și care n-o împiedica să fie veselă, acel tub dimpotrivă urca parcă în ea tensiunea vieții cu un grad față de mine, care îmi proiectam viața prezentă în viitor, în timp ce ea îl alunga, fiindcă n-a reacționat cum doream eu, n-a făcut-o să tresară propunerea mea de căsătorie, viața pe care ar fi putut-o duce întemeind împreună o familie. "Nu mă iubești?" am întrebat-o. "Te iubesc acum, mi-a răspuns, dar nu știu dacă și mâine; nu vreau să mă căsătoresc niciodată, vreau să iubesc pe cine vreau eu și când n-o să mai fie iubire cu *mul*, vorba ta, schimb bara în altă direcție. Du-te la universitate, fă-te profesor, filozof... Soarta mea asta e, că nu știu ce-o să fie și mie îmi place așa." Deci și ea era o cetate care trebuia cucerită, am gândit, dar una mai grea, căci îmi sugera legătura ei strânsă cu moartea. Atât, alte ziduri nu avea, dar asta, singurul, cum să-l escaladezi? Am început să ieșim, să ne plimbăm împreună prin oraș. Nineta era bine îmbrăcată, chiar elegantă și strada o schimba, devenea gravă, aproape străină, plăcută și veselia îi pierdea de pe chip. Avea chiar un ochi cercetător, imobil când se uita la ceva. Se uita cu o lăcomie pe care n-o descifram, oricum strada o schimba, aveam chiar impresia că nu mai era cu mine și nu știam încotro îi zburau gândurile și ce fel de gânduri. Apoi acasă la ea devenea altă ființă... Aceste plimbări au adus ruptura, neașteptată pentru mine, incredibilă. Ieșirea în lume e plină de surprize, da, e bine între noi doi, dar împreună cu alții privirea ei nu-ți mai aparține, surisul ei nu-i mai înflorește pe chip când o privești, ride pe neașteptate de ceea ce spune altul și ești stupefiat să descoperi că deși e aceeași nu-ți mai aparține, aici e drama, *e aceeași*... Dar asta avea să mă chinuie mult mai târziu. Ruptura mea cu Nineta a fost mai simplă, dar nu inexplicabilă, fiindcă fusesem avertizat. S-a oprit într-o zi în dreptul unei străzi, s-a uitat de-a lungul ei cu o expresie preocupată, impenetrabilă, și mi-a șoptit: "O luăm pe-aici!" Era o stradă laterală, rău pavată, fără trotuar și n-am înțeles de ce trebuia s-o luăm pe-acolo. Am răspuns: "Nu!" "Dacă nu vrei, am auzit-o spunând, atunci n-ai ce mai căuta pe la mine." Chiar așa? Ce putea fi atât de important? "Nu!" am repetat. Atunci ea s-a răsucit pe călcâie, s-a uitat în jos liniștită, s-a uitat chiar la mine, dar fără să mă vadă și mi-a spus: "Singur ți-ai dat foc la valiză!" Și s-a îndepărtat. Dar nu s-a dus pe strada aceea. Am rămas pe loc clipe lungi nedumerit: de ce nu vroisem să merg pe-acolo pe unde dorise ea? Nu-mi era indiferent pe unde ne-am fi dus? Pe de altă parte, simțeam în mod obscur că dacă ea, fără s-o spună, ar fi luat-o pur și simplu pe strada aceea aș fi urmat-o fără să observ ciudățenia de a ne fi plimbat pe o anumită stradă. Dar chiar și așa, ce-mi păsa mie că e *anumită*? Eram totuși senin. Cu această seninătate am rămas apoi totdeauna în fața rupturilor, dar numai atunci, în clipele când primeam lovitura, dezastrul începea mult mai târziu. Cîteva zile la rînd am intrat apoi în curtea ei, dar n-am găsit-o decît pe bunica, iar odaia era încuiată. Am revenit după o săptămînă, crezînd că era plecată din oraș. Zadarnic. Am căutat-o seara la "Mama răniților", patroana a dat din cap și a ridicat din umeri: nu știa unde e.

Și abia într-un târziu aflară părinții mei că nu la ceaiuri mă duceam eu când veneam acasă după miezul nopții și aflară și unde fusesem când mă întorsesem în zori: la "Mama răniților", după care dormisem toată noaptea cu "o depravată". Cuvîntul acesta îl rosti tata. De unde aflaseră? Și de ce așa de târziu? Oricum aflaseră atunci, în ziua aceea, când mă întîmpinară îndată ce intrai în casă cu acea stare de spirit bizară, care ne arată cit de puțin fluid e sufletul omenesc și cum deplasările în el seamănă cu deplasările geologice, surpări de roci sau de pămînt ireversibile. "Bine, mă, începu tata, fără introducere, ca o erupție, adică fără înțelegere, departe de orice gînd că mai exista pentru mine vreo speranță, de-aia te-am crescut noi și muncim pentru tine; ca tu să te faci de rîsul orașului cu o curvă? Maică-ta te închină în fiecare seară ca pe-un copil cu sufletul curat și drept orice răsplată tu cazi în noroi și îți terfelești cinstea în patul unei fete depravate? Ce-ai să te faci tu acum, strigă el ridicîndu-și brațele în sus ca în fața unei nenorociri ireparabile, când toată lumea știe și o să te arate cu degetul? Ce-ai să te faci tu dacă se află la liceu și tocmai acum, când trebuie să-ți dai bacaloriatul, te dă afară din toate liceele din țară? Ce-ai să ajungi, cu studiile neterminate și cu obrazul tău de cavalier murdărit? Ce fată o să se mai uite la tine, când tu te-ai plimbat cu *aia* prin oraș și te-a văzut toată lumea?"

Mama stătea nemișcată la masă, cu lacrimi care îi curgeau șiroaie pe chipul împietrit. Își ținea o palmă pe jumătate de gură, care era crispată de o suferință copleșitoare, pe care o îndura însă cu mai multă înțelegere pentru mine, suferință în adîncurile căreia ea contemplă *păcatul* și nu urmările lui, cum făcea tata. Această palmă care îi acoperea numai jumătate de gură, n-am uitat-o! Parcă se ruga, în acele clipe, pentru mine. Acest gest pios era adresat parcă sfintei fecioare, într-o implorare mută, să-i salveze copilul. Dar numai în amintire, în viața mea ulterioară, a început să tresară acest gest, în clipele acelea însă eu simțeam cum încep să jubilez, dîndu-mi seama cum crește în mine o furie rece și orgolioasă... "Ce e, mamă, am spus eu cînd tata s-a oprit. Mă adresam ei, care suferea cu adevărat, și nu lui, care era doar jignit și înspăimîntat că lumea o să mă arate cu degetul, ca și cînd n-aș fi fost bărbat, ci fată mare. Cum s-a purtat, mamă, Cristos cu femeia desfrînată? Te duci la biserică și nu înțelegi nimic din învățătura lui, el care a spus celor ca voi, care aruncați cu piatra, să arunce primul cu piatra cel care se consideră în sinea lui fără păcat."

Știam că era fără păcat și că n-ar fi aruncat cu piatra, dar nu știu de ce, tocmai pe ea vroiam s-o rănesc și mai tare, căci cu adevărat gestul ei îmi făcea rău. Vroiam să i-l alung, să-și ia palma de la gură, fiindcă nu știam cum să răspund la suferința ei, în timp ce pentru tata pregăteam, mintal, ceva violent, să-l învăț minte pentru totdeauna să mai ridice brațele în aer și să-mi spună el mie ce este și ce nu este nenorocire pentru mine. Nenorocire e numai ceea ce simt eu, nu un altul și nici măcar el, care mi-era tată, sau cu atît mai puțin. "Trebuie iertată, fiindcă a iubit mult, așa a spus Cristos", am continuat citind o replică din Dostoievski. "Nu despre o astfel de iubire vorbește Cristos", mi-a răspuns atunci tata exact ca în Dostoievski, pe care nu-l citise. Și eu am strigat: "Ba da, și despre o astfel de iubire." "Cristos nu e o pavăză pentru toți dezaxații, a strigat atunci și tata. Ai să ajungi un dezaxat, o să vezi, ai pornit-o bine." "Cu tine o să vorbesc pe urmă, i-am răspuns cu o voce sardonică, acum vreau să-i spun ceva mamei. Crezi, mamă, că nu ți-am ghicit păcatul? Te-ai

măritat fără să iubești și nici pe urmă nu l-ai iubit pe tata, și nu fiindcă ți-ar fi plăcut altul, ci așa. Dar de măritat te-ai măritat, în loc să te fi dus într-o mînăstire. Dar aia e, că nici mînăstirea nu ți-a plăcut și, femeie tînără, ți-ai gonit bărbatul din pat, și el tînăr, crezi că nu știi?" "Nu ți-e rușine, a strigat tata, să vorbești cu maică-ta ca un dezmațat?"

Și a sărit în sus și m-a izbit peste față de cîteva ori la rînd făcîndu-se palid și gîfîind de furie. Am rînjit; "Cu asta nu rezolvi nimic! Vezi că sînt mai voinic ca tine și dacă mai încerci să dai în mine o să te împiedic. Ești un tată admirabil, te respect, dar și eu am fost un copil bun și nu te-am silit să mă lovești cînd eram mic. Nu te gîndi acum că o să mai îndrepti ceva cînd sînt mare. Stai liniștit, că discutăm noi. Ți-am spus că vreau să-i spun ceva mamei." "Spune-i, nefericitule, dar dacă nu-ți pui frîu la vorbă în casa asta n-ai ce să mai cauți!" "Da, i-am răspuns, cunosc, clasica gonire de-acasă a unui fiu care a apucat pe căi greșite, plecarea lui, apoi suferința mamei și neînduplecarea părintelui, care are principii și nu vrea să-l reprimească. Numai că eu n-o să mai mă întorc, aici e greșala ta, așa că ai grijă de mama, care o să moară de dorul meu și n-o să te ierte!" "Tu de ce îl asculți? a întrebat-o el atunci pe ea. Lasă-l să stea aici, dar eu cu el nu mai vorbesc."

Mama și-a acoperit și restul gurii cu palma și a șoptit: "Lasă-l să spună. E un copil." "Da-da! am exclamat, mai rămîne să înțeleg că am căzut "în ispită, dar că prin rugăciunile tale Dumnezeu o să-mi îndrepte pașii..." "Măcar ești sănătos? s-a holbat tata la mine. Fiindcă asta ți-ar mai fi lipsit." Eram perfect sănătos, dar nu i-am răspuns. "Revin, mamă, asupra păcatului tău, de a nu fi putut iubi... Ei bine, eu iubesc prea mult, care din noi doi e păcătos?" "Te-am făcut pe tine!" a răspuns ea atunci. Atît a spus și a tăcut mai departe. Ce trebuia să înțeleg? Că păcatul ei era izbăvit și că odată cu venirea mea pe lume dorințele ei trupesti se stinseseră? Sau nu se stinseseră și se chinuise să le alunge? Era taina ei. "Bine, i-am răspuns, m-ai făcut, ești mîntuită, dar eu nu sînt nici Isus Cristos și nici adeptul lui. Animalele nu cred în Dumnezeu, dar la anumite specii dintre ele s-au observat comportări care seamănă cu morala creștină. De pildă într-o luptă dacă un animal cedează, celălalt îl lasă în pace, nu-l ucide, *e tolerant*." "Vrei să spui că tu ai de gînd să te porți ca un animal, mai departe nu poți să mergi?" a zis tata. "De ce să merg? i-am răspuns. Crezi că tu o să mergi sau ai mers mai departe? Adevăr îți grăiesc ție, am reluat batjocoritor, că o să cauți și o să găsești o altă femeie cu care să trăiești ca un bărbat în putere cum ești și în felul ăsta o s-o înșeli pe mama. Asta o să fie mai rău decît ce am făcut eu. Și acum să vedem ce-am făcut de îmi promiți cu atîta convingere că o să ajung un dezaxat. Toată concepția ta se reduce la ce-o să zică lumea. Dar că eu mă simt de fapt curat asta pe tine nu te interesează. Nu că o să ajung dezaxat, ci considerat ca atare. Și dacă n-o să pătesc nimic la liceu și mai tîrziu o să mă căsătoresc cu o fată de bună condiție, totul o să fie în regulă." "Bă, uite ce e, m-a întrerupt el strigînd, eu cu un nerușinat ca tine nu mai vorbesc. Sînt oameni pe care învățătura îi face oameni! Pe tine te-a făcut un nerușinat! Numai maică-ta poate să mai creadă în îndreptarea ta, eu unul mi-am luat mîna de pe tine. O să te țin pînă o să ajungi să-ți cîștigi singur pîinea, dar tu cu mine nu mai ai și nici n-o să mai ai nimic de împărțit. Poți să te înhăitezi cu cine vrei, să faci ce vrei, din moment ce așa consideri tu că trebuie să vorbești cu părinții tăi și eu consider că nu mai ești băiatul meu, și o s-o spun la toți, să nu creadă lumea că mă uit în curul tău și nu-mi pasă, te îndemn sau sînt mîndru de tine, cum sînt alții..."

Și s-a sculat de la masă întunecat, însingurat, dar hotărît. Dacă mi-aș fi

dat seama atunci că violența gândirii mele putea să ducă la o ruptură cu el m-aș fi reținut. Într-adevar, prorocirea mea că o s-o înșele pe mama avea în ea ceva atât de jignitor, era o astfel de impudoare încît cel mai pașnic părinte (și el era unul din aceștia) m-ar fi gonit imediat de-acasă, mai ales că în anii aceia el nici măcar nu se gîndea la altă femeie, criza i-a venit mai tîrziu, pe la patruzeci și șapte de ani.

N-am pățit nimic la liceu. Adică nu s-a aflat nimic, așa se întîmplă, uneori nu se află nimic, alteori se află cea mai mică prostie. Mi-am luat bacalaureatul cu succes și am intrat la Facultatea de litere și filozofie. Tata s-a ținut de amenințare, nu vorbeam împreună, însă n-a spus la nimeni ce fel de copil avea, fiindcă după istoria mea cu Nineta, fără să fi rupt-o cu grupul lui Puloș, Asanache și Szekely (de altfel în anul următor ne-am împărășiat. Asanache s-a înscris la Teologie, Puloș a murit la el în sat în vara următoare lovit de roata morii tatălui său, iar Szekely s-a înscris la Drept) și fără să fi evitat să ies din cînd în cînd cu ei la "Mama răniților", nu m-am mai îndrăgostit de nici o fată, amintirea Ninetei stăruind în sufletul meu ca o arsură: era al ei sufletul care mă tulburase atât de adînc, dezgolit, intens, fierbinte, cu trăire prezentă și fatală, fără grijă de catastrofe, împotriva cărora găsisese un remediu total, acel tub de care îmi vorbea parcă jubilînd. Nu era ceea ce credea tata și ceea ce crezusem și eu la început în sensul propriu, o prostituată. Era mai puțin grav, adică *nu era cuminte*, după formula celor îngăduitori, ceea ce e cu totul altceva.

Într-adevăr, părăsise orașul, atunci sau puțin mai tîrziu după ce mă părăsise pe mine, lăsînd-o pe bunica în plata Domnului sau poate a vreunei rude. Fugise la București și, după cum aveam să aflu mai tîrziu, se măritase cu un maior bătrîn, așa cum îi prezisesem. Cum o luase acel maior, cînd se știa că militarii constituiau o castă aproape închisă, în care nu putea să intre o fată care nu era de condiție bună? Dar nu trăise mult cu acel ofițer, îl părăsise în timpul războiului și teologul Asanache îmi scria că dăduse de urmele ei la Iași, căsătorită cu un negustor foarte bogat, dar nu așa de bătrîn ca maiorul, totuși bătrîn, căruia îi făcuse și doi copii. Avea deci atracție pentru intensitatea finală a bărbaților, nu-i plăcea tinerețea sigură de ea, pusă pe viață lungă și cu flacăra mai scăzută, să ajungă multă vreme. L-a părăsit și pe acel negustor, abandonîndu-și copiii, și a început să trăiască cu doi inși deodată, care acceptau acest lucru, unul inginer, bărbat întreg, soț, pe care îl manipula, dute încolo, vin înapoi (și aceuia îi făcea o plăcere deosebită să se lase manipulat fiindcă murea după ea), și al doilea, un intelectual fin, dar care devenea neputincios îndată ce o lua în brațe, adică bărbăția țîșnea din el la simpla atingere, fără împlinire, lucru care pe ea n-o împiedica să-l iubească, să-și petreacă cu el chiar și nopțile, fiindcă avea totul de la celălalt, atrasă însă irezistibil de intelectualul fin, căci acesta o iubea într-un mod bizar, se îmbrăca cu rochiile ei, se îmbrobodea, iar alteori o întîmpina în costume fanteziste, de pildă cisme înalte pînă sub coaste, de cauciuc, de pescar sau instalator și haină cu broderii și lavalieră, iar chipul pudrat, dat cu fond de ten și buzele rujate. Inginerul rîdea în hohote, dar ea nu rîdea deloc, și îi spunea că acela "e cu un cap mai presus decît el" și că "avea o inimă de aur..." După război Nineta se întoarse singură la București și curînd aventurile ei mari încetară, întîi auzii că intrase într-o filatură de bumbac ca simplă muncitoare, ca să mi se spună, cînd o căutai acolo, că acum e redactoare la o revistă de literatură, unde ajunsese nu se știe cum... O căutai la acea revistă... Nu mai era nici acolo... Dar cum ajunsese ea totuși într-o redacție literară, întrebai, și unul dintre redactori îmi răspunse cu un vag surîs cinic că o angajase directorul revistei "ca să

îmbunătățească componența socială a redacției". "Adică cum?" întrebai. Nu mi se răspunse. Îi pierdui urma. Nu cum va murise Nineta, așa cum spusese? Cîți ani să fi avut? Poate că nici treizeci și cinci...

IX

Am recitit aceste pagini uimit de uitarea de sine pe care mi-au adus-o: viața e uitare de sine! În realitate, în mod obscur, nu amintirea faptului că am chinuit-o pe mama m-a făcut să mă întorc atît de mult înapoi, ci amintirea Ninetei, cu acel tub al ei, pe care fără îndoială că l-a folosit, fiindcă în acei ani i-am căutat copiii și pe tatăl lor: știrile pe care le aveau toți despre ea se opreau acolo unde se opriseră și ale mele: era clar, Nineta nu ezitase să curme singură o viață care "nu mai mergea".

Acum am o iluminare: nici a mea nu mai merge, adică n-ar mai merge chiar dacă printr-un miracol aş evada și reuși să fug din țară. Îi voi trimite prietenului meu, fostul judecător, un bilețel pe care să scriu un singur cuvînt: *Nozinan*. El știe ce este acest calmant; e "un băiat foarte bun", cum îi spuneam adesea, cînd luam cîte-o pastilă. Șterge toate neliniștile și toate temerile și poate da și un somn final, dacă iei chiar mai puțin de un tub. Astfel voi înlătura printr-un act de violență supliciul care mă așteaptă, căci nu pierderea totală a libertății mă sperie, ci atașamentul meu față de viață, care m-ar tortura: ești încătușat, vei muri fără speranță. Completul de judecată care ar pronunța sentința, adică figurile lor de oameni liberi, lectura acelei sentințe... condamnarea, deși în forul meu interior, speranța n-ar pieri... Dar cum să scapi de înțelesul celui mai mic gest al lor, al celui mai mic lucru pe care ochii mei l-ar vedea în perpetuitate, chiar și o pietricică... Ei da, pietricica aceea va fi de-aici înainte văzută de alții cu un ochi liber, în timp ce eu aş gîndi: chiar și această pietricică e mai liberă decît mine...

Mai bine s-o sfîrșim înainte!

Fiindcă aproape de moarte am mai fost și nu m-am temut, deși era o moarte *naturală* care mă aștepta și, e adevărat, cu ea ne împăcăm, e ceva în noi cu care ne-am născut și care apare în mod miraculos îndată ce simțim că ea se apropie de patul nostru. Am auzit că alții intră chiar într-un fel de extaz cînd le sună ceasul, spun lucruri frumoase, cuvinte memorabile, care uimesc pe cei vii; firește, alții se chinuiesc pînă în ultimele clipe, despre ei se spune că "au murit greu". N-am ajuns pînă acolo... am scăpat, sau mai bine zis scadența a fost amînată... Dar să-mi reiau firul întrerupt, voi ajunge și la acest episod al vieții mele care a fost greu de suportat abia după ce am revenit printre cei cu speranțe.

În universitate interesul meu pentru filozofie, cum era și firesc, spori, iar lecturile din adolescență, considerabile, mă ajutară să pătrund adînc în culoarele culturii și sistemelor filozofice și să-mi iau examenele cu strălucire. Fanatismul legionarilor din facultate mă lăsă indiferent și nu-i puteam înțelege pe acei colegi care în loc să se ocupe de fete se ocupau de jidani. Mi se părea stupid să consider că moartea pentru Căpitan (idolul acelora!) le era cea mai scumpă dintre nunți. Noroc că acest Căpitan fu suprimat de Carol al II-lea, și dictatura sa, care urmă mai potoli pe unii. Eu mă încurcai într-o istorie cu o colegă, un fel de preludiu a ceea ce avea să mă aștepte mai tîrziu (astăzi văd acest lucru limpede, pe atunci episodul nu-mi pătrunse în conștiință), deși se sfîrși tragic pentru fată; conștiința noastră este adesea atît de blindată încît

poți să tragi și cu tunul în ea și nu se clintește și asta nu pentru că sîntem atunci ticăloși, monștri sau pur și simplu canalii (e un fenomen natural și misterios), într-o zi dispăru de la facultate o studentă. În ciuda cercetărilor minuțioase care începură, nu se reuși să se dea de urma ei. Nimeni nu vroia să dezvăluie anchetatorilor detalii concludente cel puțin într-o primă fază a cercetărilor. Nici colegii de facultate, nici prietenii ei apropiați și nici părinții, care locuiau pe undeva printr-un sat .Se zvonii, și auzii și eu acest lucru, că poliția judiciară primea scrisori în care se spunea ba că fata se afla în orașul cutare, unde fusese văzută plimbîndu-se pe străzi cu un bărbat, ba că studenta fugise în străinătate (această scrisoare venea chiar de peste hotare, judecînd după timbrele și ștampilele de pe ea). Pînă ce sosi un individ de la București, care nu se mulțumi cu datul din umeri al celor care o cunoșteau pe fată și afirmau cu o mască perfect mimată a neștiinței că nu știu nimic. El își începu ancheta pornind de la ideea simplă că un oarecine din anturajul fetei trebuie să știe unde e sau ce se întîmplase cu ea și, din motive despre care experiența lui îi spunea că sînt puternice, acest cineva nu vroia "să-și deschidă pliscul". Îi fu ușor acestui anchetator abil să afle că fata se îndrăgostise de un student cu care vroia să se căsătorească, și să-l ia pe acest student sub focul strîns al întrebărilor.

Eu eram acel student. Spre uluirea mea, această fată de o frumusețe deosebită (am să folosesc aici o comparație uzată, dar perfect, adică obiectiv, potrivită), care semăna și la trăsături și în firea ei cu o căprioară, începu să-și oprească privirile asupra mea. Trebuie să spun că din experiența de adolescent trăsese concluzia că trebuie să stau liniștit, nici o fată nu se va îndrăgosti de mine și că lucrul cel mai bun pe care îl aveam de făcut era să-mi vād de treabă, să-mi urmăresc țelul meu, adică să ajung cineva în filozofie și cînd uneori noaptea mi se întîmpla să dorm asaltat de coșmaruri (visam că răsturnam muieri în pat, prins de o dorință cumplită de a le pătrunde și, cum acest lucru nu se petrecea, mă trezeam gîfînd, transpirat și disperat), atunci mă duceam la "Mama răniților" împreună cu un nou Puloș și, cu toate că nu mai găseam la ea o Ninetă, ci doar adrese de țărănci eșuate și cam trecute, sau de mahalagioaice bețive, *după aceea* simțeam cum gîndurile îmi zburau din nou cu elan spre lumea pură a ideilor și uitam multă vreme că pe lume există și o altfel de dragoste. Da, exista, vedeam eu însumi; cum grupuri de băieți și fete coborau împreună de pe treptele universității cu privirile sticlind, ghiceam ce înseamnă acea sticlire, dar nu-mi mai păsa. Da, exista, iar frumusețea divină a unei astfel de priviri a unei fete către un băiat, ca un fulger, și surisul care urma, curat, de fetiță, mă făceau parcă să îmbătrînesc, eu cel căruia nimeni nu-i arunca o astfel de privire și nu-i adresa un astfel de suris. Mă uitam totuși, adesea, în oglindă, îndelung, să descopăr de ce nu inspiram măcar simpatia. Hm! Aveam figura frumoasă fizic, dar urîță în expresie. Frumusețea era a trăsăturilor, urîțenia consta în ceva inefabil. Aveam sprîncene groase, de timpuriu bărbătești, dar puternic și armonios desenate, ochii mari și negri, cu focarul parcă întunecat, ca o oglindă în care nu te puteai zări, dar totuși limpezi, deschiși, nu se fereau, nu alunecau cînd mă uitam printr-o mască pe care n-o puteam lepăda, fiindcă și restul trăsăturilor erau la fel, nasul și bărbia prea voluntare, gura bine desenată, dar lipsită de cea mai vagă senzualitate (care zăcea totuși în mine), obrazul tras, laminat, ascetic, deși numai ascet nu eram. Cine să vrea să cunoască un astfel de om, cînd Vauvenargues spune că sîntem prea neatenți sau prea preocupați de noi înșine ca să ne cunoaștem mai profund unii pe alții? Cine a văzut niște măști la un bal, dansînd prietenește

împreună și ținându-se de mână fără să se cunoască, zice mai departe filozoful, ca să se despartă după o clipă și să nu se mai vadă sau să le pară rău unora de ceilalți, își poate face astfel o părere despre lume...

Și totuși această căprioară, nu era nici o îndoială, îmi arunca priviri (e drept neurmate de minunatul suris), totuși priviri care întârziu asupra mea mult mai mult decât o clipă, ca să mă pot înșela: avea ceva cu mine! Dar ce? Mă plăcea? Desigur, nu erau priviri ostile, cum mi se întâmplase odată când văzusem la alta aversiunea, dușmănia chiar. "De ce te uiți tu așa la mine?" o întrebam în cele din urmă; fiindcă, fără să fie frumoasă cum era căprioara, nu era lipsită de farmec și pe de altă parte mă făcuse curios să aflu pricina acestei aversiuni accentuate și instinctive (nu-i făcusem nici un rău, nu schimbam cu ea niciodată nici un cuvânt). "Tu, tu, tu!", mi-a șoptit atunci acea fată abia stăpîndu-și bucuria ei neroadă că mă putea, în sfîrșit, defini... "Ei, da, i-am răspuns eu, eu, ce e cu mine?"... "Știi tu ce e tandrețea?!" mi-a spus. Am izbucnit într-un hohot de rîs sarcastic și i-am confirmat: "Ei, da, tandrețea, da, nu știu, dar n-o să mă înveți tu ce e, hai sictir!"

Căprioara își mișcă privirea ei catifelată și dulce într-o parte și avu alt răspuns cînd îi pusei aceeași întrebare, adică de ce se uita așa de insistent la mine. "Cum știi tu atîta materie?" Așa deci, era admirația... Într-adevăr era cam dezolant să vezi cum o fată a cărei frumusețe era un mister, cum spune Dostoievski, să aibă un cap total lipsit de mistere, iar mintea coală albă de hîrtie, pe care nu se înscriseră nimic. Trecea la examene cum trecuse desgolită frumoasa curtizană prin fața judecătorilor atenieni neînduplecați. Căprioara nu-și arăta decât capul, și profesorii, privind-o, cedau aproape fără să-și dea seama, punîndu-i întrebări puerile și terminînd cu sfaturi afectuoase că trebuie să învețe mai bine etc. Îi răspunsei că natura nu îngrămădește decât rar asupra unui singur individ mai multe calități. Eu știam carte, dar eram urît, ea nu prea știa, dar era frumoasă. "Dar cine ți-a spus că ești urît?", s-a mirat ea. Am rîs sardonice, s-o îndepărtez de mine, dar ea a stat liniștită și m-a privit cu ochii ei lunguroși, fără să clipească și a adăugat: "Ești un bărbat bine, să-ți scoți din cap că ești cum ai zis". Tocmai asta doream și eu, și ea tocmai asta îmi și spusese. O fată sau o femeie acostată, deși îi place insul care o atacă fără veste, se ține în rezervă tocmai pentru ca să nu facă vreo impresie că ar fi ușor abordabilă. Dar de ce s-ar ține în rezervă un bărbat și mai ales unul ca mine? Încît din primele clipe am tresărit adînc și, turburat, m-am îndrăgostit imediat de ea; am căzut în extrema cealaltă. Desigur, îmi spuneam, de aceea nu plăcusem pînă atunci fetelor, fiindcă eram bine și pe deasupra și tînăr savant (un profesor îmi spusese așa, la un examen, ei, tînere savant, ia să schimbăm cîteva idei, să îndeplinim o formalitate și să-ți dau examenul) și numai o fată frumoasă cum era Căprioara putuse prin urmare îndrăzni să se uite la mine.

X

Fata era cam rece și desigur nu mai era fecioară, dar eram eu înflăcărat și de teamă să n-o pierd îi făcui propunerea să ne căsătorim de îndată ce îmi luam eu licența, adică chiar în toamna care urma și ea putea să-și continue anul pe care îl mai avea de urmat fiind căsătorită. Zise da. Curînd eu îmi luai această licență, dar pentru întîia oară Căprioarei i se întâmplă să dea peste doi tineri universitari noi care se întorseseră de pe zonă, unde fuseseră concentrați, crunți și îndîrjiți și n-o cruțară, ba chiar, cu un limbaj dur întrebară cum

a ajuns ea pînă în anul trei fără să știe nimic, care era secretul și, rînjind cu o ironie grosolană, îi cerură să li-l spună și lor și o vor trece și ei.

Petrecurăm împreună ceasuri în care ea tăcea, uitîndu-se în gol și degeaba încercai să-i spun că putea renunța la studii, ne căsătoream și, cum eu aveam să intru în învățămîntul universitar, nimic nu ne împiedica să întemeiem împreună o familie fericită, tăcerea ei se prelungi și privirile nu reveniră la prezent din golul în care se pierdeau. Abia a doua zi cînd ne revăzurăm arăta mai însuflețită și spuse bine proiectului meu. Apoi ea plecă la țară, la părinți, urmînd ca după vacanță să-l punem în practică.

"De-atunci n-am mai văzut-o", declarai anchetatorului. „Și totuși fata s-a întors la facultate, zise el, fiindcă de la facultate a dispărut, nu din sat." "Da, dar eu am terminat facultatea, n-aveam ce să mai caut acolo", i-am răspuns. "Nu trebuia să vă căsătoriți?" "Nu, fiindcă între timp, acolo la țară, a cunoscut pe altcineva și mi-a scris că între noi nu mai e nimic." "Arătați-mi scrisoarea!" mi-a cerut anchetatorul. "N-o mai am!" "Bineînțeles!" "De ce bineînțeles?" "Pentru că nu v-a scris nici o scrisoare. Ați continuat să vă vedeți și după ce ea a venit la cursuri, de ce negați? Sînteți acum profesor, vă periclitați în cel mai fericit caz cariera în învățămînt dacă vă puneți în situația de bănuît, și vă așteaptă pușcăria dacă sînteți complice la crimă." "Care crimă? Fata a fugit din oraș, am auzit că e în străinătate." "Da, e adevărat, posedăm o astfel de scrisoare din care ar reieși că dispăruta a fugit peste graniță, dar nu uita, tinere, că poliția știe din capul locului mai multe lucruri despre felul cum se înfăptuiește o crimă decît criminalul. Procedeele sînt variate, dar nu infinite, de pildă simplul fapt că anturajul victimei ascunde anumite fapte e pentru noi o certitudine că pista pornește de-acolo. Scrisoarea în chestiune e scrisă de criminal, sau de un complice al lui, sau de o cunoștință căreia i s-a cerut acest lucru ca să îndepărteze cercetările de locul unde crima s-a înfăptuit. Un procedeu naiv! Pentru noi e neinteresant deocamdată să intrăm în amănuntele relațiilor dumneavoastră cu victima, aveți de răspuns doar la o singură întrebare și depinde de sinceritatea răspunsului dacă veți fi sau nu inculpat. Iată întrebarea: cînd v-ați văzut ultima oară?"

Eram nevinovat, dar speriat. După acest anchetator, Căprioara era moartă. Dacă mărturiseam totul, nu cumva puteam fi acuzat sau compromis? I-am răspuns că nu-mi amintesc ziua cînd ne-am văzut ultima oară, că n-a existat între noi o astfel de zi deosebită, pur și simplu legătura noastră s-a stins pe nesimțite și sînt complet străin de soarta ei. "Bine, a răspuns anchetatorul deodată, ca și cînd s-ar fi convins că nu ascund nimic, e posibil, sînteți liber."

Dar încrederea unui anchetator, retrasă brusc, neliniștește. Aveam să re trăiesc această neliniște și mai tîrziu. Fusese convingător: un criminal înfăptuiește o singură crimă, în timp ce anchetatorul cunoaște o multitudine. E imposibil ca anumite semne să nu-i amintească de anumite procedee, în afara cazului cînd nu are de-a face cu un geniu al crimei. Puteam eu să țin piept unui astfel de anchetator care nu era un imbecil? Pe de altă parte mă gîndeam că nimeni nu știa... adică mă gîndeam, dar deodată mi-am dat seama că... adică nu, puteam să spun că da, o văzusem ultima oară la acel bal, da, ieșiserăm împreună, ne plimbaserăm puțin și ne despărțiserăm... Și de-atunci... Ei da, de-atunci Căprioara dispăruse. Ce făcusem după aceea? Urma să-mi justific orele petrecute în acea noapte, atîtea filme și cărți polițiste începeau de aici. Mă dusesem acasă și mă culcasem. Hm! Deși noaptea aceea fusese neagră și ploua tare, puteam eu fi sigur că... nu ne văzuse nimeni rătăcind?... Am ieșit din biroul anchetatorului hotărît să mărturisesc, dar nu

atunci, să nu spun vreo prostie, ci după ce o să mă gîndesc bine.

Dar pe urmă mi-am dat seama că n-aveam la ce mă gîndi. Totul era limpede pentru mine, eram vinovat moral, ştiam de mult, şi acest lucru nu mai putea fi ascuns, în ce consta vina mea morală? O, da, în dorinţa oarbă de a n-o pierde pe Căprioara, sau mai bine zis în neputinţa de a renunţa la ea, acceptînd cu laşitate, în pragul tinereţii mele, un compromis ruşinos, cu toate că nu aveam în faţa mea nici un echivoc sub care să mă ascund, faptele erau nude, de o brutalitate care... E foarte curios, cum tinerii... Dar mai bine să relatez ce s-a întîmplat. Erorile fatale nu apar, adică nu se săvîrşesc pe neaşteptate, au un preludiu, dar cine e atent la el? Întocmai ca într-o piesă genială, preludiul nu ne face să ghicim desnodămîntul, ci îl luminează doar ulterior.

XI

În mod bizar, de Căprioara nu se îndrăgostise pînă atunci nimeni. În acest punct uneori fetele frumoase au aceeaşi soartă cu cele urîte. Frumuseţea poate intimida, o fată prea frumoasă poate fi ocolită, ca şi una prea urîtă. Desigur, e vorba de un anumit gen de frumuseţe şi de un anumit gen de urîtenie şi anume de acel gen în care sufletul care o poartă e neclintit, amorf... Încolo, un suflet care se mişcă imprevizibil, indiferent cu ce mască l-a dăruit natura, ne poate face să asistăm la drame sau fericiri incredibile, dar fireşti în ordinea pasiunilor umane. Cele nefireşti aparţin sufletelor amorfe, neclintite. Este exact ceea ce a păţit Căprioara. Înşelîndu-se asupra ei, un medicinist strălucit (student care îşi asistă deja profesorul la operaţii) se îndrăgosti de ea luînd-o drept ceea ce nu era şi trăiră împreună la ţară în timpul vacanţei. Asta în timp ce Căprioara răspunsese da cererii mele în căsătorie şi fără să-mi scrie şi să-mi spună că acel da devenise nu. Cînd se petrecuseră toate acestea? Desigur în perioada cînd eu îmi luam licenţa şi ea cădea, *timpul mort* care poate fi descoperit totdeauna cînd se produc trădările. Există un astfel de timp mort, neştiut şi nebănuit de cel trădat, cînd sentimentele alunecă şi nu sînt mărturisite celui care va fi lovit. Ar fi trebuit să reţin acest adevăr, dar încă o dată piesa care se joacă tocmai de aceea place, fiindcă eroul nu reţine legea în spiralele căreia destinul său se înscrie. Nu pentru el e această lege, cum nu e nici moartea care îl loveşte pe semenul al cărui dric îl întîlneşte pe stradă. Aşadar Căprioara nu mă iubea, deşi mă abordase. Dar nici nu-mi spusese că nu mă mai iubeşte. Neglijenţă totală, nepăsare oarbă... În timp ce eu mă pregăteam s-o primesc în casa părinţilor mei, mîndru dinainte că mă căsătoream cu o fată atît de frumoasă, ea, lovită ca o găină de dragostea strălucitului medicinist, mă uitase absolut, ca şi cînd nici n-aş fi existat, un zero, deşi ştia că zero nu eram; dar iubirea înstrăinează cumplit, ne aruncă parcă într-o altă planetă şi facem ochi uluiţi cînd dăm de cineva cu care ne-am culcat în pat, de a cărui gură am lipit-o pe-a noastră.

Cu astfel de ochi uluiţi mă întîmpină Căprioara în toamnă cînd o căutai la facultate şi ne întîlnirăm. Nici măcar nu-mi dădu explicaţii despre schimbarea ei, în trei minute totul se consumă fără cuvinte, fiindcă nu e nevoie de mai mult ca să-ţi dai seama de o înstrăinare: ochi care nu te văd, gură lovită de un mutism absent, o urîtenie a chipului pe care o observi stupefiat (şi era curios cum vedeam pentru întîia oară că această fată era de fapt urîtă, fără să-mi dau seama de ce, fiindcă era aceeaşi), sugestia că nu e nimic de spus şi că trebuie

să înțelegi exact ceea ce vezi și să nu-ți faci iluzii, nu te înșeli, asta e, altceva nu va fi, chiar dacă altădată a fost ceva. Ei bine, acum nu mai e, și orice explicații ar fi lipsite de sens. Ne aflăm chiar la intrarea Universității, pe trotuarul larg, pereche tăcută pe lângă care foiau veseli și nepăsători, într-un du-te-vino neîncetat, studenții și studentele. Atunci am văzut norii pe cer și mi-am ridicat fruntea. "Da, mi-am spus senin, nu mă mai iubește, foarte bine." Și n-am mai observat cine s-a îndepărtat cel dintîi, eu sau ea. Cred că amîndoi în aceeași clipă.

Dacă am rămîne la această seninătate care ne atinge ca o aripă dulce sufletul! E cel dintîi adevăr, cel adînc, care nu doare. Dacă am trăi, dacă ne-am ghida viața după el! Dar nu facem așa, fiindcă apare curiozitatea, așa-zisa luciditate care ne îndeamnă să aflăm de ce... "Cîtă luciditate, atîta suferință!" Da, așa e! Dar cine dracu te pune? De ce nu ne mai iubește? Ce stupid, cînd totul ar fi atît de simplu dacă am păstra în noi revelația acelor clipe sublime, acea seninătate izbăvitoare. Trebuie să spun că iubeam frumusețea acestei fete, atît, capul ei frumos, nu sufletul ei amorf și nici corpul și cu atît mai puțin mintea, și mi-ar fi fost de-ajuns pentru toata viața, cu condiția, ei da, ca ea să accepte să fie iubită. Nimic mai mult. Refuzul ei, după ce mă lăsase să cred că ar accepta, începu după cîteva zile să mă chinuie. Ispita lucidității care te îndeamnă să afli de ce nu te mai iubește cineva constă în faptul că ai sentimentul acut, irezistibil că, după ce vei afla, vei înceta să suferi. Poate, îți spui, ai făcut vreo greșală care se poate repara. Poate la mijloc e o neînțelegere. Poate că iubește pe altcineva. Ei da, e un pahar care trebuie băut, îl bei, te încovoi de durere, pe urmă te redresezi.

Astfel aflai de istoria cu medicinistul, un băiat admirabil, pe care îl căutai la spital și băurăm împreună un coniac la un bar. Auzise și el de mine, încît conversația care urmă ne apropie repede. Îmi semăna, numai că purta altă mască, de invidiat: îi licărea de pe acum în priviri cinismul chirurgilor, o brutalitate jovială în vocabular, o franchise de măcelar, dar, cum am spus, pe un altfel de chip decît al meu, descins, sincer și vesel fără crispări. Încît cînd spunea de pildă: astăzi l-am asistat pe profesor la deschiderea dovreacului unuia, cuvîntul dovreac, care însemna un cap uman, îți stîrnea rîsul și după mărturisirea lui îl înveselea și pe pacient cînd era anunțat în acest fel de ceea ce avea să i se întîmple a doua zi: "mîine îți deschidem dovreacul, pregătește-te!" În timp ce eu credeam că lucrurile se petreceau însoțite de infinite precauții și delicatețiuri. Îi spusei medicinistului acest lucru. "Nu, zise el, e mai rău, se sperie dacă îl iei altfel." "Bine, zic, asta cu un țaran care vede lucrurile mai dur și poate rîde fiindcă are humor în fața morții eventuale, cum am auzit că glumeau pe front în timp ce obuzele le cădeau în cap, dar cu un om mai evoluat?" "În asemenea cazuri țaranul e cel mai evoluat, fiindcă știe mai multe despre moarte decît alții. Brazda aceea pe care o întoarce el în fiecare an îi spune lui ceva, un lucru tainic pe care orășeanul nu-l știe decît în mod abstract. Numai noi, chirurgii, mai știm acest lucru: pămînt, materie..." "Spiritul nu există?" "*Mais si, certainement...* E acolo! rîse medicinistul. Dar cînd apropii prea tare lampa de operații de un creier desgolit și ochii pacientului se holbează din această pricină, ai unele îndoieli. Pe plan cosmic, da, spirit, materie, nu știm ce e, dar pe masa de operații, hm! descoperi

doar legi fizice și fiziologice. Restul ne scapă!" "Dar cum se explică un aspect ciudat; mulți dintre dumneavoastră, vorbesc de cei care ajung mari, cad cu timpul în misticism, în ciuda practicii lor științifice, pozitivistice." "Vorbiți de unii savanți? Da, am auzit și eu. E ceva inexplicabil." "Fiindcă, am continuat,

credința în ceva divin o ai sau nu, n-o poți căpăta pe cale științifică!" "De, cine poate să știe? mi-a răspuns el. Și pe urmă cred că vă înșelați, o anumită întimplare, dar nu una obișnuită, poate să producă în cineva revelația... Ce știm noi ce poate zgudui spiritul unui fizician, o comportare stranie, de neexplicat pe cale rațională, a unui proton sau neutron... Nu știu, n-am idee!"... "O iubiți pe..." l-am întrebat eu pe neașteptate și am pronunțat numele Căprioarei. Ne simțeam bine amândoi și întrebarea mea nu avea în ea nimic abisal, tenebros... "Da, da, a răspuns el repede, sînteți cumva rudă cu ea?" "Nu, am fost prieteni..." "A, da, îmi pare bine că acum în toamnă și-a luat examenele... Era să piardă anul."

Am rămas tăcut fără să știu de ce. Chirurgical s-a uitat la ceas, am băut restul de coniac și ne-am despărțit zîmbindu-ne, urîndu-ne reciproc succes. Într-adevăr, cînd vezi omul de care s-a îndrăgostit iubita ta, te liniștești oricum, doar dacă nu descoperi că e un ticălos. Dacă e o nulitate îți spui că e cu atît mai bine că îi plac nulitățile, dacă e un om de valoare ceva cavaleresc din tine te îndeamnă să-ți spui că a avut dreptate, era *fîresc* să se întîmple așa, i-a plăcut mai mult etc.

Totuși purtarea ei față de mine nu fusese curată... Ar fi putut să mă prevină, dar, îmi spuneam, asta e o problemă de educație, nu de puritate. Între oameni civilizați nu se dau astfel de lovituri. Dar da, ba da, îmi spuneam, se dau totuși, iar alții chiar ripostează, și în riposta lor dispăre orice urmă de civilizație. M-am gîndit s-o fac și eu, s-o caut și să-i spun cuvinte triviale, s-o înjur de mamă și astfel să mă răcoresc. Căci jignirea persista, de cîte ori mă gîndeam rămîneau încremenit, ca într-o paralizie, înțepenit și cu ochiul minții contemplîndu-i chipul trufaș, așa cum îmi apăruse în ziua cînd o revăzusem în fața universității. Da, îmi aminteam de ce mi se păruse atunci că de fapt era o fată urîtă, apăruse pe chipul ei trufia, care o făcea să nu mai semene cu o căprioară, ei da, parcă îmi spunea, cum am putut să mă leg de tine, care nici măcar nu mă iubeai, a trebuit eu să mă uit la tine ca să mă vezi și tu... În timp ce altul s-a purtat altfel, e cu mult peste tine și are o inimă mare, nu ca a ta, neagră cum ți-e chipul... Gîndurile mi se învălmășeau, faptul că făcusem cunoștință cu medicinistul dădea aceste roade otrăvite, în loc să mă fi liniștit, cum crezusem. Totuși n-am căutat-o și n-am încercat să-i înapoiez lovitura... Am început să uit. Profesiunea mă acapara, predam logica la o școală normală de învățători și eram respectat de profesorii mai bătrîni că fusesem numit în învățămînt îndată ce îmi luasem licența, iar elevii, unii dintre ei, îmi plăceau, era adică o surpriză pentru mine să-i văd cum se uită în ochii mei hipnotizați de limpezimea de cristal a lecțiilor mele, de unde deduceam că pînă atunci obiectul logicii li se păruse plicticos și superfluu.

XII

Pînă într-o zi, cînd mă căută la școală Căprioara. Era tăcută ca și în ziua revederii noastre, dar trufia îi dispăruse, fără să mai fie însă căprioara de altădată. Am întrebat-o ce s-a întîmplat. Mi-a răspuns încercînd să mimeze nedumerirea: că de ce am plecat atunci și m-am purtat așa de urît cu ea? Am tăcut îndelung, încercînd să ghicesc ce vrea acum de la mine. Nu cumva se despărțise de medicinist? Îi fixai o întîlnire și în timp ce ne plimbam prin parcul orașului îi spusei că știu ce i s-a întîmplat, dar nu știu cine pe cine a

părăsit, ea pe chirurg, sau chirurgul pe ea? Îmi șopti cu un glas sugrumat că ea pe el. "De ce?" o întrebai. "E o canalie!" Ei da, am gândit, cât timp ne iubește e un om minunat, pe urmă, ei da, o canalie... "Nicidecum, i-am răspuns, l-am cunoscut, am stat de vorbă cu el, e un băiat fără cusur..." "L-ai cunoscut?!" se miră ea. "Bineînțeles! Vroiam să știu cu cine m-ai trădat..." "Nu te-am trădat, zice, mi-am dat seama că de fapt pe tine te iubesc!"

Pleosc! Iată-mă, am gândit, vîrît într-o situație vulgară. În timp ce trăia cu acela acolo la țară își dădea seama că de fapt pe mine mă iubea. Atunci de ce era chirurgul o canalie? Nici n-am mai întrebat-o, chirurgul desigur era o canalie fiindcă o părăsise, îmi dădea seama clar, și nu cum spunea Căprioara, că ea îl părăsise pe el. M-am uitat bine la ea. Căprioara era rănită și deodată mi s-a părut mai frumoasă ca înainte, cu suferința pe chipul ei speriat. Se uita la mine nu ca altădată, fără suris, ci cu acea imperceptibilă mișcare a buzelor care prevestește sau stăpînește hohotul disperat de plîns. Într-o clipă am uitat totul, m-am înmuiat și am apucat-o pe după umeri. "Nu e nimic, i-am spus, trebuia să faci și prostia asta ca să-ți dai seama ce înseamnă să trădezi. Cine trădează va fi trădat. O să vedem dacă între noi mai poate fi ceva. Liniștește-te, se întimplă, ești frumoasă, o să găsești oricînd un altul, dacă eu n-o să pot să te iert."

Dar o și iertasem și am reînceput să ne vedem zilnic. Însă Căprioara tot rănită arăta, fapt care mă puse pe gînduri, fiindcă suferința ei nu părea să-i vie din iubirea pentru celălalt, în acest sens dovezile ei de iubire pentru mine alungau această presupunere. Înainte rece, acum redescopeream în ea o pasionată, turna flăcări în mine, mie care le aveam pe ale mele și îmi ajungeau. Mă îndrăgostii de suferința ei și ghidul, sau mai bine zis curiozitatea de a afla de ce o părăsise medicinistul se stinse sub ardoarea îmbrățișărilor, pieri cu aventura ei cu tot. Credeam că se va vindeca, și rana ei ciudată al cărei înțeles îmi scăpa se va închide: da, mă iubea cu adevărat, vedeam bine acest lucru, nimeni nu se înșeală în această privință, știm cînd sîntem iubiți, după cum știm tot atît de bine cînd iubirea ni se retrage, dar de ce persista pe chipul ei suferința, mai bine zis de ce apărea după ore de efuziune și îmbrățișări? Dormea adesea în apartamentul meu, fiindcă după licență i-am reamintit tatei ceea ce îmi spusese, că după ce o să ajung să-mi cîștig singur pîinea, va trebui să plec de-acasă. "Bine, mi-a spus mohorît, pleacă." Venea mama și îmi aducea mîncare gătită, eu îi dădeam bani, îmi spăla și făcea curat ca înainte acasă. "Mută-te la mine, i-am spus Căprioarei într-o zi, mai așteptăm puțin și ne căsătorim. Dacă vrei îți urmezi cursurile, sau nu le mai urmezi, cum îți place." "Le urmez!" mi-a răspuns. "Totuși lasă căminul, înveți mai ușor la mine." "Nu pot", a zis și am înțeles din glasul ei, din intonația hotărîtă dar care ascundea ceva care nu se putea mărturisi, că într-adevăr nu putea, ceva o împiedica, ceva nu era în regulă.

Și am luat-o la întrebări. De fapt de ce se despărțise de chirurg? De ce era acela canalie? Ce-i făcuse? Tăcea dar de astă dată n-o mai slăbii. Ea se uita la mine cu o expresie dublă, de disperare și în același timp de recunoștință, ca și cînd m-ar fi rugat astfel s-o eliberez de povara care o chinuia, să insist cu întrebările, dar s-o protejez, să am grijă de ea, o să-mi spună, dar îi e frică, o să-mi spună negreșit, dar să nu uit, după ce o să aflu, că mi-a cerut protecție și să n-o lovesc și eu... Și îmi spuse: a rămas însărcinată. "Cu mine?" am strigat în aceeași clipă. "Nu", răspunse ea în clipa următoare. Și înțelesei: cu celălalt... "Și n-a vrut să se căsătorească cu tine?" "Nu, mi-a spus că nici nu s-a gândit." "Dar tu te-ai gândit?" "Da!" "Și i-ai spus-o înainte să te culci cu el?"

"Nu i-am spus." "De ce?" "Mă iubea, am crezut că o să mă ceară singur." "Cum de-ai crezut?" "Mă iubea foarte tare, zise ea, și toți ai mei, părinții și frații, credeau că o să mă ceară, altfel n-ar fi acceptat să vie la noi." "Iar el nici nu s-a gîndit!" "Ba sînt sigură că s-a gîndit, e un om cinstit, dar după ce a devenit medic și a intrat în spital s-a întîmplat ceva cu el." "Ce anume?" "Nu știu. Cînd i-am spus că sînt însărcinată, atunci mi-a dat lovitura. Și ce să fac eu cu tine acum? Așa mi-a spus", zise Căprioara cu o înconștientă detașare de sine: adică auzi ce se poate spune în astfel de situații! Lucru de mirare! Și avu un surîs bizar, parcă n-ar fi fost vorba de ea. Arăta chiar într-un mod neverosimil veselă. Am mai întîlnit la oameni asemenea reacții, nu uit pe unul care povestea în casa noastră cum i s-a întîmplat de-a pierdut un picior, privirea îi strălucea de viață, gura care povestea lăsa să i se vadă dinții ca și cînd ar fi rîs, ca și cînd piciorul acela care îi fusese tăiat i-ar fi fost pus la loc și acum putea să fie și el bucuros, cînd în realitate, în clipele acelea, mîinile lui țineau cîrjele de care n-avea să se mai despartă. I-am strigat Căprioarei: "E tot ce ți-a spus? Altceva n-a mai avut nimic de zis eminentul chirurg?" "A fost sincer", răspunse și ea sinceră, adică neascunzînd că îl mai iubea și acum și că îl scuza pe deplin. Nu mai era canalie! A zis că începînd cu ea această idilă, n-a exclus căsătoria, dar nu s-a gîndit că va fi așa de curînd. "Da, mă iubește și acum, dar în ce privește căsătoria..."

XIII

"Reveniți la seara balului, cînd ați văzut-o pentru ultima oară, mă întrerupse anchetatorul, căruia îi relatam toate acestea; pe el nu-l interesa decît atît, momentul dispariției fetei. E inutil, adăugă el, să vă mai previn că noi știm totul și vă spun dinainte că nu veți apărea ca martor în procesul care va urma. Cel puțin așa sperăm. Ucigașul e în mîinile noastre, dar mărturia dumneavoastră e totuși necesară pentru cazul cînd el va nega în instanță ceea ce a recunoscut la cercetări: se poate întîmpla, e un individ nesigur, noi cunoaștem astfel de reveniri cînd criminalul se sperie de judecători și încearcă în mod absurd să se salveze în ultimele clipe."

"În timpul balului ei i s-a făcut rău și s-a speriat, am continuat eu atunci, și cu toate că ne hotărîsem să mergem la un ginecolog abia a doua zi seara, ea mi-a spus că trebuie să ne ducem imediat, să nu fie prea tîrziu. Am ieșit deci de la bal și ne-am dus la doctorul A., renumit în această profesiune..." "Inutil să-i spuneți A., fiindcă îl cunoaștem!" zise anchetatorul, dar eu nu-l luai în seamă și continuai: "Doctorul A. o examinează pe fată și refuză să-i întrerupă sarcina. Eu o așteptam în stradă. Ieși după scurt timp și îmi spuse că i-a recomandat să se ducă la doctorul B., care se ocupă tocmai cu astfel de cazuri grele și îi reușesc totdeauna. De ce grele? Pentru că sarcina e cam înaintată. Am luat-o deci spre doctorul B. prin noaptea întunecată și prin ploaie și am străbătut străzile căutînd adresa. Am găsit-o și am sunat. De astă dată am intrat și eu, nu știu de ce... Știam de ce; eu îi cerusem Căprioarei să scape de sarcină, altfel nu mă puteam căsători cu ea, nu i-o spusese nici direct, nici indirect, dar ea înțelesese, iar eu nu-i spusese: păstrează copilul... tăcusem și iată-ne rătăcind în noapte, de la un doctor la altul, bătînd, fără să ne gîndim, la porțile nenorocirii; căci spre uimirea mea în chiar clipele cînd îmi destăinuia secretul suferinței ei, adică sarcina, în loc s-o dau afară din casă și să rup cu

ea pentru totdeauna, gîndeam, n-o pot alunga, o iubesc acum și mai mult, sufletul ei mi s-a predat mie total și definitiv; dar n-o să pot totuși să suport niciodată să văd copilul, întruchiparea trădării ei. N-o iubeam atît de mult! A urmat între noi o tăcere grea ca o lespede, tăcere care venea de la mine și ea a înțeles ce are de făcut. Dar doctorul B., după ce a cerut o sumă mare, pe care fata, care avea părinți bogați, a spus că o va plăti, m-a dat afară și a reținut-o pe ea pentru operație. Am așteptat în stradă pînă în zori. Am sunat la ușă, a ieșit un individ care m-a întrebat brutal ce doresc, i-am spus, m-a înjurat și mi-a răspuns că acolo nu se află nici o fată. Abia pe urmă mi-am amintit că doctorul B. spusese că operația va avea loc în seara următoare. Am plecat acasă liniștit. Am așteptat-o să vină, dar n-a mai venit. Am crezut că după operație s-o fi dus pe la țară, ca să aflu tîrziu de tot că la facultate se și dăduse alarma și că poliția făcea anchetă. Nici atunci n-am crezut în moartea ei, mai ales după zvonurile că ar fi fost văzută în alt oraș și pe urmă că ar fi fugit în străinătate..."

"Nu vă punem acum să dați o declarație scrisă, ar însemna să vă inculpăm și să vă zdrobim cariera, a zis anchetatorul. Pentru noi ar fi inutil. Nu sîntem anchetatori orbi, sîntem oameni, ați greșit neanunțînd imediat unde ați dus fata, dar fiindcă noi, poliția judiciară, am prins medicul criminal, considerăm că ar fi excesiv să vă dăm pe mîna Curții. În afară de cazul, repet, că acest medic inconștient n-o să se poarte cum trebuie la proces..."

"Ar avea șanse să scape?" l-am întrebat. "Ar avea!" "De ce?" "Pentru că tot nu știm unde e fata. Numai el știe, dar refuză să spună..." "Atunci cum de știți că el a omorît-o? Poate trăiește?" "Avem alte dovezi că fata e moartă, pe care el nu le poate nega, dar ca un animal cu instinctul încă treaz, nu vrea să ne desvăluie ce-a făcut cu ea... Cadavrul e pentru noi proba zdrobitoare și el știe, sau presimte că pînă în ultima clipă s-ar mai putea apăra sau scăpa cu o condamnare mai ușoară."

Cînd iubita ta a ajuns probă, ce mai ai de făcut? Deși mintea îmi spunea că ea de mult e moartă, eu tot mai credeam și n-aș fi suferit să fie adevărat că ea se afla în alt oraș și se plimba cu altul la braț, deși pentru mine era absurd, fiindcă ea nu era Nineta. Curînd orașul puse mîna pe toate știrile și eu nu tremuram la gîndul că numele meu va fi amestecat în moartea ei. Și nu tremuram nici la gîndul că va trebui să depun mărturie în proces și să fiu apoi inculpat. Deși exista proba că ea era moartă (criminalul fusese arestat) și că soarta n-o protejase pe această fată în derută, eu mă simțeam protejat, neatins și intangibil cu toate că ar fi trebuit să-mi dau seama că fusesem atins și că puteam nimeri curînd la pușcărie. Iată ce se povestea. A doua zi seara doctorul B. avea musafiri. Căprioara stătea într-una din odăile lui și aștepta să i se întrerupă sarcina. Gazda și musafirii au început să joace pocher și să bea. Bairamul s-a terminat noaptea tîrziu, după ora unu. Doctorul B. cîștigase dar și băuse, și în loc să se ducă să se culce și să amîne operația pentru a treia zi, pune mîna pe instrumente (se știe cît curaj dă alcoolul, deși el nu avea nevoie de curaj, ci de prudență) și operează pe fată, care face imediat o hemoragie mare și intră în comă. Alarmat, doctorul B. dă un telefon la un spital doctorului C. și îl convoacă și pe doctorul A., cel care ne refuzase primul cînd ne dusesem la el. Acești trei medici, A., B. și C, erau prieteni, cel din urmă fiind și director de spital. Doctorul B. îi cere prin telefon doctorului C. să trimită o ambulanță, s-o ridice pe fată, s-o ducă la spital și s-o salveze, sau să moară acolo sub un diagnostic care să-l scoată pe el din cauză. Ambulanța vine împreună cu doctorul C. și doctorul A., pătrund înăuntru și găsesc fata

aproape moartă: prea târziu s-o mai ducă la spital, ar fi murit pe drum și pe urmă doctorul C. nici nu vroia să-l acopere astfel pe ginecologul B.

Sosit în orașul nostru, anchetatorul din București bănuise imediat, aflând că fata avusese în acel an două legături cu doi studenți, ajunși în toamnă unul chirurg, iar altul profesor, și nici unul cu aere de criminali, că cheia enigmei dispariției fetei se află undeva în cabinetul unui ginecolog. Puse deci sub urmărire chiar casa doctorului B., bineînțeles după ce află ușor că era nu foarte cunoscut în oraș, ci foarte bogat, sau mai bine zis foarte lacom de bani... Și curînd i se raportă următorul fapt. În fața casei bănuite pe care o supraveghea un polițist sub pretextul reglării circulației se produse la un moment dat un accident între o mașină, o căruță și un camion. Stupid, polițistul scăpă casa din vedere, și în timp ce lumea se aduna și el încerca să facă ordine, în fața casei se opri brusc o furgonetă sanitară, poarta se deschise, apărură doi inși cu un sicriu, îl vîrîră în furgonetă, se urcară și ei și dispărură. Spre surpriza judiciarilor locali, anchetatorul nu se grăbi cituși de puțin să percheziționeze imediat casa, pentru simplul motiv că de aproape o săptămînă cel bănuît, doctorul B., nu se mai afla acolo, se internase într-un spital de boli nervoase, de unde un alt om al anchetatorului, deghizat în bolnav și mai puțin stupid, îi și raportase lucruri interesante. Că la cîteva zile după internare doctorul B. primise vizita misterioasă a doi tipi care după

semnalmente erau doctorii A. și C, vizită care dură cîteva ore lungi. Nu se știe ce discutară ei trei în rezerva doctorului B., dar, bănuitor, polițistul deghizat în bolnav, văzînd după plecarea aceluia că doctorul B. nu mai iese din rezervă ca de obicei la căderea serii, intră peste el și îl găsi fără respirație și palid ca un mort: se sinucisese. Dădu alarma și ginecologul fu salvat și pus sub anchetă. Nu se mai află prin ce mijloace se smulse de la el recunoașterea că fata fusese într-adevăr operată de el, dar că... a plecat din cabinetul lui bine sănătoasă. Dar coșciugul? Nu știa nimic, nu credea să fi ieșit de la el din casă. A fost judecat și condamnat fără să se poată obține împotriva lui "proba zdrobitoare" și ca atare a luat doar cîteva ani. Numele meu și al fostului medicinist n-au fost pomenite.

Îl vizitai din nou pe eminentul chirurg la spital, dar se purtă cu mine distant și rece și nici eu nu insistai, citînd în privirea lui că riscam să mi se spună ceva dur la care n-aș fi avut ce răspunde, de pildă: "nu mi-amintesc să vă fi cunoscut vreodată", sau pur și simplu să-mi întoarcă spatele și să mă planteze pe coridor. Așa, se mărgini, cu o urmă de jovialitate, să mă întrebe: "Doriți ceva? Aveți vreun bolnav pe care îl pot ajuta?" "Nu, i-am răspuns, mulțumesc... Vă urez succes în carieră..." „Și eu dumneavoastră! mi-a replicat fără ezitare și fără cinism, semn că dacă se considera primul vinovat de căderea Căprioarei, eu eram cel de-al doilea. Ea mi-a vorbit mult de proiectele dumneavoastră de a vă realiza în filozofie", mi-a mai spus cu orgoliu detașat, ca între doi reprezentanți străluciți ai generației lor, care se cunosc între ei și se prețuiesc, dar nu se vor mai întîlni niciodată...

Prins de detalii polițiste care mi-au năvălit dezordonat sub condei, am uitat să desvăluiesc mai clar adevăratul înțeles al vinovăției mele. Am omis alte detalii. De ce trăise atît de mult timp Căprioara cu mine fără să-mi spună de la început că era însărcinată? Ar fi putut să se ducă de îndată la un medic fără să-și riște viața. Îmi amintesc că în acea perioadă am fost izbit de un gînd: fata asta suferă de ceva, dar nu vrea să-mi spună pînă nu mă cucerește. Iubirea ei e simulată și vinovată. Și în loc să încerc să aflu adevărul, *m-am complăcut*. Un suflet care ți se predă îl iei în stăpînire cu mare apetit. Cele cîteva săptămîni cît

a durat recucerirea mea au fost decisive, fiindcă în astfel de cazuri săptămînile... Dacă acest suflet mi se predase (și în acest sens nu exista nici o îndoială, fusesem fericit de prada mea), atunci de ce n-o acceptasem așa cum era? Și nu pot să invoc scuza că nu cunoșteam riscul, doctorul A. ne avertizase prin refuzul său în mod clar. Și totuși am condus-o în noapte spre fatalul doctor B., cînd ar fi fost atît de ușor să-i spun: nu, nu mai mergem nicăieri. Și ea ar fi fost fericită și poate că și eu. În orice caz cursul vieții mele ar fi fost altul. Repet însă, pe atunci și în tot timpul și după încheierea acestui episod tragic, eram bine blindat...

Un gînd proaspăt mă izbește însă acum cu putere (și nu m-a izbit atunci, ce curios!), Căprioara a venit la mine destul de tîrziu, trebuie să fi fost în luna a doua, spre a treia... Ce făcuse timp de două luni? Nu pot să descifrez nimic, afară de faptul că biata Căprioară purta rochii cam largi, iar dragoste nu făcea decît cu lumina stinsă. Se hrănise ea oare în acele două luni cu iluzia că tînărul chirurg, viitor desfăcător pe cont propriu de dovleci umani, nu o va părăsi totuși vîzînd-o că păstrează sarcina și o va lua în cele din urmă de soție? E o ipoteză extrem de verosimilă...

PARTEA A DOUA

I

Era chiar în anul cînd războiul se termina; în primăvara următoare primii ordin de chemare: trebuia să mă prezint la București, la o școală de ofițeri de artilerie. Fusesem bine născut, îmi făcusem studiile universitare tocmai cînd această sinistă conflagrație era în toi. După licență ar fi trebuit să fiu încorporat, dar armata, după cum aveam să aflu, intra în criză, și contingentul meu, adică nu tot contingentul, ci doar cei cu studii superioare fuseseră amînați. Am spus sinistă conflagrație nu pentru că am despre război această viziune. Bolile și foametea pot fi mai rele decît glonțul. Gripa spaniolă de după primul război mondial se pare că a omorît mai mulți oameni decît muriseră pe cîmpul de luptă, iar după Genghis Khan prin secolul al XIV-lea a început în Europa un război cumplit între populație și păduchii și șobolanii aducători de ciumă. Jumătate din europeni au pierit. Alianța microbilor între ei poate fi mai rea sau în orice caz tot atît de rea cît un război modern, adică nuclear. Dar astea sînt fatalități naturale, ce poți face? Mori și ești bun mort. În timp ce gazarea oamenilor, cu premeditare, cum aveam să aflu abia după încheierea păcii că avusese loc în timp ce noi audiam liniștiți cursurile, neliniștește spiritul nostru. Ce-a făcut civilizația europeană, ce i s-a întîmplat de a putut asista parcă adormită, în orice caz picotind, la ascensiunea pe scena istoriei a unui tip bizar care a început să ucidă oamenii dincolo de necesitățile războiului? Desigur, istoria unei ciume nu e pasionantă, ce poți să spui despre ea? Scene monotone de oroare și cifre statistice despre hecatomba în care au pierit milioane de ființe umane. Un mesager din *Romeo și Julieta*, un călugăr, sare în ajutorul unui bolnav. Intră să-i aline suferințele. Imediat după el apar însă niște inși care încep de îndată să bată ușile și ferestrele în cuie. Resemnat, călugărul își pleacă fruntea, înțelegînd: nimerise în casa unui ciumat și nu mai putea ieși, trebuia să moară cu el. Shakespeare nici măcar nu dă aceste detalii, regizorul unui film a imaginat scena bazîndu-se doar pe cîteva rînduri în care ni se spune de ce n-a mai ajuns călugărul unde trebuia. Ei unde? Într-un loc

unde era necesar să poată primi Romeo de la Julieta un mesaj. Acolo era îndreptat ochiul dramaturgului, spre soarta iubirii celor doi. Ciurma nu merita nici o atenție... Bineînțeles... În timp ce războiul peloponezic sau campaniile lui Napoleon ne fascinează și rareori istoricul spune: Împăratul făcu cale întoarsă, holera secera rîndurile armatei sale! Atît! Ce e glorios în a muri de holeră? Totul se dezagregă, solidaritatea umană, curajul, loialitatea, toată lumea fuge și nu domnesc decît cei imuni, care svîrle cadavrele în căruțe și le duc la groapa comună, peste care aruncă var. În timp ce mesagerul de la Marathon va rămîne în istorie, ca și generalul de gardă napoleonean Cambronne, care ar fi strigat *merde* la Waterloo cînd i s-a cerut să se predea. Sînt deci partizanul istoriei calitative, deși înțeleg bine pe Marx, care ne demonstrează că istoria o constituie totalitatea evenimentelor și fenomenelor în care sînt implicați oamenii și nu numai inițiativele lor de expansiune, fiindcă într-adevăr topirea ghețarilor de pildă în urma creșterii cu un grad sau două a temperaturii terestre ar pune în umbră întreaga istorie calitativă a omenirii... Ar pune-o și totuși n-ar pune-o... Odată restabilit în noile condiții create de seism, furnicarul uman și-ar reîncepe aventurile lui pe cont propriu. Germania nu se putea împăca cu înfrîngerea din primul război mondial și cu locul ei în lume. Dar gazările, uciderea prizonierilor, înrobirea țărilor cucerite?

Și cu toate acestea, războiul nu m-a traumatizat. Ființa umană seamănă în acest sens cu nisipul. Trebuie luat din grămadă un fir, pus pe o suprafață plană și lovit cu un ciocan: atunci se poate sfărîma. Furtunile îl pot doar împrăștia, dar se depune în altă parte, iar călcatul în picioare nu produce în masa lui decît găuri care practic nu-l ating. Comparația însă se oprește aici. Omul e făcut să trăiască și dacă nu și-ar uita ororile de care este responsabil ar trebui să se sinucidă. Unii au fost pedepsiți, dar asta nu i-a învățat minte pe cei care au venit după ei, să comită altele și încă... dar voi reveni la timpul potrivit asupra acestui subiect legat strîns de existența mea.

Imediat după război nu bănuiam cît de strîns va fi, într-adevăr ani senini au urmat pentru mine, în ciuda secetei și a sărăciei care însoțesc aproape în mod fatal pacea care urmează. Desigur, seceta nu era obligatorie, dar a venit totuși, nu în regiunea noastră, ci în Moldova și în marea Rusie, lovită adînc de invazia trupelor lui Hitler. Înainte însă de a fi încorporat, la puțin timp după dispariția Căprioarei, am cunoscut-o pe viitoarea mea soție.

II

Un filozof francez, de origine română și care și-a trăit tinerețea în țară, influențat de Kierkegaard, se întreba, într-unul din aforismele lui, cu dispreț la adresa romancierilor și a pretenției lor că spun ceva descriind viețile oamenilor: ce este o viață? Iar eu întreb: ce este altceva? O viață este totul și felul cum se desfășoară ea este adesea halucinant. Spiritul este implicat și lupta care se dă este pentru salvarea lui. Gîndirea altui filozof care declară că abia după ce a încetat să mai caute fericirea a putut în sfîrșit să fie fericit e ispititoare ca gîndire; în realitate cît timp există viață în noi, fericirea, ca și nenorocirea ne urmăresc în birlogul în care să zicem că am fi reușit să ne retragem și ne afumă la gura viziunii cu atîta violență încît ne silesc să ieșim fără măcar să ne dăm seama că o facem.

N-aș putea să spun că după dispariția Căprioarei m-aș fi hotărît să nu mă

mai căsătoresc, dar îmi spuneam că acest eveniment va trebui să aibă loc târziu, pe la treizeci de ani și numai dacă, bineînțeles (firește, toți gândim la fel), voi găsi o femeie care să mă iubească și s-o iubesc nu împins de circumstanțe, ci în mod lucid, cunoscându-ne bine unul pe celălalt. Până atunci aveam de lucru: să-mi dau doctoratul, să intru în învățământul superior și să-mi încep lucrarea mea de filozofie asupra caracterului unitar al conștiinței umane și a reintegrării ei într-un univers în care spiritul este prezent în mod egal în tot ce există, într-un om ca și într-un cărăbuș.

Dintre profesorii colegi se lipi de mine cel de limba și literatura română, autor al unui volum de versuri publicat înalte de război de către un editor generos din Sighișoara, volum intitulat în mod ridicol Glod și *empireu de-azur*. Omul însă nu era deloc ridicol, avea în el ceva dramatic sau mai exact spus se afla aproape tot timpul într-o stare acută de indignare. Împotriva cui? La început mi s-a părut că împotriva a mărunte lucruri, de pildă împotriva șicanelor la care era supus de unii dintre colegii săi, cu care se afla în permanent conflict de prioritate și firește mai ales împotriva directorului... Jigniri, replici pe care mi le relata cu lux de amănunte, cu un humor furios și involuntar, făcându-mă să izbucnesc în râs. Acele infinite fațete ale existenței umane neliniștite, imposibil de memorat, ar fi trebuit să am, pentru a le reda, memoria misterioasă a scriitorilor care ne uimesc tocmai prin revelația acestor lucruri deja știute, dar uitate de noi. De pildă: lupta de a dovedi cine e cel mai inteligent, credința că tu ești unul dintre aceștia, apoi șocul, când un altul, un individ grosolan, imbecil, un măgar insolent, al cărui loc ar fi trebuit să fie mai degrabă la plug și nu printre profesori într-o școală normală de învățători, nu se sfiește să-ți spună în față, în auzul tuturor că... Ei bine, ce? Aici e aici! "Cu pregătirea dumitale care lasă de dorit..." Auzi! Asta e ceva absolut incredibil! Și un altul care, auzind această cretinie, să ridă. Iar directorul, superior... (Superior prin ce? Prin faptul că e mai măgar decât toți ceilalți și a ajuns director făcând politică în județ cu prefectul, cu care e prieten?) "Încetați, domnilor!" Asta tocmai în clipa în care proaspătul meu prieten spunea: "Am impresia că prin aceste cuvinte vrei să-ți maschezi propria-ți lipsă de pregătire..."

Veselia mea auzind toate acestea era secretă. Replicile prietenului meu (căci ne împrieteniserăm, mă însoțea zilnic până acasă, mergând împreună pe jos, el povestind și eu ascultând) în convingerea lui erau zdrobitoare, când în realitate erau puerile, sau în orice caz expresia unei gândiri sensibile, care nu concepea să spună o grosolanie în stare să-l facă măcar egalul celorlalți și în ultima instanță prieten cu ei. Dacă i-ar fi răspuns de pildă pe un ton de dispreț, neglijent și afabil: hai sictir! sau: du-te-n mă-ta!, s-ar fi râs și starea conflictuală ar fi dispărut. Așa credeam, dar observându-i îndîrjirea aveam îndoieli... I-am citit volumul de versuri, care nu era atât de ridicol cum te făcea să crezi dacă îl judecai după titlu. Era chiar bun, dar strivit de influența lui Arghezi, de care în mod surprinzător pentru mine nici măcar nu era conștient, cu toate că recunoștea în autorul *Florilor de mucigai* și al "blestemelor" un geniu. În rest, spunea că Arghezi era retoric... Avea deci spirit critic, dar nu și pentru volumul său de versuri și mai ales deloc pentru sine, căci indignările lui ascundeau o discretă hipertrofie a eului, silit mereu să se apere și să vadă în ceilalți numai imbecilitate și prostie. Desigur, imbecilitatea și prostia nu ocolesc în general pe nimeni, dar noi, rombni, ne salvăm adesea luînd-o în deridere la ceilalți și acceptînd cu humor că nici noi înșine nu facem excepție. Rezultă o comedie care ne distrează pe toți și prin asta ne deosebim de alte

popoare, firește, una din deosebiri... Petrică Nicolau, căci așa îl chema pe profesorul de limba română, credea că el face excepție, fără să-și dea seama că astfel se rîdea și de el și rîdeam eu însumi, bineînțeles lăsîndu-l să creadă că eram de partea lui și rîsul mi-era stîrnit de cretinia celorlalți.

Acest izvor al indignării în relațiile lui cu colegii se epuiză însă curînd și pe nesimțite, Petrică Nicolau începu să se indigneze de manifestațiile din oraș și împotriva cursului pe care presimțea că îl va lua de-aici înainte istoria țării noastre. Am fost cu Hitler, am pierdut, acum o să trecem de partea lui Stalin; Hitler a fost învins, dar Stalin a rămas și o să ne facă el să trecem de partea lui...

Și lumea, inconștientă, pune chiar entuziasm în această trecere. "Înțeleg, zicea Petrică Nicolau sumbru, că n-avem încotro, dar atunci fii mai demn, mai lucid, și lasă dracului entuziasmul deoparte. Stalin nu e încă bătrîn, eu îl simpatizez ca om politic rus care a înțeles că Ardealul e al nostru, dar el e și comunist și o să ni-l vîre și nouă pe gît, comunismul, fără măcar să ne lase răgazul să-l asimilăm... În materie de cuceriri, nu există progres în istorie. S-au schimbat doar metodele. Unii tîmpiți cred că or să vie aici anglo-americanii, cînd se știe că paralicu-ăla pe roțile, Roosevelt, s-a înțeles perfect cu Stalin să împartă între ei zonele de influență ca și cînd planeta asta ar fi fost moșia lui tat-său. Și asta datorită cretinului de Hitler și cretinilor de nemți care au atacat Rusia, crezînd că or s-o cucerească în trei luni. În loc de cucerire au scos-o în lume, cînd mult mai bine ar fi fost să se fi mulțumit cu Austria și regiunea sudetă și să fi cucerit lumea prin expansiunea economică și științifică și nu prin..." Și Petrică Nicolau se poticni de indignare și o ploaie de înjurături de care nu-l credeam în stare se abătu asupra lui Hitler și a idioților de nemți care îl urmaseră. Se răcori însă și după o tăcere reluă: "Am cea mai mare admirație pentru Rusia lui Dostoievski și Tolstoi și o adevărată prietenie între noi și ruși n-ar fi de neconceput, dar nu există prietenie între un colos și un pitic. Fiindcă toate țările din Europa, cu rușii la Berlin, au devenit pitice; în douăzeci și patru de ore, dacă Stalin s-ar decide, armata roșie ar fi la Paris. Cine i-ar putea împiedica? Europa e istovită, Anglia e și ea la pămînt... Englezii și americanii s-au bîlbîit doi ani în nordul Africii ca să gonească de-acolo pe Rommel, care comanda un simplu corp de armată, ce-ar putea ei face în fața rușilor, cu o imensă experiență de război, cu o armată călită și perfect dotată? Să folosească bomba atomică? Ar însemna să moară toți la un loc, ruși, italieni și francezi și să transforme Europa într-un deșert..."

Petrică Nicolau nu-mi făcea impresia că ar fi stăpînit de o viziune apocaliptică. Fusese pe frontul de vest ca ofițer de rezervă și se întorsese neatins la încheierea păcii. Nu era singurul care gîndea astfel și ceea ce spunea el mai spuneau și alții, dar el avea o indignare a lui proprie, o dispoziție sufletească acută, gîndirea lui nu era speculativă, ci neliniștită... Și cu toate acestea, ascultîndu-l, nu știu de ce îmi venea să rîd, în timp ce o adîncă simpatie se năștea în mine pentru el. Firește, nu mă convingea nici cu o iotă, fiindcă eu știam din istorie că evenimentele politice și sociale sînt imprevizibile și nimeni nu e în siguranță față de desfășurarea lor, fie că ești popor mare sau popor mic. Iar cine conduce un popor știe acest lucru, sau mai degrabă are instinctul primejdiei și se abține îndelung înainte de a-și trimite armatele, oricît de puternice, să cucerească pe alții. Stalin de pildă dăduse ordin în 39 să fie atacată mica Finlandă, nu pentru a o cucerii integral, ci numai o parte necesară securității Leningradului. Cîștigase acea fișie de pămînt, dar după ce pierduse sute de mii de oameni. Darmită dacă ar fi dat ordin armatelor sale să

cucerească Europa, avînd de înfruntat lupta tuturor popoarelor ei, oricît de slăbite, ca și a pu-ternicei Americi care o proteja și care suferise puține pierderi, practic neînsemnate, în timp ce Rusia era economicște vorbind grav atinsă. Hitler într-adevăr nu avusese acest instinct al primejdiei declanșînd războiul, dar apărea ipoteza că un lucru straniu se petrecuse cu el și cu poporul german care îl urmase, și anume că în ciuda aparenței unor determinări politice și economice care le ușuraseră accesul spre putere, nici Hitler și nici acea minoritate activă care puseseră mîna pe Germania nu erau sănătoși la cap. Stalin însă, ca om politic care conducea Rusia, avea toate instinctele treze și luciditatea neatinsă. Nu el venise peste Europa, ci Europa venise peste el și trebuise să se apere și să cîștige. Că dorise (și Roosevelt fusese de acord cu acest lucru) ca țările limitrofe să intre în sfera de influență a Rusiei nu mi se părea o aberație. Totul era dacă această influență va fi benefică. Aveam să vedem.

Nu ideile lui Petrică mă pasionau, ci iritarea lui, care le colora într-un mod particular. Eram curios să văd spre ce zone se va extinde, cu adevărat curios, ca și cînd ași fi citit pe viu un roman-foileton și așteptam a doua zi, nerăbdător, urmarea.

III

Se extinse un timp asupra destinului intelectualului în noul regim care, după părerea lui, avea să se instaleze foarte curînd și definitiv în țara noastră. El nu făcea parte, îmi declară, nici dintre cei care se și grăbiseră să se înscrie în partidul comunist, nici în partidul social-democrat al lui Titel Petrescu, în care intrau o mulțime de fripturiști crezînd că acest partid e de viitor, fără să-și dea seama că social-democratismul, care fusese puternic în Germania înainte de 1933 și fusese strivit de Hitler fiindcă nu se putuse uni cu comuniștii, era acum învinuit (dar fusese și înainte de către Lenin) pentru oportunismul său, care ar fi facilitat venirea lui Hitler la putere. Învinuirea aceasta, zicea Petrică, avea să se extindă și asupra social-democrației contemporane, deci și asupra celei românești, așa, din principiu: prin simplul fapt că ești social-democrat ești oportunist. Ce s-ar cere ca această învinuire să fie redusă la neant? Să se unească partidul social-democrat cu cel comunist! Ei, strigă Petrică triumfător, pe stradă. Se va uni!

N-am fost mirat mai tîrziu cînd previziunea politică a prietenului meu avea să se îplinească. Oamenii au adesea acest dar de a prevedea anumite evenimente, și nu numai cei cultivați, cum era Petrică Nicolau, ci și cei ca tatăl meu, care stînd zilnic la un aperitiv se pasionează de politică fără s-o facă, avînd deci mintea eliberată de corsetul partizanatului. În general unui cetățean liber și cu mintea vie i se poate întîmpla foarte rar să aibă în acest sens, și în linii mari, surprize. Firește, nu poți face previziuni și asupra detaliilor, de pildă modul *cum* se făcuse acea unire.

În ceea ce privește aderarea cuiva la Partidul Național Țărănesc al lui Iuliu Maniu și la cel liberal, al Brătienilor, partide numite "istorice", Petrică Nicolau o considera o adevărată prostie: vor sfîrși într-o celulă, dacă nu și mai rău. Care va fi soarta intelectualilor, adică a noastră, profesori, medici, oameni de cultură ețetera, care considerăm, politica drept ceva murdar? Întîi că ni se va cere de-aici înainte, la început cu blindețe, mai apoi cu persuasiune s-o considerăm ceva curat. Apoi se va trece foarte rapid la faza următoare, a aderării. Și toți

oportuniștii nu numai că vor adera, dar vor mima fanatismul și curînd ne vor înlătura pe noi, cei mai buni, întîi pe cei care au avut neșansa să fi făcut politică înainte, apoi și pe ceilalți, a căror politică e să nu facă politică, și astfel se va adînci revoluția, care ne va arunca în excese cine știe pentru cît timp, cum s-a întîmplat totdeauna în istorie. Cum noi sîntem rombni și nu francezi, vom adera toți, va adera și el Petrică Nicolau, și eu, cu preocupările mele filozofice, fiindcă rombnul știe multe, de la cro-nicari și din propria istorie, că vremurile trec și important e să scapi cu viață. "De ce p... mă-sii crede el că viața lui e atît de prețioasă încît e dispus să facă toate compromisurile pentru a și-o salva, nu știu, exclama tare Petrică Nicolau, furios. Poate crede mai mult decît alții că viața e prețioasă în sine, mai mult decît toate valorile spiritului? Că poți trăi și într-o grotă, numai să trăiești? Că demnitatea, idealurile, libertatea, mîndria de a fi om vor renaște și că numai cine există mai poate să renască, în timp ce un mort e mort de-a binelea și nu mai are cum să recucerească aceste valori? Poate că are dreptate, fără să putem afirma că atunci cînd a putut să ia arma în mînă n-a ezitat s-o facă, ba chiar a făcut-o bine, punînd în vigoarea luptei și viclenia și toate armele unei inteligențe ascuțite, diplomația abilă, trădarea la timp a vechiului aliat și alăturarea de altul nou, mai puternic. Astfel i-am bătut pe turci, pe poloni, pe unguri, pe tătari și am fost bătuți de aceștia, însă am *existat* și mulți s-au trezit astăzi în timpurile moderne uluiți că un popor tînăr apărut în Europa, dar a cărui bătrînețe, al cărui trecut crîncen nu le cunoaște nimeni, iar alții ne contestă drepturile."

Ajuns la astfel de tiradă, Petrică Nicolau își ridică nasul său fin în aer și indignarea făcu să-i apară pe chip o expresie surprinzătoare de noblețe care mă împiedică să mai rîd de misterioasa sa iritare care rar îl slăbea. Ideea lui fundamentală pe care o formula cu claritate era că am putea fi un mare popor dacă am scăpa de lichele și de lichelism și am învăța să renunțăm la stupidul nostru humor: "Dimpotrivă, i-am răspuns, humorul ne salvează. A ști să rîzi în clipe tragice înseamnă a stăpîni tragicul." "Da, mi-a replicat el, și a evita astfel măreția și a cădea în trivial. Se spune că un arhitect neamț, prieten cu Carol I, după ce a stat vreo zece ani la noi și a construit cîteva edificii frumoase, i-a cerut regelui permisiunea să se întoarcă în Germania. De ce, Franț, l-a întrebat suveranul, nu-ți place țara asta? Maiestate, i-a răspuns arhitectul, țara e frumoasă, oamenii veseli, femeile atrăgătoare, dar prea mult p... mo-ti! Adică cum? s-a mirat regele. Păi, i-a explicat neamțul, deraiază un tren, morți, răniți, rombnul zice p... mo-ti! Secetă, inundații, incendii, p... mo-ti! Prea mult p... mo-ti! Suveranul a rîs și el, cum rîzi și tu acuma..."

Într-adevăr, rîdeam, în timp ce prietenul meu n-avea nici un chef, el își trăia ideile cu intensitate, ai fi zis că spiritul său nu cunoștea relaxarea, această stare care ne apropie de contemplare, fără de care n-am mai putea vedea cerul minunat, norii de pe el și chipul frumos al unei fete. Chiar mă întrebam în clipa aceea cum trăia el cu soția lui, cum arăta, dacă iritarea ceda și cunoștea clipe de destindere.

IV

Abordă el însuși acest subiect chiar atunci cînd eu, deși îl ascultam cu atenție, nu mă putui stăpîni să nu întorc capul după o silueta *une passante*,

cu splendide picioare în cisme de iarnă, picioare vizibile doar între haina de blană și negrul acestor cisme elegante, ah, picioare care parcă mă orbiră pentru o clipă. Dar și chipul era frumos, văzut într-o străfulgerare, zîmbitor, cu gene mari, care clipiseră o dată în timp ce fulgi de zăpadă îi cădeau chiar în ochi... Ca și pe poetul damnat, mă stăpîni un sentiment brusc de melancolie că ea a trecut și n-o voi mai vedea niciodată, trecătoarea iubită cu un destin necunoscut... *J'amaîs!* Se pierdu în mulțimea care umplea strada într-un du-te-vino neîncetat... "E nevastă-mea! spuse atunci prietenul meu, uluindu-mă. Și își ridică spre cerul plumburiu chipul său mic, deodată disprețuitor și îndrîjit. E ora cînd știe că eu vin acasă și cu toate astea nu sînt niciodată sigur dacă mă așteaptă sau nu. Și niciodată nu știu dacă, așteptîndu-mă, o să-mi înghit în liniște borșul nenorocit pe care mi-l servește în farfurie, sau dacă există sau nu acel borș, deși îi plătesc o servitoare care să-l gătească."

Aproape că nu auzii aceste cuvinte care mă introduceau deodată, fără ocolișuri și fără falsă discreție, în viața intimă a prietenului meu. Mai tîrziu aveam să cunosc și eu această stare în care un bărbat își dezvăluie relațiile cu soția fără să-i mai pese că aceste relații ar trebui să rămînă secrete. Secretul, credem noi, învăluie ca un abur misterios o căsătorie fericită, fără să ne dăm seama că fericirea e un secret comun care nu miră pe nimeni, numai nefericirea trebuie cu adevărat ascunsă, ca și cînd ar fi o rușine să fii nefericit și s-o declari! Or, tocmai de asta nu ne mai pasă. Eram consternat, nimeni din școală nu aflase pînă atunci ceva despre felul cum trăia profesorul Nicolau cu soția lui, adică nu se șoptise nimic, să zicem, despre vreo trădare sau despre vreun scandal... Îi ciștigasem eu deplină încredere ca să se destăinuiască astfel? Sau nu-i mai păsa? Da, aveam să aflu și eu mai tîrziu: apare o perioadă în viața unui cuplu, cînd conflictul interior sparge cadrele vieții în doi și se revarsă în viața din afară din pricina intensității insuportabile la care sunt supuși cei în cauză; nu eram atît de prieten cu Petrică adică prietenia noastră era prea proaspătă ca să-i devin confident. Și apoi întîlnirea noastră cu ea... Soții nu numai că nu schițară gestul de a se opri și a schimba măcar cîteva cuvinte de formă, cum obișnuiesc chiar cei în conflict, dar nici măcar nu se salutaseră. Brusca destăinuire a prietenului meu nu avea însă în ea ceva acut, părea ceva cronic, n-aș fi zis că desvăluia o ceartă recentă care ar fi putut explica o astfel de înstrăinare. În același timp ea se arătase zîmbitoare, parcă fericită sub ninsoarea care cădea peste noi și peste oraș. Da, avea pe chip un surîs parcă de beatitudine și în ochi o sclipire enigmatică. Pe atunci însă nu știam nimic despre viața cuplurilor și în clipa aceea am gîndit că fără îndoială el îi purta pică pentru ceva, se certaseră și desigur, cum el era ușor de jignit, ea îl jignise, nu în sensul că nu era sigur de borșul zilnic sau de prezența ei acasă (lucru care putea fi adevărat, dar cu care el se obișnuise), ci îl jignise în personalitatea și în orgoliul lui, unde era atît de vulnerabil. "Lasă, Petrică, i-am spus, nu mai fi și tu atît de susceptibil..., cînd ai o soție atît de frumoasă, astea sînt fleacuri pe lîngă fericirea de a te culca cu ea în pat..." "Nu sînt măgar, zise el, să nu fiu susceptibil, cu toate că și măgarul rabdă să-i pui tot felul de poveri în spinare, dar nu uită că i le pui și cînd te aștepți mai puțin aruncă și poveri și tot și îți aplică și două copite în cur, dacă nu și mai rău. Un om e un om, continuă el parcă rănit iremediabil în înalta sa concepție despre ființa umană, dacă nu respecti un om, atunci ce mai respecti? Nu te înjosești și pe tine însuși în clipele acelea? Ea nu are nici cea mai elementară noțiune despre respectul reciproc, fără de care... totul se duce dracului", exclamă deodată prietenul meu atît de scîrbit și cu atîta lehamite încît de simpatie pentru el îl

apucaii de braț și izbucnii în hohote înalte de rîs. Astfel era pe atunci natura mea primitivă, nefericirea cuiva, bine exprimată și sinceră, îmi stîrnea rîsul spontan, ire-presibil, așa cum ni se întîmplă să izbucnim în rîs cînd cade cineva din tramvai sau e stropit cu noroi de sus pînă jos de un automobil. Desigur, în forul meu interior eram încredințat sau doream ca rîsul meu să-l antreneze și pe celălalt și să vadă și el că, iată, se putea rîde de comedia umană, nu trebuie niciodată să iei lucrurile în tragic, mai proprie îi e omului înclinarea spre rîs, starea de inocență... uitați-vă la copii, unul îl pune pe altul jos, îl gîtuie, îi trage pumni în cap, îl gheruie pe față, apoi se ridică amîndoi și cel lovit, te uiți la el că deodată surîde ca un prost... Ei bine, nu e prost deloc, ci doar e curat, neatins de trufie, de sentimentul umilinței... Nu i s-a întîmplat nimic, față de tot ceea ce simte el în clipa aceea. Firește, viața nu e o joacă de copii, dar mai întîii de ce n-ar fi? Nu sîntem noi toți copiii pămîntului? Și apoi cine le-a spus oamenilor că trebuie să rămînă înlănțuiți de cei cu care se află în stare de conflict? "Păi, Petrică, i-am spus, e foarte simplu, nu ești sigur că o găsești acasă, nu te mai duce nici tu la ora aceea acasă, nu ești sigur de borșul tău, dă servitoarea afară și mîncîncă-l la restaurant!..." La aceste cuvinte prietenul meu se înfundă pentru prima oară într-o tăcere însingurată și orgolioasă pe care n-o mai rupse pînă ajunserăm în dreptul casei mele. Îmi veni o idee: să urce la mine și să luăm masa împreună. La ora aceea, unu și jumătate, cînd ne întorceam noi de la școală, mă aștepta totdeauna mama cu masa pusă, iar la trei era acasă și îl aștepta pe tata. Pentru seara îmi lăsa ceva ușor de încălzit, sau îmi aducea un sandvici cu unt și brînză, sau jambon, un pahar cu lapte...

Petrică acceptă. Apartamentul meu de două camere era confortabil, deși încă sărac mobilat. "Fă-ți totul singur", îmi spusese tata, deși avea ceva bani și deși vedea cum de la o lună la alta se devalorizau, ajunsese o pereche de pantofi să coste aproape cît un salariu de-al său de altădată. Îmi cumpărasem strictul necesar, mobilă de ocazie, un divan-studio, un birou, o masă și cîteva scaune. Cărțile îmi stăteau încă îngîmădite pe lîngă pereți.

Băurăm cîte-o țuică și mama ne servi ciorbă de purcel ardelenescă și tocană cu mămăliguță. Cartelele de pîine aduseseră pe țărani în piață cu mîlai. Apoi la cafele mama ne părăsi. Nu fumam niciodată dimineața, iar Petrică era doar fumător de ocazie. Aprinserăm țigări.

"...Iar Marghiloman spunea, în legătură cu neseriozitatea noastră, reluă Petrică revenind la ceea ce discutaserăm înainte de întîlnirea cu nevastă-sa, că în România n-ai nici o plăcere, nici măcar pe aceea de a avea un adversar, fiindcă dacă îl învingi, trece de partea ta... Abia dacă voi, ardelenii, sînteți mai fermi... Dar n-o să mai conteze... Să-ți dau să citești ce scrie Charles Maurras despre ceea ce ne așteaptă pe noi, intelectualii, ceea ce ne rezervă adică nouă revoluția proletară. Vom fi puși la coadă. Gînditorii, oamenii de cultură nu vor avea acces la putere și în general li se va refuza orice încercare de a gîndi altceva decît ceea ce a gîndit deja Marx. Întreaga gîndire a umanității va fi reanalizată prin această prismă și în acest sens vor avea și ei ce face, sau cum spuneți voi, ardelenii (Petrică era regătean), or să aibă de lucru cît îi hăul, cu iluzia că înseamnă și ei ceva. Nici vorbă, Marx a fost un mare om și în forul lor interior nu se vor simți umiliți că nu li se va da voie să se abată de la litera lui. Se vor crea institute speciale de cercetări filozofice și sociologice și vor fi vîriți în ele toți, să le treacă apetitul că ar putea face și ei politică cum au făcut Bălcescu, Titu Maiorescu, Petre Carp sau Kogălniceanu. Iar un nou Nicolae Iorga sau un nou Octavian Goga vor trebui să-și pună pofta în cui. Cel mult

funcții de decor. Li se va lăsa doar libertatea să se mănînce între ei, pe-acolo prin acele institute, ba chiar vor fi încurajați, cu instinctul sigur al conducătorilor de totdeauna, să-și sape reciproc autoritatea, firește pînă la o anumită limită, căci vor avea nevoie să existe totuși valori pentru a exalta noile idealuri. Cei cu adevărat neliniștiți de soarta culturii, de valorile absolute, vor fi izolați sau închiși, băgați la zdup. Nu se va sinucide nimeni, nici nu va fi împușcat, dar vor trece prin infernul adaptării, dacă va fi chiar infern, după părerea mea, marii maeștri vor da din capetele lor albite de înțelepciune și vor zice: aiasta este foarte bine, alții vor întirzia să vadă dacă nu vin anglo-americanii, pe urmă geniul pamfletar al unuia va spurca pe trădătorii de țară transfugi și dușmani plătiți. În general, toți vor fi înghițiți de stomacul tare al partidului comunist, cum a spus Lenin..." "Chiar așa a spus Lenin?", l-am întrerupt eu. "Da, chiar așa, noi avem stomacul tare și vom înghiți pe toți individualiștii și șovăielnicii, citez din memorie. Nu sînt Mafalda să ghicesc ce-or să facă cei care au creat pînă acum o mare literatură. N-ar fi exclus să devină optimiști..." (N-a fost exclus, chiar au devenit!, cum aveam să ne dăm seama mai tîrziu. Petrică, după ce a aderat și el, a uitat totalmente de profețiile lui, ca și cînd o stranie amnezie i s-ar fi abătut pe conștiință, ca și cînd un altul, străin cu totul de el, ar fi făcut acele profeții; dar soarta lui avea să devină pe atunci tragică. O să revin asupra acestui lucru...)

Se lăsă o tăcere, care se prelungi. Ceva nu mai mergea. Se vedea că nici el nu credea în propria-i viziune neagră pe care i-o inspirase reacționarismul maurrasian din cartea *l'Avenir de l'intelligence* (carte pe care mi-o împrumută chiar a doua zi), sau în orice caz făcea eforturi să-și îndepărteze gîndirea de la ceva. De la ce? Aveam să aflu curînd... Nu mai stătu mult și plecă.

V

De la soția lui, bineînțeles. "Metode fără efect, Matilda e mai presus de ele, spuse el a doua zi fără să-mi dau seama dacă era un elogiu sau o învinuire la adresa ei. Nici n-a observat că am lipsit de-acasă, am găsit-o trîntită cu fundul în sus în pat, răsfoind reviste de arhitectură și de decorații interioare. Mi-am scos paltonul și mi-am aruncat mînușile înjurînd. Asta nu e viață! Aiurea, degeaba am dat eu servitoarea afară, de două ori am făcut-o, angaja ea pe alta pe cont propriu. Cîteva luni am mîncat la restaurant, dar mi-am cheltuit toate economiile fără nici un rezultat, afară de tristețea care te cuprinde cînd vezi la mesele vecine pe alții cu soțiile lor și tu singur. De ce dracu te-ai mai însurat? Și în general ce rost are însurătoarea? Sursă de epuizare a ceea ce e mai bun în tine, credință în rostul vieții, în idealuri că omul e incomparabil... Ba e perfect comparabil, cu un catîr de pildă. Să nu facă nimic. Se uită la mine cu coada ochiului cînd mă vede că nu pot să mai rabd și mă apuc eu să fac ordine. În dulapuri, în bucătărie, în cămară, în biblioteca pe care tot timpul o răvășește... Îmi dispar cărțile, îmi descompletează cele mai frumoase ediții. Unde sînt cărțile mele? Nu zice nimic, se uită la mine cu ironie și are o putere colosală în a tăcea, în timp ce eu mă epuizez, pe toate gamele, ale blindeții, ale apelului la rațiune, ale înțelegerii, ale amenințărilor. Tîrziu de tot am aflat că le împrumuta. Edițiile mele rare din Racine, Balzac, Montaigne, Rabelais, Pirandello, pe care mi le-a dăruit tata, care a călătorit la Paris, avocat bun, a cîștigat bani în viața lui și a cumpărat tablouri și cărți... Mi-a dat și mie și din

unele și din altele... Circulă prin casele prietenelor și prietenilor ei arhitecți și se întorc, dacă se mai întorc, pătate, rupte la coperti, cu foi smulse și lipite grosolan cu pap... A trebuit să perorez luni de zile pînă să aflu că le împrumuta și că nu ea le aducea în halul în care le descopeream prin rafturi. Și alte luni să mi se spună cu privirea încărcată de patimă stranie: că de ce să nu se bucure și alții de ele? Ei, de ce? Toți sîntem oameni, eu le-am citit, aceste cărți, să le citească și alții... Egoismul ăsta al meu e insuportabil. Fii generoasă pe cont propriu, i-am spus, nu pe contul altuia. Cui îi place să citească, să se ghiftuiască mai puțin și să-și cumpere cărți. N-ai decît să-ți faci biblioteca ta și pe urmă s-o dai cu împrumut tuturor vitelor din oraș care să ți le înapoieze pline de caca... A încetat cu cărțile, au început să-mi dispară cămăși, costume, pantofi, chiar și ciorapi, exclamă prietenul meu cu un humor disperat... Acum trei zile, continuă el, cobor în pivniță să tai lemne. Eu le cumpărasem de la depozit, însoțisem camionul pînă acasă, le stivuisem cu un om pe care îl plătisem, lemn cu lemn, trei mii de kilograme... Ea venise acasă ca o cucoană, se uitase cu ironie la mine cum îmi curgea sudoarea de oboseală... Ironie, surîs, dispreț... Fără să mă întrebe, tu ai mîncat, ești obosit, sau nici măcar atîta, să-și fi văzut de arhitectura ei, n-am pretenția la tandrețea femeilor, care nu e decît o cursă... Pisicile sînt superioare, cînd simt nevoia de tandrețe se mîngîie singure de piciorul scaunului și torc pe cont propriu, nu înșeală pe nimeni... S-a retras în dormitor și cînd spre seară am ieșit și eu din bibliotecă și m-am așezat la masă, la masă nimic... Tu n-ai mîncat în oraș? zice. Ba am mîncat, i-am răspuns. Și m-am culcat la mine în birou, flămînd, dar fără dorința de a mîncă, cu speranța că o să vină la mine și să mă cheme în bucătărie, să-mi infirme ideea care îmi dădea tîrcoale, că femeia asta nu știe ce e o căsnicie și de ce dracu s-a mai căsătorit cu mine... N-a venit. Nu vin, să știi de la mine, nu le aștepta niciodată, fiindcă nu vor veni, în întunericul odăii tale aștepți zadarnic un semn, acest semn nu-ți va fi dat... Pare neverosimil, îți contrazice întreaga ta concepție despre viață, dar e adevărat, așa cum e adevărat că trebuie să mori, nu-i pasă de tine și degeaba nu dormi, chinuit să afli adevărul. Nu există nici un adevăr, nu te înșeală nimeni, nu iubește pe altcineva, și totuși nu vine cînd o aștepți, idioata credință că o să apară și o să-ți pună mîna pe fruntea înfierbîntată e o invenție pe care nu știu cine ne-o inculcă încă de mici, încă din adolescență, cînd visăm iubirea și armonia... Ducă-se dracului, mi-am spus și am hotărît că mai bine trăiesc singur, și am aruncat în noaptea aceea peste bord gîndul de a fi fericit cu o femeie... Dimineața însă m-a invitat la ceai, mi-a dres cravata, avea aerul că nu s-a întîmplat nimic. Tandrețea ei era indiferentă și gestul de a-mi drege cravata mi-a făcut greață. La mîna de pe mine, i-am spus. Și am plecat înjurînd... Și acum trei zile, cobor eu în pivniță să tai lemne. Servitoarea plecase la țară, îi murise mă-sa. Cînd mă uit... știam că în pivniță abia aveai loc să pui lemnul pe butuc... acuma, loc berechet... Mă uit eu mai bine... știam că abia vedeai ferestruica... ferestruica mică era degajată și toate lemnele din partea aceea, un perete întreg, lipseau. Mă uit mai bine și văd că și peretele stivuit din stînga era înjumătățit... Am înțeles într-o clipă ce se întîmplase. De la cărți și lucrurile mele personale de îmbrăcăminte, trecuse la lemne, cărate și aranjate de mine. Am urcat sus, indignat ("Aoleo, Petrică, am gîndit în clipa aceea uitîndu-mă la el și văzîndu-i indignarea reapărîndu-i pe chip, numai indignat ai fost tu atunci? Trebuia să urci sus cu o bucată de lemn în mînă și s-o croiești cu el ca unică soluție a chestiunii tale insolubile!"). Cui ai dat lemnele? am întrebato. ("Cui să le dea, am gîndit eu, altor oameni, de ce să te bucuri numai tu de ele

la gura sobei și să-l citești cu delicii la focul lor tihnit pe Racine sau Montaigne?" Dar Petrică nu mi-a urmat, nici măcar acum, tîrziu, acest gînd și a repetat...) Cui ai dat lemnele? Ea stătea ca de obicei în pat, cu fundul spre ușă, ca un semn de dispreț pentru cel care ar fi intrat peste ea și cel care putea intra eram numai eu... În clipa aceea mi-am adus aminte cum mătușă-mea, la țară, unde îmi petreceam vacanțele, puneă mîna pe-un retevei și îl arunca furioasă în cîinele care dormea în mijlocul bătăturii cu spatele la casă... («Așadar totuși ți-ai dat seama ce-ar fi trebuit să faci!») Am apucat-o de mînă și i-am spus: ridică-te cînd stai de vorbă cu mine! S-a ridicat și gura ei s-a făcut subțire ca o lamă de cuțit... Nu te agita, mi-a răspuns cu pleoapele coborîte, cînd n-o să mai avem lemne mă ocup eu să fie iar pivnița plină..." Ajuns aici Petrică se opri. Așteptai însă zadarnic să continue. Mă uitai la el: avea fâlcile încheștate. Înțelesei că nici pînă astăzi nu rezolvase, în el însuși, acest episod, care era proaspăt. De aceea poate soții, întîlnindu-se pe stradă, nu se opriseră, nu-și spusese nimic? Da, dar ea avea un surîs răpitor... Cu ce greșești tu, Petrică, față de ea? m-am întrebat. Ce lipsește, ce nu-mi destăinuie? Ce-ți scapă din ființa ei, care îți produce o indignare universală? Fiindcă, e clar, ea e sursa iritării și pesimismului tău furios, pe care îl extinzi în relațiile cu colegii, cu istoria, cu evenimentele politice și cu *l'avenir de l'intelligence*...

Surîdeam, curios să aud ce-o să-mi spună mîine.

VI

A doua zi însă, lovitură de teatru: pentru întîia oară de cînd îl cunoșteam, Petrică era nu numai vesel, ci o lumină care îi făcea chipul deosebit de frumos îi transfigura parcă trăsăturile. Înalt cum era, subțirel și distins, ai fi zis că umbla cu capul în nori. Radios, îmi spuse că a vorbit cu Matilda despre mine... Parcă ar fi obținut o victorie, astfel rosti el aceste cuvinte, ca și cînd demult aș fi insistat eu pe lîngă el, ca numita Matilda să accepte să i se vorbească despre mine. Și că el și ea mă invitau la masă... Chiar în acea zi, adică acum, la prînz. "Bine, Petrică. zic, mulțumesc."

Era clar pentru mine, se împăcaseră. Dar se împăcasem de tot, adică tot ceea ce îmi povestise el nu mai exista, n-avea să se mai reîntoarcă? Am dat din umeri. Treaba lui, numai el știe ce e între ei. O luarăm deci spre el, străbătînd centrul orașului. Eram cam plictisit: Petrică nu mai avea verva lui care mă atrăsese atît de tare, felul poetic (era doar poet, nu?) cu care își ținea fruntea sus, aerul degajat, cu o vagă expresie de dispreț pe chip la adresa mulțimii prin care treceam, tăcerea lui care se voia superioară îl făcea puțin antipatic. Oricum, nu mai avea nici un haz. Mă gîndeam chiar să pretextez că am uitat că am ceva urgent de făcut și să mă scuz, să rămînă invitația lui pentru altă dată. Numita Matilda, cu sufletul ei generos pe seama cărților și chiar a lemnului lui Petrică, nu-mi stîrnea nici o curiozitate s-o cunosc. Viața acestui cuplu mi se părea că are în ea ceva minor și stupid, în ciuda faptului că erau amîndoi intelectuali, fiindcă nu-mi trecea prin cap să pun la îndoială ceea ce îmi dezvăluise Petrică. Desigur, în concepția mea și în ceea ce privește viața sentimentelor nu exista deosebire între un om cultivat și unul cu o meserie simplă și fără cultură. Intelectualul putea doar complica meschinăria vieții în care trăia, perorînd și vorbind despre idealuri, în timp ce omul simplu putea recurge la voință sau să sufere în tăcere, fără generalizări filozofice.

Mă înțelesesem cu mama să mă aștepte totdeauna pînă la ora două și, dacă nu veneam, să-mi lase un bilet în care să-mi spună ce am de făcut ca să mănînc și să plece. Parcă îmi părea rău că n-o s-o văd decît miine, fiindcă, în mod natural, neîubind pe nimeni, începusem s-o iubesc pe ea, prezența ei ocrotitoare, tăcerea chipului ei care era atît de elocventă: ești fiul meu, parcă îmi spunea, și după Dumnezeu la tine țin și am uitat de mult că nu mai ai credință și nu te-ai împăcat cu taică-tău... Dar ești tînăr, și nu se știe dacă într-o zi n-o să-l înțelegi pe Mîntuitorul.. Îi ghiceam aceste gînduri și o ocroteam acum și eu, spunîndu-mi că dacă Mîntuitorul a învățat-o să fie atît de răbdătoare și să țină astfel la mine, care o chinuisem pînă mai ieri, înseamnă că totuși pe ea credința o înălțase cu adevărat, în timp ce tata era în stare să-mi poarte atîta vreme ranchiună, deși era un om de treabă. Da, dar oamenii numiți de toată lumea de treabă nu sînt de treabă deloc, dacă pot păstra în sufletul lor, atît de multă vreme, o jignire, chiar dacă e gravă.

Mă trezi din aceste gînduri Petrică: ajunseseam. Locuia pe o stradă apropiată de centru. Ceea ce mă izbi de la început fu eleganța și somptuozitatea intrării (era o intrare laterală, din curte, spre al doilea etaj al clădirii, o vilă impunătoare), scară largă în spirală, cu trepte parcă de marmoră, în orice caz nu erau din ciment obișnuit, cu ferestre imense de o parte și de alta. Uimirea mea însă crescuse cînd intrarăm înăuntru. Tot etajul de patru camere era al soților Nicolau. Nu mai văzusem pînă atunci ceva atît de atrăgător, atît de artistic aș zice, camere mari cu draperii violete, cu pereții plini de tablouri și rafturi de cărți, cu plafoanele ornamentate, fotolii și scaune aurii, covoare scumpe pe jos, patul conjugal uriaș, o sufragerie și un hol cu drugi negri de lemn transversali în plafon, nișe nenumărate cu geamuri vechi, parcă din secolele trecute, colorate ca în vitraliile catedralelor, sobe de teracotă albă; nici n-ai fi zis că sînt sobe, atît de fine erau plăcile și briele cu incrustații și semne ornamentale... Biroul lui Petrică era atît de spațios încît simții invidia, mi-ar fi plăcut și mie să am ceva asemănător. Oricum, ai fi zis că un mare savant lucra în el, cu biblioteca lui făcută dintr-un lemn prețios, probabil nuc, care se întindea pe doi pereți. Mă așezai pe canapeaua în care mă infundai, în timp ce repetam: "Frumoasă casă ai, Petrică, n-am mai văzut așa ceva". El își ținea o mîină în buzunarul de la pantaloni, zornăind niște chei. Tic nervos, de care aveam, mai tîrziu, să mă satur. Nu-mi răspunse. Veselia lui radioasă se mai topise și îl aud că zice: "Ar fi în stare pur și simplu să nu vină (înțelesei că se referea la soția lui.) și nici măcar să telefoneze. Ea te-a invitat, dar parcă la ea contează că ți-ai luat o obligație și că trebuie s-o respecti?"

Dar chiar atunci se auzi zgomot la ușa de la intrare și mă ridicai de pe canapea. Petrică îmi confirmă: ea era. Ieșirăm din birou. Dar nu era ea, ci servitoarea, care spuse că "domnu", nu ghesit vin, mereți dumneavoastră și chcutați..." Crunt, Petrică îi luă plasa din mîină, ne îmbrăcărăm paltoanele și plecarăm noi să găsim vin. Nu găsirăm ici, dar găsirăm dincoala... Totuși Petrică, contemplînd norii, parcă nu voia să ne mai întoarcem acasă. Dar nici nu spuse ce-ar trebui să facem. Ne plimbarăm în tăcere cam vreun ceas. Tăcere, fiindcă încercarea mea de a spune ceva, de pildă despre faptul că rușii erau iritați că aliații lor, anglo-americanii, trăgăneau procesul criminalilor de război (citisem tocmai atunci o reproducere a unui articol din presa sovietică în care se spunea "ar trebui scos din celulă banditu-ăsta de Goering și spînzurat imediat"), nu avu nici un ecou la Petrică. Era însă rîndul meu să vorbesc și continuat interminabil pe această temă. Aveam însă sentimentul că prietenia noastră se baza nu pe ceea ce aveam eu de spus, ci pe ceea ce avea el. Or, el

era stăpînit de o muțenie care parcă nu prevestea nimic bun. Părea hotărît în sfîrșit s-o bată acum pe Matilda lui, dacă bineînțeles s-o fi întors. Se făcuse ora trei și jumătate. Mă uitai discret la ceas: mi se făcuse foame. Eram pe punctul să-l invit eu la mine acasă, cînd el își coborî deodată privirea din nori, surise strîmb și îmi făcu semn: ne întoarcem. Dar fără grabă, înțelesei, îi lăsa timp să vie și să pregătească masa. Astfel ne oprirăm într-o librărie din centru, care ținea deschis toată ziua, răsfoirăm cărți, cumpărarăm reviste literare și ziare proaspete, ne uitarăm la pozele de reclamă ale unui nou film american cu *cowboy* și pe la patru Petrică sună la propria lui casă, deși avea cheile în buzunar. Ne deschise servitoarea, cu o expresie de reproș: "A venit, fă, doamna?" o întrebă Petrică grosolan, fără să treacă pragul. "Nu, domnu`, răspunse ea, dar telefonat că vine mintenaș, domnii nu plecat, vine, vine..." "Ce e, dragă, ce s-a întîmplat?" auzii atunci în spate un glas de femeie încărcat de o mare veselie degajată și mă întorsei și o văzui.

Era ea. Venea agale, îmbrăcată în haina ei de blană, trecătoarea pe care o clipă crezusem prima oară că n-am s-o mai văd niciodată. Avea aerul că venea de la o petrecere unde se simțise minunat și acum se întorcea acasă plină de generozitate pentru toți și pentru toate, dispusă să ierte pe oricine și pentru orice, cu forța pe care ți-o dă sufletul cînd viața ți-a dăruit o clipă de intensă fericire. Se uită la mine cu această bogăție de expresie pe chipul ei de o frumusețe care mă copleși și exclamă: "dumneata trebuie să fii domnul Petrin! Bună ziua!" Și îmi întinse mîna pe care i-o sărutai. Avea o mînă a cărei greutate n-o simții, imponderabilă, dar care mi-o strînse pe-a mea într-o scurtă încheștare, strîngere fraternă, care transmitea forța feminină, dar și forță fizică, mînă groasă, ai fi zis o labă... O luă înainte, își aruncă haina pe un fotoliu și dispăru. Petrică fusese ignorat în aceste clipe, dar observai la el o curioasă transformare: părea stăpînit de o bucurie jenată și confuză, împotrivirea lui cruntă se retrăsese (nu dispăruse, vedeam bine), un vag surîs îi flutura pe chipul lui mic, delicat, de o frumusețe minoră, dacă pot să spun așa, căci astfel îmi apărea în acele clipe. "Hai, zise el în șoptă, ca și cînd s-ar fi ferit să nu trezească pe cineva din somn, să-ți arăt cărțile mele."

Intrarăm în bibliotecă și începu într-adevăr să mi le arate, una cîte una, ediții rare, din clasicii francezi, legate, cu tipăritura veche de prin 1860. Le desfăcea coperta, întîrzia asupra primei pagini, apoi asupra celei de-a doua, îmi dădea, tot în șoptă și cu religiozitatea aceea curioasă a livromanilor, explicații asupra personalității, nu a autorilor, ci a acelor care îngrijiseră și prefătasera ediția, biografia lor, polemicile lor din epocă etc, ca și cînd aceste personalități erau mai presus de Rabelais, de Boileau, La Fontaine... De ce vorbea el în șoptă? mă întrebam. Ce sentimente îl stăpîneau pe Petrică, de arăta ca și cînd un devotament straniu pentru cineva scump și drag care zăcea bolnav în camera vecină îl împiedica să fie firesc, să dea curs ca altădată gîndirii lui libere, să vorbească cu un timbru normal?...

Deodată lăsă cartea și se întoarse: intrase ea. Chipul lui Petrică înflori brusc și de astă dată bucuria lui jenată fu înlocuită de o bucurie plină și spuse: "Matilda, bine că ai întîrziat, ne-am plimbat prin oraș, am cumpărat vin, am fost prin librăria din centru... Credeam că o să găsesc cele două cărți... vezi, asta e, cînd trăiești în provincie, trebuie să te mulțumești cu fărîmiturile din capitală, dacă mai vin și fărîmiturile acelea..." "Petrică, îmi explică ea, așezîndu-se, nu doarme de cîtva timp din pricina a două cărți... Vrea să se ducă la București după ele..." Și spunîndu-mi asta își arătă deodată chipul, pe care pînă atunci nu-l văzusem bine și rămăsei împietrit pe canapea. Ceea ce

luasem eu drept frumusețe la Căprioara era ceva palid, șters, inexpressiv, față de bogăția strălucitoare a chipului acestei femei. Există chipuri într-adevăr frumoase care nu exprimă decît atît, adică ceea ce a făcut natura fizic, dar un chip frumos prin care să izbucnească dinlăuntru o lumină a unei vieți a gîndirii și sentimentelor, care aruncă parcă într-o transă privirea unor ochi lucind, ai zice, în triumf, a unui obraz cu ten alb, a unei guri care nu poate parcă să stea închisă din pricina tensiunii lăuntrice a poftei de viață și de comunicare, un astfel de chip și o astfel de frumusețe nu mai văzusem. Un fior rece de invidie grea mă străbătu. Cum de nu întîlnisem eu o astfel de femeie și o întîlnise Petrică? Cum dracu au noroc unii și dau peste astfel de femei fascinante, cum se întîmplă, unde le găsesc, sau, culmea, cum de sînt găsiți de ele? Și, ce era mai rău, înțelegeam acum vorbirea în șoaptă a prietenului meu: această femeie în propria lui casă, hm! desigur, nici vorbă, înțelegeam prea bine, îl subjugă; în prezența ei gîndirea lui se topea, revolta împotriva ei și tot ceea ce îi tortura sufletul, așa-zisele fapte pe care mi le povestise zile în șir, deveneau, desigur, o amintire palidă. El începu să-mi explice că nu era vorba de cărți obișnuite și se însufleți, încetă să mai vorbească în șoaptă. Ea își aprinse o țigare și îl asculta cu un minunat și ironic surîs afectuos, uitîndu-se adesea și la mine, care mă făcusem în forul meu interior crunt și dușmănos. "Unde sînt, Petrică, învinuirile tale? mă întrebam. Ce-a mai rămas din superba ta revoltă?"... "Hai, Petrică. Continuăm la masă, zise ea întrerupîndu-l, domnul Petrini, văd eu, nu are acum gîndul la cărți, ca tine, ci probabil i se profilează mai degrabă în minte, prin telepatie cu bucătăreasa, imaginea unei supe fierbinți și a unui mușchi de porc împănat, care sînt gata. Pofțiți la masă!"

VII

"Unii oameni, continuă Petrică deodată pătimaș, în timp ce servitoarea ne aducea sus-zisa supă, deși au cultură, sînt analfabeți prin concepția pe care o au despre cultură. Ei confundă civilizația, pasta de dinți, cu cultura și am întîlnit chiar creatori de cultură, pictori și scriitori, care nici ei nu sînt mai prejos de analfabeți. Dotați de la natură cu talent, trăiesc și mor în ignoranță, alergînd toată viața după muieri și între o operă și alta petrecînd în chiolhanuri nemaivăzute care le ruinează sănătatea și îi trimit în mormînt înainte de vreme. Și ne mai plîngem că valorile noastre nu intră în circuitul universal! Cum să între dacă înaintea ta intră Proust și tu nu faci decît să-l imiți? Cît apare pe lume un scriitor mare, românii imediat încetează orice căutări proprii și îl imită pe acela. Cultura e o forță și ca atare atrage în sfera ei gravitațională pe cei slabi, care nu mai au nici o șansă. Pentru a scăpa de acest blestem, culturile tinere, cum e a noastră, trebuie să facă un efort uriaș pentru a deveni independente, și anume începînd cu violență prin a fi polemice cu valorile dominante ale occidentului. Scopul final, sarcină a tuturor generațiilor, ar fi mutarea culturii și artei europene aici în răsărit, sau măcar împărțirea ei în două". "Nu se poate, Petrică, îi răspunsei, cultura e un fenomen natural, a cărui forță nu poate fi schimbată prin simpla voință." "Te înșeli, zise el fără să reflecteze, semn că reflectase înainte, literatura rusă e o literatură polemică, și zadarnic a ignorat-o un timp occidentul: a cucerit lumea și acum francezii se uită uluiți la sufletul rus, ale cărui adîncimi sondate de un Gogol, Dostoievski și Tolstoi îi amețesc, fiindcă se simt ruși, așa cum bunicii și străbunicii ruși ai

lui Tolstoi se simțeau francezi, a căror limbă o vorbeau și în intimitate... Și atacul rus asupra literaturii europene, se grăbi Petrică să precizeze, este premeditat, antagonic, deci "nenatural", deși e perfect natural prin desvăluirea altor adevăruri despre om." "Petrică, chiar ideea ta despre mutarea culturii în răsărit nu e originală, e a lui Spengler, tot un occidental, numai că el o revendică pentru Germania. Și nu uita că marele Tolstoi, înainte de a ajunge să-și cristalizeze propriile lui reflecții despre cauzele războiului, l-a citit pe un Proudhon, a cărui idee, că războiul e de origine divină, și-a însușit-o cu entuziasm; după cite îmi amintesc, Tolstoi l-a întâlnit în 1861 la Bruxelles pe Proudhon, cu care probabil că a discutat îndelung și de la care a împrumutat chiar titlul de *Război și pace*, care pesemne că i-a plăcut atât de mult încât n-a ezitat de asemenea să și-l însușească. Acest scriitor francez suferise la rîndul lui influența lui Joseph de Maistre, care în *Du pape* și *Soirees de Saint-Petersbourg* se arată adversar al revoluției franceze. Noutăți, deci, în materie de idei, n-a adus Tolstoi francezilor, afară doar de faptul într-adevăr copleșitor al geniului său epic. Or, acest geniu era natural, nu era o consecință a unui spirit polemic, premeditat și antagonic." Credeam că îl strivisem pe Petrică, dar el avu un surîs spontan de superioritate, nu se grăbi să-mi răspundă, așteptă ca Matilda să ne schimbe farfuriile. Ea ne ascultase cu o expresie care sugerase că îi venise în cap un gând, mai degrabă o întrebare pe care aștepta să i-o pună la urmă soțului ei; în această amîinare savura parcă reacția lui, cu care urma să se delecteze și prin priviri neascunse pe care mi le arunca din cînd în cînd, îmi promitea că și eu o să mă distrez; soția își cunoștea soțul, punctele lui vulnerabile; firește, nu le va dezvălui, să-l facă de rîs, dar nici nu va ezita să-i atingă puțin morga aceea a lui despre care, probabil, știa multe; devenisem curios, încît mă hotărîi ca după replica lui Petrică să nu mai răspund. Totuși nu mă putui stăpîni să adaug, fără să-mi dau seama ce spun, lucru care, reflectînd mai tîrziu, mă făcu să înțeleg de ce prietenul meu mă evită apoi cîteva săptămîni la rînd. "...Și apoi, Petrică, cum să te smulgi de sub influența marilor culturi, cînd chiar tu însuți ca poet nu te-ai putut smulge de sub influența lui Arghezi? E o lege naturală!" "Nu recunosc această influență, rînji el deodată și frumusețea chipului său se schimonosi. Idolul meu e Ion Barbu, care a descoperit în spațiul nostru poetic balcanismul. Influența lui, da, o recunosc și nu vîd nimic rău că, în cadrul unei literaturi, unul mare să ne influențeze. Spiritul polemic trebuie îndreptat împotriva culturilor străine dominante, chiar însușindu-ne de la ele idei, cum nu neg că a făcut-o Tolstoi. Asta e, în lume e cunoscut astăzi Tolstoi, în timp ce micul Proudhon francez e uitat. Este exact ceea ce vreau eu să spun..."

Se lăsă o tăcere. Bine, fie, gîndii, dar de unde pornisem? Da, el începuse prin a afirma că unii oameni, deși au cultură, sînt de fapt analfabeți. Ce vroise să spună prin această idee, căreia apoi, după obiceiul lui, îi dăduse proporții europene? "Eu sînt analfabeta aceea, zise atunci Matilda făcîndu-mă să tresar cu putere (gîndurile se ghicesc!). Eu, continuă ea cu o veselie extraordinară pe chip, deși am cultură, sînt o analfabetă care rîd de el că nu poate dormi fiindcă nu găsește aici la noi în oraș două cărți despre care se face vîlvă în Franța și vrea să se ducă la București să le caute"... Toată veselia ei deveni apoi brusc generoasă, ai fi zis dincolo de limite, cînd adăugă: "...Dar du-te, Petrică, ți-am spus de la început și nu știu de ce și atunci te-ai simțit jignit..." Întinse mîna, i-o puse pe braț și îl mîngîie: "Du-te chiar duminică viitoare, și luni întoarce-te". Sub această mîngîiere Petrică se relaxă. Dar ea reluă imediat: ..Și lasă-i pe acești artiști și scriitori care aleargă toată viața după muieri și petrec în

chiolhanuri nemaivăzute. Ce-ai tu cu ei? Poate că altfel n-ar putea crea!" "Pe dracu, rînji Petrică, batjocoritor. Cu ce te ajută curul unei muieri să crezi! Balzac nu s-a însurat pînă n-a dus la apogeu *Comedia umană*. Toată forța spiritului trebuie concentrată în creație, dacă vrei să nu rămii veșnic la marginea marilor culturi. Întrucît burta unei muieri, unde zac toate forțele turbulente și distructive, poate stimula un artist?" "Bine, exclamai eu, dar despre idolul tău, Ion Barbu, se zice că..." ..Da, mă întrerupse el imediat, știu, poți să alergi după curul unei muieri, dar să nu te îndrăgostești de el! E ridicol!"

Devenise parcă furios, însă avea o furie rece, iar chipul său arăta acum durități de cremene. În același timp glasul avea tonalități de un sarcasm ucigător. Matilda zîmbea, dar îmi evita privirea. "Tolstoi, continuă el, a rezistat, cu toate că era dotat cu o neobișnuită forță virilă, căreia însă i-a pus frîu, a convertit-o în spirit și a învins. La noi, românul lucid a descoperit răul, dar nu-i poate rezista. Muierile au să-i mănince capul, spune el cînd vede un bărbat înzestrat, dar care aleargă ca un smintit după ele, în timp ce după el aleargă ratarea. În care el nu crede. Cum să creadă? Femeia e idealul, ce e mai frumos în viață? Nu e ea floarea pămîntului? Făcînd confuzie între femeia care naște și care în timpul sarcinii ne e superioară, trăind în apropierea morții pe care, născînd, o sfidează, și muiera stăpînită de toți dracii... cu care bea, chefuiește și dansează"... "Cu cine, Petrică, bea, chefuiește și dansează? îi întrebă Matilda cu un glas suav. Cu dracii sau cu artiștii?" Dar Petrică, sardonice, rîse din plin, cum nu-l auzisem pînă atunci, și nu răspunse. "Petronius e un naiv descriînd moravuri romane naive. Ei da! exclamă el, că eroul nimerește printre vestale, care ca să-l vindece de impotență îi viră un falus de lemn în cur tăvălit prin ardei pisat și urzici și el o ia la goană urlînd, în timp ce vestalele îl urmăresc cu țipetele lor: hoțul, hoțul... Săracul, era conștient că impotența lui față de femei venea din faptul că iubea un băiat cu care trăia. Dar ar fi vrut să facă față și unei frumoase matroane, îndrăgostită de el, deci nu era cu totul corupt. Sigur, capacitatea de regenerare a ființei umane este, practic, nelimitată, dar numai la noi, la români, care avem simțul umorului. Cunosoc un bun tată de familie care te poate distra la infinit cu amestecul de umor și abjecție care îl caracterizează. Și fiindcă sîntem admiratori ai lui Zola, care a scos afară mațele ființei umane, ca să depășim faza, să nu strîmbăm din nas, stăpîniți de un idealism puturos. În fața scenelor memorabile pe care le trăiesc semenii noștri..."

Matilda se uită la mine cu o privire rapidă și alarmată. "Retrag, parcă îmi spunea ea, invitația să te distrezi pe seama spuselor lui Petrică. Vrea să mă jignească, nu mai e vulnerabil, l-am jignit cu cele două cărți din pricina cărora nu doarme și acum mă atacă." "Petrică, îi zisei, dar poeziile tale sînt atît de pure, de idealiste..." Petrică primi elogiul, dar nu renunță. "Cîți oameni, continuă el, mai sînt impresionați de codul moral pe care puțini dintre noi îl mai ridică în fața abjecției? Umorul e suveran! Hohote de rîs se aud în casa de vizavi, unde oamenii petrec. Dracul rîde cu noi, singurul supraviețuitor dintre îngeri. Sîntem singurul popor din lume care avem granița nu cu Dumnezeu, cum spunea cineva, ci cu diavolul, dar nu prin faptul că am fi diabolici, ei prin umorul nostru distructiv demolator, al oricărei înălțări. Nu se poate rezista. E ca un viciu. N-am crezut niciodată că o să pot rîde cu poftă cu un ticălos care îmi povestea zilele trecute, uluit el însuși, uimitoarea sa aventură cu o gagică..."

"Dar chiar acum, în celula mea, nu mă pot stăpîni eu însumi, în fața perspectivei apropiate a morții, să nu rîd de povestirea pe care Petrică ne-a relatat-o atunci după masă cu lux de amănunte. Cunoaștem toți asemenea întîmplări scabroase și în același timp de un comic imens, ca s-o mai relatez aici pe a lui. Rîd acum, cînd sînt detașat de tot (și această detașare îmi aduce în suflet, ca o scurtă zguduire, o suferință insuportabilă că n-o să mai pot trăi și n-o să mai mă pot bucura de viață, tocmai cînd îi redescopăr secretul, care e tocmai această detașare, secret pe care ea m-a făcut să-l pierd și să mă pierd) și cînd simt eu însumi, ca acel erou al lui Albert Camus, că e cu puțință, în fața morții chiar dată de oameni, să cîștigi o tandră nepăsare față de lume... Dar atunci nu rîdeam, Petrică mi se părea bătrîn și uzat în stările lui contradictorii, de la umilință și adorație față de Matilda, la perorație sceptică și misogină, tot împotriva ei, din motive care îmi scăpau, căci cele relatate de el mie pînă atunci apăreau meschine în fața noii lui stări de spirit.

Ne-am băut cafeaua în biroul lui și conversația a urmat mai potolită pe tema celor două cărți, una de Camus, *L'Etranger*, și a doua *L'Existentialisme c'est un humanisme* de Sartre, o broșură, un dialog cu un public dintr-o sală, cum aveam să aflu mai tîrziu, al acestui indignat om de litere și filozof francez care încerca încă de pe atunci cu frica în oase, să se împace cu marxismul.

"Și unde stai dumneata, domnule Petrini?" mă întrebă ea la plecare, în timp ce își ținea cu tandrețe soțul de braț, care soț mă privea parcă de sus, nu știu de ce, ca și cînd ar fi obținut asupra mea o victorie. "În orice caz, doamnă, i-am răspuns, nu într-o casă așa de frumoasă ca a dumneavoastră." "Și puteți fi vizitat?" N-am înțeles sau n-am auzit bine întrebarea, sau eram brusc plictisit și disprețuitor față de acest cuplu bizar ca să nu mai fiu atent la ceea ce mi se spunea, dacă era vorba de o vizită a lor împreună, banalitate, sau numai a ei, ceea ce mi s-a părut din capul locului absurd... Am uitat să-i răspund.

VIII

Și totuși acest lucru absurd avu loc: într-o după-amiază, cam la o lună după vizita mea la ei, mă pomenii cu ea la ușă. "Bună ziua, domnule Petrini, mi-a spus soțul meu că te-a invitat la noi de cîteva ori și ne-ai refuzat, începu ea chiar din prag. E adevărat?!" mă interogă în timp ce îi țineam blana, cu care mă lăsă în mînă și intră în biroul meu cu pași fermi, ca și cînd ar mai fi fost pe la mine și era familiarizată cu casa. Se așeză chiar pe scaunul meu și își ridică fruntea să-i văd chipul fascinant, cu întrebarea în frumoșii ei ochi verzi neclintîți și amețitori.

Uitai să-i răspund, prins de o turburare care mă indigna și din care nu-mi reveneam; deschisei gura să vorbesc, dar glasul îmi pierise. Și totuși în același timp, în forul meu interior, eram stăpîn pe mine, deși îmi dădeam seama că sînt paralizat. Simțeam în clipele acelea, într-un mod aproape fizic, diferența de vîrstă dintre noi (ea mergea, după spusele lui Petrică, spre treizeci, în timp ce eu abia mă apropiam de douăzeci și cinci), o astfel de cucoană era pentru mine bătrînă și în mod straniu bariera celor cinci-șase ani în plus dintre noi mi se părea greu de trecut. Mîinile ei cu palmele mari și corpul care vedeam acum că era voinic, picioare pline sporeau acest sentiment acut care mă stăpînea că această vizită n-avea nici un rost; numai că n-o dădeam afară prin tăcerea mea mohorită, fără să-mi pese însă că purtarea mea putea fi jignitoare.. Ei și? "Să

nu spui că te-am deranjat, cu toate că ai aerul", reluă ea și izbucni într-un hohot de râs de o sinceritate cuceritoare. Părea să spună că știe că sînt turburat și că de aceea nu pot vorbi și se uită deodată la mine cu o intensă afecțiune, care mă eliberă brusc din paralizia mea.

Da, iată, afecțiunea, sentimentele pot sări ușor barierele dacă oamenii nu-și poartă sufletul într-o carapace. Știam că și eu o aveam pe-a mea și desigur turburarea venea de-acolo că această femeie vroia s-o ridice. Sinceritatea rîsului ei și afecțiunea cu care mă privi mă îmblînziră: nu, nici vorbă, nu venise cu această intenție, ci din pură simpatie. "Nu, doamnă, îi răspunsei, n-am refuzat invitația. Am așteptat doar ca Petrică să precizeze ziua. Vino pe la noi, mi-a spus, dar cum să vii dacă nu spui cînd și la ce oră?" "Dar ce rost are formalismul ăsta? zise ea. Vino cînd vrei, sînteți doar prieteni. Dai un telefon să vezi dacă sîntem acasă și poți veni imediat. Petrică era nedumerit, ține mult la dumneata și mi-a spus: du-te tu pe ia el și invită-l." "Da, doamnă, o să vin cu plăcere... Nu știam... În fine... Doriți o cafea?..."

Și mă ridicai și intrai în bucătărie. Ceva nu era în regulă în toată chestia asta. După două săptămîni de înstrăinare, Petrică mă abordase din nou și plimbările noastre împreună, după terminarea orelor, reîncepură. Nici vorbă de armonie între el și Matilda, cum îmi sugera ea acum. Permanente jigniri, atitudine de dispreț sub masca acelei generozități care numai el știa ce ascunde. Era, povestindu-mi scenele care aveau loc între ei doi (și pe care le ascultam ca și cînd aș fi citit un roman pasionant), de la o zi la alta tot mai îndîrjit împotriva ei. Sensibilitatea lui era zilnic rănită și n-ar fi fost nimic, ar suporta totul dacă ar putea să scrie. Dacă ar fi *un* om obișnuit ar cuceri în forul lui interior nepăsarea, ar lăsa să apară în sufletul lui cinismul și disprețul și ar trăi ca oricare altul. Dar el e poet, vrea să scrie și cum poți să scrii cu nepăsare, cinism și dispreț? Foaia de hîrtie rămîne veșnic albă în fața ta, seară de seară, cînd te retragi și, împins de dorința de a scrie, vrei să scrii. Volumul de versuri pe care l-a publicat fusese scris înainte de căsătorie.

De cînd trăiește cu ea, adică de trei ani, n-a mai scris un rînd... "Petrică, i-am spus, asta e grav", în timp ce îmi era din ce în ce mai limpede că nu femeia era cauza, ci el însuși. Femeia era așa cum era, dar el de ce era așa cum era și nu un altul, care să vadă lucrurile în finalitatea lor și nu în neconținută ciocnire, care într-adevăr pe el îl putea, dacă continua astfel, să-l uzeze definitiv, să-l epuizeze. De ce nu se despărțea de ea? "Bineînțeles că o să mă despart, răspunse el, dar iată cum s-au dus dracului trei ani din viața mea, în care timp n-am putut nici să citesc ca lumea. Ar fi fost o compensație." "Bine, i-am răspuns, dar n-o mai lungi și încetează să mai vorbești în șoaptă în propria ta casă, cum ai făcut atunci cînd ai uitat imediat tot ceea ce îți făcuse, ceea ce îmi povestiseși și altele pe care nu mi le-ai povestit, dar care probabil că durează de mult, și asta numai la simpla ei apariție. Ai uitat, dar de fapt n-ai uitat, ai făcut-o analfabetă." "Pentru că realmente concepția ei despre cultură e a unei analfabete, cu toate că a citit ca și mine... e arhitectă, dar parcă ai zice că nivelul ei spiritual nu se ridică deasupra zidarilor cu care lucrează... Într-o seară, de bine de rău, am scris o poezie și m-am dus la ea să i-o citesc. A ascultat, dar pe urmă a pufnit-o rîsul. Rîdea în hohote fără nici o jenă și nici o rușine. De acord, poezia era proastă, dar nu asta era important, ci faptul că o scrisesem totuși. Am aruncat-o furios la coș și am ieșit de la ea înjurînd." "Bine, zic, dar de ce trebuia să i-o citești ei?" "De unde să bănuiesc cum va reacționa? Orice om de bun-simț mi-ar fi spus că poezia e bună și că trebuie să continui, pe ideea că pe urmă, scriind altele mai bune, singur mi-ași

fi dat seama că aceea pe care i-o citisem era timpită." "Bine, Petrică, nu e o muză, dar..." "Dar bun-simț poate să aibă? mă întrerupse el. Citesc o carte care mă entuziasmează, o ia s-o citească și ea, cască și se miră ce mi-o fi plăcut mie, ceva așa de idiot n-a mai citit de mult... Adică mă face pe mine idiot?! Bunul-simț ar trebui s-o îndemne să spună că n-a înțeles sau nu e pe gustul ei. De ce trebuie să treci la insulte?" "Rupe, ca să zic așa, relațiile culturale și trăiți mai simplu, ca bărbat și femeie: un profesor, o arhitectă, fiecare cu profesia lui."

El tăcu în ziua aceea, dar a doua zi reluă: .....simplu, ca bărbat și femeie... asta înseamnă să fac eu totul și ea nimic... Am făcut și asta, nu mi-a fost rușine, dar mi-a spus cu ironie că ea a luat un bărbat, nu o fată în casă." Divorțul, Petrică, rezolvă totul. I-ai pus problema?" "Un divorț e un eșec!" murmură el și își ridică privirea spre nori și tăcu vreme îndelungată. Aha! Așadar el spera în îndreptarea ei, nu suporta gândul unui eșec? "Un eșec, spune filozoful, poate fi, Petrică, premisa unei victorii. Pune-i problema. S-ar putea să ai surprize, să-și dea seama că nu se poartă bine cu tine și să se schimbe." "Nici vorbă, zise Petrică, i-ara pus problema." "Și?" "A râs ca de o glumă reușită." "Perfect, du gluma pînă la capăt și las-o să rîdă. Știi ce spune Pușkin: poet care îndrăgești lucrurile pe care le faci, ești tu mulțumit? Ești rege, trăiește în singurătate și lasă lumea să rîdă, nu te încrede în elogiile ei și nici să nu-ți pese dacă îți dărimă altarul. Asta era un mare tip, nu degeaba a fost admirat de Gogol și Dostoievski." "Mă duc chiar miine la un avocat, spuse el. Mai bine un sfîrșit cu groază, decît o groază fără sfîrșit." "De ce groază?! rîsei eu. De ce să-ți dramatizezi singur un act simplu de voință?" "De-un mormînt toți avem parte, mai spuse el, e un drept pe care nimeni nu ni-l poate lua, cel mai sigur." Am dat din umeri. Începea vag să mă plictisească și el simți acest lucru și cîteva zile nu mă mai conduse acasă...

Nimic din toate acestea pe chipul Matildei. Îi adusei cafeaua și ea își deschise poșeta și își aprinse o țigare. Se vedea că nu era fumătoare și că fumul de tutun nu-i făcea nici o plăcere. De altfel o și stinse după ce trase din ea de cîteva ori. "Nu vrei să ieșim? zise. E soare afară și e așa de frumos orașul nostru sub zăpadă." "Ba da", răspunsei și îi adusei haina.

Zăpada scîrțîia sub pașii noștri. Chipul ei se îmbujoră din pricina gerului, care parcă îi pria, nasul i se făcu de statuie, obrazul îi deveni și mai frumos sub o nouă simetrie și mai armonioasă a trăsăturilor; numai privirea îi rămase aceeași, neclintită ca un diamant verde. Mă îndepărtai de ea și mersem astfel la distanță unul de altul, într-o tăcere pe care nici unul n-o rupse vreme îndelungată. Într-un tîrziu ea spuse cu un glas în care răzbătea, ai fi zis, o patimă mistică: "Petrică suferă mult". "Da, doamnă, știu", răspunsei și tăcerea se așternu din nou. Orașul strălucea. Casele lui vechi cu tencuieli medievale, în contrast cu albul orbitor al zăpezii, păreau incendiate în amurgul care se lăsa cu repeziciune. Marea biserică din piață, cu statuia ecvestră a regelui maghiar de odinioară mi se părură că sînt apariții ciudate, pe care le vedeam pentru întîia oară și melancolia mi se strecură în inimă, amestecată cu o vagă, nedefinită deprimare. Ceva mă înfiora, dar nu știam ce. Poate faptul că mă simțeam atît de străin de această femeie cu care mă plimbam, trecătoarea care mă făcuse să tresar și pentru care apoi simțisem o atracție turbure și o invidie grea că astfel de femei le întîlnesc alții și nu eu? Ea era a lui Petrică și îmi dădeam seama că a lui Petrică va rămîne. Petrică suferă mult, spusese ea. Era deci în gîndul ei...

Ieșirăm spre marginea orașului. "Iată, zise ea la un moment dat, cîtă

tristețe zace peste casa aceea." Mă uitați și într-adevăr casa aceea părea, cu acoperiș cu tot, scufundată în tristețe. "Pământul pe care călcăm, reluă ea apoi, nu știe nimic de dramele noastre. Nu există remediu... Ambițiile, vanitatea, egoismul ne mănîncă viața... Cînd viața e o bogăție, o revărsare de daruri, un rîu cu ape bogate și veșnice, să ajungă pentru toți... noi ne facem ziduri, ne închidem în ele, ne urîm, ne detestăm și uităm prezentul, astfel bucuria vieții ne scapă." "...Da, doamnă! murmurai într-un tîrziu. Așa este..." Tot gîndind: e și filozoafă pe deasupra; s-o fi molipsit de la Petrică, dar într-un sens exact contrariu, vîzînd viața ca pe-un ospăț, în timp ce Petrică era un idealist auster, amenințat de scepticism agresiv. Am gîndit: hedonismul tău. Matilda, miroase a apropierea toamnei... cum ești și analfabetă, ai putea fi împinsă să faci ceva necugetat...

Ne întoarserăm și plimbarea se termină în aceeași tăcere. La despărțire îmi întinse mîna, pe care i-o sărutai și ea mi-o strînse pe-a mea scurt, și păstrai apoi în minte încă o dată mărimea și vigoarea palmei și în același timp imponderabilitatea turburătoare a brațului, ascuns în blană... Rătăcii apoi singur pînă ajunsei acasă. Luminile reclamelor, foiala de pe străzi, vitrinele luxoase (în ciuda sărăciei) îmi alungară bizara melancolie, vraja depresivă care mă stăpînise tot timpul în lunga mea plimbare cu Matilda, soția detestată a prietenului meu. Îi uitați pe amîndoi, ca pe doi străini a căror dramă de fapt nu mă interesa. Desigur, îmi spuneam, și îmi aminteam cum observasem acest lucru la oameni, la tatăl meu mai ales, dar și la Căprioara, imobilitatea sufletelor e spectaculoasă. Căsătoria o o temniță în care oamenii, cu vini diferite, se închid și se urăsc reciproc crezînd că au fost pedepsiți să ispășească pe nedrept pedeapsa celuilalt...

Am adormit cu gîndul că acest lucru, mie, nu trebuie să mi se întîmple niciodată...

IX

Dar nu numai acest lucru. Iată, citești un bun roman, vezi un excelent film... eroii se caută besmetici unii pe alții săvîrșind exact ceea ce bunul-simț ar trebui să-i îndemne să nu facă. N-a venit la întîlnire, a prins-o cu altul, a descoperit niște scrisori, i-a descoperit un trecut infamant, nu-l poate lua fiindcă sînt din clase sociale diferite sau se închină la dumnezei diferiți, ea e prea frumoasă ca să nu dorească situații înalte, el e un cinic și un destrăbălat, copiii se opun părinților și îi părăsesc... Nimeni nu rezistă în ființa lui la astfel de dezastre, ca și cînd viața din ei n-ar avea alt conținut. Nici vorbă, gîndeam, asta e doar ceea ce are exterior viața. Ceea ce are ca spectacol. Asta li se întîmplă lor, dar nu mi se va întîmpla mie. Eu stau doar în pat sau în scaunul teatrului și cinematografului și citesc sau privesc cu pasiune de spectator. Iată, apare o ceată de ticăloși, mînuitori de pistoale, care terorizează o regiune îndepărtată de pe pămînt, apare însă și un tip inteligent și abil care nu dă nimănui de bănuț că posedă și alte calități decît ale aceloră, apărător înnăscut al ordinii și al legilor, plus mînuirea și mai fulgerătoare a pistolului, de care nu se va folosi decît în final, într-o scenă uluitoare de tensiune insuportabilă. E perfect! Bine că m-am născut într-o altă regiune a globului, unde ordinea și legea domnesc demult și unde forța noastră vitală se poate converti în valori ale spiritului, care ne pot îngădui să privim în intemporal și să sfidăm

neliniștea morții, a sfârșitului, trăind cu intensitate sentimentul eternei întoarceri, cum spunea Nietzsche.

Încît după vizita Matildei prinsei aversiune împotriva ei și o dorință de astă dată vie se născu în mine să-l scap pe prietenul meu de ea. Îl întrebai dacă se dusesse la avocat. Nu se dusesse. "Păi de ce, Petrică?! mă mirai. E clar pentru tine, un talent, după cum bine știi și tu, dacă își îndreaptă cu toată energia puterea într-o direcție unică, poate egala pe cele mari. E chiar teoria ta, cu violența polemică și antagonică. Pune-o în practică! Îndreapt-o întii împotriva condițiilor care te împiedică să scrii. Uită-te la sudorul acela, exclamai eu arătându-i un sudor pe lîngă care tocmai treceam, sudează o linie de tramvai. Dar cu ce? Cu o flacără! Dar e o flacără albastră, care topește fierul. Una obișnuită nu arde decît lemnul și paiele. Astfel se transformă și flacăra talentului, din galbenă cum e de la natură, în flacără albastră sub tăria puterii de concentrare a voinței într-un singur punct... Eu nu zic să te desparți neapărat de Matilda, reluai prudent observîndu-i tăcerea. Numai tu singur știi ce înseamnă ea pentru tine, dar desparte-te de ceea ce înseamnă ea rău în existența ta. Mai precis, să rămii sensibil la ceea ce îți place la ea și absolut insensibil, de gheață, la ceea ce te face să suferi..."

Mă oprii, uitîndu-mă indiferent în jurul meu. Pașii noștri continuară multă vreme, bătînd asfaltul ud al trotuarelor pe care zilele babelor topiseră zăpada. "Operațiune de scindare a conștiinței care îmi repugnă, exclamă în cele din urmă, îndîrjit, Petrică. Ori totul, ori nimic." "A, bine, exclamai și eu, consideri deci că Matilda e totul. Trebuie să răspunzi în sinea ta la întrebarea dacă nu cumva te înșeli. Nimeni dintre noi nu e *totul*, nici tu, nici Matilda, nici eu însumi, deși în forul meu interior nu văd de ce n-aș fi. Numai că natura e vicleană și pentru un om inteligent se pune întrebarea care i s-a pus și lui Arhimede, să afle, fără să topească o coroană de aur, cît aur și cît argint are în ea, fiindcă regele avea bănuiala că bijutierul îl înșelase sustrăgînd o parte din aur și înlocuind-o cu argint. Trebuie să fim ca acel rege al Siracuzei și să punem la îndoială chiar exemplarele cele mai reușite ale naturii (și Matilda pare să fie un astfel de exemplar) și să strigăm *evrika*, firește în sinea noastră, pentru noi înșine cînd ne vom trezi în posesia adevărului crud... Da, toată lumea o poate admira, dar noi știm ce se ascunde sub strălucirea aparentă. Putem să surîdem sardonice cînd vom vedea bărbatul amețit de privirea ei dispus să-i pună viața la picioare... Da, să i-o pună... O să vadă el pe urmă; ba chiar acest «pe urmă» să fie un «îndată», lasă-l să-i devină sclav, dacă are suflet de sclav. Poate că, Petrică, Matilda chiar asta dorește, un sclav, desigur fără să fie conștientă... Lasă-i deci pe alții să admire coroana. Numai tu singur vei ști cît aur conține..."

Mă oprii. În mod straniu, simțeam nevoia să-i spun mai multe, dar îmi dădeam seama, din instinct, că mai multe ar fi putut trezi în celălalt bănuieli. Or, ce bănuieli? La acest gînd izbucnii în hohote lungi de rîs, la fel de stranii pentru mine însumi, ca și dorința de mai înainte de a-i vorbi încă, de a-l convinge. El se uită la mine cu o expresie de derută care ținu cel puțin cîteva secunde, pe urmă se gîndi poate că rîd de el, așa, cum rîd cei mai tineri de dramele celor mai în vîrstă, într-un fel stupid, după ce mai înainte ai fi zis că stăteai de vorbă cu un om matur și cu gîndirea gravă și adîncă, și rîse și el prin reflex... Îi apucaii de braț cu simpatie și îl invitai la mine...

"Mi-a făcut o vizită, ne-am plimbat prin oraș", continuai în timp ce mama ne servea. "Da, mi-a spus, zise Petrică, ține foarte mult la tine și mă bucur..." Auzindu-l și văzîndu-i și chipul, ușor topit într-un sentimentalism dulceag,

izbucnii iar în rîs. Mi se păreau de astă dată ridicole și ținutul ei la mine, și faptul că el se bucura spunîndu-mi acest lucru. Rîsul meu jignitor nu-l mai derută însă, expresia înmuiată de o tandrețe ai fi zis generoasă ("o imită", gîndii) i se accentuă chiar și reluă: Zice că ești un om orgolios, dar că orgoliul tău e o platoșă, nu-ți alterează ființa interioară..." "Ce de mai banalități, Petrică, exclamai eu sarcastic, cine nu e orgolios și la cine orgoliul nu e platoșă care ascunde ființa interioară?" "N-ai dreptate, zise mereu cu aceeași tandrețe care începea să mă irite (intuiam, această tandrețe era pentru ea, gîndul îi era la ea), există orgolioși care nu ascund decît un vid, în timp ce..." Urma să spună că la mine ascundea nu știu ce comori sufletești. Devenea penibil și îl întrerupsei cu un nou hohot de rîs, izbindu-l puternic pe umăr, să-l trezesc din narcoza dostoevskiană în care căzuse și la care ar fi vrut să iau și eu parte, eu, el și Matilda, bineînțeles de la ea îi venea starea aceasta. "Petrică, zisei, Matilda n-are cumva singe rusesc?" "Ba are, după tată, ca fată o chema Matilda Dimitrievna." „I-auzi ! Te pomenești că știe și rusește!" "Știe! Cînd ne vizitează rude de-ale ei, vorbesc între ei rusește." "Casa, adică apartamentul, al cui e, Petrică?" "E al ei!" "Nu mai spune, de unde a avut atîția bani să-l cumpere?" "Primul ei soț i l-a cumpărat, un profesor universitar evreu, care a fugit din țară cînd au venit legionarii la putere." "I-auzi! Și ce e al tău din casă?" Petrică nu răspunse și se lăsă o tăcere. "Încît, continuai eu, trebuie să ieși într-un fel din istoria asta. Suferința, după Dostoievski, e singurul remediu, după mine suferința e o criză din care trebuie să ieși cît mai rapid, adîncimile ei ne rătăcesc spiritul. Ce e de fapt suferința? O depresiune. Ce rost are să zaci în ea și, mai rău, să te acomodezi cu ea? Dostoievski se sperie la gîndul că omul, redevenit liber, n-o să știe ce să facă cu libertatea. E un gînd pur rusesc. Ia vezi!..." Dar Petrică nu văzu nimic și masca sa, altădată îndirjită, cu profil de cremene, continua să rămînă bleagă, iar expresia de sentimentalism dulceag care îi înmuia trăsăturile persista pe chipul său. Mai rău era că mă plictisea. Unde era pornirea lui împotriva tuturor, începînd de la soția lui, continuînd cu profesorii care îi erau colegi, ieșind afară din școală în istoria contemporană și terminînd cu Stalin? Curios cum o prietenie se naște și apoi se hrănește dintr-o anumită stare de spirit a cuiva, ca să se stingă îndată ce flacăra acelei dispoziții, care ne-a făcut o vreme să credem că avem înaintea noastră un om inteligent, cu mintea scăpărătoare, s-a retras sau chiar a consumat ceva interior, ceva prețios. Desigur, acum omul nu ne mai spune nimic și ne mirăm că avem în fata noastră un ins obișnuit și tern! Înțelesei că trebuie să-l vizitez (n-am înțeles cum de a țîșnit în mine această înțelegere), ba chiar avui bănuiala că suferă fiindcă nu-l vizitam. Dorea în mod obscur să-l vizitez, să-l văd acasă, să fim noi trei împreună, el, Matilda și cu mine. Ba da, acum îmi amintesc. Ideea de a-l vizita mi-a venit într-o zi, adică într-una din acele zile cînd ai mare poftă să vezi un prieten, și dacă nu ai, e ziua cînd ți-l faci, cînd ești disponibil (și acest lucru se simte), disponibil chiar să te împaci cu un dușman sau să te împrietenești cu cineva pe care pînă atunci îl disprețuiai, spre uimirea aceluia. Aveam mare poftă să văd iar apartamentul atît de artistic mobilat și decorat al soților Nicolau și în același timp ceva îmi spunea că voi întîlni în casa lor neprevăzutul.

Bineînțeles, l-am întîlnit chiar din prag: era Petrică, desfigurat de furie. Petrică cel de altădată, mi-a deschis, mi-a întors spatele, și cu mîna în buzunar, semeț, zornăind niște chei, a intrat în hol și a continuat să strige. Nici prin cap nu mi-a trecut să mă retrag, fusesem invitat, venisem, acum n-aveau decît să se descurce cu mine. "Ia loc, domnule Petrini", zise Matilda cu

un glas care mă făcu să ghicesc că era altul decît cel pe care îl avea în acele clipe, făcuse o sforțare ca să și-l schimbe, glas neutru, straniu, ca de pe altă lume, "Petrică", zise ea mai departe... Dar ce striga Petrică? Mi se părea oribil, auzii cuvintele, "dar ce crezi tu, fă? Că o să mai suport ca pînă acuma ani de îndobitocire sistematică...? Dacă îți pocnesc una te învăț eu minte să mai stai cu curul spre ușă cînd îți intră bărbatul în dormitor... Cum dracu de n-am pus eu mîna atîția ani pe curea și să te croiesc peste buci pînă la sînge, să nu poți să stai pe scaun decît pe-o dungă, sau pe-o vangă, pe zbanț... Un intelectual e un imbecil cînd crede că o femeie poate să-l înțeleagă, eu am fost, în orice caz, un astfel de imbecil (și-și zornăi cu putere cheile în buzunar în timp ce măsura holul cu pași rari, sigur de sine, cu fruntea spre nori) pînă au fost atinse și distruse cele mai fine coarde ale sensibilității mele..." "Dar, Petrică, ți-am spus, o să fie așa cum vrei tu, reuși Matilda să-l întrerupă. Pot să vorbesc și eu? Ce mai e de făcut? Vrei să mă convingi că ți-am făcut rău? Cum ar fi posibil? Cine acceptă să fie convins că a făcut un lucru de care se simte nevinovat? Purtarea mea a fost așa cum spui tu că a fost, dar a fost firească, ridică ea vocea rostind acest cuvînt. Poți tu să afirmi dacă o singură dată ți-am reproșat purtarea ta? Era așa, nu aveam *dreptul*, cu toate că și eu sufeream ca și tine..." "N-aveai ce-mi reproșa, iată secretul", strigă Petrică. "Da. Crezi?", rosti ea și în clipa aceea o rază de soare îi aprinse privirile verzi, sau poate un sentiment de o cruzime rece, neîndurătoare îi luminase ochii din interior. Gura i se subție, gura ei acum parcă mare, se aplecă brusc înainte în fotoliu și un surîs secret, ai fi zis feroce, îi înflori la colțurile gurii. Se pieptănase lins, pe spate, eliberînd complet figura de podoaba părului și i se vedea chipul întreg, transfigurat de tensiunea clipelor...

Înlemnisem și parcă mă cuprinse spaima că ar fi putut spune ceea ce mi se părea iminent în acele clipe, și ceea ce o femeie nu poate spune fără enorme riscuri. Petrică însă nu-i văzu surîsul și nu-i auzi răspunsul, rostit cu o tonalitate care ar fi trebuit să-l îngrozească sau s-o ucidă, căci din glasul ei nu se ascundea totuși ceea ce nu se putea rosti. Avea ea ce-i reproșa, un singur reproș, unul singur, nu mai multe... Sursa tuturor relelor cînd femeia vrea să ramîină totuși fidelă... Pe el însă îl scotea din sărite dialectica gîndirii ei, sau mai bine zis absurda ei gîndire în care puneam ca și el patimă, dar, desigur, prea puțină minte. Ei și? Avea dreptate, dar nu acolo trebuia căutată cauza adîncului conflict... "A fost *firească*, rînji el cu o veselie feroce ca și zîmbetul ei pe care el nu-l văzuse sau îl ignorase, ca și cînd dacă un ticălos e *firesc*, n-avem *dreptul* să ne legăm de ticăloșia lui." "Da, șopti ea, n-avem dreptul. Așa e el, trebuie să căutăm să-l înțelegem, el poate că suferă, și dacă noi facem pe virtușii și nu încercăm să ni-l apropiem, sporim ura și ticăloșia din el." "Nu mai spune! rînji Petrică. Și de ce nu aplici pe propria-ți piele această teorie? Eu, da, eu am făcut exact ceea ce spui tu, am încercat să te înțeleg, să mă apropii de tine. Și nu o dată sau de două ori, he, he, mai mult de șaptezeci de ori cite șapte. Cristos credea că cifra asta măsoară puterea răbdării umane... Eu am depășit această cifră și nu numai eu, nu sînt singurul tîmpit care a făcut-o din dragoste pentru o muiere. Dacă ar fi trăit cu una, Răstignitul ar fi exceptat femeile din cifra lui și ar fi făcut semnul lui opt culcat... infinitul... Infinite sînt greșelile pe care un îndrăgostit le iartă iubitei lui, dracul le numără, cite o mie pe zi, în mișcarea privirii, în întorsul capului, în mișcarea degetelor, în melancolia glasului... De ce melancolie? Ce cristosul ei o apucă? La cine se gîndește? De ce nu-și ascunde gîndirea infidelă? De ce belește ochii spre perete după ce a făcut dragoste cu tine? Nu i-a plăcut? Să caute pe altul,

dar nu după *frământări* sufletești, ci chiar atunci, de îndată, ca să fim lămuriți (izbucnii, din fotoliul meu, într-un hohot de râs nemăsurat . Îl iubeam în clipa aceea pe Petrică. Verva lui îl ridica deasupra conflictului în care era implicat; gândirea lui era liberă; înțelegeam bine, pricepuse că locul lui nu mai era în acea casă, alături de acea femeie... Risul meu îi aduse și lui un râs care îi decontractă fălcile încleștate; deveni aproape liric). Rezultatul! În loc să te îndrepti, exclamă cu humor, cuvântul îndreptare nu numai că era departe de tine ca griva de iepure, dar trebuia modificată formula lui Hamlet, ușurință, numele tău e femeie, prin: încăpățănare, numele tău se înscrie între sprincenele unei muieri; dimpotrivă, cheful, plăcerea de a-ți bate joc de bărbatul tău creșteau invers proporțional sau direct proporțional (cu tine și formulele matematice se încurcă) cu încercările mele de apropiere."

În secundele acelea cineva sună lung, insistent. Petrică părăsi holul și în curând auzii, eu și Matilda, schimbul de cuvinte din antreu. Întii glasul celui care sunase, indignat, înțepat, ofensat la extrem, dar perfect acoperit de cuvinte, ai fi zis chiar măgulitoare dacă îndărătul lor nu s-ar fi ascuns ironia jignitoare: "Domnule, foarte interesantă discuție, am ascultat-o și eu și soția mea, ore întregi, dar prea tare!!! Nu pot să dorm, e inadmisibil!" Apoi glasul lui Petrică de un calm brutal, neașteptat: "Du-te, dom`le, să te calce vaca neagră, să poți dormi!" "Domnule, am să te dau în judecată..." "Cară-te și dă-mă în judecată." "...Insultă, o să te coste..." „Hai sictir!" Și ușă trântită.

Petrică reveni și își vârî iar mâna în buzunar zornăind cheile. "Ați auzit?! Au ascultat și el și nevastă-sa ore întregi." "Și ești mîndru că l-ai înjurat, cu toate că omul a fost extrem de politicos", zise Matilda. "Vezi să nu te trimit și pe tine să te calce un bou bălțat, dacă asta te interesează, că n-am fost eu politicos cu individul de la parter. Nu l-am *înțeles* ! Ei, na! Planșeul e gros de-un metru", adăugă el ca să savureze pentru sine încă o dată scena... (La Matilda nici nu se uita, dar ea se uita și avea pumnii strînși și într-adevăr la rădăcina nasului parcă se înscriseră cuvintele care după Petrică trebuiau să înlocuiască formula hamletiană; nimic nu se clintea din ceea ce gîndea ea, comportarea soțului însă îi mărise privirea, care de încordare interioară nu mai clipea: derută? Nu, nicidecum. Uimire? Stranii lumini îi luceau în ochi, ca și cînd și-ar fi privit soțul cu un telescop și ar fi perceput cu tristețe și de la imensă distanță jocul teatral la care el se deda, *nefiresc* după simțurile ei, inutil, fără înțeles.) "Cum poate el auzi o discuție de-aici, continuă Petrică, și încă să-și dea seama că e interesantă și, culmea, că e prea tare, nu poate dormi? N-are treabă, altfel urechea lui n-ar recepta lucruri care nu-l privesc. Hai, Petrini, să ieșim și să ne plimbăm."

Și se duse și se întoarse de îndată cu fulgarinul pe el. Îmi stătea încă în gît o mare veselie, o satisfacție groasă, dacă nu grosolană, că dispăruse Petrică cel bleg și duios, care mă plictisise destul și reapăruse cel care mă încîntase atîta vreme. Ce i s-o fi întîmplat? Bună idee să ieșim să aflăm și să mă înveselesc din plin. Îl urmași uitînd să-mi iau la revedere, să-i dau bună ziua Matildei.

Petrică însă nu-mi comunică decît că despărțirea era iminentă, dar fără să fie îndîrjit, ci liniștit și senin și de astă dată îl crezui. Înțelesei că făcuse cu ea o ultimă încercare, se pliase adică pentru ultima oară în fața firii, caracterului, ideilor ei, puține, dar tenace... De aici, ca să zic așa, umanismul lui dulceag, tăcerile lui nesărate, senzația parcă a topirii personalității lui... Și că nu ieșise nimic. Ne distrarăm, văzurăm un film împreună, luarăm masa la restaurant și golirăm cîte-o sticla. Verva lui Petrică era egală, domoală, sarcastică, dar nu-și mai trăgea sursa din viața lui cu Matilda, ci, ca la început, din lumea noastră

de profesori, din cea a oamenilor de cultură, din politica la ordinea zilei. Subiectul Matilda părea definitiv închis...

XI

Eram însă extrem de curios să aflu totuși ce se întâmplase între el și Matilda și dacă într-adevăr era ultima încercare prin care trecuse Petrică și aflînd ,să-mi dau seama dacă după o săptămînă n-aveam să-i văd iar figura "umanistă", cum îi spuneam în sinea mea, în dosul căreia domina indefinit Matilda, dominație al cărei secret îmi scăpa. Îi dădui un telefon după cîteva zile de la scena presupus decisivă la care asistasem fără să mă jenez cituși de puțin... "Ce s-a întîmplat, doamnă, o întrebai cu o veselie neîncrezătoare în glas, ce e cu Petrică?" "Petrică, îmi răspunse ea, a plecat..." Voce neutră, oare nu se ferea să-mi spună totul, dar care, spre surprinderea mea, era lipsită de orice dramatism. "Unde a plecat?!", insistai. Și atunci ea îmi răspunse într-un fel ciudat: "A plecat la tăticu` și la mămica!" "Unde, la București?" "Nu, părinții lui sînt din București, dar domnul Nicolau s-a mutat aici, *la aer curat și în afara zonei seismice...*" "Asta ce mai e?" "După cutremurul din 40 i-a spus lui un prieten, un specialist genial în chestiuni seismice (dar pe care nu-l ia nimeni în serios), că în zona Vrancei, după nu știu ce calcule ale lui, după o anumită periodicitate a cutremurelor cu epicentrul acolo, distanța de la un cutremur la altul se va micșora din ce în ce mai mult și Bucureștiul va fi ras, pămîntul se va căsca, și un fluviu va țîșni peste ruinele lui... Cică a întocmit și un fel de hartă cu imobilele care se vor prăbuși la cutremurul apropiat (printre care și blocul în care domnul Nicolau poseda un vast apartament) și a depus acea hartă unde trebuie și unde bineînțeles că i s-a rîs în nas... Cică e un tînăr foarte înzestrat, dar că, așa cum se întîmplă adesea la noi în țară, e blocat în cercetările lui de mafia gerontocrației academice... Un nebun..." "Și de ce «la mămica și la tăticu`»? Ce, e fată mare, nu s-a înțeles cu bărbatul și a fugit la părinți?" "N-am spus-o cu ironie, e o istorie întreagă, răspunse ea cu un glas de astă dată confesiv. Unde ești dumneata, de unde vorbești?" "De la Telefoane!... Aș vrea să vă văd, adăugai, nu puteți să repetați vizita și să veniți pe la mine?" Răspunse afirmativ după o tăcere care nu era o ezitare, ci un calcul al orei pe care mi-o fixă...

Veni spre seară. De astă dată apariția ei nu mă mai turbură ca întîia oară, începusem s-o văd cu ochii lui Petrică... Nu înțelegeam pe atunci de ce dau oamenii între ei o luptă atît de nemiloasă, de înverșunată și adesea otrăvită pentru opinie. Ființa noastră e la discreția celorlalți, nu apari tu în ochii unuia așa cum ești, ci așa cum au reușit alții să sugereze o imagine despre tine. Și astfel viața noastră se scurge într-un efort permanent și adesea disperat de a demola această imagine (căci rar se întîmplă să nu fie rea, în timp ce tu crezi cu naivitate că ești un inocent), acțiune de reușita căreia depinde totul, realizarea în societate, fericirea și adesea evitarea primejdiilor mortale. Iată, pînă și frumusețea unei femei se alterează din pricina unei imagini despre ea pe care altul ți-a transmis-o. Matilda îmi apărea de pildă acum în primul rînd ridicolă, pe lîngă faptul că nu îmi mai părea fascinantă fiindcă opinia ei, că un ticălos nu poate fi învinuit dacă e *firesc* în ticăloșia lui, îmi stăruia în amintire ca o mare stupiditate, care lăsa să se ghicească în spatele ei un șir nesfîrșit de alte stupidități, cum ar fi aceea că nu avem *dreptul* să învinuim un astfel de om

ci, dimpotrivă, să ne purtăm frumos cu el... De aici și pînă la ideea culpabilității noastre eterne nu mai era decît un pas, fiindcă atîta timp cît existau pe lume ticăloși, noi trebuia să ne umilim mereu, crezînd că putem... Hm! Stupid! O lume ideală, după părerea ei, se putea realiza deci numai dacă fiecare, nici mai mult, nici mai puțin, ar fi gîndit ca ea... N-a exprimat atunci această convingere, dar i-am ghicit-o din fermitatea glasului, sau mai bine zis din lipsa de nuanțe, din refuzul detaliilor; atît, ideea și nimic mai mult, ca și cînd o idee singură nu s-ar ciocni imediat cu contrariul ei, în cazul dat aceea că un ticălos trebuie silit să-și învingă pornirile, pus cu botul pe labe și nu să-i căutăm în coarne. M-am uitat în ziua aceea, în mijlocul ciocnirii ei cu Petrică, foarte atent la ea. Era rigidă (ținea pumnii strînși!), făcea impresia că *nu aude*, semn că un dialog cu ea era dacă nu imposibil, în cele din urmă ineficient, cădea în apă. (La demonstrația strălucită a soțului ei că el trecuse în viața cu ea mult peste cifra nazarineanului, de a ierta de șaptezeci de ori cîte șapte, nu răspunsese nimic.)

Și acum o aveam în fața mea și mă simțeam stăpînit de o mare curiozitate: Ecuația ființei ei interioare îmi apărea simplă, de ce totuși se chinuise cu ea Petrică atîția ani? "Spuneți-mi, doamnă, începui eu, ce înțelegeți dumneavoastră prin ideea că *firescul* comportării noastre ne justifică și cele mai rele comportări?" "N-am spus că ne justifică, ci că nu ne justifică pe noi, ceilalți, să ne credem superiori și să devenim intoleranți cu cel care este împins în mod inconștient la cele mai rele comportări. Cina ne dă nouă *dreptul* să ne credem mai buni!?"

Zbang! Spusese totul pe un ton înalt agresiv și intolerant, adică exact cum afirmase că nu trebuie să fim. Izbucnit în rîs, mă dădui chiar pe spate, lucru care o derută cel puțin cîteva secunde, apoi redevenii tăcut, dar continuînd să zîmbesc, și îi spusei: "Cine ne dă dreptul? Cum, doamnă, chiar faptul că în mod *firesc* ne credem mai buni. Deci cei superiori, ca dumneavoastră, adăugai cu ironie, trebuie să închidă ochii și în fața celor care, crezîndu-se la rîndul lor mai buni (în mod *firesc*), vor să-i reprime pe cei răi. Sau la dumneavoastră *firescul* acesta e un blazon doar pentru cei detestabili?" "Nimeni nu e bun, răspunse ea cu același glas înalt și de astă dată mă privea de sus, și aerul acesta al ei deodată mă irită. Nimeni n-are dreptul să dea lecții altora, continuă ea și mai peremptoriu, și cei care în mod sincer se cred mai buni, cu atît mai puțin. Ei trebuie să dea dovadă de înțelegere, dacă vor să micșoreze răul din lume." "A, și dumneavoastră sînteți hiperbună, dacă vă arogați dreptul de a-i judeca și pe cei care se cred în mod *firesc* buni, dar care păcătuiesc prin intoleranță în fața răului." "Am spus că nimeni nu e bun, deci nici eu." ..Doamnă, asta o spuneți cu trufie, rînjii eu și adăugai batjocoritor: nu sînteți *firească*!"

Mă răcorii astfel de iritarea pe care o simțeam privindu-i chipul care pînă atunci mă turburase atît de tare. Stătea, ca și la prima vizită, pe scaun și eu pe pat, cu coatele pe genunchi. Și asta, gîndeam despre iritarea mea, numai după cîteva minute de conversație. Dar să stai cu ea

în casă permanent? Trufia ei te ispitesc s-o reprimi, lucru pe care însă nu-l puteai face din pricina unui sentiment obscur care îți șoptea: de fapt era firească, așa era ea, își trăia ideile cu toată ființa, nu vedea ce i se poate reproșa, concepția ei, ca să zic așa, despre lume era generoasă și nimeni nu te obliga să discuți sau să trăiești cu ea sub același acoperămint dacă nu-ți plăcea. Nu era "scrîntită", cum ai fi fost tentat să crezi la prima vedere, și de acest lucru îmi dădui seama continuînd conversația, care, odată iritarea mea

trecută, se mai potoli. Nu se supăra de replicile dure sau ironice și te ispitea să-i dai altele de-a dreptul grosolane (înțelegeam astfel verva în acest sens a lui Petrică). O întrebai dacă ideile ei îi veneau cumva din Biblie. "Nu, zise, Biblia e depășită." "În ce sens?" "Nu accept, dacă mi se trage o palmă, să întorc și obrazul celălalt." "Și ce faceți?" "Nu știu, nu mi s-a întâmplat acest lucru niciodată!" "Și totuși?" "Am spus, nu accept. Forma de neacceptare se va manifesta atunci, după caz. Poate să-mi stîrnească ură, dar tot atît de bine și milă, compătimire sau poate rușine că am împins pe cineva s-o facă. În nici un caz n-aș întoarce și celălalt obraz". "Și de ce credeți dumneavoastră că nimeni nu e bun? E o idee disperată, cum ați ajuns la ea?" "N-am spus că nimeni nu poate *deveni* bun. Dacă n-am crede acest lucru, că putem să ne depășim pe noi înșine, atunci, da, ar fi o idee disperată." La întrebarea mea dacă și ce filozof a citit, răspunse că n-a citit nici unul. De-aici îi venea deci trufia, din credință că ideile ei erau o descoperire proprie...

Am observat această exaltare trufașă la mulți oameni, mai ales, desigur, la cei incultți, care nu o dată treceau, în societate, drept foarte inteligenți, chiar superiori celor cultivați. La o privire superficială, cei cultivați păreau cei mai anonimi indivizi, blocați în forul lor interior de jena de a nu părea ridiculi exprimînd idei despre care ei *știau* că nu sînt ale lor, și cum a avea idei proprii nu era o glumă, și în nici un caz să faci cu ele paradă în societate, ei discutau pașnic despre vreme, despre boli, despre avantajele sau dezavantajele carierei care le stătea în față, aveau nu o dată un limbaj voit vulgar, chiar deșucheat, se înjurau de mamă și stîrneau nedumerire și desamăgire fiindcă se știa că sînt totuși mari specialiști în medicină, biologie, matematici ețetera... În timp ce incultul aborda cu vervă, dar bineînțeles amestecîndu-le, idei din istorie, filozofie, politică, etnografie, culese după ureche. N-avea complexe. Ba chiar ironiza pe alții... Astfel mi s-a întâmplat o dată să aud cum cineva ar fi spus că de nenumărate ori s-a străduit el să-mi explice mie că Platon și Plotin nu e unul și același filozof, că sînt doi filozofi deosebiți... și că eu mă încapăținam să nu înțeleg... Era un asistent de la Litere și filozofie, care ajunsese acolo nu-mi explicam cum, în orice caz foarte rapid, deși se știa că era un dandy superficial și ignorant... L-am pîndit și invitat în aceeași casă unde știam că o să vină și el, l-am întrebat, după ce i-am repetat ceea ce spusese despre mine, ce cărți scrisese Plotin? "N-o să ți le înșir acum pe toate", a zis el rîzînd batjocoritor și plin de sine. "Nu trebuie să le înșiri pe toate, i-am răspuns sarcastic, fiindcă n-a scris decît una singură... Dar acum am un lapsus, nu vrei să-mi spui dumneata cum se numește?" "Despre suflet", zice. "A, zic, despre suflet, da, da, da, despre suflet. Am putea zice că fiecare filozof a fost tentat să scrie despre suflet, dar Plotin a scris alta, una singură, nu despre suflet, are alt titlu..." S-a făcut o tăcere penibilă, fiindcă imbecilul nu știa cum se numește acea carte... știa însă că Platon e unul și Plotin altul, asta, ce e drept, era adevărat.

Matilda însă îmi declarase fără ocol: nu citise pe nimeni, adică nici un filozof... Dar mă înșelam cu ea. Aerul ei *de sus* dispăruse și văzui cu surprindere cum i se accentua pe chip o boare de tristețe, expresie parcă a unui regret acid, a unui secret al ei despre care se vedea că n-avea de gînd să vorbească, deși sugera că era strîns legat tocmai de discuția care avusese loc, discuție care nu mai putea continua. Își lăsă fruntea în jos și tăcu vreme îndelungată. "Doamnă, îi spusei, vroiam să vă întreb în legătură cu Petrică..." Ea clătină imediat din cap, *semn* că se așteptase să abordez acest subiect. Tocmai de aceea o rugasem să-și repete vizita. "Nu, zise, altă dată..."

Și se ridică și plecă și abia la ușă îmi spuse, dar cu un glas neașteptat,

încărcat brusc de o tandrețe care venea parcă de la o altă Matildă, nebănuită și copleșită parcă de o tristă soartă: "Idei blestemate! Fără ele sîntem orbi, cu ele ne înstrăinăm de noi înșine! La revedere, domnule Petrini. Aștept telefonul dumitale..."

XII

Nu mă grăbii însă s-o caut. Gîndul mi-era la Petrică. El mă însoți ca de obicei în drumul meu pînă acasă, dar se feri să-mi spună ceva de plecarea lui. Se pare însă că se produsese în el o armonie între starea de iritare universală care îl făcea atît de interesant și "umanismul" său de ultimă eră, care îl făcea total plicticos: era liniștit, ironia mai domoală, însoțită de un surîs care nu se ștergea, limbajul cu tresăriri caustice și adesea memorabile. În acele zile fusese găsit de către soția lui, spînzurat de plafonieră, un flautist al Filarmonicii din orașul nostru. Petrică îmi povesti cu lux de amănunte această dramă, dar fără să se înfioare de ea, ba chiar rîse de detaliul care o declanșase. Cică acest flautist era un om pasionat de meseria lui și avea și el un vis: ca orchestra simfonică a Filarmonicii să facă un turneu în străinătate și să vadă și el cu ocazia asta Parisul. Nu bea, nu fuma, ținea la familie ețetera. Și într-o zi se întîmplă cu el la o repetiție ceva ciudat. De atîția ani de cînd era flautist niciodată dirijorii nu avuseseră dificultăți cu el, era extrem de conștiincios, își studia atent partitura și rar i se întîmpla să i se spună, ei, flautul, mai accentuat, sau, flautul, ssss, piano. De astă dată însă flautul nu numai că era prea forte sau prea pianissimo, ci pur și simplu nu cînta partitura, ci cu totul altceva... Dirijorul bătu enervat în pupitru, crezînd că flautul fusese pur și simplu neatent, adică deschisese din greșeală la altă pagină. Și orchestra se pregăti să reia... a, a, a, și apoi începi atacă respectiva simfonie, flautistul însă aiurea, tot așa cînta. Atenție, flaut, strigă dirijorul oprind, flaut, ce-i acolo? Păi ce dirijez eu aici? Atunci flautistul ieși în fața orchestrei, își dădu pantalonii jos și se îndoi: mie, zise el, să-mi dirijezi curul! Dirijorul, uluit, îl dădu afară (el era și director al Filarmonicii). Ce se întîmplase? Se află mai tirziu, îl luaseră niște colegi, insistînd mult, la o bere care se cam prelungise. Asta era tot. Flautistul se închise în casă și într-o zi citi într-un ziar că Filarmonica avea să plece curînd la Paris. Fără el, bineînțeles, care visase o viață tocmai această clipă, ratînd-o chiar în preziua împlinirii ei. Și se spînzură. Am relatat această istorie gogoliană sau cehoviană nu pentru interesul ei, epuizat în literatură, ci pentru starea de spirit a lui Petrică. El o povesti cu o veselie care mă intrigă, cu acea superbă nepăsare pe care o avem, cînd sîntem foarte tineri, față de dramele altora, din care nu reținem finalul tragic, ci amănuntul declanșator, deraierea, grotescul psihologic; puțin ne pasă că această deraiere care în mod *normal* nu putea să aibă cine știe ce urmări, în cazul de față flautistul dat afară se putea angaja în altă parte, da, dar omul avusese și el un vis... Petrică mi se păru că povestise întîmplarea stăpînit de un sentiment de eliberare... *Era liber*, adică era el însuși, iată, putea rîde liniștit de o dramă, dacă avea chef... Știa el de ce rîsesse, nu trebuia nici să-și explice cuiva reacția și mai ales nici să și-o reprime și cu atît mai puțin să fie pus sub acuzația, de pildă, de cinism, insensibilitate sau alte crime. Cine ar fi putut s-o facă? Matilda, bineînțeles... Matilda, citii eu pe chipul destins al lui Petrică, este acum hăt departe, și ce bine era fără ea, să simți cum întreaga ta ființă se poate manifesta în toată libertatea și

complexitatea ei intimă, fără să te pliezi cuiva sau să lupți împotriva cuiva ca să te faci înțeles. Avea dreptate. Auzind povestirea dramei flautistului puteam eu însumi să ghicesc acum că Matilda ar fi spus: "nu e nimic de rîs aici". Bineînțeles că nu era, și totuși rîdea. "Mie să-mi dirijezi..." Nu totdeauna receptăm în primul rînd drama, ci în mod stupid declanșarea ei stupidă. Oricît te-ai strădui să ignori faptul evident că conștiința noastră are și o periferie (și la noi, la rombni, această periferie e mai întinsă ca la alții, și acolo, cred, se află cea mai mare parte a vestitului nostru humor) nu vei reuși să faci abstracție de ea. Matilda recepționa probabil faptele vieții direct în miezul conștiinței și confunda la alții periferia cu centrul. Dar anticipez. Acest adevăr al reacției ei fundamentale în fața existenței aveam să-l aflu pe de-a-ntregul ceva mai tîrziu, acum doar îl intuiam observînd schimbarea lui Petrică.

Astfel, totul se terminase între ei? îi dădui un telefon.

"Am iubit la el încă din primele clipe cînd ne-am cunoscut sensibilitatea și delicatețea sufletului lui, începu Matilda cînd ne văzurăm iarăși fără altă introducere. Știu, continuă ea, eu am în mine și ceva grosolan și cred că această trăsătură de care nu eram pe atunci conștientă s-a agățat de Petrică, asta a fost greșeala mea, fiindcă să vezi ce s-a întîmplat..."

De îndată ce intrase în odaia mea înțelesesem de ce data trecută dăduse din cap cînd venise vorba de Petrică și după aceea și plecase! Nu-și dăduse seama de la început că eu o judecam cu ochii bărbatului ei și că o destăinuire în astfel de condiții era imposibilă. Iar a doua greșeală era că acceptase o discuție cu mine pe acest teren neprielnic. (Mai tîrziu aveam să aflu că discuțiile pur și simplu o îndîrjeau, nu le putea birui, adică nu-și putea birui nici adversarul, nici pe sine, care, zicea ea, era conștientă că produceau o stranie surpare în simpatia celui alt; nu știa de ce, dar era un fapt, după cum tot un fapt era și acela că le declanșa, aceste discuții, uneori doar printr-un singur cuvînt rostit sau o simplă remarcă.) Acum venise așa cum plecase, ca și cînd tot timpul ar fi trăit în aceeași stare, cu tandrețe pentru mine, nu atît de rece și de străină ca atunci, și cu aceeași boare de tristețe pe chip și fără acel aer de sus pe care îl avusese, iritîndu-mă, în tot timpul discuției. Începuse fără introduceri să-mi povestească istoria căsniciei ei cu Petrică.

"...Primul meu bărbat era de o grosolănie inimaginabilă, și cînd nu rezistam, și grosolănia lui se întîlnea cu a mea, parcă eram paralizată. Fără să-mi facă nimic propriu-zis, fiindcă altfel era plin de atenție și mă iubea, eram foarte neliniștită, aveam sentimentul că iubea numai ceea ce era rău în mine; mă împingea spre această zonă, spunîndu-mi că e mai bine să trăiesc de pe acum așa cum sînt, și voi fi fericită, decît să fac din viața mea o luptă, al cărei sfîrșit e tot acolo, unde mă tem să nu fie... Or, cu știam că nu e adevărat, în realitate eram dominată, fiindcă nu grosolănia lui mă atrăsese, ci momentele de extraordinară puritate, pe care însă el repede și le alunga, spunîndu-mi că așa ceva nu se arată... Cît de surprinsă am fost cînd l-am cunoscut pe Petrică! Nu spun că nu-l iubeam pe fostul meu bărbat și dacă n-ar fi trebuit să plece nu m-aș fi despărțit de el niciodată, dar Petrică era un om a cărui fire îmi apărea cu totul opusă lui. Trăia cu ceea ce avea mai bun în el și ai fi zis că întreaga lui ființă vibra de sensibilitate și puritate. («Aha, am gîndit, te obsedează puritatea, Matilda, ca și cînd n-ai ști că puritatea nu există, ca să zic așa, în stare pură... Dar să vedem ce-a urmat, m-ai făcut curios...») Nu-mi venea să cred că poate să existe un astfel de om și căutam zadarnic să provoc în el ceea ce credeam că ascundea... Am fost turbulentă o lungă perioadă, ceea ce spuneam azi, negam a doua zi, îl jigneam fără motiv, rîdeam cu răutate cînd

îmi spunea că mă iubește... Petrică, tu te iubești pe tine și îți închipui că te dăruiești (dar el chiar se dăruia, asta e), nu mă cunoști, ce știi tu cum sînt eu?! Avea un surîs de copil, care mă desarma. Da, fără să mă cunoască, mă iubea, se dăruia... (<Aoleo, Matilda, am gîndit iar, ce mai limbaj folosești fără să clipești din ochi, ridicolul nu te vizitează, dăruire, puritate...> Îmi venea să rîd, dar mă stăpîneam, o ascultam cu o gravitate forțată, fiindcă îmi dădeam seama că altfel n-aș mai fi aflat nimic.) Am încetat să mai fiu turbulentă și era pentru mine o bucurie să-l văd cu fruntea sus, puțin ironic cum îl știi, stăpîn pe el, degajat și... fericit, trebuie s-o spun. Am hotărît să ne căsătorim și el s-a mutat la mine. Tatăl său mi-a pus o singură condiție, care m-a uluit: să trec apartamentul pe numele lui... Nu, nu al lui Petrică, ci al lui, al tatălui. Cum adică, am sărit, dar e apartamentul meu! Tot al vostru rămîne, mi-a răspuns el, nu-ți închipui că o să vă dau afară, dar a fost al unui evreu și s-ar putea să-l pierdeți. Războiul nu merge bine pentru nemți, nu l-au cîștigat în cîteva luni și se vor încheia în Rusia; or să fie învinși și se vor întoarce jidanii și vor reclama bunurile care le-au aparținut. Dar apartamentul a fost al meu de la bun început, i-am răspuns, fostul meu soț mi l-a cumpărat înainte să ne căsătorim, pe numele meu... N-are importanță, zice, toată lumea știe că ți l-a dăruit și cînd o sa se întoarcă și o să te vadă căsătorită cu altul, o să ți-l ia. Vor veni la putere, n-o să poți face nimic. Foarte bine, am zis, dacă o dori să i-l dau înapoi, i-l dau și gata. Tocmai asta e, a zis el, dacă îl treci pe numele meu, n-o să mai poți face acest lucru și apartamentul vă rămîne. Eu sînt avocat, o să cer în cel mai rău caz să mi se dea banii pe care i-am dat pe el, trecem în act o sumă mare. Facem și-o clauză: în caz de divorț, ți-l dau înapoi. Nici nu mă gîndesc, i-am spus, nu văd rostul acestei mașinații. Asta l-a jignit, cuvîntul mașinație. S-a uitat la mine cu o privire de oțel, a tăcut o vreme, pe urmă a revenit: că dacă refuzam să-l trec pe numele lui, să-l trec atunci pe numele lui Petrică. M-am uitat la Petrică: tăcea. N-am înțeles de ce tăcea, ar fi trebuit să protesteze. Petrică, i-am spus, dacă tu dorești acest lucru, eu îl fac. Nu, a zis. S-a lăsat o tăcere de gheață. Domnul avocat era ca un sfînx. M-am ridicat să plec. M-au lăsat. Petrică m-a condus o sută de metri și s-a întors înapoi. Mi-a spus că vrea să-l convingă pe taică-său să renunțe la ideea lui. Ce idee, i-am spus, și dacă îl lași neconvins ce-o să se întîmple? Nimic, zice, dar nu e bine să-ți poarte pică. Dar n-are decît, zic, auzi ce i-a trecut prin cap! Nu cumva e țicnit? Cum o să-i dau eu lui apartamentul meu? Ca ce chilipir? Te rog, zice el ofensat, să nu-l faci țicnit. E tatăl meu! O fi, zic, dar trebuie să-ți dai și tu seama că e sărit de pe șină. Ce, te crede o comoară, să-ți dăruiesc eu, chiar și ție, apartamentul? Nu cumva vrea să te înzestrez? Eram grosolană, dar mă scotea și el din sărîte; în loc să vină cu mine, mă lăsa singură, să-l

«convingă» pe taică-său. Ca și cînd, dacă nu l-ar fi convins, îmi păsa mie că o să-mi poarte pică! Am avut bănuiala că discutaseră între ei acest subiect și că în ultima instanță, adică în fața mea, Petrică își retrăsese acordul. Probabil că mai degrabă asta îl trăgea acum înapoi, să dea socoteală că nu s-a ținut ferm pe poziție. Am plecat nedumerită. Îmi scăpa ceva, dar nu-mi dădeam seama ce. Nu, nu-mi scăpa doar ceva, îmi scăpa totul, acum cînd îți povestesc e foarte clar, ar fi trebuit să lămuresc scena care avusese loc acasă la Petrică pînă în pînzele albe și să văd adevărul în față, fără să-mi fie frică de ceea ce o să descopăr. Dar așa se întîmplă, adevărul nu e ușor de suportat. Puteam să descopăr că nu trebuia să ne căsătorim așa curînd, să mai fi așteptat un timp, dar mie mi-era frică (o frică nelămurită) că Petrică... să nu pună alta mîna pe el... Orice s-ar zice, un bărbat care să-ți placă, să te simți cu adevărat bine cu

el, să ai ce vorbi și nu să fii numai rob al naturii, să faci copii și să descoperi curînd că totul s-a sfîrșit și să înceapă istoria cu divorțul, cu tot alaiul, copiii să vadă pe urmă în casa mamei un alt bărbat, în casa tatălui o altă femeie, un astfel de bărbat, care să-ți dea sentimentul plenar că e pentru totdeauna, e greu de găsit... O femeie e mai ușor, ea cunoaște de mult arta de a se ascunde, care a devenit la ea a doua natură și îți dă acest sentiment plenar de care vorbeam, uneori, simplu, prin simplul ei farmec, care nu vezi cum poate dispărea, alteori, cum am mai spus, prin arta de a învălui. Spune-i unui bărbat cît e el de inteligent, cît de bine îi vine costumul, cum nu seamănă el cu nimeni altul, și dacă nimerești peste unul care tocmai vrea să se însoare, gata, nu rezistă, în timp ce o femeie e mai puțin dispusă să-și piardă capul la astfel de trucuri, chiar dacă sînt sincere. În paranteză, de aceea am fost eu turbulentă cu Petrică și n-am folosit nici un fel de trucuri, tocmai fiindcă vedeam că se îndrăgostise foarte tare de mine și vroiam să-l trezesc puțin, să mă vadă așa cum sînt și să se gîndească: chiar e bună această femeie pentru mine? În ceea ce mă privește, Petrică îmi plăcea, fiindcă simțeam o mare liniște lîngă el, și asta nu pentru că aș fi dus înainte o viață furtunoasă, ci pentru că fostul meu bărbat rar mă lăsa liniștită o zi întreagă. Alternau în firea lui cînd nepăsarea (dar ce nepăsare, se uita la mine ca la un obiect pe lîngă care trecea), nepăsare care mă rănea, cînd gelozia furibundă, gelozie pe tot, pe un telefon pe care îl dădeam sau primeam, pe toaleta mea (pentru cine te îmbraci cu atîta grijă? - și îmi smulgea rochia de pe mine), pe tăcerile mele (la ce te gîndești, spune-mi imediat), pe o privire care nu-i era adresată... Cînd grosolănia, care mă exaspera, pur și simplu nu puteam s-o mai suport, îmi pierdea glasul, parcă mă sufocam... («Ei bine, am gîndit, cum se manifesta, Matilda, această grosolănie?» Ea îmi ghici gîndul și continuă.) Erau întii înjurăturile, în special una, pe care mi-o adresa pe tonurile cele mai variate, cu dispreț, sau furios, sau cînd nu mai avea replică, sau cînd eram exaltată de ceva frumos, și mai ales atunci mă șoca foarte tare: du-te în p... mă-tii! Nu mă puteam obișnui, era peste puterile mele. Într-o vreme parcă mă îngrășasem puțin. Vezi, Matilda, mi-a spus, că ai făcut un fund cît o baniță. Nici nu știam ce e aia baniță, am întrebat pe cineva și am înțeles de unde știa el. Taică-său, din Brăila, fusese negustor de cereale. M-am desbrăcat, m-am uitat în oglindă și m-a apucat furia. Nu mă îngrășasem nicidecum, dar ăsta era limbajul lui..." "Era o grosolănie de fond sau de formă?" o întrebai. "Cum să nu fie de fond?!" se miră ea. "Se poate întîmpla, răspunsei. Spuneai că era profesor universitar. Un intelectual se poate distra înjurînd, ca să pună în oarecare armonie gîndirea, sătulă de abstracțiuni, cu sentimentele, care nu sînt tot timpul la înălțimea gîndirii." "Nu văd întrucît o înjurătură poate să-ți aducă armonia. E absurd, mai ales cînd vezi cum, cineva, propria ta soție, suferă din pricina lor..." Am tăcut, extrem de amuzat. Profesorul acela universitar trebuie să fi fost un tip încîntător. "...M-am grăbit să mă căsătoresc cu Petrică, deși acum, îmi dau seama că de fapt chiar dacă mai așteptam, tot n-aveam cum să descopăr din scena aceea ceea ce am descoperit îndată după căsătorie, continuă Matilda. Da, repetă ea, îndată. Adică după două săptămîni. Era într-o seară, cînd cineva sună. Am ieșit eu, crezînd că e doamna Cheresteșiu, de la parter. Nu, era domnul avocat, socrul meu, care foarte politicos dădu bună seara și-mi spuse că ar vrea să vorbească trei minute cu fiul său... Glas mîeros, dar extrem de prevenitor și distins, îmi făcuse o plecăciune cînd mă văzuse și îmi mai făcu una după ce își debită frazele lui graseiate. Bine, zic, dar poftiți înăuntru, fiindcă rigiditatea cu care stătea pe loc mă făcu de îndată să înțeleg că ori avea nevoie de invitație

specială, ori nu vroia să intre, cine știe de ce. Într-adevăr, nu vroia. Nu, zise, nu e oră de vizite... Dar ce importanță are, poftiți înăuntru... Nu, zice cu un glas dulceag de Iudă înșelătoare, mereu zîmbăreț, numai cinci minute vreau să fac o plimbare și să vorbesc cu fiul meu... Era a doua oară cînd nu spunea Petrică, ci fiul meu. M-am întors, i-am spus soțului meu despre ce e vorba, el și-a îmbrăcat haina și a ieșit... După un timp observ că plimbarea tatălui și a fiului se prelungise de la cinci minute la o oră. Sonerie. Cine putea fi? Petrică avea chei... Cobor, tot el, socru-meu, care îmi spuse, tot așa, fără să intre, de astă dată vag ofensat, că Petrică s-a întors singur la părinți, că fiul lui se simte cam prost cu ficatul și că «îl găsește» cam palid și cam obosit, și că el, tatăl, de mic a avut grijă de el cu ficatul... Ce ficat, zic, de cînd îl cunosc nu mi-a spus nimic niciodată că ar suferi de... Am tăcut deodată, înțelegînd: Petrică fugise de-acasă, fără un cuvînt, fără o explicație. În fața muțeniei mele, Iuda reluă că nimeni nu poate să îngrijească de un băiat mai bine ca tatăl său, propriul lui părinte, că o să revină, să nu iau lucrurile în tragic, și acestea zise s-a înclinat și s-a cărat... (<Bravo, Matilda, "s-a cărat" e un limbaj cam incongruent, dacă mă pot exprima astfel, dar văd că ți se potrivește perfect.>) Într-adevăr, eram dispusă să iau lucrurile în tragic, continuă ea, nu știam ce e, era o despărțire...? Ce se întîmplase? Cele două săptămîni de miere fuseseră chiar așa cum visasem, o bucurie întreagă, o dăruire, și deodată, hop, această scenă inexplicabilă. Am pus mîna pe telefon... Sînt lucruri care, cînd ni se întîmplă, ne fac să ne dispară orgoliul, umilința nu ne mai umilește, adevărul, oricare ar fi el, e singurul care ne poate liniști. Auzisem și eu de căsătorii care se desfăceau a doua zi după încheierea lor și iată-mă și pe mine, îmi ziceam, în această situație incredibilă. Cu Petrică, vă rog, am cerut (era la telefon chiar Iuda). Cine îl caută? Matilda! Nu e acasă! Și, pac, îmi închide telefonul în nas. Am sunat din nou. Trebuia să reacționez. Știu sigur, i-am spus domnului avocat, că Petrică e acasă. Transmiteți-i că nu accept comportarea lui și fără să iau lucrurile în tragic, fiindcă ceea ce s-a întîmplat nu e o tragedie, este în primul rînd din partea dumatăle o necuviință că ai refuzat să intri la noi în casă, iar din partea lui un lucru pe care dacă nu-l explică imediat, să poftească totuși mîine dimineață, dacă nu chiar acum, să-și ia lucrurile, fiindcă eu chem chiar în seara asta avocatul și introduc divorț. Nu accept să fiu eroină ridicolă de comedie. Și pac, i-am închis și eu telefonul în nas. Îmi spuneam că dacă nu telefonează într-un ceas îi strîng eu însămi lucrurile, îl chem pe Boris și pe Mitia să facă rost de o furgonetă și i le trimit să i le descarce în fața casei. A telefonat imediat. Ce este, zice, ce te-a apucat, nu pot să-mi vizitez și eu părinții într-o stare de urgență? Cine e într-o stare de urgență, tu sau părinții? Tatăl meu, răspunde el, și cînd a spus «tatăl meu» a spus-o cu uimire și evlavie, că eu nu înțeleg ce înseamnă un tată, parcă ar fi zis că e Dumnezeu din cer. De acord, i-am răspuns, dacă ar fi intrat în casă, dacă s-ar fi comportat într-adevăr ca un tată care știe că fiul său s-a căsătorit, că are o soție care trebuie, dacă nu iubită, cel puțin respectată, și ar fi explicat, fără amănunte, că are nevoie de tine pentru o noapte sau mai multe, aș fi acceptat, deși el mi-a spus că într-o stare de urgență ești tu, că <te găsește cam palid> și că vrea să te îngrijească de ficat. Dar așa, vine la ușă, nu intră, te cheamă, tu te duci și nu te mai întorci, măcar să-mi invoci un pretext, fiindcă adevăratul motiv văd că mi-l ascunzi... Petrică, ce e cu tine? Nu pot, zice, să-ți explic la telefon... M-am gîndit cîteva clipe. Bine, zic, rămîi acolo pînă mîine, dar nu uita că îmi oferi o noapte întreagă în care o să mă gîndesc că taică-tău e un om necuviincios, iar comportarea ta anormală. Te rog, zice, să nu vorbești astfel

despre tatăl meu. Indignat. Iar eu îți spun, zic, că vorbesc despre el așa cum merită. Și, la răspunsul meu, pac, îmi trîntește și el telefonul în nas. Am gîndit liniștită: am intrat într-o casă de străini, care mă tratează ca pe-o străină. Am să mă retrag, mi-am spus, fiindcă oricît încercam să ghicesc <starea de urgență> care mi se invocase, ceea ce văzusem eu cu propriii mei ochi îmi spunea altceva, că nu era vorba despre nici o stare de urgență. Atunci ce era? Am rămas doar curioasă, fiindcă hotărîrea mea era luată: orice-ar fi fost, purtarea lui Petrică nu era de înghițit... A tatălui său mai degrabă, dar asta îl privea, nu trăiam cu el, ci cu Petrică... N-a venit a doua zi, ci peste două zile, cu aerul că nu s-a întîmplat nimic (și aerul ăsta, cînd îl vezi la cineva, e un semn că lucrurile pe care ai de gînd să i le reproșezi nu numai că el le va respinge, dar consideră normal să le repete și în viitor). Ei, Petrică, zic, ce s-a întîmplat? Mă uitam la el cu adevărat curioasă și, curios lucru, dispus să trec peste cele întîmplate... Cine știe, îmi spuneam, pe lume se petrec tot felul de ciudățenii, un bărbat, pînă se formează, îți oferă tot felul de surprize, chiar comice. Ne lăudăm cu inteligența, dar ce se petrece la noi, acolo unde spunea Petrică, în subconștient și în biologic (cînd vorbea de Zola)... O colegă a avut ambiția țărănească să nu facă dragoste cu iubitul ei decît în noaptea nunții. Dar în noaptea nunții, pe la patru dimineața, tinerii căsătoriți au chemat Salvarea... care i-a găsit stînd unul lîngă altul desperați și caști! Ce să le facă salvarea? Medicul le-a rîs în nas și le-a recomandat batjocoritor să bea și ei un pahar de vin... Pînă la urmă, deși se iubeau, s-au despărțit și au fiecare, el cu altă soție și ea cu alt bărbat, copii... Și tot se mai iubesc, dar..."

Matilda se opri. Era veselă, îi sticlea privirea, parcă uitase că ajunsese cu povestirea ei într-un moment culminant. Avea pe chip acea expresie de amuzament extrem și retrospectiv pe care o avem totdeauna cînd relatăm ceva din mediul nostru cuiva care nu-l cunoaște și ne e greu să-l evocăm, fiindcă am făcut-o de-atîtea ori... Pesemne că se distraseră mult pe socoteala celor doi și desigur, mai ales, chemarea Salvării îi înveselise copios. Bravo, Matilda, am gîndit, va să zică rîzi de nefericirea altora...

"Petrică îmi oferise și el o surpriză, continuă ea, dar nu de acest gen, ci ceva ciudat în legătură cu taică-său. La întrebarea mea îmi răspunse foarte grav că tatăl lui e un om sensibil și că înșurătoarea fiului său a fost pentru el un șoc pe care nu l-a suportat. Că era, în seara aceea, foarte agitat și că trebuia să se ducă și să stea cu el cîteva zile ca să-l liniștească. Și de ce, mă rog, era agitat? am zis eu. Din contră, mie mi s-a părut foarte calm și refuzul lui de a intra în casă premeditat... Parcă venise să te fure, parcă erai fată mare care căzuseși pe mîinile unui căpcăun și venise să te salveze... Toate astea puteau fi de înțeles, nu era nevoie de o astfel de punere în scenă. Bine! Răspunde-mi: de ce n-a vrut să intre în casă? Tăcere. Repet, am repetat, că tatăl tău nu arăta nicidecum agitat, dimpotrivă, îi flutura pe figură un surîs subțire, cum au oamenii în vîrstă cînd te ucid cu acest surîs în care se distilează ironia, batjocura fină, sfidarea, protejați cum se cred de anii și părul lor alb, care i-ar face intangibili. Ți-o spun ca s-o știi, pentru mine cineva care jignește nu e intangibil și în casa lui n-o să calc, și nici el într-a mea, pînă nu-și cere scuze. Petrică se plimba îndîrjit prin fața mea. A tăcut. Bine! Am tăcut și eu... Nu știu însă pentru cine căsătoria aceasta fusese un șoc, pentru tată sau pentru fiu? Peste două luni, de sărbătorile Crăciunului, surpriză, chiar în seara de Ajun cînd îl așteptam să aducă vin, n-a mai adus nici un vin... M-a lăsat singură, cu toate că pregătisem și eu, stînd pe la cozi, tot ce era nevoie ca să ne simțim bine. Asta e, cine cedează prima oară, cedează pe urmă mereu, a

pornit-o greșit, trebuie să se întoarcă îndărăt... Drumul parcurs de mine cu Petrică nu era lung, m-am gândit să fac acum ceea ce nu făcusem prima oară, dar m-am trezit că n-aveam împotriva lui Petrică un sentiment suficient de puternic ca să pot rupe această căsătorie... Ba nu, ceea ce făcea el acum mi se părea incredibil, un alt Petrică, nu înțelegeam acest infantilism care în conviețuirea cu mine nu se manifesta, ca să-l pot ajuta să scape de el, era normal, stăpîn pe sine, orgolios, bățos și deodată clic! din nou fuga acasă, fără să mă prevină, fără să-mi explice... (<Bravo, Matilda! Pac! Clic!>) Bineînțeles că am pus iar mîna pe telefon. Bineînțeles îmi răspunde taică-său, care îmi șoptește la aparat, cu imensă satisfacție, l-am ghicit rînjind: îl despart eu de tine, n-ai nici o grijă. Știu că lupta e mai grea, îmi dau seama, ești frumoasă, te iubește, dar pînă la urmă tot te despart. Lupta e mai grea! Nu mi-a scăpat această nuanță revelatoare. Însemna că îl *mai* despărțise și de alta și că lupta fusese ușoară, acum era *mai* grea. Uite, îi spun și eu, să vedem care pe care. Nu știi dacă o să mă înțeleg cu Petrică în viitor, dacă o să pot să-l iert pentru ceea ce mi-a făcut, dar mai întîi îl despart eu de dumneata și te asigur că lupta va fi ușoară și pe urmă mai vedem. Ești un bătrîn inconștient, care nu-ți iubești copilul, abuzezi probabil de afecțiunea pe care ți-o poartă și îl împiedici, dar pentru cît timp?, să-și întemeieze o familie, fără să-ți dai seama că pînă la urmă tot te va părăsi și nu se știe dacă nu te va detesta. Mi-a răspuns printr-un hi, hi, hi și a închis. M-am îmbrăcat și m-am dus la ei. Am sunat. M-au ținut la ușă crezînd că o să plec. Am sunat insistent și n-am plecat deloc. Mi-a deschis bătrînul după o jumătate de oră, parcă aș fi venit la Canossa să-mi pun cenușă în cap și mi-a spus din prag că Petrică nu e acasă. Dar eu am intrat în hol, și de-acolo l-am zărit pe bărbatul meu prin glasvandul care despărțea holul, probabil de sufragerie, umbra i se plimba nervos încoace și încolo. M-am așezat fără să mă dezbrac și i-am spus bătrî-nului (care de fapt nu era chiar atît de bătrîn) că am fost furioasă la telefon și îmi cer scuze, n-am nici un drept asupra nimănui, căsătoria e un petic de hîrtie care se poate anula în două săptămîni. Ar fi fost însă corect ca Petrică să-mi spună că de fapt el nu-și iubește soția și că regretă pasul făcut, ne despărțeam în mod civilizat, fără să fie nevoie să mă lase singură de sărbători, putea în orice caz să mă prevină... Umbra agitată de după glasvand se oprise și asculta. Poate că el nu știe ce înseamnă să te însori, am continuat, se întîmplă, se pare că și însurătoarea se învață, dar dumneata, ca tată, poate ai auzit mai bine decît el ce-a spus preotul la cununie în biserică: îți lași părinții, pe mămica și pe tăticu`, și te unești cu bărbatul sau femeia ta, ar fi trebuit să i-o spui... Tu, zice bătrînul rînjind, care te-ai măritat cu un jidan, n-ai dreptul să ne dai lecții. Ti-căloșia dumitale, i-am răspuns, nu mă jignește. Pentru mine un om nu e mai prejos decît altul, fiindcă e evreu sau de altă nație. Numai troglodiții din Africa se ucid între ei fiindcă fac parte din triburi diferite. Da, zice el, fiindcă și tu ești troglodită. O... (făcea aluzie la familia mea). Atunci a apărut Petrică, a deschis ușa glasvandului, palid, și a strigat la mine: îți interzic să-l insulti pe tatăl meu. M-am uitat la el zîbind și i-am răspuns: Petrică, ar fi trebuit să te exprimi invers: tată, îți interzic s-o insulti pe soția mea. Da, da, am insistat, sînt soția ta, trebuie să mă aperi, chiar dacă sînt jignită de tatăl tău. El a scos atunci un strigăt, și-a dus mîinile la cap și a dispărut din hol într-una din odăi. M-am ridicat și m-am dus după el. Cînd m-a văzut s-a precipitat spre șifonier, a deschis ușa și s-a vîrît în el. Asta nu e bărbat, am gândit uluită, e încă în scutece. Are dreptate taică-său... Și m-am întors în hol. Ai dreptate, i-am spus, lui Petrică îi e frică de mine, s-a vîrît într-un dulap. Să veniți după sărbători și

să-i luați lucrurile. Dar în aceeași clipă a reapărut Petrică. Mă întorc, zice, cu condiția să nu-mi mai insulti niciodată părinții. Am tăcut. M-am gândit că Petrică era un bărbat admirabil, în afară de cultul acesta al lui anormal pentru taică-său. Ar putea să se schimbe. Bine, i-am spus, sper să nu mai am ocazia să-l văd sau să-l aud pe socru-meu. O să-l evit. Și ne-am întors acasă... Cu mine Petrică era absolut natural, așa cum îl cunoscusem, dar eu știam acum că în mintea lui există un tabu, despre care nici măcar nu puteam discuta. Bine. Nu e un tabu definitiv, o să-i treacă în clipa când o să devină el însuși tată și la urma urmelor alți bărbați au păcate mai grave, sînt superficiali, muieratici, bețivi, hahalere, mediocri în profesii, ca să nu mai vorbim de alte trăsături de caracter oribile, de pildă, să se spună, și să fie și adevărat, că bărbatul tău e un mincinos. N-aș suporta!... Prin martie, a plecat iar de-acasă. L-am lăsat în pace. De astă dată a stat vreo două luni, s-a întors prin mai, când n-am mai trăit împreună decît o săptămînă, fiindcă a fost concentrat... A plecat direct pe front. Iată o catastrofă, am gândit cînd am primit întîia scrisoare... Citeam tremurînd listele de morți și răniți care apăreau în jurnale. Gîndul că Petrică putea să moară (era ofițer de rezervă la transmisiuni) mă făcea să-mi dau seama cît de tare mă legasem de sufletul lui, așa cum i-l cunoșteam, suflet de o mare sensibilitate, pe care un glonț îl putea stinge pentru totdeauna... Mă simțeam rătăcită la gîndul că îl puteam pierde și îl înțelegeam mai bine și pe taică-său, că nici el nu vroise să-l piardă de lîngă el prin căsătorie. Ce era? Ce mă turbura în amintire? Amestecul de bărbat și copil, cînd indignat de oameni, și atunci vorbea mult și te pasionau ideile, gîndurile lui, puritatea spre care nu numai că aspira, dar o și avea și îți cucerea sufletul, cînd duios, renunțînd la orice înverșunare, retras între cărțile și manuscrisele lui, și atunci era blînd, tăcut, generos, gata de dăruire, cu acel farmec al ființei neatînsă de orgoliu și care nu știe ce dăruiește, asemeni florilor... (<Gata, Petrică, iată-te floare, pesemne asta numește ea starea ta de bleagă, "umanismul" tău, care pe mine mă plictisește total.>) Prinsă de aceste sentimente am sunat într-o zi la ușa socrilor mei. Le-am spus că mi-e greu fără Petrică și că tremur de teamă să nu-l găsesc într-o zi pe lungile liste de morți sau dispăruți... Rămii la noi, mi-a spus soacră-mea, și noi tremurăm și ne gîndim că scrisorile lui pot veni în urmă și noi să tot credem că trăiește... Da, a zis și bătrînul, numai să se întorcă... Vroia să spună că să-l vadă iar viu printre noi, că vechiul conflict nu va mai exista între mine și el... Cîteva zile a fost bine... Pînă ce socru-meu mi-a cerut să-i dau tot salariul. Eu tocmai terminasem facultatea și fusesem angajată de eforia spitalelor, să construim niște clădiri noi... Aveam datorii față de rude, care mă ajutaseră în timpul studenției și acum așteptau să-i ajut și eu pe ei, fiindcă le era și lor greu... Dimpotrivă, domnul avocat Nicolau cîștiga bine, era șeful unui contencios și avea și procese, dar m-am gîndit că după ce împăcarea noastră se va consolida, o să-i explic care era situația mea față de rude și... Curînd însă a trebuit să plec. Omul era de o zgîrcenie insuportabilă: întîi că la ei în casă totul era încuiat și cheile erau la el, dormea cu ele sub pernă, și-un morcov, dacă rămînea de la masă, îl lua și îl încuia în dulap cu cheia, ca să nu mai vorbesc cum era masa, ce ne dădea el, mie și soacră-mii, să gătim și cum chiar și după aia mi se uita în farfuria în care îmi puneam trei fire de macaroane fără unt, ca și cînd ar fi suferit că acele macaroane vor fi totuși înghițite și va rămînea fără ele. Scîrbită, dădeam farfuria la o parte și rămîneam dusă pe gînduri. Ce să fac? Unde să mă duc să mănînc? Fiindcă îi dădusem toată chenzina și economii nu aveam. Fără să clipească, îmi lua farfuria dinainte și mi-o servea seara din nou, cu vădită încîntare că făcuse o

economie. Soția lui, am surprins-o cu un furou cîrpit... Se tot urca și cobora pe scara podului și într-o zi cînd lipsea de-acasă m-am urcat să văd ce e acolo... N-avea capacul încuiat, în sfîrșit... o mizerie... colecții de ziare foarte vechi, roase de șoareci, cutii pline cu pantofi scîlciați și descompletați, nasturi de toate mărimile și culorile, rufărie zdrențuită, broaște, lacăte, sîrme ruginite, toate în lăzi și cutii... Era clar pentru mine, le adusese de la București cînd se mutase, nu le putuse strînge aici într-un an... Mă întrebam cum trăise Petrică toată copilăria și adolescența lîngă acest tată sordid și în ce consta fascinația pe care o exercita asupra lui. Sau devenise sordid doar în ultimii ani, din pricina evenimentelor turburi? I-am spus că trebuie să fac curățenie acasă, am plecat și n-am mai revenit. După un an Petrică s-a întors de pe front, detașat în interior, la un batalion de instrucție. Nu pățise nimic. Era însă mai tăcut și mai dur, dormea puțin și momentele de duioșie erau rare și scurte, dar și cele de revoltă erau la fel de rare. Nu știu cum, dar parcă aveam sentimentul că regreta frontul, sau parcă nu mai găsea că viața era ca înainte, i se părea searbădă și cu sensul micșorat. Luna de permisie și-a petrecut-o cu mine, nu s-a dus decît o singură zi pe la părinți, unde n-a stat decît cîteva ceasuri. Batalionul lui de instrucție unde fusese detașat se afla la Bîrlad. O dată pe lună luam trenul și mă duceam la el, ieșeam undeva la marginea unei păduri și puneam masa la iarbă verde, destupam o sticlă de șampanie. Odată a trecut pe lîngă noi maiorul, comandantul lui de batalion. A oprit mașina, s-a apropiat și a început să-i facă lui Petrică reproșuri. Se putea? De ce n-a raportat că a venit doamna? Cum, un ofițer să n-aibă și el unde să stea în asemenea situație și să iasă la cîmp, ca orice soldat? Și ne-a poftit la el, unde am rămas pînă a doua zi... 23 August, cu întoarcerea armelor, l-a găsit pe Petrică la Tulcea. A fost trimis pe front, unde a luptat în munții Tatra pînă la încheierea păcii. Ba, mi-a spus că și după ce nemții fuseseră înfrînți la Berlin, ei tot mai rezistau în acei munți și că ar fi fost caraghios să mori tocmai atunci cînd toate armatele încetaseră focul. Popor smintit, nemții ăștia. Cică în acele zile l-au cuprins pe Petrică lașitatea și furia. S-a întors cu această furie în el, care i-a trecut greu. Numai că la nici o lună după, a plecat iar la părinți, unde a stat și a tot stat... Va să zică bărbatul meu trecuse printr-un război în care luptase o dată la răsărit și a doua oară spre apus, văzuse moartea cu ochii, anii trecuseră peste el și îl întăriseră, devenise bărbat întreg, făcuse crețuri la ochi, avea acel ten bătut de vînturi și ploi și ars de soare care mă făcuse să mă îndrăgostesc de el a doua oară, și el deodată reîncepea istoria cu taică-său. Atunci m-am simțit eu de fapt lovită... Nu m-am despărțit de el, dar ceva s-a închis în mine, m-a cuprins un fel de nepăsare. Bine, Petrică! Fă ce vrei!..." (Și atunci ai început să stai cu fundul spre ușă cînd intra el în dormitor, am gîndit, nu e bine, Petrică, ai omis în relatările și indignările al căror martor am fost, acest aspect esențial al vieții tale cu Matilda.) "Și aceste plecări au continuat?" "Da, zise Matilda, exact ca înainte... Războaiele nu schimbă nimic într-un om, sînt ca niște furtuni pe care, odată trecute, le uităm ca și cînd n-am fi fost prinși chiar în mijlocul lor, unde puteam muri. Puteam... Dar uite că n-am murit și ne întoarcem la vechile..."

Dar Matilda nu-și mai termină fraza. Cu o expresie vie de oboseală pe chipul ei frumos se ridică și plecă.

Totuși eu știam că de astă dată Petrică nu se va mai întoarce. Schimbarea lui era, pentru mine, semnul sigur că va divorța curînd. Îi spusei acest lucru Matildei, la telefon. Ea tăcu cîteva clipe lungi, apoi îmi spuse că pot să am dreptate, "oricum, adăugă ea, dacă n-o s-o facă el, atunci voi intenta eu acțiunea".

În acele zile primii ordin de chemare. N-aș putea să-mi explic nici azi prea clar cu ce drept, sau mai bine zi cu ce sentiment i-am scris apoi după o lună Matildei și am întrebat-o în ce stadiu se află despărțirea. În nici un stadiu, mi-a răspuns ea imediat. Petrică stă mai departe la părinții lui, dar de divorțat nici gînd. Atunci am luat-o la rost. Bine, și cît are de gînd să-l mai aștepte? Ea se arăta mai degrabă împăciuitoare, lucru care mă scoase din sărite. "...Nu trebuie, îmi scrise ea, făcut nimic cu violență"... "Ce violență? îi răspunsei, ce e violent în faptul că divorțezi de un bărbat care a fugit de-acasă?" "Nu e așa simplu, îmi răspunse ea laconică, nu fi impulsiv, un proces dacă nu-l câștigi, dacă una din părți se opune, întii că poate să dureze și doi ani, și al doilea te poți trezi cu o hotărîre care respinge acțiunea și atunci... Ei? Ce-i mai faci? Lasă-mă pe mine că mă descurc eu..."

Așadar ea nu credea totuși că Petrică se va decide ușor și că trebuia lăsat s-o facă el, să nu reacționeze ca o pisică, adică să se întoarcă acasă și să nu mai vrea, de îndată ce Matilda s-ar smulge brusc de el. Ei da! Dar asta putea să dureze cine știe cît... După trei luni începui să-i trimit Matildei scrisori rele, dure, la adresa lui Petrică, pline de înjurături și insulte. "Cum, idiotu-ăsta credea că are dreptul să țină astfel încurcată o femeie? Cu moaca lui stupidă de poet minor se crede sultan, să te țină închisă în casă, stăpîn atotputernic, cu gîndire medievală? Trimite-i lucrurile, schimbă cheile apartamentului și intentează imediat acțiunea de divorț..."

Nici vorbă! Matilda încerca să-mi explice cu răbdare că există mari pericole pentru că dacă face pasul, răsuceam filele scrisorii furibund, gelos, orbit... Gîndul că în realitate nici ea nu vroia să divorțeze nu-mi trecea prin cap... Matilda era a mea, o simțeam pînă în adîncul ființei mele și nu mai exista nicăieri în conștiință loc pentru îndoieli. Eram pur și simplu scos din pepeni că *femeia mea* își avea numele legat de un altul și că acest altul nu se grăbea cîtuși de puțin să ia o decizie. Lasă că te grăbesc eu, gîndeam, o să-ți placă. Nu mai am mult și mă întorc în orașul nostru. Și deodată primesc o telegramă: "Nu-mi mai scrie, Petrică s-a întors acasă". Numai că o scrisoare de-a mea era pe drum. Foarte bine, am gîndit, lasă-l s-o prindă, s-o citească și să vadă. De astă dată nu mai erau referințe brutale, la el, totuși erau.

Tocmai îmi făceam planul să ies la raportul generalului și să-i spun că o chestiune urgentă mă chema pentru trei zile acasă, cînd chiar generalul ne anunță că școala de ofițeri ne dă o permisie de zece zile. Cînd ajunsei îi dădui, chiar din gară, un telefon Matildei. "Așteaptă-mă acasă, îmi șopti ea, viu îndată."

Acasă avui timp să-mi schimb uniforma și să mă rad. Era spre seară. Acest ras, precum și odaia, cărțile și lucrurile mele parcă mă treziră dintr-un vis. Îmi dădui seama, avui o bruscă iluminare că mai aveam încă timp să dau înapoi, că timp de cîteva luni săvîrșisem un lucru foarte urît înjurîndu-mi prietenul, că poate ei doi se iubesc așa cum sînt și că intrusiunea mea brutală în viața lor n-avea nici o justificare. Ce mă apucase? Dar o boare de fericire se abătuse asupra acestor gînduri, care se spulberară și îmi rămase numai bătaia inimii, pulsația ei înaltă și nebună... Cum, dar o iubeam demult, încă din clipa cînd o

întîlnisem pe stradă sub ninsoare, și apoi scena din birou, cînd devenisem sumbru, cuprins de o invidie de moarte pe soțul ei, și privirile pe care mi le aruncase ea tot timpul, și vizitele, și plimbarea... Rupt de ea uitasem că niciodată nu-i spuseseam că o iubesc, dar ca *știa*, dovadă răspunsurile ei la scrisorile mele, puțin speriată de violența lor, violență care în fond conținea declarația mea de dragoste, pe care ea o acceptase prin răspunsuri cu mult mai turburătoare decît dacă mi-ar fi desvăluit direct sentimentele pe care le avea pentru mine... era complice cu ceea ce nu-i spuneam... lasă-mă pe mine că mă descurc eu... Nu-mi spunea: de ce te amesteci, cu ce drept, între noi nu e nimic... Era, scrisorile ei semănau cu o șoaptă, te iubesc și eu, parcă îmi spunea, dar fii cu grijă, o greșeală se îndreaptă greu, lasă-mă pe mine s-o îndrept, eu care am făcut-o...

Soneria sbîrnuî. În prag era Matilda, îmbrăcată de vară, cum n-o văzusem și cum nu mi-o puteam închipui. Nici acum n-o pot descrie. Pot spune doar că semăna cu un fluture mare; aducea cu ea pajiștea, grădina, cîmpul plin de iarbă, soarele de primăvară. Matilda strălucea ca o floare și nici urmă de dramă pe chipul ei și simții de îndată că această strălucire care iradia din întreaga ei ființă era în legătură cu mine. O luai în brațe și îmi lipii fața de a ei, cu sufletul la gură. Ea îmi răspunse la îmbrățișare, ceva îi căzu din mînă și rochia ei pîrii, pe undeva pe la spate. De cîteva ori întoarse capul, de cîteva ori își feri gura, corpul ei voinic se întări, se împotrivi fără să se retragă, îmi primi sărutul încheștat și în cele din urmă îi simții palmele în piept; nu mă respingea, dar era vădit că nu-i plăcea asaltul meu, răsuflarea mea nestăpînită, sărutările mele pe gură reînnoite, strînsoarea brațelor care o înlănțuiseră. Mă cuprinse o furie, stîrnită de un presentiment obscur: nu venise să-mi dăruiască iubire, venise cine știe pentru ce... Mă așezai pe pat tăcut și sumbru, hotărît la orice, să rup chiar cu ea și să mă smulg din această istorie și să nu-mi mai amintesc de ea. Îmi simțeam spinarea străbătută de fulgerări scurte, descărcări electrice tot mai adînci, pînă în mațe. Niciodată nu mai simțisem o astfel de violență care venea din mine însumi și mă amenința tot pe mine.

Matilda însă era veselă. Își ridică poșeta de pe jos, se așeză pe scaun și îmi spuse dînd și din cap, subliniind cu un reproș amuzat sensul cuvintelor:

*Fire-ai să fii, măi băiete.
Că mă sărutași cu sete
De-mi rupseși rochița în spete
Și trei nasturi de la ghete...*

Stupiditatea acestor versuri (probabil un cîntec) și mai ales datul ei din cap mi se părură incredibile. Mă uitai la ea în sfîrșit stăpîn pe mine, trezit din șocul prin care trecusem. "Da, da, continuă ea dînd din cap, de astă dată cu alt înțeles (adică nu mă înșelam în gîndurile mele), e cam stupid, dar așa este, din contră, am crezut că ești un bărbat puternic și stăpîn pe tine, ca să mă pomenesc că Petrică a pus mîna pe scrisori și mi-a declarat că nici gînd să divorțeze și că se va opune la proces dacă divorțez eu. Ai văzut ce-ai făcut? Și doar te-am sfătuit, ți-am scris..." "Cum a pus mîna pe scrisori? Tu unde-ai fost?" "A venit acasă fără veste, cînd eu lipseam, a lipsit și el de la școală, a scotocit, peste tot și a dat de ele. Și te asigur că le ascunseseam bine. Se pare că l-a avertizat cineva sau a bănuit, în privința asta intuiția celor aflați în situația lui este extraordinară. Dar fii liniștit, nu e supărat pe tine (ține la tine!) și nici pe mine nu e, a zis doar atît: <...gata, Matilda, mi-am plătit datoria față de tatăl

meu, de-aici înainte nu mai plec... Aveam eu o datorie de plătit față de el, o să-ți povestesc (dar nu mi-a povestit!), acuma sînt liber...> Vezi ce-ai făcut? repetă ea parcă bucuroasă de ceea ce făcusem. Și acum nu pot să mai stau, nu e exclus să vină

aici, știe unde am plecat... N-a auzit telefonul tău, dar cînd am plecat (stătea la biroul lui și citea) s-a uitat la mine, a zîmbit cu blîndețe și m-a întrebat: a venit? Transmite-i salutări și invită-l duminică pe la noi... Ți-am spus, intuiția... Așa că ești invitat duminică... Vino!"

Și Matilda își scutură părul. În tăcerea care se lăsă cînd mă trezii, mă pomenii singur... Ce să fac eu acuma cu mine însumi? mă întrebai. Începui să mă plimb prin odaie, mă uitai la cărți, mă așezai la birou... Gîndul îmi zbura departe, spre ceva nedefinit, care era viața mea, o cantitate uriașă de ani... Acest gînd îmi umplea sufletul și multă vreme uitai ce mi se întîmplase, apoi sufletul mi se goli și scena al cărei erou fusesem reînvie cu toate amănuntele. Ce mi se întîmplase?

Cînd iubești și te stăpînește un sentiment de triumf, are grijă femeia să te facă să te simți ridicol. Astfel mă simțeam ridicol... Pentru a da un răspuns care să-l salveze, un bărbat are nevoie de ani de meditație asupra oamenilor, de ani lungi pentru un simplu răspuns, nu vă mirați, cîteva cuvinte... Ei da, dar cuvintele acelea dacă nu le știi, nu le spui, și rămîi singur și înregistrezi la partida ta: sînt ridicol! Ce era ridicol în postura mea? Nimic complicat, o iubeam, asta era ridicol, mi-aduc aminte că în timpul îmbrățișării simțisem mirosul rochiei și al părului ei, miros turburător de bumbac ars bine de fierul fierbinte care trecuse peste el și al părului spălat cu un săpun bun, ei da, mirosul gurii, miros de migdale, și acea dulce moliciune a buzelor, ca și cînd aș fi sărutat un trandafir cu învăluitoare catifelări... Ce catifelări? Ceea ce făcusem scriindu-i era bine, o astfel de declarație de dragoste era singura potrivită, calci peste tot ceea ce îți stă în cale și mergi drept la țintă, dar nu te împiedici de un Petrică... Ea nu numai că se împiedicase, dar se îmbrăcase bine, se parfumase să vină cu el la mine în proțap. Da, asta era imaginea, în proțap... Că Petrică dăduse de scrisori... Cum, dar asta fusese și intenția mea ascunsă, să dea peste ele, și cînd colo mă trezisem spunîndu-i că de ce n-a avut grijă... Cînd iubești, iubirea trebuie împlinită, orice-ar fi, fiindcă nu se știe dacă te vei mai întîlni vreodată cu clipele acelea. Matilda însă nu mă iubea și altfel trebuia primită... O variantă: venise sau nu pentru mine? Trebuie lăsată să arate ce înseamnă eu pentru ea, pînă la capăt, și nu ce înseamnă ea pentru mine. Altă variantă: venise să vadă ce înseamnă eu pentru ea, prevăzută în același timp cu toate armele seducției. Dar ducă-se dracului toate aceste arme de seducție. Trebuia s-o primesc ca un militar sub arme, venit din campanie, oricum de pe drum, cu pantalonii pe șolduri, cu bustul gol și cu crema de ras pe față. Și să aștepte... Apoi intrarea într-un halat elegant... dar totul era neverosimil, Matilda nu era o fetiță sedusă, care putea fi primită în timp ce îmi rădeam barba, între noi nu se petrecuse nimic... A treia variantă putea fi și cea care avusese loc, minus plecarea ei. Trebuia s-o fac să-mi audă răspunsul și să nu mă trezesc singur cu o invitație care mă făcea ridicol. Ce e un om singur, singur cu adevărat? E un om fără soluție, fără un răspuns pe care ar fi trebuit să-l dea, fără puterea de a-l da în singurătate și a-l urma. Rece, liniștit, răsucit asupra adevărurilor tale, necunoscute de nimeni, absent, obsedat de drumul tău, care ți-e dat, fără să-l cunoști, să-l parcurgi pînă la mormîntul de care ai parte: "Doamnă, resping invitația dumneavoastră, nu doresc să vă mai văd, mă bucur că prietenul meu nu-mi poartă pică, e cu atît mai bine, ardeți scrisorile

pe care vi le-am trimis, nu așteptați să vă salut dacă vă întâlnesc pe stradă, nu aveți teamă că adevărurile intime pe care mi le-ați desvăluit vor fi aflate de alții... Complicitatea dumneavoastră la violența mea rămîne un vag secret pe care vi-l înmîn, scrisorile primite de mine, iată-le..." O consecință: totul s-ar fi terminat cu Matilda. Ce minune, să lichidezi o eroare într-o clipă și nu să trăiești cu ea ani .Dar se insinuează întrebarea dacă la acei ani ai vieții mele n-aș fi trăit săvîrșind altă eroare. Cine poate să știe? Filozofia comună răspunde că viața unui om e un nesfîrșit șir de erori. Un cîntec imbecil spune că "de-ar fi să mă mai nasc odată, același om aș fi, pe tine te-aș iubi" și se încheie cu un oftat înecat în aplauzele publicului: "măi tată, mă!", înseamnă că asta a trăit în adevăr, dacă același om ar fi și tot pe ea ar iubi-o. Un imbecil! Cînd scriu aceste rînduri am sentimentul că dacă aș fi, printr-o minune, eliberat, aș putea trăi în sfîrșit în afara erorii, uitînd că acest lucru se și întîmplase, că trăisem mulți ani eu acest sentiment, pînă într-o zi, cînd o fată a pus pe biroul meu o floare... Dar mai e pînă acolo... Să revin la Matilda. Altă consecință: nimic nu s-ar fi terminat între noi, și ea m-ar fi urmat; poate că eroarea ar fi fost eliminată, în orice caz s-ar fi scurtat considerabil timpul pe care îl aveam de trăit urmînd poteca ei sinuoasă. Expresia *m-ar fi urmat* e plină de grele înțelesuri. Țăranii le cunosc de secole, ei chiar fac practic muierea să-i urmeze, el merge înainte și muierea vine cu o jumătate de pas în urma țăranului. De aceea au și reușit țăranii să ne aducă pînă aici, posesori ai unei morale severe al cărei cod ar trebui să-l preluăm și să-l descifrăm, acum cînd în acest secol misiunea lor va înceta.

Bineînțeles că. m-am dus, adică am acceptat invitația soților Nicolau. Trebuie să spun că n-au fost deloc ridicole întîlnirea și orele petrecute cu ei în acea duminică memorabilă și decisivă. Cel puțin *atunci* nu mi s-a părut...

XIV

Dimpotrivă, m-a stăpînit tot timpul un sentiment de sărbătoare din chiar clipa cînd am ieșit din casă. Orașul, sub soarele unei dimineți de august, parcă sărbătorea și el ceva. Era o proiecție a stării mele de spirit? M-am întrebât totdeauna ce simte de pildă un sinucigaș într-o astfel de zi, ultima pe care o mai are de trăit, seara fiind hotărît să se culce și să nu se mai scoale. Poate amînă totul pentru o zi mohorîtă? Acum pot să spun că ziua n-are importanță, sentimentul meu că e sărbătoare coincidea doar cu al orașului... Există în noi ceva autonom și mai puternic decît natura și locurile, de pildă am putea muri rîzînd, dacă moartea ne-ar surprinde într-o astfel de stare și, dimpotrivă, la nașterea copilului nostru să ne simțim doborîți de o tristețe de moarte. Mama de pildă, în chinurile facerii și chiar pîndită de primejdie, a pufnit-o rîsul, cîcă nu vroiam să viu pe lume decît cu mîna la tîmplă. Inspirat, doctorul m-a ciupit de ea furios și mi-am retras-o, dar pe urmă iar am revenit: "Ce faci, bă, a strigat medicul cu un astfel de glas încît mama a încetat pentru o clipă urletele și a pufnit-o rîsul, vrei să ne arăți că o să ajungi general, a continuat acela, ia mîna de la tîmplă", și m-a ciupit din nou, bineînțeles atît de tare încît mi-a pierit cheful s-o mai scot și am ieșit pe lume precum toți copiii... Mai curios era de unde știuse ginecologul, vîzîndu-mi doar vîrfurile capului, că sînt băiat și nu fată...

Nu era o proiecție, fiindcă am citit pe chipurile oamenilor, pe străzi, aceeași

descoperire care îi încînta: orașul trăia ceva deosebit, o bucurie a lui secretă. Vocile noastre, de pildă, găseau în el un ecou parcă muzical, pașii pe trotuare sunau învăluți parcă în vată, acoperișurile păreau aeriene, ai fi zis gata să zboare, vitrinele ai fi zis că te privesc și clilesc, uriași ochi ai orașului care trăia ca un singur tot însușindu-și și topind în corpul său toate casele, piețile și bulevardele, împreună cu noi, cei vii. Gîngăniile din trupul lui care respira domol sub un cer de un albastru pur, pe care soarele strălucea proaspăt și viu, răcoros și vesel: orașul nostru e așezat între dealuri înalte și împădurite care ne aduceau vara curenții de aer proaspăt, iarna zăpezi liniștite, ferite de crivățul de dincolo de lanțul Carpaților.

Îi găsii pe soții Nicolau trebăluind, proiectaseră o excursie, împachetau în rucsac fripturi, tacîmuri, sticle, o pătură. Tocmai picase o doamnă care le aducea un cozonac rumen, auriu, care stîrni entuziasmul Matildei, sau mai bine zis acest entuziasm își găsi un pretext ca să se exprime (era entuziasmată dinainte). "Ah, Tasia, exclamă ea răpită, ce cozonac frumos, draga mea, *c'est de tres beau cozonac*, o dădu ea pe franțuzește, apoi imediat pe rusește, *crasivaia, davaia*, nu știu cum și de îndată începu să cînte, *tibiaaa...*" (aveam să-l mai aud peste ani, acest *tibia*, era parcă un leitmotiv al vieții ei care apărea cînd te așteptai mai puțin, n-am avut niciodată timp s-o întreb ce dracii însemna...). Petrică o ajuta aferat, cu o expresie pe care o bănuisem de ieri, cînd ea îmi spusese că nu e supărat pe mine, umanistă, dar mult mai accentuată ca în alte dăți, aș putea să spun hiperumanistă...

Numita Tasia, o doamnă grasă, tip gospodină, deținătoare de mari secrete în ale bucătăriei, se retrase însoțită de mai mulți "*spasiba, Tasia, ocin spasiba*", ai Matildei, Petrică se inhăma cu rucsacul, Matilda își luă pe braț o haină scurtă de vînt, din gabardină albicioasă, si pornirăm... Numai eu eram crunt, în ciuda sentimentului de sărbătoare care mă stăpînea. Vedeam că o pierd pe Matilda, că era bucuroasă de întoarcerea soțului, cu care proiecta excursii și nu înțelegeam ce mai căutam eu acolo. Totuși ceva nou apăruse în comportarea lui Petrică față de mine: mă privea fără a dori să mă vadă, cu pleoapele lăsate, adormit, în timp ce trăsăturile îi curgeau și ele parcă în jos, ai fi zis că dacă mai continua așa o să înceapă să-i pice din chip picături din el, ca și cînd ar fi fost din ceară. Cum a fost în armată, cît mai am pînă termin, cum e acum o școală militară (vroia să spună acum după război, sub noul regim), pentru care armă mă pregăteam, cam despre asta discutam urcînd întortocheatele poteci ale dealului. "Dă-mi, îi spusei la un moment dat, să mai duc și eu rucsacul." Mi-l dădu și o luă vădit înainte. Tot atît de vădit, Matilda, care mergea înainte, rămase în urmă: "Poartă-te frumos cu el, îmi șopti, ține foarte mult la tine". Furios și drept răspuns trăsei o înjurătură grosolană la adresa ținutului lui Petrică la mine. "N-am nici o încredere în el, îi spusei, e topit de dragoste pentru tine, îi cunosc eu această expresie bleagă, care bineînțeles nu e de durată, iar dacă e de durată cu atît mai rău pentru el și pentru tine. Eu o să stau puțin după ce ajungem la poiana unde o să ne oprim și am să plec." "Te porți ca un *copil*, zise, e bine așa, îți spun eu că e bine, ai răbdare..." Petrică ne așteptă ca să ne arate o veveriță. Surîdea cu gura pînă la urechi. Matilda îl luă de braț și Petrică îmi făcu impresia că se sprijinea de ea, atît de tare se lipi și se făcu parcă mai mic lîngă umărul ei, deși era mai înalt. Pe urmă, după lungi minute se opriră să mă aștepte, tot la braț, dar de astă dată Petrică se desprinsese și rămase cu mine. Mirosea puternic a brazi... Se auzeau chemări îndepărtate, acel stupid olareti al excursioniștilor, rîsete gîlgiitoare de fete de pe alte poteci. "Să nu fii supărat pe mine, îmi șopti Petrică,

știu că Matilda te iubește, știu demult, nu din scrisorile pe care i le-ai trimis și unde îmi

faci un portret nu prea agreabil... Poet minor... Și Eminescu era minor pînă nu și-a dat măsura... Erai furios, te-am înțeles și aveai dreptate, trebuie însă să ai mai multă răbdare. N-o cunoști pe Matilda, deși ți-am povestit destule despre ea..."

Și cu asta tăcu. Parcă vroia să mă prevină? Da, asta era, îmi sugera să fiu prevăzător. Mi se păru superior mie și mă îmblînzii. În același timp vedeam că figura lui nu mai era hiperumanistă, ca pînă atunci, ci doar umanistă. "Noi ne despărțim, reluă el văzînd că tac. Nu te lua după liniștea aparentă dintre mine și Matilda, o să ne despărțim, dar... dar asta e o chestie între noi doi. Ce-o să facă ea pe urmă nu mă privește. Îți spun eu: nu vă potriviți, ea are cinci ani mai mult decît tine și e o fire... În fine, ai să vezi, dacă o să ai timp vreodată să vezi..." încheie el cu această prevestire obscură, pe care n-o luai în seamă... "Petrică, îi răspunsei, te rog să mă scuzi, țin la tine tot atît de mult ca și tine și sper, continuai eu cu un stupid joc comun caracteristic pentru aceste situații, că o să rămînem prieteni..."

El nu zise nimic auzind această declarație și în tăcerea care se lăsă ne așteptă Matilda. Brazilii se răreau. Petrică o lua încet înainte, noi rămaserăm, tot încet, înapoi. "Ți-a spus?", mă întrebă ea. "Da, mi-a spus", răspunsei și tăcui. "Și ce ți-a mai spus?", insistă. ..Atît, că o să vă despărțiți, că să nu mă iau după liniștea aparentă dintre voi." "Da, așa este", și tăcu și ea devenind gînditoare.

Și după acest repetat dialog cu unul și cu celălalt, urcarăm apoi împreună și curînd ne oprirăm în vîrfurile dealului. Era foarte frumos. Vîntul spulbera rochia și părul Matildei, care îmi apărea ca o zeitățe a pădurilor... Natura n-o diminua, cum se întîmplă de obicei cu un om aflat în mijlocul ei, cînd bolta uriașă a cerului, norii din zare, pădurile pline de măreție micșorează parcă chipul uman, mai ales dacă acest chip nu se spală de o gîndire meschină, de un sentiment mărunț sau trivial. Matilda, trebuie să spun, era răpitoare, abia mă puteam uita la ea mai mult de-o clipă. Petrică, în schimb, o ignora de astă dată.. Credeam că o să-l văd în sfîrșit ridicînd fruntea spre cer, ca odinioară... Nu, stătea cu ea plecată, dar n-aș fi putut spune că reflecta la ceva din interiorul lui. Da, reflecta, dar parcă la un lucru străin, din afara lui, totuși prezent, apropiat.

Ne plimbaram cîtva timp pe coama dealului, tăcuți toți trei, apoi Petrică spuse că trebuie să coborîm puțin și să găsim o poiană unde să putem mîncea, aici vîntul... Și găsirăm o poiană liniștită, în care printre brazilii care o înconjura se găseau și mesteceni înalți, cu coaja lor albă, te întrebai cum de crescuseră pe-aici acești arbori de cîmpie... Încetul cu încetul, în timp ce Petrică întindea masa și scotea din rucsac pui fripiți, mujdei de usturoi, ouă fierte, cozonacul și sticlele cu vin și cu apă, privirea mea se deschise în sfîrșit îndrăzneată și se holbă la chipul Matildei. Ea nu mă văzu la început, se uita flămîndă în jur, și cu toată puterea sufletului meu încercai s-o resping, s-o văd așa cum e, fiindcă trăind cu Nineta și Căprioara, și nu numai de la ele, ci prin simpla postură în care ne pune eșecul, învățasem că adevăratul chip al femeii nu apare cînd sîntem îndrăgostiți, ci, ca în basme, de astă dată în sens invers, nu într-o babă vrăjită care ne cere un ajutor umil, zace o tînără și răpitoare prințesă, ci într-o prințesă divină în frumusețea ei zace o cotoroanță urîță și respingătoare. Că Matilda putea fi o cotoroanță îmi sugerase încă de la început Petrică, firește prin optica lui bizară, chiar și prin ceea ce omisese să-mi

povestească, fuga lui alături de taică-său, vîrîtul lui în dulap, deci o anumită groază de ea, apoi generozitatea ei exasperantă care umilea dragostea lui pentru ordine și mai ales pentru cărțile care îi dispăreau din bibliotecă și i se întorceau ferfenițite sau nu se mai întorceau deloc. Dar pe chipul Matildei nu descifrai nimic din toate acestea. Cum putea acest chip minunat să îngrozească pe cineva? Vedeam cu uimire că puritatea de care vorbea ea (și care mi se păruse ridicolă) exista cu adevărat pe chipul și în privirea ei, reflex misterios al sufletului, fiindcă nu-mi scăpa că acest chip de fapt nu era frumos fizic, așa cum era al Căprioarei, printr-un dar al naturii, ci prin jocul extraordinar al expresiei. De pildă fruntea și nasul ei erau cam mici, nu într-o proporție prea favorabilă cu gura, ai fi zis prea mare într-un obraz și el mare și cam prea rotund, iar rădăcina nasului, separată de rest, putea fi a unui bărbat. Dar împreună? Țișnea o armonie izbitoare, iar din ochi o bucurie de a trăi care hipnotiza. Putea o cotoroanță ascunsă să schimbe toate acestea? Nu într-o babă, firește, dar în ceva hidos, am văzut femeii care, deși tinere și deloc urâte, sugerau ceva hidos, cum era fata aceea care mă întrebase cu indignare dacă eu știu ce este tandrețea...

Tot uitîndu-mă la ea, deodată privirile noastre se întîlniră și nu se mai putură părăsi clipe lungi: poiana și brazii și bolta cerului parcă se clătinară și, dacă n-aș fi întors, cu un efort de voință, capul într-o parte, cred că s-ar fi răsturnat totul cu mine. "Domnul Petrini e, ca întotdeauna, foarte supărat pe noi, rupse ea vraja, care în realitate nu se rupse deloc, să bem cîte-o țuică, poate îi trece."

Și Petrică turnă și băurăm. O foame animalică, dar nu știu dacă tot atît de curată ca a animalelor, ne cuprinse, înfulecărăm, oricum, în tăcere, ca ele. În mod curios simțeam, adică mă uitam la puiul fript din mînă și gîndeam: îl mănînc. Și gîndul acesta rupse tăcerea: "Ei bine, Petrică, zisei, a sosit momentul, *il est grand temps*, cînd trebuie să răspundem la întrebarea pe care și-a pus-o încă demult un mare filosof bulgar: mîncăm ca să trăim, sau trăim ca să mîncăm?" ...Nu cunosc, zise el parcă mîrîind că îi întrerupsesem mestecatul, nici un filozof, fie el și bulgar, care să-și pună o astfel de întrebare cretină." Pleosc! vorba Matildei, s-a tîmpit Petrică, gîndii și rămăsei multă vreme chiar gînditor. Ce-o fi cu el? Ce s-o fi petrecînd acum în capul lui? Era clar, m-a insultat, m-a făcut cretin, dar de ce? Am vrut să glumesc... "Petrică, ai uitat că sînt bine pregătit în filozofie, l-am citit eu însumi pe acest filozof bulgar, îl cheamă Stancio Stancev, sau Stancov, nu-mi aduc aminte exact... Pot să-ți mai spun unul din aforismele lui, de pildă acesta: ceea ce este, este, ceea ce *nu* este, nu este! Ei?! Ce zici?"... "Cine poate să spună ce este, ca să afirme apoi că este?" mîrîi el din nou, aruncînd un os în iarbă. Formidabil! Mă așteptasem să mă insulte din nou, cînd colo el chiar lua lucrurile în serios. "Ceea ce ți se pare că este, continuă el deodată sarcastic, se termină de pildă într-o baltă de spermă. Și totuși te trezești că nu mai este." Da, iată, era mai rău decît o insultă, o lovitură bine dată. Am înțeles: vroia să ne maculeze, pe Matilda și pe mine, chiar în pragul idilei, și să ne reducă la neant. Am rămas fără replică. Luam cunoștință că Petrică nu era cel care afirma Matilda că este, un prieten care ținea mult la mine. De altfel, nici nu crezusem acest lucru, totuși mă prinsese dezarmat, puțin tot crezusem. În astfel de situații femeile țin cu cel părăsit, îi atribuie sentimente nobile și te îndeamnă și pe tine să crezi în ele. Te dezarmează instinctiv, și nu-l poți lovi pe fostul soț sau fostul iubit. Și Petrică ar fi avut aceeași stare de spirit chiar dacă nu mi-ar fi citit scrisorile. Era firesc! Iată unde mă adusese Matilda, la acest dejun la iarbă verde în care

eram încă o dată pus într-o situație ridicolă. Ar fi trebuit să intuiesc ce avea să urmeze și să mă ridic imediat și să plec, dar bineînțeles că n-o făcui. Petrică reluă: "Filozoful tău bulgar Stancio Stancev nu face o ceapă degerată pe lângă filozoful ceh Ian Sprjna, care în cartea sa *Asupra moravurilor* vorbește despre propensiunea omului de jos, care vrea să ajungă sus călcând peste cadavre. Prietenia pentru el nici nu există, dar o mimează, știe că e o forță și o folosește cu perfidie fără cel mai mic scrupul, lovind cu barosul în fisura pe care un prieten imprudent i-o desvăluie, viața sa intimă. Există pentru el ceva sacru? Cultura e un scop, nu expresia a tot ceea ce avem mai bun în noi. Iată ce scrie un asemenea individ, continuă Petrică scoțind din buzunarul vindiăcului un plic pe care îl puse alături, se șterse pe mâini cu un șervețel și deschise o scrisoare în care de departe recunoscui propriul meu scris: «...În chestiuni din acestea, Matilda, *il faut couper net...*» Omul de jos, rânji Petrică, vorbește franceza... Și continuă: ...<altfel aluneci fatal într-o istorie în care câștigă totdeauna cel care are mai multă răbdare, ale cărui sentimente pot suferi o puternică reviviere, care îți pot da iluzia unei iubiri mari pentru tine și îți pot strecura teama că săvârșești o eroare părăsindu-l...> După cum se vede, comentă Petrică, tînărul, deși are abia douăzeci și doi de ani, are experiența despărțirilor, precum și a duratei și eroziunii sentimentelor supuse răbdării celui alt fiindcă el nu urmărește decît un scop, dar, imprudent, sigur de sine, își desvăluie involuntar ceea ce vrea să ascundă, puțina adîncime a propriilor lui sentimente, căci iată ce scrie mai departe: ...«Or, eu, Matilda,... (și aici Petrică sări ceva, dar eu îmi aminteam: te iubesc atît de mult încît...) trebuie să-ți mărturisesc temerea că răbdarea lui, confuzia stării lui de spirit, între adorație față de tine și firele care îl atrag cu putere misterioasă înapoi lângă tatăl său, vor fi mai puternice decît noi doi...» .Se exprimă eufemistic, comentă iar Petrică, în loc să spună că n-are răbdare să aștepte, o implică și pe ea amenințînd-o ca pe-o elevă de liceu... Și încă aici stilul e reținut, dar în altă parte originea lui roturieră iese la iveală cu violență, prietenul pe care îl denigrează are *moacă* în loc de chip, nu mă înjosesc să mai citez și altele..."

Și se opri și vîrî la loc în buzunarul de sus al vindiăcului acest document prețios pentru el (în ce sens mai era prețios, după ce îl utilizase, nu înțelegeam), încheie adică cu grijă nasturele, să nu cumva să-l piardă! Ce ticălos! Premeditase totul, venise deci de-acasă cu scrisoarea în buzunar și, după ce mă anesteziase pe drum cu mărturisirea că se va despărți de Matilda, părăsise starea lui umanistă și mă lovise cu atîta abilitate încît rămăsei atît de uluit și în continuare dezarmat, că nu răspunsei nimic. Aș fi putut de pildă să-i spun că tatăl meu e monteur de avioane, o meserie de înaltă calificare, iar mama e fiică de funcționari, cu o înaltă concepție morală despre lume, mai nobilă decît aceea de avocat. Da, dar despre rest ce puteam să-i spun?... Da, aș fi putut să-l întreb încotro și în ce măsură o căsătorie a mea cu o arhitectă, eu fiind profesor, m-ar fi plasat *sus*? Unde anume? Familia Matildei, din spusele ei, avea o situație socială la fel de modestă ca și a mea. Atunci ce? Și deodată avui revelația: casa, ei da, luxosul apartament al Matildei, pe care tatăl lui Petrică vruse să pună mîna încă de la început... Pentru asta deci vroiam eu să trec peste cadavre... Ce nemernic! Înseamnă că el însuși se gîndise la asta împreună cu taică-său și renunțase tocmai la timp cînd ea le rîsesse în nas! Și acum îmi atribuia mie același gînd.

"Bine, zise Matilda jovială, văd că ați terminat înalta voastră discuție despre filozofii bulgari și cehi, Stancio Stancev și Ian Sprjna, acum tu, Petrică, retracează insinuările, și tu, Victor, cere-ți scuze că ai vrut să-l umilești primul prin

cuvintele pe care i le-ai spus și să bem împreună un pahar de vin. Măi creștinilor, continuă ea văzînd că vorbea copacilor, dar toate astea ce importanță au? E curios cum abia după mulți ani roșim că n-am rîs cînd trebuia de femeia pe care o iubim. Măi creștinilor! așa se exprimase Matilda, adică mă pune pe același picior de egalitate cu bărbatul ei. Devenisem "creștin". Și ne lua de sus, ironizîndu-ne pentru calitatea discuției noastre. Arbitra! Ne cerea să ne împăcăm, în stil dostoevskian, eventual să plîngem și să ne îmbrățișăm: Victor Petro-vici, să exclame el cu glas gîtuit, unde am ajuns, ce trepte ale josniciei am coborît, Piotr Nicolaevici, să-i răspund și eu strangulat de emoție, o iubim, o iubim amîndoi, să fim mîndri de ea... Să uităm totul, da, Piotr Nicolaevici, nu te mira, asta trebuie să facem, să fim demni de ea și să-i sărutăm piciorușele...

Brusc, mă ridicai... "Mă scuzați, doamnă, spusei eu rece, trebuie să plec." În aceeași clipă se ridică și el: "Nu, zise, te rog să rămii, Matilda are să-ți spună ceva, plec eu, ne vedem acasă... Nu în mijlocul naturii superbe se discută astfel de chestiuni, continuăm între patru pereți, e mai potrivit, acolo se varsă toate murdăriile."

Și dădu să plece. Ei na! Hodoronc-tronc! Taci că intriga în care căzusem era atît de... Aveam să murim toți trei. "Știți ce spune Fortinbras, adăugă ei rînjind: ridicați de aici leșurile, care pe cîmpul de luptă sînt firești, aici vederea lor e sinistră." "Venim și noi, Petrică, îi strigă ea din urmă, apoi mie, cu humor: n-o să mă lași singură prin pădure... Tu ești vinovat, continuă ea după ce pașii lui Petrică nu se mai auziră, l-ai jignit, știi cît e de susceptibil. I s-a părut că îți bați joc de el și în fața mea n-a putut să suporte..." "Aha, zic, și atunci și-a pregătit scrisoarea de-acasă, știa că o să-l jignesc, și atunci ce și-a fi zis: ia să iau eu cu mine *documentul*..." "Bineînțeles, zise ea simplu, nu mai are încredere în tine... Ce te miri?" "Și atunci de ce mi-ai spus că ține la mine?" "Fiindcă ține! Ce, nu poți să concepi?" "Nu, e o prostie să crezi și să aluneci în acest gen de lucruri spre care te împinge un om care vrea să împartă despărțirea sa cu alții, adică cu femeia care îl lasă și cu iubitul ei. Despărțirea se suportă, dacă nu, du-te și te spînzură! Cum, strigai eu indignat, după ce luni de zile a făcut din relația cu tine un caz universal, povestindu-mi mie ce blestem ești tu pe capul lui și cum ar face să scape de tine, scapă în cele din urmă, fuge de-acasă, arată mulțumit și echilibrat, eu iau drept bună și definitivă această schimbare (nu mi-aș fi permis să-ți scriu dacă n-aș fi crezut sincer că ruptura era reală) și apoi deodată se răzgîndește, se întoarce acasă și..." "Potolește-te, mă întrerupse Matilda. Îți repet, scrisorile tale l-au tulburat..." "Da?! strigai. Dacă erai convinsă de acest lucru și nu-l doreai, de ce nu le-ai rupt?" "Nu eram convinsă, m-am lăsat influențată de torentul furiei tale... Îmi plăceau, cum să le rup?!"

Rămăsei posomorît, deși inima îmi bătea. Mă așezai alături. Aș fi vrut s-o îmbrățișez, dar îmi veniră în minte versurile ei de-aseară cu textul acela care mă asemuia cu un țăran nestăpînit, care sărută "cu sete". Dar cum ar fi vrut s-o sărut? Și gustul bizar de migdale al gurii ei îmi reveni, o apucau de umeri, o întinsei în iarbă și îl regăsi într-o sărutare care ne sufocă pe amîndoi. Un miros de vioarele emana din ea sau dimprejur și o dorință inexorabilă de a fi în ființa ei mă îmbăta. Trăisem cu două fete, care erau acum uitate, aveam acum în brațe o femeie, o *mulier* al cărei corp îmi lua mințile. Începui să trag furios de rufăria ei intimă. O clipă avusei senzația că ea se împotriva, doar o clipă, ca de îndată să-i aud glasul, deloc turburat, ai fi zis doar extrem de uimit, deși uimit nu era... "Ei, ei, ei!" Și se zbătu, rămînînd totuși întinsă, înțelesei într-o

clipă, privindu-i ochii limpezi, că nu vroia și că voința ci de a se împotrivi era totală; nici nu se gândise măcar. Ridică brațele relaxându-se: o comoară bine închisă, cu un cifru secret care mi-era străin. Rostogolind cutia, lovind-o cu toporul, lovind cu dalta și ciocanul, n-aș fi reușit în cele din urmă decât să descopăr imensa oboseală a trupului, biciuită de dorința neistovită, dar neputincioasă, de a mă afla în posesia bogăției ei ascunse. Trebuia găsit "pergamentul", descifrat codul de pe el. Dar erau chiar în fața mea și cutia și codul și gîfîind exasperat îi șoptii: "Te omor". "Ei și?" răspunse ea și izbucni într-un hohot de ris care, în cascadele lui, duse cu sine și vraja care mă stăpînea. Gîndii, și îmi văzui parcă și cu o mare claritate gîndul: "O voi părăsi! O părăsesc chiar în această clipă." Și mă liniștii.

Ea nu se uita la mine, privea cerul. Stăteam alături simțind în preajmă doar pădurea. Da, era și ea alături, dar mă aruncase mult înapoi, în timp ce eu crezusem că sînt aproape... Înapoi. Înapoi mult, spre gradul zero al întîlnirii noastre... care nu mă mai interesa, îi spusei: "Din clipa aceasta te dau uitării..." Ea se indignă: "Dar e firesc!!!! Cine sîntem noi? Cu ce drept venim unul spre altul?... Trebuie să aflăm totul, dar totul..." "Află tu totul, îi răspunsei, eu nu sînt amator", și izbucni la rîndul meu în ris, satisfăcut de vulgaritatea ultimelor cuvinte. Rămăsei apoi tăcut în timp ce ea își continua șoaptele. Că în fața acestui cer minunat... două inimi nu se pot apropia dacă nu aruncă, nu topesc din ele tot ceea ce au acumulat înainte ca zgură, vanitate, porniri oarbe, inconștiente, și nu ajung la fel de pure ca și el, cerul... nu avem dreptul... Trebuie să ardem... îi da zor cu acest drept și cu acest ars, vorbea aiurea, ca și cînd un sentiment puternic ar arde tot ceea ce a fost înainte și nu și-ar cucerii astfel dreptul de a fi neîngrădit de nimic... Da, vedeam și eu cerul și mă simțeam la fel de curat ca și albastrul lui intens, ce mai trebuia să simt?... Dar cine era ăsta care venea spre noi? Petrică... "Petrică", îi șoptii Matildei, dar ea nu se ridică și nu tresări... "Da, zise, fără nici o sugestie, știam că n-a plecat..." Dar sugestia mi se transmise totuși: vezi? Îți dai seama? atîta timp cît există Petrică...

Petrică nu veni spre noi cum credeam, se opri la marginea poienei și deodată îl văzui cum, cu o agilitate uimitoare, începu să se urce într-un mesteacăn, ajunse în vîrfurile lui și de-acolo scoase un urlat. De astă dată Matilda se redresă și se uită într-acolo. Petrică urlă din nou, înfiorîndu-mă. Copacul se clătină cu el ca bătut de vînt, fiindcă animalul care se cățăraseră în el se ținea pur și simplu de vîrfurile lui, acolo ajunsese. "Nu te mira", îmi șoptii Matilda. Petrică scoase iar un urlat. Apoi deodată începu să coboare la fel de iute cum se urcase, și cînd ajunse la jumătatea lui se aruncă, sări de-acolo, credeam că o să-și rupă picioarele. Dar nu, căzu doar în patru labe, ca o pisică. (Aveam să înțeleg mai tîrziu, prins de spaimă, semnificația fatală a imboldului lui de a sări de sus: avea să sară de foarte sus, și aveam să gîndesc atunci că noi trei, eu, Matilda și el, protagoniștii ai unei tragedii, trebuie să murim... Acum însă nu avui decît o tresărire buimăcită, străin, cum mă simțeam, părăsind-o pe Matilda.) Se ridică imediat și dispăru la vale în fugă, făcînd să-și trosnească sub pași crăcile uscate... "Ce e cu el?" o întrebai pe Matilda. Îmi stăruia în auz urlatul, ceva de coșmar, urlat de cîine, dar și de berbec care îți apare în vis și behăie la tine apropiat, insistent, în față, cu amenințări de iad, ale cărui porți se deschiseseră și dracul era acum lîngă tine, dracul în care nu crezi, vîrît într-un berbec. Mă înfiorai: Ce era cu Petrică? Nu cumva înnebunise? Mă uitai la Matilda. Ea era liniștită. Începuse să vîre în rucsac tacîmurile și farfuriile și sticla de vin de care nu ne atinsesem...

Coborîrăm în oraș în tăcere. Soarele cobora și el cu noi, îl vedeam cum cu fiecare pas se mișca pe deasupra vîrfurilor pădurii de brazi. Nici nu știu cînd am coborît, sînt clipe cînd sufletul nostru mîncîncă timpul fără să observăm: în fața mea vedeam spinarea și pulpele Matildei, ca o părere, și abia în amintire mi-a apărut chipul ei: și-a întors de cîteva ori capul înapoi, dar privirile noastre nu s-au întîlnit, ceea ce îi spuseseam nu era doar o replică de efect, cu adevărat începusem s-o dau uitării. Am apucat doar să observ că expresia ei era întrebătoare. Nu i-am răspuns. Nici măcar nu gîndeam că o dădeam uitării, ci o dădeam pur și simplu, fără să simt în ființa mea vreun regret. Îi vedeam de pildă rucsacul gol în mînă, care de fapt nu era chiar gol, și abia mai tîrziu, după ani, această coborîre mi-a revenit în minte cu acest amănunt: trebuia să duc eu acest rucsac, nu, i-l lăsasem să-l ducă ea, atît mi-era de străină...

XV

Clipe rare, de neuitat: nici nu știu cînd și unde ne-am despărțit și dacă măcar i-am spus bună ziua. Clipe minunate! Fără să știm ne cucerim în noi înșine un teritoriu inatacabil în care ne retragem apoi ani în șir, cînd, după ce am fost înlănțuiți, căutăm în urmă, în momente de criză, libertatea pierdută. Iar eu l-am lărgit mult acest teritoriu al meu în orele care au urmat. M-am plimbat prin oraș, deși mersesem destul în ziua aceea. M-am plimbat prin oraș! Credeți că e puțin lucru o plimbare? Urmăriți un om singur care se plimbă, de pildă pe mine. Întii că... Dar să eliminăm din capul locului plimbările melancolice, singurele care nu ascund starea noastră sufletească, nu ne jenăm să arătăm astfel, în timp ce de pildă un om furios, ieșit să se plimbe, își va ascunde de îndată această stare, în afară desigur de indivizi rari, cărora nu le mai pasă cum arată, furia fiind mai puternică decît ei... Sau plimbările în grup, cînd de cele mai deseori se povestește și se rîde tare, grupul excită, personalitatea indivizilor se amplifică, cu toate că singurătatea ar trebui să le fie mai proprie, fiindcă la începuturi animalul numit om trăia izolat... Mă interesează plimbarea în libertate, fără gînduri și fără țintă și mai ales fără reverie, fiindcă într-o astfel de stare de obicei nu mai vezi lucrurile din jur... Cînd singura bucurie de care ești conștient constă în însuși faptul ca atare, că mergi, restul, că auzi, vezi și miroși, constituind doar, din cînd în cînd, o surpriză liniștită; vezi un om alunecînd și căzînd, surîzi sau chiar rîzi, cineva țipă, te întorci să vezi ce e, o boare de vînt îți aduce în nări miros de piine caldă sau de ceva care se prăjește, ceapă în untdelemn sau jumări de porc, ți se face, pentru o clipă, foame... În noi înșine, dar fără să ne dăm seama, încetează să bată ceasul trecerii, al devenirii, al scurgerii, ceasul care a fost întors pentru noi din chiar secunda cînd am fost scoși din neant, acolo în pîntecul matern, și a cărui durată este înscrisă chiar pe el, ora opririi fatale, pe care n-o concepem, dar pe care o știm, *la maladie mortelle*, de care vorbea danezul... gînd de oprire care nu e moarte, gînd intim acoperit zilnic de bătaia vulgară a ceasului genetic... E o stagnare, în timp ce electronii își continuă în noi viteza halucinantă în jurul nucleilor indestructibili. Timpul, acest coșmar destinat ființei umane, încetează să mai existe. Ceva misterios cenzurează activitatea interioară a acestei uzine halucinante care este corpul nostru (poate o supremă armonie? dar cum apare ea? și cînd apare cum o putem reține?) și iată-ne liberi, descătușați... Îmi apărea neverosimilă violența pornirii mele împotriva lui Petrică... Cum de țîșnise din mine și mă țînuse înlănțuit atîtea luni? O iubeam

pe Matilda? Bineînțeles că nu, mi-era străină, dar altcineva de mine, un alt eu însumi îmi șoptise tot timpul că da. Contemplam, în timp ce rătăceam pe străzi, în timp ce rămâneam minute lungi în fața vitrinelor, a caselor frumoase pe care mi se părea că nu le mai văzusem pînă atunci, sau dimpotrivă mi se păreau familiare deși îmi erau necunoscute, în timp ce mă uitam la un cîine prost și fără stăpîn, care nu știa ce să facă, încotro s-o ia și de cine să se atașeze, oprindu-mă să mă uit la un copil tîmp și gălăgios care își chinuia niște părinți tineri, dar profund dezamăgiți de existență, atît de scîrbiți chiar încît li se părea inutil să-și corecteze odrasla, în timp ce mă întrebam întîlnind oameni foarte bătrîni dacă e bine să ajungi foarte bătrîn și ce-or fi gîndind ei de sfîrșitul lor foarte apropiat, asupra căruia nu mai puteau avea îndoieli, nu mai puteau alunga gîndul cu superbă nepăsare (cum îl alungam eu), în timp ce întilneam perechi înlănțuite prin parc, perechi tăcute, frumoase, dar cu o expresie opacă pe chipuri (te pomenești, gîndeam, că această expresie oi fi avut-o și eu în apropierea Matildei), contemplam deci tot timpul, dar fără grabă, acest alt eu însumi care îmi făcuse această figură, datorită căreia irupsesem în existența altora, vrusesem s-o dezagreg și să pun mîna pe femeie.

Soțul se urcase într-un copac și urlase. De ce ai făcut acest lucru? l-am întrebat pe acest alter ego cu uimire. Nu știu, mi-a răspuns. Trebuie să știi, am reluat. N-a fost o halucinație, a fost real. Ai fost violent! Și atunci s-a lăsat o tăcere și am gîndit împreună: așa este, ai făcut-o și să nu ne mai gîndim la asta! Ai fost împins de ei amîndoi, întîi de el, prin mărturisiri neîncetate, apoi de ea, prin alte mărturisiri, complice cu un gînd al tău pe care ți l-a ghicit chiar din prima clipă cînd ai văzut-o pe stradă și soții nu s-au salutat între ei: ea ți-a surîs!... Alungă acel surîs!...

Era însă prea tîrziu, acel surîs, ca un grăunte biblic căzuse pe un teren care dăduse roade: vertiginos, talgere viforoase acoperiră și întoarseră pe dos acest cîntec al libertății mele... cînd am revenit, la o oră tîrzie, pe strada mea, am văzut-o pe Matilda plimbîndu-se prin fața casei mele! Avea acel pas rar care sugerează trecătorilor că ființa aceea e în prada unei atît de mari nenorociri încît nu-i mai pasă de nimic și de nimeni; o ocolesc cu grijă, cuprinși o clipă de un fior, și trec mai departe. M-a cuprins și pe mine un fior. Teritoriul pe care îl cîștigasem în lunga mea plimbare se închise brusc, se ascunse adînc în ființa mea și de îndată inima începu să-mi bată cu putere. Fără un cuvînt o luai înainte, deschisei ușa și îi făcui loc sa treacă. Aprinsei lumina, să-i văd chipul. O, nu, nu numai că era prea tîrziu pentru mine să mă retrag, dar ajunsesem prea departe: arăta așa cum visasem eu că trebuie să fie o femeie și cum visasem să fie chiar ea. Era Matilda, adică o străină, dar o străină de la începuturile lumii, alta nu mai existase înaintea ei, privirea mare, albită, halucinantă, sugera tocmai acest lucru, că venea de foarte departe, din ceața veacurilor. "Am venit, zise, pentru ca toată furia ta să-ți elibereze sufletul."

Alte cuvinte nu s-au mai spus. Sufletul meu se eliberase de furie în timpul îndelungatei mele plimbări, dar apăruse acel fior despre care numai eu știam că nu e al nenorocirii, în clipa cînd o văzusem plimbîndu-se parcă rătăcită prin fața casei mele: nu știa ce face, nu știa ce-avea să i se întîmple, cine poate să știe? (de aici pasul ezitant, legănat de o nesfîrșită lentoare), dar nu putea suporta ceva, un gînd care îi apăruse, un sentiment chinuitor... Ca în vis și ca și cînd aș fi fost singur, am început să mă desbrac, foarte încet, atins de o singurătate copleșitoare dar miraculoasă (fiindcă în același timp făcea și ea același lucru), singurătate în care întîrziam luptînd cu fiorul care creștea în mine ca un val înspumat... Străini cum eram, nu ne îmbrățișarăm, n-o atinsei,

dar ea nu mă slăbea din ochi, privirea ei albită îmi spunea parcă tot timpul chiar acest lucru: sîntem străini, ce urmează să se întîmple e în afara ființei noastre, o să ne prăbușim, e moartea care urmează, ceea ce ai și spus, că o să mă omori... Și ce-ai vrea să fie, gîndeam în timp ce ea se supunea fără să i se ceară, se întindea pe patul meu cu aceeași lentoare în mișcări cu care venise, ce altceva decît moarte... Și în clipa cînd dorința mea reprimată din pădure și care se născuse în mine din clipa cînd o văzusem se împlini într-adevăr cu o mare brutalitate furioasă, Matilda scoase un țipăt de spaimă, ca și cînd ar fi fost violată...

Acest țipăt în abandon aveam apoi să-l caut ani în șir în viața mea cu ea și adesea avea să se repete, sau mai bine zis avea să treacă cu timpul în fruntea dușmanilor cu care lupta Matilda. Căci avea destui, aveam să aflu, dușmani, bizari din interiorul ființei ei și care îi chinuiau puternica ei forță vitală. În acele ore însă uitase de ei, îi biruise și venise la mine. Și numai o clipă violența mea dăduse la o parte ca un fulger perdeaua abandonului și la lumina lui îi văzuse foind și țipase. Or eu, abia în acea clipă, auzind acel țipăt, mă îndrăgostisem cu adevărat de ea. Și aveam să trăiesc cu această amintire, tot așa, ani în șir, biruind conflicte care nu credeam că pot fi acceptate...

Singurătatea miraculoasă nu mă părăsi în minutele care urmară, ținînd-o în brațe pe Matilda, și nici în anii care veniră. Ea mă întrebă doar, atunci, dacă am încetat s-o dau uitării, așa cum spuseseam în pădure, și dacă furia mea s-a topit. "Bineînțeles, i-am răspuns jubilînd în teritoriul meu cucerit și în care mă întorceam stăpîn, bineînțeles, te iubesc și nu te-am dat o clipă uitării..."

Astfel am cunoscut-o pe Matilda, cu care mă căsătorii abia peste doi ani, căci Petrică se opuse cu o abilitate aș zice diabolică la divorțul pe care tot ea îl intentă, nu fără întîrziere, tot sperînd că el va fi de acord și despărțirea va dura doar o lună. Mă mutai în casa ei într-o frumoasă zi din toamna anului 48...

PARTEA A TREIA

I

Era într-o duminică, în ajunul zilei de 7 noiembrie. Puținele mele lucruri și cărțile încăpură toate într-o camionetă, fiindcă după despărțirea mea de părinți nu mai cumpărasem nimic; inflația, care fusese curmată abia în '7, redusese atît de mult valoarea salariilor noastre, încît abia îmi ajungeau banii pentru mîncare și pentru unele cărți strict necesare pregătirii doctoratului meu. Cu un an în urmă fusesem numit asistent la catedra de litere și filozofie, întîi la catedra marelui poet și filozof..., de filozofia culturii, creată mai demult special pentru el (el mă numi), apoi la istoria filozofiei, fiindcă adepții marelui poet și filozof mă izolară curînd de el și înțelesei fără să mi se spună că era mai bine să trec la altă catedră. La istoria filozofiei era titular N.B., care mă cunoștea din studenție și mă aprecia, el fusese acela care mă numise "tinere savant"... Cît despre haine, universitatea avea un așa-zis *economat*, un magazin în care găseai stofă pe care o puteai cumpăra la prețuri mult reduse față de cele din comerțul încă necontrolat de stat, pe baza unei cartele cu puncte; atîtea puncte, atîția metri, trebuia să calculezi bine ce iei cu ele, un costum sau un palton, nu ți-ajungeau și pentru unul și pentru altul. Aceste puncte aveau să

dăinuie mulți ani în amintirea contemporanilor, cu extensie de-sens și asupra altor activități. Cutare inginer, avea să se spună (sau arhitect, sau profesor), e un inginer pe puncte, adică făcut prea repede și cu rabat asupra inteligenței și valorii lui profesionale, în raport cu un inginer cu studii anterioare regimului.

Aranjatul lucrurilor mele în apartamentul Matildei (care spre bucuria ei nu fusese naționalizat în 11 iunie, deși alții o pățiseră, se considerase, se pare, că parterul în care stătea familia Cheresteșiu nu era de fapt un parter, ci un demisol) nu dură mai mult de câteva ore, fiindcă rafturile mele sărace, divanul-studio și măsuța zisă birou le trimisesem părinților, să le vîndă sau să le păstreze, nu mai aveam acum nevoie de ele: minunatul birou la care scrisese Petrică poezii (de fapt nu scrisese!), biblioteca, pe care o umplui cu cărțile mele, erau ale Matildei. "Sper, îi spusei eu vesel în timp ce goleam sacii cu cărți în fața bibliotecii deschise, ajutat de ea, că nu vei găsi nici un fel de amatori pentru tratatele mele de filozofie. Ar fi mare minune!" "Cine știe, rîse ea, poate mai tîrziu!" "De ce mai tîrziu?" "Pînă se termină epurarea bibliotecilor în oraș și a anticariatelor. N-ai auzit?"

Auzisem. Funcționa o comisie de epurare în oraș, dar nu mă gîndisem și nu știam pînă la ce limite se epura, credeam că erau epurate doar cărțile naziste și rasiste ceea ce mi se păruse firesc. "Vrei să spui, o întrebai pe Matilda, că se epurează și cărțile de filozofie?", "Bineînțeles! Și cele pornografice, mai adăugă ea, chiar și cele de valoare, adică ilustrate de pictori și gravori celebri, ne-a arătat zilele astea o colegă a cărei soră lucrează în această comisie un astfel de exemplar. Distrăți-vă, zice, că mîine o dau îndărăt la ars." "Era interesant acel exemplar?" "Foarte! Era comic! Ca în Boccaccio. Se epurează și clădirile", continuă Matilda. "Cum clădirile?" făcui eu mirat. "Da, clădirile. Cunoști blocul din centru, vizavi de Hotel Royal, construit de marele Gociman, cu splendide cariatide... Ei, cariatidele acestea, din pricina sînilor, vor fi dărîmate zilele astea. Tovarășul Calcan, președintele comitetului provizoriu al sfatului popular, ne-a dat, foarte indignat, ordin să terminăm cu «porcăriile» astea..." "Nu i-a explicat nimeni?" "Ce să-i explice? "Să i se arate albume de orașe, clădiri antice, temple..." Matilda drept răspuns își dădu capul pe spate și rîse, semn că ori îl cunoștea bine pe acest Calcan și ar fi fost comic să încerce cineva să-i explice, ori chiar i se explicase și Calcan dăduse un răspuns într-adevăr comic. "Mie, continuă Matilda, mi-a dat Calcan acest ordin, nu știu de ce a cășunat pe mine, te pomenești că i-oi fi plăcut, m-am gîndit, și i-am spus că o operă de artă ețetera nu se dărîmă, e ceva frumos... Aiurea! Cum frumos, tovarășă, zice, dacă dumneata ai umbla cu curul gol pe stradă, asta ar fi ceva frumos?! (de unde am dedus că între sîni și ...rest el nu face nici o deosebire, ca și cînd nu din sîni ar fi supt laptele cu care l-a hrănit mă-sa cînd era în fașă). Executați ordinul, zice, și în trei zile să nu mai văd chestiile astea în plin centrul orașului." "Și le-ați dărîmat?" "Încă nu! Mai încercăm să intervenim, dar nu cred că vom reuși..."

Matilda făcea parte dintr-o comisie pentru arhitectură, se înscrisese în partid cu un an în urmă și i se dădeau tot felul de sarcini. Îi plăceau, ași putea spune chiar că o înveseleau, ca și cînd ar fi fost vorba de o comedie. Îmi povestea tot felul de lucruri de acest gen, în care eroii semănau cu acest Calcan. Nu știu de ce era ea veselă, fiindcă eu mă indignam. Auzisem îndată după naționalizare că niște comisii de inventariere a bunurilor moșierilor de prin conace socotiseră de pildă cărțile acestora drept ceva dăunător, din moment ce le găsiseră într-un conac moșieresc, le aruncaseră în curte și seara țărani făceau cu ele un foc pașnic, tăifăsuind la lumina lor fizică, în timp ce

strămoșii lor culturali le scriseseră pentru lumina lor spirituală. Desigur, imaginația mea mergea departe, exagera. Cine știe ce ediții de valoare pieriseră, poate chiar cărți foarte vechi, îmi spuneam, hirtii, documente de preț... Poate că nu, dar era exclus să-ți imaginezi că atâtea generații care trecuseră prin aceste conace să nu fi moștenit asemenea valori? Locul lor era în bibliotecile publice, nu să le arunci pe foc. Auzisem de însușiri de covoare, mobilier, tablouri, dar și de arestări în legătură cu aceste însușiri... Matilda, "analfabetă", cum îi spusese Petrică, ai fi zis că se distra povestind. "S-a dat ordin să vopsim zidurile orașului, continuă ea, zidurile vechii cetăți. Nu i-au plăcut tovarășului Calcan, a spus că sînt «urite», să le vopsim în roșu. Cred că s-au și apucat de treaba asta, exclamă ea în hohote. Așa că păstrează-ți bine cărțile, și te sfătuiesc să nu vorbești despre ele." Nu știa ce spune, n-avea să treacă mult și... dar mai bine să nu anticipez, fiindcă nu trăgeam atunci nici o concluzie din aceste semne, tocmai începusem să-l citesc pe Marx, pe Engels, pe Lenin și mai ales pe Stalin, a cărui figură mă fascina, citeam despre el alte cărți decît cele oficiale, decît *scurta lui biografie*, nesărată și plicticoasă, departe de adevărul vieții lui atît de spectaculoase și teribile, și deși nu mă distrau aceste semne ca pe Matilda, gîndeam că n-aveau nici o semnificație neobișnuită. Într-o revoluție se întîmplă multe, revoluția și le asuma, erau inevitabile, cînd pe scena istoriei apăreau masele... da, puteau călca în picioare cîteva cărți, se dărîma o cariatidă, ei și? Aveam să le retipărim acele ediții, ceva mai tirziu, desigur, și construi alte cariatide, cînd tipi așa de proaspeți și idiști ca de-alde Calcan vor fi înlăturați... Puțin pot totuși să anticipez. Nu numai Matilda rîdea și nu numai de Calcan, ci și de miniștri, cum era celebrul Zăroni, asupra căruia circulau un număr incredibil de anecdote, reînnoite aproape zilnic: revoluția părea să aibă am caracter pașnic; părea, dar curînd rîsul avea să le înghețe multora pe buze... .

Prin anii 53, adică la cinci ani după moartea lui Stalin, sau mai precis după ce Hrușciiov își dădu acordul ca trupele sovietice să se retragă de pe teritoriul nostru (detaliile acestui fapt senzațional cu importante, consecințe pentru noi nu se cunosc încă), Gheorghiu-Dej invită într-o zi la el un scriitor notoriu și stătu cu el de vorbă îndelung la o cafea, nu despre literatură, bineînțeles, în care nu se amesteca direct, ci despre politică și anume despre politica sa, politica începutului, adică tocmai a acestor ani, 48-52, a primelor planuri economice după naționalizare. Scriitorul povesti întîmplarea, cu amănunte care nu puteau fi născocite, extraordinară istorie, depășind cu mult talentul său care excela în pitorescul murdar, nu avea adică acces imaginativ spre astfel de sfere politice amețitoare ca s-o poată inventa, cu toate că pasiunea politică și însușirile de a o face le avea; era membru în Comitetul Central al Partidului și de mulți ani deputat în Marea Adunare Națională, dar nu mai mult, cu toate că aspira să conducă Ministerul Culturii.

"Mulți nu știu, mă, cît de greu ne-a fost nouă să punem țara asta pe picioare după război, își începuse Gheorghiu-Dej destăinuirea. Poporul a simțit-o, a strîns cureaua, a înțeles idealurile noastre, adică au înțeles muncitorii, intelectualii cinstiți, țărani mai puțin, și burghezia doborîită, cum era și firesc, n-a înțeles deloc, mai exact se bucura de dificultățile noastre. Dar eu nu te-am invitat la mine să-ți spun lozinci. Burghezia a fost destul de cuminte și dacă am fi fost mai puternici și dacă Stalin ar fi murit mai curînd, o colaborare mai largă și mai îndelungată cu cadrele burgheze specializate ne-ar fi scutit de unele excese care n-au folosit nimănui. Așteptăm un moment favorabil ca să dăm drumul din închisori tuturor condamnaților politici și să

nu mai băgăm pe nimeni în ele pentru ideile lui. Putem s-o facem, dă-o dracului, nu vrem ca în conștiința generațiilor tinere ideea de socialism să fie asociată cu aceea de dictatură. Vom fi condamnați de istorie dacă nu urmăm și practic, nu numai prin lozinci, ideile generoase ale socialismului și comunismului. Acest lucru îl putem gândi acum în liniște și cu calm, fără isteria de atunci a Anei Pauker, care ne întreba în plină ședință a Biroului politic cum se explică faptul că în conducerea partidului nostru n-am descoperit nici un dușman, nici un trădător. Bulgarii l-au descoperit și împușcat pe Traicio Kostov, ungurii pe Laszlo Rayk, cehii l-au spânzurat pe Rudolf Slansky și odată cu el pe nenumărați alții. Ana Pauker și Vasile Luca vroiau să mă descopere pe mine și tovarăși de-ai mei de închisoare și de luptă. Era primejdie mare. Să vezi, m-am hotărât atunci să mă duc la Stalin... M-am urcat în avion, am ajuns la Moscova și am fost cazat într-un hotel, fără protocol special și fără comunicate în presă. Acolo în hotel am stat nemișcat lângă telefon trei zile. Mi s-a spus că tovarășul Stalin mă va primi îndată ce o să aibă timpul necesar ca să mă primească, să am răbdare și să nu mă neliniștesc, fiindcă e foarte ocupat cu pregătirea plenarei CC. al P.C.U.S., care va avea loc curînd. Ce puteam să fac, mă? Asta e soarta unei țări învinse în război, în ciuda prieteniei pe care popoarele o doresc între ele. O doresc, dar conducătorii puternici, cînd simt că ești la cheremul lor, au grijă să nu te scutească să simți tocmai acest lucru. N-aveam voie să părăsesc odaia, să ies și eu să mă plimb; un șef de stat poate fi expus surprizelor, am așteptat și, în sfîrșit, în a patra zi sînt anunțat să mă pregătesc, tovarășul Stalin mă așteaptă. M-a primit singur în biroul lui din Kremlin și m-a întrebat cu un glas afectuos ca de frate mai mare: «Ce e, mă Gheorghe?» Adică ce s-a întîmplat, de ce ai venit? Așa ne spun ei nouă, pe numele cel mic, Gheorghe, Niculae, Vasile... «Tovarășe Stalin», i-am răspuns, și am început să-i spun tot pe șleau, fiindcă nu se putea face cu el diplomatie abilă, sînt sigur că agenții lui, dintre care unul e și acum adjunct la Interne și ne urmărește pe toți și raportează tot. Îi și raportase de conflictul dintre liderii partidului nostru pe de o parte, și grupul Anei Pauker, Vasile Luca și cei pe care se bazuiau în sînul CC. Dar n-am început cu acest conflict, dimpotrivă, l-am lăsat la urmă, ca pe un lucru nu prea important, deși era important... Am început cu chestiunea economică: țara n-are mijloace pentru o creștere economică, pentru subvenționarea primului nostru plan cincinal. N-avem bani. Muncitorii o duc greu, strîng cureaua, țăranii stăpînesc piața alimentară, urcă prețurile, în timp ce noi le vindem produse industriale ieftine, altfel am fi siliți să mărim salariile, să recurgem din ce în ce mai mult la fabrica de bani, fiindcă n-aveam nici unde să le mărim. Am și recurs și țăranii au și pus mîna pe ei; inflația, curmată acum doi ani, a reapărut... Numai un împrumut extern ne-ar putea ajuta. Asta ar fi prima noastră rugămintă, fiindcă la capitaliști nu putem recurge... A doua chestiune, politică. Am luat noi puterea politică, am naționalizat industriile, uzinele și fabricile, am pus directori noi, am alungat ultimii miniștri burghezi, l-am alungat pe rege, dar burghezia cu toate cadrele ei se uită la noi și ne pîndește, rîde de noi, lansează anecdote... Foștii ei miniștri, fostele cadre politice și militare, foștii demnitari intelectuali; foștii polițiști sînt în picioare și îi așteaptă pe americani. Au din ce trăi, din ce-au acumulat, tablouri de mare valoare, lucruri fine, covoare, argintării, bijuterii. Nu-i nimic, zic ei, vindem noi acum, dar o să facem altele, cînd o să revenim la putere. Americanii au bomba, rușii n-o au. La toamnă începe războiul, la toamnă, la primăvară, la vară, dracu să-i ia, agită chestia asta. În marea Uniune Sovietică toți aștia au

pierit în războiul civil odată cu Denikin, cu Vranghel, cu Kolceak. La noi doar cîțiva legionari fanatici s-au refugiat prin munți, cîțiva ofițeri căutați pentru crime de război, dar n-au pe nimeni în spate, sînt în curs de lichidare, nu aștia sînt problema, ci cei pașnici, care tot mai au influență asupra micii burghezii ezitante, asupra unei părți din țărănime. Ce să facem? Cum să procedăm, tovarășe Stalin?... Și a treia chestiune și ultima, problema devierii de dreapta, care a apărut în sînul conducerii partidului nostru. Aici Stalin s-a oprit din plimbarea lui domoală prin birou, și-a scos pipa din gură și m-a întrebat: <Cacaia deviația?> Ce deviere?! Nu părea mirat, dar știam că era mai mult decît mirat. Știam că la auzul cuvîntului deviere amintirea vechilor lui lupte contra deviaționiștilor din partid de dreapta sau de stînga și pe care îi zdrobise pe toți prin anii 26 și 30 îi împrăștiase sufletul lui împietrit și că acela care cîștiga în fața lui, cu asemenea problemă, cîștiga totul. Și i-am spus: Grupul Ana Pauker și Vasile Luca au deviat spre dreapta în chestiunea țărănească și în chestiunea finanțării primului nostru plan cincinal. Ei susțin că nu e momentul să începem colectivizarea agriculturii și nici industrializarea. Teză buharinistă sadea. Stalin s-a oprit iar și a clătinat din cap, parcă s-ar fi întristat: da, da, da da. Ana Pauker, da, da, da... Și a rămas mult timp pe gînduri. Pe urmă a ridicat o sprînceană, și-a pus pipa la loc și mi-a spus tot așa ca la început, ca unui frate: «Bine, Gheorghe, o să mă gîndesc la problemele voastre, întoarce-te la hotel și îți dau eu de veste cînd ne revedem...». M-am întors în odaia mea și am mai așteptat vreo trei zile. Mi-a trecut prin cap că s-ar putea foarte bine să nu-l mai văd niciodată pe Stalin și să nu mă întorc în țară decît ca să împărtășesc și eu, după un proces răsunător, soarta lui Kostov, a lui Rayk și a lui Slanski. M-am gîndit eu chiar de la plecare, dar asta e politica, mă, trebuie să riști cînd interesele maselor o cer... Nu știu ce a cîntărit la Stalin, în orice caz simpatia lui pentru moscoviții Ana Pauker și Vasile Luca se pare că n-a contat în fața devierii lor. În asta a stat, mă, înțelepciunea lui, știa să se orienteze rapid și să nu ezite să sesizeze ceea ce e nou într-o situație dată. M-a primit iar. Am înțeles că partida era clștigată. «Uite, Gheorghe, mi-a spus, ce-ți sugerez eu să faceți voi. Întîi: chestiunea cu țărani care urcă prețurile: fă o nouă reformă monetară și luați-le banii îndărăt. Schimbi banii la nivelul unui salariu puțin peste mediu, restul e zero, sau ceva simbolic, 1 ia 100 000. Și mai respiri, pînă te întărești. Bani să vă dau n-am nici eu. Doi: în chestiunea cadrelor burgheze care rîd de voi și lansează anecdote reușite (și aici Stalin avu un gest, își netezi rîzînd mustața, ca și cînd le-ar fi auzit și el acele anecdote, despre care eu nu-i spuseseam dacă sînt reușite sau nu și i-ar fi plăcut și lui), și mă luă de braț și mă duse în fața unei mese cu harta României în relief, executată special pentru această întîlnire. El luă în mînă un băț, îl puse pe undeva pe lîngă Cernavodă și apoi de-acolo făcu harști cu el pînă pe lîngă Constanța. Pe-aici, zise, faci-un canal care să lege Dunărea de Marea Neagră, și îi trimiți acolo să-l sape pe toți aștia care rîd de voi. Să lanseze de-acolo anecdote dacă or să mai aibă chef, și dai două lovituri deodată, fertilizezi Dobrogea, despre care mi s-a spus că suferă de lipsă de apă, și deschizi o cale spre mare și scapi și de acești inși glumeți... O să-ți dau și unele excavatoare și echipament electric, să ridici ici colo uzine electrice, și o să-ți dau ceva cadre de-ale noastre care au mai făcut canale. Trei: în chestiunea devierii: cunoști pericolele unei devieri. Lenin a fost împotriva lor, îmi spuse Stalin cu modestie, ca și cînd el ar fi fost ceva mai indulgent decît Lenin și nu făcuse bine că nu-i urmase învățătura: era în măsură să mă sfătuiască să nu fiu indulgent. Li-chidați, zise, printr-o discuție în Comitetul

Central și apoi în adunări de partid lărgite acest grup de deviaționiști." Ești mulțumit, Gheorghe?» «Sînt mulțumit, tovarășe Stalin.» După cum știi, mai spusese Gheorghiu-Dej adresîndu-se scriitorului, partidul a acționat unit în toate aceste trei chestiuni și a învins. Numai canalul după cîțiva ani a trebuit să-l abandonăm: mergea greu, costa scump și ar fi durat cine știe cît și devenise și impopular... Dar cîndva tot va trebui făcut... cînd ne va costa, datorită dezvoltării noastre, de cinci sau chiar zece ori mai ieftin... -Asta e, mă! Așa se face istoria. Voi, scriitorii, sînteți neinformați, de-aia cărțile voastre nu sînt bune, dar din păcate nici noi nu vă putem pune la dispoziție unele documente și materiale care v-ar inspira. Ce să facem? Nu putem! Istoria e încă prea crudă și lucrurile ar putea fi înțelese greșit. Dar într-o zi se vor deschide multe arhive și nu cred că ziua asta o să fie chiar așa de îndepărtată..." Astfel se încheiase acea destăinuire al cărei conținut mie mi s-a părut de îndată senzational. În orice caz, acoperea cu o viziune *de sus*, în linii foarte mari desigur, evenimentele din acei ani. Detaliile, ei da, detaliile, adică punerea în practică a marilor decizii implacabile, astea le-am trăit noi, dar despre ele mai tîrziu...

II

Lucrurile mele se topiră deci repede în dulapurile Matildei. Ne așezarăm la masă. Soția mea (căci ne căsătorisem cu trei zile înainte) continuă, în timp ce aceeași fată de-acum doi ani ne servea, subiectul Calcan, despre viața lui de familie, despre meseria umilă pe care o avusese înainte... Aici o întrerupsei: "în politică n-are importanță situația umilă de la care a pornit cineva, dimpotrivă, în revoluția proletară asta e un atu." Dar Matilda parcă nu auzi. Ea era prizoniera mediului ei concret, de-acolo, de la arhitectură, ideile generale cînd o ispiteau, starea ei de spirit devenea, ca la unii credincioși, habotnică, în discuțiile obișnuite, intratabilă; acum însă pentru ea și pentru colegii ei era pur și simplu caraghios ca un fost plăcintar să ajungă primar al orașului. "Știi unde ținea plăcintăria? Chiar în spatele facultății noastre, toți cumpăram de la el semințe prăjite și sărate de dovleac și mai ales dovleac turcesc la cuptor, n-ai mîncat"? "Nu!" "Atunci nu știi ce bun era! Și pe Matilda o pufni iar rîsul, pesemne îi era greu să asocieze în mintea ei figura plăcintarului de-atunci cu aceea a primarului actual. "Numai în țările înapoiate este de necon-ceput ca un fost vînzător de ziare sau fost miner să ajungă președinte al Statelor Unite, reluai eu. Acolo însă orice ocupație e nobilă, dacă prin ea ajungi să cîștigi bani." "Păi da, zise Matilda, cred că plăcintarul cîștiga destul de bine, fiindcă toți studenții cumpărau de la el semințe și felii de dovleac. Fetele lui erau mai bine îmbrăcate decît mine și aveau, așa, un tupeu, un nas pe sus și un dispreț chiar și pentru tatăl lor încît ai fi zis că îi reproșau că se născuseră într-o plăcintărie de dovleac... Nu ele serveau..." "Ei, tocmai, cred că un american le-ar fi gonit de-acasă..." "Nu zici, continuă Matilda fără să ia în seamă generalizările mele, că le ținea la liceu?! Muncea pentru ele ca un rob, să le facă cucoane, disperat că învățau prost..." "Chestie banală de nerozie paternă, mi-am continuat eu ideea, foarte frecventă în toate țările fără cultul muncii, unde boieria, adică aspirația către boierie, constă tocmai în asta: să nu muncești! Ce deosebire ar fi- atunci între un muncitor și un boier, dacă un boier ar munci și el? N-ar mai avea nici un haz! Noțiunea de reușită are alt sens la noi în Europa, unde avem o bogată tradiție feudală, decît la americani... reușită la

ei, a căror tradiție e de cuceritori ai unui vast pământ, înseamnă bani care sînt expresia unei activități productive, și nu a unei spoliери, cum cred unii munca, eficiența, investiția... În acest sens, plăcintarul, văzînd că fetele lui învățau prost, în loc să le trimită la muncă și să cîștige și banii să-i investească în altceva, să ajungă nu boier, ci bogat, și asta să nu însemne lux, trîndăveală și risipă, ci..." "Păi singur spui, mă întrerupse Matilda, că n-ar avea nici un haz dacă odată ajuns bogat ar continua să muncească..." "Nu asta spun, replicai deodată iritat, una e ce spune plăcintarul tău de dovleci și alta e *ce-ți spun eu ție* că ar trebui el să gîndească." "Cum o să gîndească el ce vrei tu!? rîse ea batjocoritor. Asta e gîndirea lui, și dacă el se simte bine așa, de ce să venim noi să-i impunem gîndirea noastră?" Tresării. Învățasem să surprind la ea clipa cînd o ispiteau ideile generale. Pericol, gîndii, atenție mare. Totuși izbucnii: "Îl bag în mă-sa pe acest Calcan cu dovlecii lui turcești și cu fetele lui cu tot, spusei totuși. Unde mă vezi tu pe mine că vin să-i impun gîndirea mea? Eu raționez, nu mă duc peste el să-l învăț ce trebuie să facă în viață. De altfel a ajuns primar, ce s-a ales de plăcintăria lui?" "O vreme a făcut ce-ai spus tu, adică și-a lărgit-o și a făcut și o cofetărie, dar cofetăria nu prea a mers, îi stăteau prăjiturile nevîndute pînă se rîncezeau, nu i le cumpăra nimeni, lumea vroia de la el dovleac copt, asta e! făcu Matilda agresivă și triumfătoare. Așa că ideile tale americane n-au dat roade, i-au venit și lui, dar a dat faliment."

Dădui și eu capul pe spate și izbucnii în hohote. Trăiam cu Matilda marea mea perioadă cînd aceste treceri aproape insesizabile de la un lucru de nimic la ceva grav mi se păreau nespuse de vesele și cînd cedam, o lăsam să triumfe. Obiectiv vorbind, ideile mele n-o atingeau nici cît un fulg, dar acum nu-i ajungea numai atît, nu știu ce dracu vroia. În cei doi ani cît durase divorțul, soluția mea fusese simplă: "Bine, Matilda, îi spuneam, ai dreptate (și îi dădeam efectiv dreptate în sinea mea chiar), acum tu trebuie să pleci..." Ne vedeam la mine și totdeauna seara și totdeauna spre sfîrșitul întîlnirii și pe nesimțite cuvintele o împingeau spre mine și se ciocneau cu ale mele scoțînd nu scînteii, ca acum, ci adesea fulgere, la a căror lumină vie ideile mele erau nu o dată anihilate, topite, reduse la neant: nu mai știam niciodată, atunci pe loc, ce să-i mai răspund, abandonam și ne despărțeam. Rămas singur, începeam să-mi amintesc, dar atunci mai puternică era amintirea îmbrățișărilor noastre, simțeam că nu merg, ci plutesc și uitam restul. "Hm! gîndii, acum nu pot să-i mai zic să plece, gata, sîntem soț și soție, ia s-o las să vedem ce vrea de fapt acum de la mine?"

"Bine, zic, ideile mele americane n-au dat roade, i-au venit și lui, ei și? Dar mai întîi cofetăria era în același local cu dovlecii?" "Bineînțeles!" zise Matilda parcă indignată. "Nu e așa de bineînțeles. Vadul lui comercial, dacă ne putem pronunța astfel, era pentru dovleac copt, cum ai spus, cofetăria trebuia s-o facă în altă parte, în alt vad, într-un local șic, curat și atrăgător, cu cele două fete îmbrăcate în alb ca serveoze, fără tupeu însă, fără nas pe sus, zîmbitoare și șarmante, cu o firmă afară pe care să fi scris eventual: *Cofetăria la cele două fete*..." "De ce, zise Matilda (și observai cum vorbea cu palmele strînse), idealul lui era să le facă intelectuale, o aspirație nobilă. Ce e greșit aici? Află că le-a și făcut, sînt amîndouă profesoare de liceu, cum ai fost și tu..." "Asta nu înseamnă că sînt și intelectuale, continui cu să rîd. O meserie ca oricare alta și care n-o să le facă niciodată bogate." "Nici pe tine n-o să te facă, așa că nu vād deosebirea, cu toate că ești profesor universitar. Tot o meserie ca oricare alta." Tot o meserie ca oricare alta?! Tresării din nou și rămăsei tăcut. De la dovlecii turcești ai lui Calcan Matilda ajunsese la mine. Așadar nu dădea doi

bani pe idealul meu de a mă afirma ca filozof, cum nu dăduse nici pe activitatea poetică a lui Petrică. Între mine și fetele lui Calcan nu era nici o deosebire. Dar eu știam că pentru o femeie aspirațiile unui bărbat sînt literă moartă atît timp cît nu devin un fapt social cert. Petrică publicase el un volum de poezii, dar tot Petrică rămăsese, nu veniseră nici gloria, nici considerația, schimbarea pe scara ierarhiei sociale. Totuși mă atinse un vag sentiment de tristețe. Dorisem, adică implicasem dragostea mea pentru ea în aspirațiile mele intelectuale intime. Prețuirea celor pe care îi iubim e un sprijin, chiar dacă această prețuire nu măsoară exacta noastră valoare. Bineînțeles că nu doream prețuirea unei proaste, care nu înțelege nimic, în timp ce se laudă cu tine peste tot, în mod ridicol, cum se întîmplă cu unele soții. Matilda însă nu era o proastă, avea gîndirea vie, chiar dacă incertă în manifestări, cu urcușuri și coborișuri spectaculoase, de la prostie la intuiții și adîncimi care te uluiau. Mă adîncii în reflecție și hotării ca niciodată să nu-i dau Matildei să citească ceea ce aveam să scriu, sau să abordez vreodată în vreo discuție cu ea acest subiect. A fost o hotărîre cu grave consecințe, pe care însă nu le întrezăream în acele clipe. Matilda se uita la mine cu privirea intensă, fără să clipească. O evitai liniștit. Îmi trăiam dezamăgirea fără să-mi treacă prin minte s-o exprim, dar nici să-i port soției mele pică și în cele din urmă îmi revenii, îi zîmbii și o întrebai mirat: "Ei, ce e?". Palma ei dreaptă rămăsese cu șervetul în mînă, pe care îl strîngea. Își aminti brusc de acest șervet, îl aruncă, se ridică de la masă fără să-mi răspundă și dispăru în bucătărie. Cunoșteam aceste îndîrjiri mute: nu-mi erau adresate. În cei doi ani le pusesem pe seama exasperării la care ne supusese Petrică. Avocatul său, ales de domnul Nicolau, reușea să obțină termene, atît de îndepărtate încît nu mă miram cînd la întîlniri Matilda pur și simplu tăcea ore întregi fie nu vroia să stăm nici acasă la ea, nici la mine. Ne plimbam, eu încercam s-o consolez spunîndu-i că avem viața înainte, că iubirea noastră o trăiam de pe acum și că nu trebuia să ne sinchisim de Petrică, că el crede că această iubire o să se termine și ea se va întoarce atunci la el: mi-o spusese el însuși cînd într-o zi avusesem împreună o discuție. După acea excursie pe dealuri nu ne mai vorbeam; el se mutase de la Matilda la cîteva luni după ce ea intentase divorțul. Cînd auzisem că el declarase în fața instanței că n-are soție de lăsat, îl abordasem și, foarte liniștit, zîmbitor el îmi dezvăluise fără ocol strategia sa: cînd se va convinge că într-adevăr o iubesc pe Matilda (căci aceasta era teza lui, că eu n-o iubeam, că sînt un cinic care, cel puțin la această vîrstă, nu știam ce înseamnă să iubești o femeie), atunci își va da acordul, și divorțul se va pronunța imediat... "E ridicol, îi spuneam Matildei, îndîrjită și tăcută, n-o să mă apuc eu acum să-i fac lui o demonstrație că te iubesc, ca el să-și dea acordul." "E dreptul lui", îmi spuse ea pe neașteptate și zadarnic încercai timp de cîteva săptămîni să aflu, adică să-mi explice ce vroia să spună cu asta. Tăcea, apoi se scula de pe banca din parc unde ne așezam și o lua înainte fără să-mi spună unde se duce; mă lămuram curînd: spre mine, spre casa mea o lua. Intram, privirea ei se albea ca în acea primă seară cînd o găsisem plimbîndu-se pierdută prin fața porții mele, și scena de atunci se repeta, cu o violență sporită... Dar iată că într-o zi aflarăm ceva care ne uimi: Petrică își găsise și el o altă femeie, îl văzui eu însumi cu ea plimbîndu-se pe bulevardul cel mare, mă oprii, el mă prezentă încîntat cu măsură, fiindcă femeia era într-adevăr frumoasă, și nu se sfia să-și arate printr-o gravitate supusă și orgolioasă dragostea ei pentru el, și în sfîrșit îl auzii că îmi spune: "Chestia aia se va aranja rapid". Nici pomeneală că s-ar fi convins că eu o iubeam pe Matilda, vrusea doar să se aranjeze el însuși. Matilda nu se bucură

cînd îi povestii, firește, nici nu se înfurie, avu doar un surîs înghețat și sarcastic: "Știam, zise ea, că asta aștepta". Dar nu zise că bine că găsisese ceea ce căuta, ca și cînd n-ar fi avut nici acum încredere în el, după ce își bătuse joc de noi atîta vreme. Nu se destindea. Probabil că asta va veni treptat, gîndisem (și gîndeam și acum), după ce eu mă voi muta la ea și vom începe să trăim, zilnic, împreună, această încordare neștiută poate nici de ea însăși va ceda și încetul cu încetul va reveni la Matilda din acea clipă cînd mă îndrăgostisem eu de ea: cînd fusesem prima oară invitat de ea și întîrziase și apăruse la ușa apartamentului... venea agale, trecătoarea pe care crezusem că n-o s-o mai văd niciodată... ca și cînd ar fi venit de la un mare bairam unde se simțise minunat... se întorcea acasă plină de generozitate pentru toți și pentru orice, dispusă să ierte pe oricine, copleșită ea însăși de clipa de fericire intensă care îi atinsese sufletul. Se uitase la mine cu această bogăție de expresie pe chipul ei a cărui frumusețe mă orbea și-mi spusese: "Dumneata trebuie să fii domnul Petrini! Buna ziua!" Da, eu eram domnul Petrini și ea era acum soția mea... Nu încă, eu o vroiam pe trecătoarea...

Mă sculai de la masă, scosei din rafturi Baudelaire și mă infundai într-un fotoliu din imensul hol. Matilda se întoarse cu fata care ținea în brațe o tavă cu prăjituri și cafele, și mă invita, spunînd că sînt plăcinte cu prune, specialitatea ei, fragede și pufoase. Privirea Matildei se înseninase, chipul i se spălase de îndîrjirea anterioară. Pusei volumul pe măsută și într-adevăr, gustînd din plăcintă, o și înfulecai, atît era de bună. Fata se întoarse cu o nouă tavă cu două cupe de cristal și cu o sticlă de șampanie. Matilda îi spuse să-și ia și ea un pahar, dar fata refuză: "Asta dă la mine amețală, nu-mi trebe!" "Da vinarsul nu te amețește?" zise Matilda. "Nu, doamnă!" "Atunci adu-ți un pahar de vinars!"

Destupai sticla. Ana, căci așa o chema pe fată, ne ură să fim fericiți, ridicarăm cupele și băurăm. Ana își bău vinarsul dintr-o înghițitură și se retrase, în timp ce Matilda îi spunea să lase acum totul așa cum e, să plece și ea în oraș, și miine dimineață să se întoarcă să spele vasele; îmi amintii că după masă îmi plăcea să fumez, mă cautai în buzunar, îi oferii și Matildei, aprinsei și mă lasai amețit în fotoliu. "La ce te gîndeai adineauri? zise Matilda cu o veselie care îi sticlea în priviri. Poți să-mi spui și mie?" "Mă gîndeam la tine și mi-am adus aminte de o poezie din Baudelaire!" Și îi arătai volumul. "No, no, no! zise ea, nu adineaurea asta, adineaurea dinaintea!" Știam la care adineaure se gîndea, dar ridicai dintr-un umăr mirat: "Cînd?", zisei. "Cînd ai rămas așa, pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este!" Și rîse în cascade și nu mai insistă, dar parcă aceste cascade spuneau: Știu la ce te gîndeai, luai o hotărîre, dar n-o să-ți meargă cu hotărîri de unul singur, aici nu mai merge cu astfel de replieri în noi înșine, o să aflu eu, n-ai nici o grijă, adică nu-ți face iluzii zadarnice, o să fim fericiți sau nefericiți împreună, înțelegi, *împreună*, domnul meu... "Mai toarnă-mi, te rog..." Sugestia acestui *împreună* făcu să crească în mine dorința ca un val înverzit și învinețit de sarea mileniilor, nu-i mai turnai, mă pomenii la picioarele ei sărutîndu-i genunchii cu patimă... "Ce hotărîre, care hotărîre", murmuram, iar ea, cu miinile în părul meu, mă mîngîia și îmi șoptea, pierdută, numele, ca o chemare de demult, o melancolie, o spaimă fericită, un fior terifiant... "Să nu-mi ascunzi nimic, iubitul meu, îmi spunea, să nu fugi de mine, să nu-mi eviți privirea, să nu mă întrebi ei, ce e? ca și cînd n-ai ști ce e, ca și cînd mi-ai fi străin, departe de mine, scrutîndu-mă cu ochi nemiloși... Căci eu voi fi pierdută dacă nu mă iubești, dacă nu-mi dăruiești tot ce ai mai bun, dacă mă vei sili să nu-ți mai pot dărui tot ce am

mai curat, mai pur, din sufletul meu..."

Era întâia oară cînd îmi făcea o astfel de declarație. Spuneam da, da, da, printre șoaptele, printre suspinele ei, care nu încetau, mă copleșeau. Și, ce era mai bizar, îmi alungau dorința în care se vărsa toată iubirea mea și începeam să gîndesc că ar trebui să tacă, să-și dea seama că dezgolirea sufletelor poate deveni dureroasă, contopirea lor ne poate face să țipăm și firul vieții să se desfacă vertiginos de pe ghem ca în acel coșmar al unui copil care în cîteva clipe a devenit moșneag cu barbă. Dar ea nu tăcea, mîngîierile ei nu se opreau. Că eu știu? Că eu am înțeles? Că de-atunci, o, de-atunci cînd ne aflam în bibliotecă și eu o priveam cu dușmănie și-a dat seama că e pierdută, că o iubeam cum n-o iubise nimeni pînă atunci și că... Da, da, da, răspundeam din ce în ce mai furios și că atunci, o, da, atunci, dacă am fi fost singuri, relua ea. I-auzi, gîndii uluit, ce-i trecea, prin cap în acele clipe, și nu-i mai ascultai șoaptele, trăsei exasperat de ce-avea pe ea și o violai acolo în fotoliu, căci se împotriva ca o leoaică, realmente, și fu un viol nesfîrșit înșurubat și crîncen care o domoli în cele din urmă, șoaptele aprinse încetară, închise ochii și doar un murmur fără cuvinte, ca un cîntec de fetiță abandonată în pădure, înspăimîntată, dar inocentă, i se mai auzea parcă direct din adîncul ființei... Apoi înțelesei, adică mi se confirmă ceea ce ca nu intuise că i se poate întîmpla: pentru întâia oară de cînd o cunoșteam avea parcă forțele sufletești istovite. Îmi spuse că îi era somn, o luai în brațe, o dusei în dormitor, o dezbrăcai, mă dezbrăcai eu însumi și adormi în brațele mele. Îi ridicai apoi capul, i-l pusei pe pernă și revenii în hol. Nu uitasem de dorința mea de a reciti acea poezie din Baudelaire. Alături de trupul ei care ardea, o recitii de cîteva ori... în privirea ei, cer livid din care se naște uraganul, *la doaceur qui fascine, et le plaisir qui iue*.

*Un ũclair... puis la nuit! - Fugitive beautũ
Dont le regard m'a fait soudainement renaître,
Ne te verrai-je plus que dans l'ũternitũ?
Anlleur bien loin d'ici l trop tard! jamais peut-ũtre!
Car j'ignore ouũ tu jais tu ne sais ouũ je vais,
O toi que j'eusse aimũe, o toi qui le savais!*

Dar nu, n-aveam, s-o văd doar în eternitate, trecătoarea mea era aici, nu cine știe unde, nu departe, nu prea tîrziu, nu niciodată! Căci dacă chiar împreună nu știam unde mergem, nu regretul sfișietor (dacă ai fi trecut pentru totdeauna pe lîngă mine și nu te-ași fi putut iubi, o tu, care știa) îmi chinuie acum sufletul, ci marea bucurie curge prin el, triumfătoare și liniștită.

III

A doua zi ne-am sculat mai devreme, să mergem la manifestație. Pe atunci 7 Noiembrie se sărbătorea cu aceeași amploare ca 23 August. Vrusesem să nu mă duc, dar Matilda mă sfătui să nu fac o asemenea imprudență. "Nu văd ce imprudență ar fi", i-am răspuns. "Cum, s-a mirat ea, nu știi?" "Nu!" "Te notează." "Și ce dacă mă notează? Dar mai întii cine mă notează?" "Cum cine? N-aveți acolo o organizație de partid? Sau nici asta nu știi?" "Ba avem, dar nu-l văd eu pe caloriferistul facultății (fiindcă el e secretarul celei de partid) că o să îndrăznească să noteze pe cineva." "Ai să vezi că o să îndrăznească!" "Bun, și ce e cu asta?" Matilda se gîndi, apoi îmi spuse: "*Nu e bine!*". Subliniasse zadarnic

cuvintele. Nu era bine în ce sens? Ce mi se putea face? "Profesori în vîrstă, unii dintre ei somități în medicină, în filologie, în matematici să fie *notați* că nu se vor duce?!" mă mirai eu. "Se vor duce, zise Matilda, și dacă nu te vei duce, vei fi singurul absent și *nu e bine*", repetă ea aceste cuvinte care nu-mi sugerau deloc ce n-ar putea fi bine, dar care ascundeau în ele o amenințare cu atît mai neliniștitoare, cu cît nu preciza nimic: în primul rînd nu era bine așa în general, și cine nu va ține seama de acest general va avea necazuri așa în particular. "Ce fel de necazuri, spusei eu Matildei, ași putea avea?" "Asta ai să vezi tu singur mai tîrziu, dar nu prea tîrziu, în timp ce toți ceilalți vor fi la adăpost de ele și nimeni nu-ți va lua apărarea", răspunse ea. N-avea dreptate. Nu exista la noi în universitate o astfel de atmosferă de amenințări care să știrbească în vreun fel libertatea cuiva. Era adevărat că nu puțini aderaseră, în frunte cu rectorul, dar rectorul, un biolog vestit, fusese totdeauna un om de stînga, ca și Parhon, la București, marele endocrinolog, fără să ajungă însă demnitar ca acela, se spunea că ar fi refuzat.

Totuși, din curiozitate, hotărîi să mă duc, mai ales că nu mă dusesem niciodată, mă uitasem odată la manifestanți de pe trotuar și starea mea de spirit fusese contradictorie, întîi, în primele minute strigătele lor, trăiască Stalin, trăiască tovarășa Ana ețetera, nu-mi plăcuseră deloc, nu pentru că aveam ceva contra lui Stalin și a altora, ci pentru că nu înțelegeam cui erau adresate aceste strigăte. Nu erau de față nici Stalin, nici Ana Pauker, nici Vasile Luca, nici Gheorghiu-Dej. Atunci ce rost aveau? Și acele pancarte? Dacă toți acești lideri ar fi fost în opoziție, sensul ar fi fost clar: îi aclamau să audă masele și să-i ajute să ia puterea, cum se întîmplase îndată după război. Dar ei aveau acum puterea! Ce mai era de obținut? Și apoi masele erau chiar ele care aclamau, cine să le mai audă dacă toți erau în stradă, încolonați? Să se audă tot ei, pe ei înșiși?! Da, se putea, așa cum se întîmplă să cîntăm în singurătate, exprimînd o stare de spirit de preaplin sufletesc, de suferință, de aspirație spre ceva, de dor... Desigur! Mă uitam la chipurile lor, să descifrez ce fel de sentimente îi stăpîneau. Întîi că nu strigau toți, dar aceștia erau mai puțini, apoi erau unii care strigau prea tare, însă cu expresii impersonale, mecanice, asemeni difuzoarelor: lăsau să se audă ceea ce strigă prin ele, amplificau vocea celui invizibil, dar ele erau simple pîlnii metalice de rezonanță, apoi erau unii stupizi, care după ce strigau arătau o figură timpă de veselie, al cărei mobil numai ci îl știau, rîdeau, făceau o pauză, apoi iar aclamau... Am început însă treptat să văd și alte chipuri, figuri mai umile, ale căror trăsături se transfigurau exprimînd o credință adevărată, o convingere, o mîndrie, proaspătă, spontană... Da, parcă spuneau, am venit la putere noi cei cărora trecutul nu ne-a adus decît suferință și mizerie... jos cu acest trecut, jos cu mizeria, cu umilințele și cu cei care ni le aduceau distilînd din ele numai pentru ei și-ai lor mierea și luxul în care trăiau. Am început să urmăresc doar aceste figuri, prins de șoc, căci chiar numai vederea maselor, fără a face parte din rîndurile lor, începe, dacă te uiți mai mult la ele, să miște ceva adînc în tine, să-ți nască o emoție fără nume, o solidaritate neștiută pînă atunci de tine cu ceilalți, o adeziune fundamentală la mișcarea, trezirea la conștiința de sine a tuturor oamenilor. Și începusem să simt chiar atunci, pe loc, că aceste chipuri simple care semănau cu al tatălui meu și mai ales cu al mamei mele însemnau totul, ei erau ceea ce avea pămîntul mai stabil, ei nu dispăruseră niciodată, în timp ce regi și oligarhii pieriseră, ei aveau ciolanele tari, mîini puternice și eterna speranță în inimi; le-o citeam acum în priviri, strălucind pe chipuri deloc atinse de fanatism abstract, cum erau ale celor care strigau prea

tare, sau de stupiditate, cum erau ale celor care aveau expresii complice, prefăcute, vrînd să spună, nu se știe cui, că strigă ei, dar nu cred o iotă din toate astea și ca dovadă (nu se știe cui vroiau ei să aducă dovezi) rînjeau ambiguu, căci nici să ridă din plin, total, nu îndrăzneau. Ici, colo se vedeau tăcuți, gravi, atenți, oamenii de ordine: ei nu strigau și nu aclamau, sarcina lor era ca totul să decurgă bine, totul să fie în regulă, manifestanții să fie disciplinați, să țină bine pancartele, manifestația să-și atingă scopul, coloanele să ajungă în fața tribunelor, să fluture mîinile, batistele, unii să-și arate chiar copiii mici, pe care, drept orice steag, îi purtau pe grumaji și care fluturau și ei din minutele lor. "Important e că oamenii simpli au lepădat de pe umeri umilința, restul, am gîndit, adică realizarea unei lumi fără această umilință rușinoasă care a alungat din multe cămine fericirea simplă la care are dreptul orice om pe pămînt, urmează să se înfăptuiască: depinde de ei să nu accepte o altă formă de suferință și umilire." Și m-am îndepărtat cu acel sentiment de solidaritate viu trezit în conștiința mea și care avea să tresară des, uneori cu entuziasm, alteori ca o cutremurare în adîncurile ființei mele, o imensă durere, în anii care aveau să vină. De uitat însă nu l-am uitat nici acum chiar, în celula mea în care scriu această pagină încercînd să alung moartea care mă așteaptă...

Îmi spuneam atunci că știu ce este o manifestație de mase, nu simțeam nevoia să mă incolonez și eu. Totuși, am hotărît, odată tot trebuie să fiu și eu printre ei, nu pentru că *n-ar fi fost bine* să nu mă duc, cum îmi spusese Matilda (în acest sens nu-mi păsa și nici nu credeam în amenințări), ci pentru că una e să privești mișcarea stînd pe loc și alta poate fi să faci parte chiar din mișcare.

Cu gîndul deci la caracterul relativ al ideilor pe care ne-o putem face despre ceva, urmînd poziția în care ne aflăm, o luai spre locul de întîlnire unde ni se spusese să ne adunăm noi, cei din învățămînt. Nu vedeam mișcarea din jur coloane de manifestanți care și începuseră să se deplaseze, cînd mă pomenii strigat: "Dom'profesor, dom'profesor, unde mergeți?" Nu eram profesor, ci doar asistent, dar așa ni se spunea la toți la facultate de către personalul administrativ. Mai tîrziu și chelnerii în restaurante, cînd aveau clienți al căror grad în învățămînt nu-l cunoșteau, dar bănuiau că aveau de-a face cu intelectuali, spuneau tot așa. Pînă și Matilda se lăuda cu mine rudelor ei în același fel: Victor e profesor universitar!

Era caloriferistul facultății, secretarul celulei de partid, care mă strigase: "Poftiți, dom'profesor", zise el arătîndu-mi rîndurile, care deocamdată erau în așteptare, și unde recunoscui într-adevăr, așa cum îmi spusese Matilda, aproape pe toți universitarii noștri, amestecați cu personalul administrativ. Nu era așa că dacă nu veneam ași fi fost singurul care ar fi lipsit. "Petrini, ridică mîna un coleg care ținea capătul unei pancarte, haide, dragă, nu vezi că nu putem porni din pricina ta?"

Regătenii spun despre noi, ardelenii, că n-avem humor. N-avem humorul lor, îl avem pe-al nostru, care, e adevărat, e o combinație între humorul pur, dacă există așa ceva, și lipsa de humor sau humorul involuntar care dă naștere unui humor specific, cînd se rîde atît de persoana care vorbește cît și de ceea ce spune această persoană. Regățeanul nu poate fi prins în acest sens, în flagrant delict, să rîzi adică și de el. Persoana considerată la noi de un humor irezistibil are tresăriri cînd își dă seama că ea însăși e subiect de comedie, dar nu știe cum se petrece fenomenul, se irită și devine caustică, această causticitate sporind însă, și nu diminuînd hohotele celorlalți. De aceea,

în mod curios humoristul nostru, adică acest tip de humorist, căci se disting și altele, spre deosebire de un bucureștean, e plin de ranchiună, foarte obraznic, deșucheat și plin de sine, mai ales dacă a băut un pahar; în acele clipe întreaga lui persoană cere palme și picioare în..., care adesea i se și dau, palme și picioare pe care el e departe de a le primi ca pe un omagiu, în timp ce bucureșteanul arată o figură blazată și te trimite cu un dispreț suveran la origine, fără să-ți poarte pică. Nu sînt absolut sigur de aceste caracterizări, dar astfel îmi părea colegul meu care ținea un capăt al pancartei și care mă chemase lângă el. Apărînd în trăsături îngroșate, fusese totuși primul pe care îl cunoscusem mai bine și mai îndeaproape, fiindcă îmi plăcea de el, semăna cu bietul Puloș, fără inocența acestuia, mă distra, mergeam adesea cu el la o berărie. Dacă și-ar fi scos pantalonii și și-ar fi pus cioareci, ar fi semănat cu un țăran. Chiar și era, ajunsese asistent la universitate nu știu prin ce mister, fiindcă un student bun știa mai multă carte decît el. Cu toate acestea, nimeni nu-l luase la ochi, iar studenții îl simpatizau, nu numai pentru humorul lui țărănesc, ci și pentru că auziseră că era băiat de viață, la un pahar de pildă, pe lângă alte năzdrăvăanii, cînta cu cuțitul în dinți, un truc de pe-acolo de la el din sat. Nu-mi aminteam să-l fi auzit luînd parte la vreo discuție despre literatură, care totuși era obiectul pe care îl preda studenților. Insist asupra lui fiindcă în acea zi avea să-și dezvăluie o latură nebănuită, care avea să-l pună într-o situație neașteptată și foarte turbure. Nu spun tragică, deoarece tragicul, în acei ani, își pierduse încetul cu încetul sensul obișnuit și căpătase un altul... Se va vedea mai încolo, voi încerca adică să sugerez acest nou înțeles sau această nouă atitudine a noastră față de tragic. Revoluția e și o purificare morală și cel lovit de ea... dar mai bine să arăt asta treptat...

Era de-ajuns numai să-l vezi pe Cubleş (căci așa îl chema) și să simți aproape fără să vrei că în general gravele probleme... hm! nu sînt atît de grave și că existența putea fi abordată și sub alt unghi. Care? Ce fel de unghi? Ți-l sugera întîi înfățișarea sa. Părul abundent, negru, îi creștea aproape de lângă sprîncene, privirea vicleană, dar limpede, nu lipsită de o anume fermitate (care repede, prompt, putea deveni insolentă), era tot ce avea frumos acest chip rotund, ai fi zis buhăit, cu pomeți roșii, cu o mustață groasă care masca o gură hilară, gata să se întindă în rînjit (căci de rîs cu gura mare nu rîdea aproape niciodată)... Vorbirea îi era mieroasă, exclamația și accentul puternic dialectal, și în loc de virgulă frazele sale erau punctate de un *ie*, care era cînd persiflator, cînd trădînd un cinism care reducea totul la universul său și te făcea, în conversația cu el, ori să-i întorci spatele definitiv, ori să renunți, pentru o clipă, la universul tău, spre a te distra, dacă nu te costa prea scump această distracție, căci nu știai sigur dacă, cine știe din ce pricină și cu toate că te arătai prietenos cu el, nu va deveni mușcător și nu-ți va insinua o măgărie sau chiar ți-o va formula direct, cu o brutalitate deșănțată de golan sătesc. Acceptai însă să plătești, distracția era mare. Ceea ce avem în noi murdar și abject, te pomeneai că se trezește și își cere drepturile și îți spuneai că decît să riști ca acest gust pentru ceea ce e urît și josnic să se manifeste în tine însuți fără să vrei și cînd te așteptai mai puțin, mai bine să iei parte la un spectacol produs de un altul, plătești prețul, contempli scîrbit, după ce ai rîs, josnicia umană și te simți eliberat pentru multă vreme ca după o spovedanie. "No, Petrini, continuă el, pune mîna și ține pancarta, de 23 August ai lipsit... Vremea boierilor s-a dus, nu face pe boierul... Filozoful trebuie să-și verifice sistemul cu practica, *praxismul*", adăugă el rînjind și încercă să-mi vîre în mîini bățul. "Nu, zic, și s-a încredințat, du-ți sarcina la bun sfîrșit. Dacă ai să cazi în nas de

atîta efort, preiau eu..." "Mergem pe urmă la o bere?" îmi șopti. "Mergem! Dar să nu mai inviți, ca data trecută, cine știe ce tipesă... îți dau cu halba în cap și te las cu ea să-i cazi în genunchi extaziat." Era căsătorit și avea și copii, și era un bun tată de familie, asta nu-l împiedica, firește, să aibă tot felul de aventuri deșucheate... Data trecută crezusem că o să rup cu el. Îl găsisem la masă cu o fată a cărei înfățișare (era drăguță!) îți spunea una, iar vocabularul alta. Era o legătură, după cîte mi-am dat seama, îi făcea reproșuri ea lui și el le înghițea tăcut, învins, încercînd zadarnic să plaseze din cînd în cînd cîte-un cuvînt. Individida trona... "Nu ți-e rușine așa un pic?! îi spunea. Nu ți-e rușine așa un pic?... Da' nu ți-e rușine? Nu ți-e rușine? Ce? Eu sînt minoră? O să vedeți voi!... Că eu o să mă întorc cu toate acele... Mi se filfiie... Cum îți permiți? Da' ce-am ajuns eu?... Sînt liberă și fac ce vreau! Și maică-mea va deschide singură discuția asta! (deci juca tare, o avea pe maică-sa drept scut!) Pleacă! Și-o să vezi ce-o să iasă! Futu-te'n cur! Lașule!... De-aici înainte mușc în carne vie!... în carne vie!... Să stai în banca ta! Să nu mă dădăcești pe mine! Sînt liberă și fac ce vreau! Inclusiv! Hai sictir!..." Mi-am întins picioarele pe sub masă să-mi fac loc să-mi rîdă și pantofii și am izbucnit într-un hohot mare. Nu rîdeam atît de ea, cît de figura redusă la tăcere, obidită, a lui Cubleş. Își găsisese nașul. Era vocabularul lui, dar fără humor (individei nu-i ardea de glumă!), și îl ataca cu o violență șoptită și feroce. El se uită la mine cu privirea ochilor lui negri, care erau tot ceea ce avea mai frumos chipul lui grotesc și îmi spuse: "Ie! Rîzi, ai?... Ai venit la masa mea să rîzi! Rîzi ca un ratat! În curînd or să te dea afară de la universitate și or să te trimită învățător la curatul calului, să ții blidul sălăjanului. Te rog să pleci, nu merită să stai la masă cu o domnișoară ca ea!..." Credeam că glumește, dar el își ieșise cu adevărat din pepeni. Mai întîi că nu era *masa lui*, ne dădusem întîlnire, și acum se grozăvea ca *un* măgar, să-l admire, dacă se mai putea, tipesa de care se pare că era îndrăgostit. Mă uitai la ea, avea o expresie complet străină și cînd tăcea parcă era ceva de capul ei, nu era chiar atît de hîdă cum mi se păruse auzind-o vorbind. Avea o anume demnitate în care fusese jignită. "Ce te uiți? continuase el. Cere-i scuze! Ie! Scuze, dacă nu, cară-te!" "Ascultă, mă paiată, i-am șoptit, eu cu tine n-o să mai vorbesc. Numai a universitar nu arăți și de fapt nici nu ești, nici de învățător nu ești bun! Țăranii au bun-simț, nici țăran nu ești, dar satul are și el mahalaua lui, trăiască mahalaua, golănia... întoarce-te în mahalaua de unde ai venit, găinarule..." Și m-am ridicat și am plecat. Îmi părea rău, ași fi vrut să mai stau, nu trebuia să rîd, spectacolul pe care îl dădea tipesa era rar, merita să mă stăpînesc și să iau parte la el pînă la capăt... Ne împăcarăm însă chiar a doua zi, cînd ne întîlnisem pe culoare ridicase brațele în sus de entuziasm și exclamase cu regret sincer: "Petrini, scuză-mă, dar umblu ca un nebun după fata aia s-o reglez, și ea, auzi (și aici Cubleş se luă cu mîinile de cap și scoase un fel de muget de furie), cică să divorțez de nevastă-mea și să mă însor cu ea!..." Și o înjură de dumnezei și se drăcui pe sine de timpit ce era... Bineînțeles că îl iertai.

Coloanele se puseră în mișcare. Ne mișcarăm și noi, dar după o sută de pași ne oprirăm. Trecură, venind de pe o stradă laterală, alte coloane, care aveau prioritate: erau textiliști, cei de la uzina de tractoare reconstruită în locul celei de montat avioane și unde lucra acum tatăl meu, după o scurtă perioadă de readaptare, cei care construiau vagoane și cisterne, cei de la utilajul petrolier... "Pînă la urmă, zic, ce-ai făcut cu tipesa aia?" "N-am făcut nimic, zise, rîzînd de el însuși furios, să vedem după masă."

În sfîrșit, drumul se eliberă și urmarăm în pas mai viu pe cei din față, de

unde se auzeau strigîndu-se lozinci... "Petrini, zise Cubleş la un moment dat, de ce i-or fi pus pe unguri înaintea noastră?" Dădui din umeri. Îi văzusem și eu, venind, pe universitarii unguri, cu pancarte pe care se putea citi în ungurește, desigur, numele universității lor și lozinci, *Eljen a Roman Muncas Part... Eljen nu știu ce*. Așa era, fuseseră plasați înaintea noastră... "Ce importanță are, zic, nu e cazul să-ți manifesti șovinismul pentru atîta lucru!¹⁴ "Eu șovin?" protestă el. "Întreaga ta înfățișare e a unui șovin. Dar nu numai înfățișarea, mai am un argument, continuai eu văzînd că se enerva.

Cînd te duci la un chioșc să-ți cumperi țigări și vînzătoarea e unguroaică vorbești cu ea ungurește." "O singură dată s-a întîmplat, fiindcă unguroaica era drăguță." "Da' de unde, în chestia asta eu am o părere formată. Există un anume tip de intelectual ardelean care știe ungurește. De ce? Ei, de ce! Așa! Nu strică! Cine știe?" Mă așteptam să se holbeze la mine și să-mi spună ceva plastic, țărănesc, dar observai că nu mă asculta. Se uita înainte foarte concentrat, parcă la pîndă. "Petrini, îmi spuse, ține tu, te rog, pancarta asta. Mă întorc imediat."

Și dispăru, o luă înainte. Se întoarse curînd și îmi spuse foarte agitat: "Da, așa este,ăștia strigă lozinci contra noastră." "Cum contra..." dar nu avui timp să mă mir, deodată Cubleş răcni: "Trăiască Ardealul întors la patria mamă". Apoi iar răcni de cîteva ori repetînd... În clipele acelea Cubleş nu mi se mai păru ca are înfățișarea lui obișnuită, a unui juisor cinic și egoist, incapabil de a gîndi și la altă cauză decît a propriei sale persoane. Și mă pomenii gîndind: "Da, foarte bine, de ce să nu trăiască Ardealul nostru întors la patria mamă? Era firesc, destul suferiseră rombnii ardeleni, populație de două ori mai mare decît minoritatea maghiară, atîtea secole, sub jugul feudalilor maghiari. Aici era leagănul rombnismului, aici înfloriseră statul dac și dacii, strămoșii noștri, care puseseră de-atîtea ori în pericol imperiul roman. Din ei, din daci și romani, ne trăgeam, și faptul că în anul 1000 năvăliseră pe-aici ungurii nu putea schimba cu nimic acest destin istoric. Nu știu de ce îmi veneau în minte toate acestea, poate pentru că agitația lui Cubleş mi se transmisese? Poate pentru că după război, după ce recucerisem acea parte smulsă din Ardeal prin dictatul lui Hitler de la Viena, o parte din minoritățile noastre, în loc să trăiască pașnic în țara care era și a lor, trecuseră la acțiuni care mi se păreau cel puțin bizare? De pildă năvăliseră în număr mare în partid... Nu puteai să zici nimic, intrarea în partid era ceva pozitiv, revoluționar, dar urmarea fusese că ne trezisem cu un număr mult prea mare dintre ei în posturile-cheie ale orașului, în industrie, în comerț, în administrație și chiar în poliție. Chelnerul care te servea la restaurant catadixea cu greu să deschidă gura pe rombenește (limbă pe care o cunoștea perfect), să-ți ia comanda și să te servească civilizată. Serile, adesea, aveau loc bătăi. Se crease neliniștitoarea senzație că ocupaseră orașul. Un lider din guvern, comunist din ilegalitate, veni atunci de la București și ținu aici un discurs dur, în care declară că înainte de a fi comunist ei era rombn, declarație care fu considerată eretică, i se puse în sarcină și fu curățat aproape îndată ce se întoarse în capitală. Se luară totuși unele măsuri, dar șovinismul unor elemente minoritare nu fu combătut decît mult mai tîrziu, după zece ani, și anume într-un moment politic foarte prielnic, îndată după turburările contrarevoluționare din Ungaria; abia atunci se restabili în orașul nostru o conviețuire normală și pașnică între noi și minoritatea maghiară din oraș, cele două universități se uniră, în mod firesc limba rombnă reveni în instituții, comerț și administrație. În acel an însă nu era așa și mă pomenii și eu strigînd împreună cu colegul meu Cubleş: Trăiască

Ardealul, pamînt rombnesc! Glorie veşnică martirilor noştri, Horia, Cloşca şi Crişan... Din faţă ni se răspundea: *Eljen*, nu ştiu ce... Cubleş îmi traducea: Trăiască Ungaria., trăiască Buda-Pesta... trăiască marele popor maghiar vremelnice despărţit... Şi foarte rar şi anemic: *Eljen ă Roman Muncas Part*, trăiască Partidul Comunist Rombn. După noi începură să strige indignaţi şi ceilalţi universitari. Nimeni nu observă că între timp tovarăşul Pascu, caloriferistul nostru, dispăruse...

Deodată auzii un răcnet. Apăruţi parcă din senin doi indivizi intraseră printre rîndurile noastre şi puseră mîna pe Cubleş, îl apucaseră de braţe, unul din dreapta şi altul din stînga, şi îl trăgeau să-l scoată afară. Cubleş răcnea şi se zbătea. "Ce e asta, striga, ce-aveţi cu mine, nu merg nicăieri, domnilor", îşi întoarce el capul înapoi către colegii lui care, ca şi mine, priveau stupefiaţi apariţia acestor intruşi, cu înfăţişări de brute, cu raglane pe ei, tăcuţi şi parcă plictisiţi de spaima cu care striga Cubleş. Îi şoptiră ceva. Cubleş urlă: "...da' de ce, nu merg nicăieri, nu nu merg... Trăim în Rombnia, nu în Ungaria..." Pe acest ultim răcnet Cubleş fu aproape tîrît dintre rînduri, deşi se zbătea cu energie... paşii totuşi îl duceau spre trotuar... acolo îl văzui că se propti cu picioarele în bordură, se opinti din răputeri să scape, se svîrcoli, chiar fu gata să-şi elibereze braţele... începu însă să vomite şi unul din indivizi îi primi jetul care ţîşnise din Cubleş drept pe piept, un jet de salată verde, amestecat cu ouă nedigerate încă şi clăbuci vineţi de fiere... îi dădură drumul, credeam că chiar o să-i dea drumul şi în clipa aceea Cubleş ar fi putut fugi, dar i se făcuse rău, se îndoise de spinare şi continua să vomite. Individul murdărit se ştergea repede pe piept cu o batistă pe care o şi aruncă scîrbit, dar impasibil şi cu o mişcare rapidă scoase un pistol de sub raglan şi i-l înfipse lui Cubleş în coastă. "Tovarăşi, strigă atunci caloriferistul care reapăruse ca şi cînd n-ar fi dispărut, nu opriţi coloanele, înaintaţi..."

Înaintarăm şi nu-l mai văzurăm pe colegul nostru. Eu purtam mai departe un capăt al pancartei pe care Cubleş nu-l mai reluase şi ne urmarăm drumul în tăcere. Tăcere se făcuse şi în faţă, nu se mai auzi nici un fel de *eljen*, şi astfel ajunserăm în centru şi trecurăm prin faţa tribunelor. Surizători, radioşi, liderii oraşului şi invitaţii fluturau din mîini în timp ce în spatele lor filfiau atinse de curenţi de aer drapele roşii amestecate cu tricolorul. De pretutindeni se auzeau urale. De la noi, şi nici de la universitarii unguri, nu se auzi nimic, dar eram puţini, şi lipsa noastră de entuziasm trecu, desigur, neobservată. Ne împrăştiarăm îndată ce trecurăm de tribune, în afară de cei care purtau steaguri şi pancarte cu lozinci, pe care trebuiră să le ducă înapoi la universitate. Stăruia în mine o nedumerire: de ce se speriască aşa de tare şi mai ales aşa de prompt Cubleş? Dacă m-ar fi luat pe mine şi nu pe el, aş fi mers dînd din umeri: cu ce eram vinovat? Nu noi începuserăm. Şi într-adevăr, vorba lui Cubleş, trăiam în Rombnia, şi nu sub ocupaţie maghiară, nu cumva n-avem dreptul să ne manifestăm sentimentele faţă de martirii şi eroii noştri, cînd cei care îi martirizaseră de-a lungul secolelor ne provocau? Nu înţelegeam groaza animalică a colegului meu.

IV

Probabil, gîndeam pe drum, că au vrut pur şi simplu să-l scoată pe Cubleş din rînduri, să nu mai facă agitaţie, i-or fi dat drumul mai încolo, deşi pistoalele pe care i le înfipseseră în coaste nu promiteau nimic bun... Da, dar

cum ar fi putut altfel să-l convingă? Pînă la urmă îmi rămase în minte doar momentul cînd colegul meu începuse să vomite și îl improșcase pe polițist pe piept și pe cravată... Păstram rîsul în mine să-i povestesc și Matildei, să rîdem împreună... eram foarte vesel... Adică abia așteptam s-o văd și să ne îmbrățișăm, ca totdeauna în cei doi ani cînd ne revedeam... Acasă scosei cheile, dar îmi veni un gînd și sunai... De ce să nu fie tot așa? Aveam să-i aud pașii pe trepte, ușa deschisă, eu ceremonios: "Vă rog aici stă doamna Matilda?", "Da, domnule, eu sînt, ce doriți?" Apoi deodată strigăte șoptite: Matilda, Victor... Ne îmbrățișam foarte tare, eu "cu sete", ea pierdută... Victor, iubitul meu, Matilda, fetița mea... și ne desprindeam cu greu, eu ieșind s-o aștept la un loc știut numai de noi, "cei trei copaci" pe o străduță ceva mai încolo, al cărei nume fistichiu nu-l puteam memora, strada Fîntîna lui Cherecheș, sau Berecheș, primele litere al acestui Nemecheș fiind adînc ruginite pe tăblița indicatoare. Pînă la divorț nu trebuia să fiu văzut că am intrat în casa ei și am stat mai mult de trei minute. Petrică putea folosi acest lucru s-o mînjească cu noroi în fața instanței.

Sunai a doua oară, fiindcă Matilda întîrzia. Îi auzii apoi pașii. Deschise ușa și cînd mă văzu... "Vă rog, zisei, modest, cu un glas de străin, aici stă..." Dar ea nici măcar nu tresări și nimic nu mai recunoscui în privirea ei din ceea ce știam că exista nu mai departe decît cu cîteva zile în urmă: neclintirea surprizei, strania bucurie a revederii (căci era stranie, îmi sugera sentimentul neliniștitor că o vedeam pentru întîia oară). Acum expresia și privirea ei nu mai arătau *nimic*, deși erau aceleași. Din acest nimic îi țîșniră scînteii reci din ochi și o voce netă: "Ai cheile, de ce mă faci să cobor de pomană?"

Și îmi întoarse spatele, nu grăbită (și acest lucru mă surprinse, graba, treabă complicată, de gospodărie să zicem, de la care o smulsesem dinăuntru putînd să justifice această răsturnare), nu, urca agale și o altă ciudățenie, după ce deschise ușa și intră în hol o închise la loc, *deși* știa că eu voi veni din urmă, ba chiar o închise bine cu încetineală insistență, nu cumva să nu se închidă perfect, ca și cînd *ar fi uitat* că eu trebuia, s-o deschid din nou... Da, avui această impresie și din felul cum urcase, cu acele mișcări greu de descris pe care le are un om care este, se știe, și se *simte singur*... Era îmbrăcată de oraș, probabil că abia sosise și ea de la manifestație...

...Nu intrai. Închisei ușa și o luai agale spre poartă. Acest "agale" mă surprinsei că era reflexul unei dorințe și anume să mă fac auzit de sus, să se deschidă o fereastră și să fiu oprit, dar nu oricum, ci... Nu se deschise însă nici o fereastră și gîndii: da, iată, astfel de ferestre nu se deschid, să nu mai aștepti niciodată deschiderea nici unei ferestre... Ieșii în stradă. Așadar, de ce am făcut-o să coboare *de pomană*! Bucuria cu care o așteptam era prin urmare... Cum adică de pomană?! A te gîndi la cea pe care o iubești și a dori să-ți exprimi bucuria într-un fel știut, era ceva zadarnic, adică participarea ei era ceva de pomană? Ce se întîmplase? Amnezie? Și încă una așa de clară, fără fisuri?... Atunci acele întîlniri ale noastre în fața ușii deschise fuseseră false, jucate, premeditate?! Brațele ei care mă strîngeau făceau doar un exercițiu de gimnastică? Chiar așa, un timp atît de îndelungat? Și încă mai vroiam să-i povestesc, să rîdem împreună... O să rîzi singură de-aici înainte, gîndii, simțind că încep să mă înfurii. Cum poți să uiți ceea ce pînă mai ieri însemna iubirea, dragostea însăși, expresia ei turburătoare care îți atinge și îți vrăjește sufletul? Ce mai rămîne atunci?... Simții că o luasem razna. Cine știe ce-o fi cu ea, ceea ce e real e rațional, trebuie să existe o explicație. O fi fost obosită după manifestație? Ei și? Oboseala, stare pasageră, fără adîncime, nu poate alunga

ceea ce constituie însăși rațiunea pentru care doi înși stau împreună, trecutul minunat care îi leagă și căruia nu poți să-i dai cu piciorul decât dacă acest trecut, împreună cu prezentul nu se mai proiectează în viitor, adică nu-l mai vezi, acest viitor, lângă cel cu care ai un trecut, ci cu totul altfel, singur, cu altă lume, alte speranțe, *altcineva*. Altcineva? Dar era absurd, abia ne căsătorisem. Hotărît că o luasem razna... O fi pățit ceva în timpul manifestației? Da, asta se poate, și scena pe care eu vroiam s-o reînvii la ușă putea fi nepotrivită. Bine, dar altfel ași fi reacționat eu în acest caz: "Victor, iubitul meu, sînt necăjită, am pățit ceva, hai vino sus să-ți povestesc." Nu, nici vorbă, chipul ei nu exprima deloc un necaz. Atunci ce? Era clar, numai ea putea să-mi explice. Dar avui în aceeași clipă o senzație bizară, pe care n-o avusesem decât cînd eram mic, sub șapte ani, o nedumerire. Mă jucam în stradă cu alți copii, de-a caii; cu o sfoară în gură trebuia să nechezi, să alergi și să țopăi, în timp ce călărețul din urmă ținea frîul și din cînd în cînd te atingea cu o nuia dacă nu făceai toate astea cu ardoare. După un timp rolurile se schimbau, dar după cît timp? M-am pomenit apucat de mîină și smucit: era mama, furioasă (ea cea atît de stăpînită), care îmi porunci "acasă" cu o voce aspră, necunoscută. Mă împotrivi. Atunci ea smulse nuiaua din mîna celui alt, îl croi întîi pe acela o dată (gest de violență care mă uimi) și mă croi apoi și pe mine peste picioare dar nu o dată, ci de trei-patru ori la rînd. Am plîns cîteva ore așteptînd o explicație care nu mi s-a dat. Ce-a avut cu mine? De ce m-a luat de la joacă? Ea care totdeauna mă lăsa să fac ce vreau și care nu mă bătuse niciodată... Abia după mulți ani mi-a spus: "...pentru că erai un prost, nu vedeai că ăla făcea mereu pe călărețul și tu mereu pe calul, și te croia pe cap și trăgea de sfoară așa de tare că îți ieșise singe la gură. Trebuia să-l pui și pe el să fie cal și să-i tragi și tu cu nuiaua peste capul lui de rău și de prost ca și tat-său..." "Și de ce nu mi-ai spus atunci?" "Așa, ca să înțelegi și singur." Fără a forța prea mult această amintire, îmi dădui seama ca și atunci că așteptam de la Matilda o explicație. Fusesem lovit de ea, dar de ce? Trebuia să înțeleg singur. Ei bine, zisei, ce era rău în faptul că dorisem să-mi deschidă ea și să rețrăim...

Îmi prelungii, turburat, plimbarea. Îmi amintii de felul neașteptat cum mă părăsise Nineta Romulus fără vreo explicație plauzibilă: vrusese s-o luăm pe o anumită stradă și eu spuseseam nu. Mi-era indiferent pe unde ne-am fi plimbat, dar mi se păruse că avea anumite "interese" pe strada aceea urîtă și nepietruită. Ce fel de interese? Nu-mi dădeam seama, dar am avut sentimentul obscur că sînt *dus* pe-acolo, că nu vroia din pur hazard să ne plimbăm prin hîrtoape și hămăituri de cîini, și am spus *nu*. Atunci ea, absentă, gînditoare, fără să mă mai vadă, a rupt-o cu mine sugerîndu-mi vinovăția printr-o replică de ținut minte: "singur ți-ai dat foc la valiză". Și a plecat și de-atunci n-am mai văzut-o. Nici Căprioara nu mă scutise de enigme, de ce de pildă îl preferase, fără măcar să mă anunțe, pe eminentul desfăcător de dovleci umani, care, după spusele și comportarea lui pe care n-aveam de ce să nu le cred, nu-i promisese nimic și ea chiar după ruptura cu acela și reîntoarcerea la mine întîrziase nepermis de mult să-și întrerupă sarcina, enigmă pe care o luase cu ea în mormînt - dacă avea un mormînt, fiindcă nu s-a aflat niciodată ce-a făcut cu trupul ei ginecologul...

De cînd o iubeam pe Matilda, niciodată nu-mi dăduse vreo enigmă de dezlegat, în afară de viața ei cu Petrică. De ce, de pildă, divorțul durase atît de mult? A fost o lungă enigmă, care m-a însoțit multă vreme și s-a dezlegat greu. Matilda n-a știut de ea. De cîte ori veneam la o întîlnire, o dată mai tare, alteori mai potolită, nesiguranța îmi turbura bucuria de a iubi, punîndu-mă, fără

vreun indiciu din afară, în gardă: și dacă ea, gîndeam, cu aceeași aură vitală pe frumosul ei chip, fără măcar să-și ascundă dragostea pentru mine (și asta mi se părea absolut insuportabil), îmi va spune: "...dragul meu, m-am gîndit bine, nu mă pot despărți de Petrică..." După care să urmeze, peste inima mea care bătea să-mi spargă pieptul (în realitate îmi bătea atunci, cînd gîndeam, înainte s-o văd), explicațiile pe care nu le-ași fi auzit și nu le-ași fi înțeles și nici nu m-ar mai fi interesat. De aceea veneam adesea la întâlniri pregătit dinainte să aud obsedanta declarație, sumbru, înghețat, mortificat și treceau multe minute pînă să-mi vin în fire. Ea se învățase cu înfățișările acestea ale mele, nu le lua în seamă (nu tot astfel arătasem și în acea zi în bibliotecă, în ziua cînd venisem prima oară la ea în casă?) și sub puterea vrajei pe care prezența ei mi-o inspira presentimentul meu se retrăgea în adîncuri pentru ca la despărțire să nu mai găsesc în mine nici un fel de îndoieli. În seara aceea, în ziua următoare. A treia zi însă, cu cîteva ore înainte de a o revedea, sufletul meu se golea insesizabil, sau mai bine zis bucuria mea se precipita, și din această precipitare reapărea îndoiala, chiar spaima de a nu auzi astăzi un lucru care de fapt existase tot timpul, și anume declarația ei de neputință ca un dat care nu putea fi învins, de a-l părăsi pe Petrică. Prin repetire însă această nesiguranță acută s-a mai tocit, nefiind alimentată de Matilda cu nimic, nici măcar cu o ispită de a-mi pune la încercare puterea sentimentelor (nu are cruzimea și inferioritatea de a chinui) și pînă la urmă am descoperit un adevăr simplu, care a alungat orice fel de enigmă și anume că împăcarea cu soțul ei nu mai era posibilă obiectiv: Petrică știa că trăim împreună și chiar dacă ar fi vrut amîndoi să nu se despartă, aveau între ei această realitate peste care nu se putea trece: dragostea dintre mine și Matilda. Nu-l vedeam eu pe Petrică amator de astfel de compromis, chiar dacă ea ar fi vărsat apoi peste el o mare de iubire. Rămînea faptul cert că el întîrzia divorțul și o făcea cu abilitate și îndîrjire, iar Matilda îmi dădu într-o zi explicația, făcîndu-mă parcă să mă îndrăgostesc de ea a doua oară, atît de imensă fu ușurarea pe care o simții. Cert, nici el nu mai vroia să se împace cu ea, dar vroia să-i demonstreze ei că de fapt nu mă iubea și mie așijderea, că n-o iubesc, cu alte cuvinte aștepta să ne despărțim. Pe loc, am izbucnit atunci într-un ris mare. Așa era. Și i-am spus: "Dacă i-am fi ghicit mai demult acest gînd, ne-am fi prefăcut că ne despărțim, că totul adică s-a terminat între noi și n-ar fi trebuit să așteptăm atîta, pînă s-a îndrăgostit și de el alta." Dar ea a clătinat din cap: "Nu, ar fi fost în stare să se întoarcă acasă!" "Ar fi fost?!" "Da, ar fi fost! Nu știu pentru cît timp și cu ce scop, dar nu e sigur că s-ar fi grăbit să mă lase liberă."

Aceste amintiri sporiră în mintea mea enigma comportării ei de azi, adică înțelegeam și mai puțin întîmplarea, dar în același timp îi micșorară și importanța pe care i-o dădusem. Simțeam, instinctiv, că sufletul ei mare trecuse printr-o mică eclipsă. Îmi spusei că trebuie să mă prefac că n-am băgat de seamă nimic și firește, să nu mai sun niciodată la ușă sau să mai încerc să reinviu amintiri similare. Această hotărîre putea fi excesivă, dar nu mai aveam nici un chef să fiu pus în situația de a suferi ca un adolescent care ridică la proporții cosmice un gest; vine sau nu vine acest gest al iubitei? Vine, e perfect, nu vine, n-are decît, n-are rost să pui sub semnul întrebării, e chiar ridicol, o mare iubire de care ești legat prin rădăcini care se pierd în adîncul ființei tale. Ar fi ca și cînd un copac ar suferi din pricina unei adieri care îi mișcă, ici-colo, ramurile...

Numai că la întoarcere nu găsii un copac fie el chiar și neliniștit de ceva, sau un soare care trecea printr-o eclipsă. Nu găsii pe nimeni. Matilda nu era

acasă. O căutai prin toate odăile, la bucătărie, deschisei în mod absurd și ușa de la cămară, unde nu putea fi, deoarece pe mașina de gătit nu fierbea nimic. Ana nu era nici ea în odaia ei. Mă plimbai cîtva timp prin vastul apartament care deodată mi se păru străin și pustiu și imaginile mele cu copacul și eclipsa mi se părură ridicole. Îmi veniră în minte destăinuirile lui Petrică. Erau deci adevărate. Formidabil, chiar atît de curînd, mă întrebai, chiar de îndată ce începuserăm să trăim sub același... hm! acoperămînt, bineînțeles, între aceleași ziduri? Chiar a doua zi? Credeam că o să mă aștepte cu masa pusă! Iată-mă deci în aceeași situație ca predecesorul! Ce sfaturi îi dădusem eu atunci lui Petrică? A-ha! Sfaturi știm să dăm și în orice caz, gîndim în sinea noastră că nu ne aflăm noi în situația care ni se povestește, că am ști noi! e-he! i-am arăta ce înseamnă să... Unde s-o fi dus? mă întrebai oprindu-mă din plimbat și uitîndu-mă la ceas. În mod curios simțeam în mine o veselie. Dădui din umeri. Primul șoc, pricinuit de primirea la ușă, îl anula pe cel de-al doilea, care ar fi trebuit să fie mai puternic. ..În orice caz, Petrică, mă adresai eu aceluia, n-o să se aștearnă peste sufletul meu o neagră mîhnire. Și n-o să-mi părăsesc eu Lucrările ca să analizez cu o neliniște universală mobilurile comportării Matildei. Spre deosebire de tine, o să lucrez."

Și în clipa aceea simții o mare poftă de cărțile și de caietele mele. Mă smulsei din loc, intrai în bucătărie, căutai pîine, brînză, unt, îmi făcui un sandviș, băui un pahar cu apă și mă retrasei în birou. Încă de ieri îl populasem cu autorii mei, pe care îi împrăstiasem peste tot, pe canapea, pe birou și chiar pe jos pe covor, fiindcă în ciuda dorinței mele de a citi sistematic, se întîmpla uneori să fiu prins de cîte-o carte cu atîta putere încît o sorbeam acolo unde mă aflam, fără să mă desbrac, fără să mănînc și fără să schimb locul. Asta la mine acasă. Aici, aranjîndu-mi ieri cărțile, pusesem o grămadă cu copertile în sus, acolo unde mă întrerupsesem, spunîndu-mi că foarte rapid trebuie să-mi pun ordine în lecturi, un gînd asociat în mintea mea cu un sentiment de stabilitate și de durată, mă căsătorisem, aveam soția mea, postul meu la universitate, o situație materială bună, trebuia să întrerup lecturile care mă pasionau și să intru în lecturile grele (grele pentru că erau obligatorii) și să înving ispita pe care o simțeam, citind unii autori, de a-i expedia. Îmi dădeam seama foarte clar, de pildă, că apologia lui Socrate, a lui Xenofon, bătea apa în piuă în comparație cu aceea a lui Platon. dar trebuia s-o recitesc totuși odată cu foarte mare atenție: și încă Xenofon era Xenofon, mare figură, general atenian care luptă contra alor săi fără să bea cucuta, avu timp să scrie despre Socrate, despre greci, un roman istoric și chiar încercări despre tehnică, dar ocolisem totdeauna pe cei mici, fără să mai pomenesc că de la cei vechi sărisem la cei moderni, evitînd reluarea scolasticilor, care mă plictisiseră în facultate și din pricina asta îi uitasem, acel vid care se produce adesea în cunoștințele noastre și care ne supără, rod al unor lecturi silite... Vroiam însă să-mi iau doctoratul și simțeam că trebuie să și trudesesc, nu numai să mă mărginesc la ceea ce mă pasionează.

N-apucaî însă să mă desbrac, că sună telefonul. Ieșii în hol și ridicai receptorul. "Alo, Victor, auzii în pîlnie vocea uimită a Matildei, ce faci tu, dragă, acolo? Nu trebuia să mergem azi la Tasia? Unde ai plecat? Te-am așteptat aproape o oră..." "Care Tasia", răspunsei eu mohorît.

"Cum care Tasia, nu știi cine e Tasia? rîse ea foarte veselă, pe un fond de voci care strigau ceva, rîdeau în timp ce Matilda le spunea fără să îndepărteze receptorul: Nu știe cine e Tasia... Apoi iar strigăte și exclamații. Dragă, mi se adresă, Tasia e cumnata mea, ai cunoscut-o într-o zi, he, mai demult, e

adevărat, cînd mi-a adus ea un cozonac mare și am mers într-o excursie. Ți-amintești excursia?!" "Da, știu, răspunsei, *spasiba Tasid, ocin spasiba...*" "Păi vezi? Ți-ai adus aminte." "Da, dar cînd a fost vorba să mergem noi azi la ea?" "Nu ți-am spus că sărbătorim căsătoria noastră la ea?! Dragă, oi fi tu filozof, dar uituc n-ai dreptul să fii decît hăt, încolo, pe la bătrînețe, cînd o să-ți pui vată în urechi!" Rămăsei stupefiat. Dimpotrivă, îmi spusese că aranjăm noi asta mai tîrziu, după ce strîngem ceva bani. "Nu, zisei, nu mi-ai spus niciodată că o să sărbătorim..." Dar ea mă întrerupse: "Ba ți-am spus, lasă, te-ai supărat ca văcarul, nu știu ce ți-a venit..." Am vrut să-i răspund că supărarea văcarului e pe sat, bine, iată-mă văcar, dar unde e satul? Vroia să spună că ea e mai mulți? Simțea în ea o colectivitate întreagă, iar eu eram unul singur? Dar am tăcut, contemplînd liniștit în mine însumi această stupiditate. "Lasă supărarea, reluă ea între poruncă și tandrețe, uite, Tasia nici n-a pus masa, te așteptăm. Eu am plecat singură, fiindcă am crezut că n-o să mai vii, te-o fi invitat vreun coleg..." Așadar pot s-o fac în viitor, gîndii, să plec fără să-i spun și ea să considere acest lucru nefiresc drept ceva cu totul obișnuit. Dar asta mai înseamnă că și ea putea să facă același lucru, după cum îl și făcuse, cu o vagă scuză că nu știa unde plecasem eu. Hm! Ar fi trebuit să știe! "Nu, zic, am treabă, nu pot să viu..." "Dar tu n-ai mîncat nimic, îmi șopti ea atunci, de astă dată cu o voce care mă făcu să tresar (cine nu-și amintește șoapta iubitei?). Nu stăm mult, mîncăm ceva, bem un pahar și ne întoarcem." Ultimul cuvînt mă decise. O, da, *ne întoarcem*, noi doi, și vom fi iarăși împreună, cîte promisiuni într-o inflexiune de voce. "Bine, zisei, dă-mi adresa."

V

Din primele clipe însă fui primit cu răceală, iar Matilda, deși veselă, nu-mi aruncă privirea pe care o așteptam. Ce privire așteptam? Una singură, în care amețim o clipă, apoi putem să ne ignorăm o vreme, ca să nu stingherim pe nimeni cu sentimentele noastre egoiste. Cum e această privire? E o mărturisire: te iubesc, nu mai lungă și nici mai insistentă decît ar trebui ca să se rostească aceste cuvinte. Nu vroiam mai mult, deși am văzut soți care își mărturiseau unul altuia cît de mult se iubesc chiar ocolindu-și privirile, fără să mai spun că atunci cînd li se întîlneau ai fi crezut că o lumină, ca să zic așa, sepie cădea asupra lor și îi învăluia; o șoptă, un mic gest, o tăcere a unuia din ei drept răspuns, totul era atît de intim și în același timp detașat, încît, privindu-i, nu te puteai stăpîni să nu te întrebi: care e de fapt starea normală a oamenilor, a noastră, sau a ăstora? și să ai o clipă bănuiala că a lor este, și să te simți micșorat. Imaginația îți sbura cu invidie spre patul lor, ce făceau ăștia cînd erau singuri, ce puteau face, ce dulce contopire, ce îmbrățișare totală, ce sărutări duioase, fierbinți și abandonate... Nu chiar o astfel de imagine gîndeam eu că o să oferim noi în lume, cu și Matilda, expresia unei astfel de iubiri care să ne arunce în anonimat. Fiindcă la drept vorbind astfel de perechi sfîrșeau prin a fi ușor evitate: partenerii erau vag plicticoși. Intuiam doar că Matilda, fără a dori să placă și altora, avea o prea puternică personalitate ca să se plieze unui singur sentiment, să nu-și exprime din plin această personalitate și nu din vreun orgoliu, ci, potrivit unei expresii care reprezenta pentru ea aproape un concept filozofic, *așa era ea*, și se lăsa din plin în voia tuturor impulsurilor care o stăpîneau. Da, intuiam fără vreo experiență de societate, mai mult din povestirile ei vesele din lumea arhitecților și activiștilor

de partid, că nu va arăta cu mine ca o femeie copleșită de iubire, deși cînd ne iubeam era chiar mai mult, ași fi zis pînă la dispariția conștiinței de sine, ca și cînd ar fi coborît în alt tărîm, dar nu credeam că nu-mi va arunca măcar o privire de recunoaștere, o sclipire măcar, o clipire, adică iată, el e soțul meu pe care îl iubesc și mă iubește și apoi să continue ritualul gesturilor și cuvintelor care se fac și se spun cînd sîntem cu alții. Șocul fu mai puternic decît cele două anterioare și nu-mi ajută cu nimic gîndul că știam că mă iubește, că mă iubește foarte tare, că doi ani a fost fericită cu mine și că vom mai fi, de astă dată pe termen nedefinit, pentru totdeauna, pînă la bătrînețe și moarte. Oglinda în care mă uitam se turbura. Mă uitai la ea de cîteva ori, insistent. Da, era tot ca Matilda, dar arăta ca și cînd ar fi fost văduvă, nu prin decesul soțului, ci prin decesul iubirii ei pentru el. Îl avea, acel soț, uite-l colo, stătea tăcut și posomorît, dar între, ei *demult* nu mai era nimic, trăiau împreună fiindcă se luaseră și fiindcă aveau interese comune, dintr-o căsnicie nu prea lungă, dar nici prea proaspătă: copii, doi sau trei, casă, și apoi zădărnicia unui divorț, fericirea nu există, iei pe altul sau pe alta și tot acolo ajungi...

Chiar asta și zicea, răspunzînd în discuție cuiva care nu înțelegea *de* ce nu se desparte nu știu cine, că aia nu e viață pe care o duc ei împreună; discuție pe care căzusem și care se reluase după ce eu, fără să dau mîna cu nimeni, nu din nepolitețe, ci fiindcă nimeni nu se deranjase să se ridice de pe scaun cînd intrasem - vorbesc de bărbați -, mă așezasem pe un scaun departe de Matilda, prea departe, o altă nepolitețe de-a lor, și începusem să mănînc fără poftă din icrele de crap pe care Tasia mi le pusese înainte...

Matilda își spusese replica ei cu un neasemuit orgoliu, ca o pătită ajunsă cu bărbatul ei pe drojdie și cu care trăia cu stoicism și fără speranță, o trufie care o făcea să se creadă pe deasupra tuturor. Privirea ei îi strălucea parcă în fulgere verzi, chipul îi era aprins și fumusețea ei din acele clipe semăna cu a unei preotese de sectă. Ai fi zis că întreaga ei ființă exprima o fericire netrăită, neînfrîntă, dar nerealizabilă. "Matilda, n-ai dreptate, strigă Tasia, din picioare, punînd pe masă farfuria noi, cît trăiește, omul e dator să nu înghită ce nu trebuie. E rea, hai, înghiți, nu știe să facă o mîncare, nu e nimic, o să învețe de nevoie, e proastă, ei și ce, proștii nu trebuie să trăiască și ei? frumoasă, hm! parcă el e urît, dar să te mai și înșele, să nu te iubească, să-ți întoarcă dosul, ce dracu, Doamne iartă-mă, te mai ține lîngă ea?" "Îți spun eu!", strigă Matilda (și în clipa aceea închisei pleoapele: n-o recunoscui pe femeia aceasta care avea în strigătul ei ceva atît de victorios încît avui o secundă, ca un scurtcircuit, un fior de spaimă: îmi părea odioasă, totul ca la lumina unui fulger, apoi chipul iubit reveni la înfățișarea știută), dar Tasia n-o luă în seamă, admirabilă femeie, se apropie de mine și îmi șopti: "Ce e, nu sînt de treabă icrele astea?" Îi zîmbii: "Ba nu, sînt bune". "Bea un pahar de țuică!... Ia hai noroc", spuse ea dîndu-și seama că trebuia să se ciocnească și în cinstea mea și ciocni cu mine, eu cu vecinii, indivizi sbanghii, solizi, fâlcoși, dar bonomi, nu ciocnii însă cu unul roșcat, care îmi aruncă o privire rapidă și disprețuitoare și tot atît de rapid îl evitai și eu, mă întinsei peste masă și doar ridicai mîna cu paharul spre cineva mai binevoitor care mă observa demult...

Băurăm! Matilda stătea în capul mesei, ea nu bău. Observai că pumnii ei, pe jumătate ascunși de dunga mesei, erau încleștați. "Orice-ai zice, Matilda, într-o situație ca asta îți iei boarfele și te duci, zise Tasia fără respect pentru ceea ce ar fi putut spune cumnată-sa. Îți iei boarfele, ca să nu mai ai discuție într-o zi cînd aia nu e acasă, și *paidiom!*" "Așa crezi tu? zise Matilda. Și dacă eu îți spun că o iubește fiindcă nu-l face să sufere?" "Cum să nu-l facă? Atunci de

ce se plînge în dreapta și stîngă? Vine la mine, uite-aici și începe... Tanti, uite ce-a mai făcut Nusia..." "Spune și el așa ca să nu zicem noi că e un bleg", răspunse Matilda triumfătoare înainte de a fi triumfat, fiindcă nici Tasia nici ceilalți n-o urmăreau, înfulecau sarmale, pe care o fată, nu înțelesei cine era, o rudă sau o servitoare, mi le aduse și mie. "Băiatu-ăsta îl cunosc eu mai bine decît voi toți, reluă Matilda, de-aia ține la ea, fiindcă n-o iubește." "Parcă spuseși că o iubește", zise atunci roșcatul. "Tocmai de-aia, zise Matilda mutînd tacîmurile dintr-o parte în alta, vizibil într-o dificultate care o îndirji, dacă ar iubi-o, ar suferi pentru tot ce-i face, or el nu suferă și o iubește tocmai de-aia, fiindcă n-o iubește...". Roșcatul făcu hă, hă, cu sarmalele în gură, în timp ce Matilda, descumpănită, dar numai pentru o clipă, se aplecă înainte și reluă: „....Da, Petea, cum de nu înțelegi?!” De ce o fi strigînd așa, mă întrebai, ca și cînd ar fi fost vorba de viață sau de moarte, cînd ceilalți mînceau liniștiți și bine dispuși, nu le păsa de acel băiat și de nevasta lui, în orice caz nu era o chestie care le stătea pe cap. "Numai cineva pe care îl iubim ne poate face să suferim, continuă Matilda, Tamara e pentru Artimon o străină. Totuși ține la ea, dar dacă ar iubi-o cu adevărat, s-ar chinui, ori asta e datorită ei, nu l-a făcut s-o iubească, putea să-l facă, ori ea nu l-a făcut, ar fi fost nenorocire, cum e Artimon de sensibil... Și atunci el are așa un sentiment de... chiar o iubește pentru imensa cantitate de suferință de care ea l-a apărât... E o fată cinstită..." "Cum l-a apărât, cum e cinstită, mugi parcă roșcatul agresiv, f... mama ei dacă în locul lui Artimon nu i-ași frînge gîtul..." Matilda vrusese să spună că acel Artimon îi purta numitei Tamara o recunoștință vecină cu iubirea fiindcă ea înșelîndu-l cu alții îl împiedicase astfel s-o iubească, fusese deci loială, lipsită de perfidie. Dar roșcatul nu înțelesese sau nu vru să înțeleagă un astfel de lucru care, se vedea cît colo, apărea în ochii lui drept o bazaconie. Or, tocmai lui i se adresase Matilda, ca și cînd numai el ar fi putut să...

În clipa aceea sbîrni soneria. ...Gata. zise Tasia, tăceți, ei sînt..." Și se ridică și se duse jos să deschidă. Eram și eu curios să-l cunosc pe cel care iubea fiindcă nu iubea, precum și pe cea care îi inspira un astfel de sentiment răsucit. Căutai privirea Matildei, să-i confirm prin propria mea privire că înțelesesem ce vroise să spună, i-o întilni dar ea și-o deturnă în aceeași fracțiune de secundă, parcă mi-ar fi spus: nu pentru tine am vorbit, și cu o astfel de expresie încît îmi sugera că eu ași fi fost ultimul de-acolo care să sesizeze asemenea adîncimi ale sufletului. Mă uitai și eu în altă parte, dar mai puțin sumbru, simțind cum urcă în inimă singurătatea între acești oameni străini, acești basarabeni (căci credeam că toți sînt basarabeni) pe care îmi propusei liniștit să nu-i mai văd niciodată. Fiindcă nu știu ce intuiție îmi spunea că ei nu mă simpatizează, deși nu le făcusem nimic și cu toate că le eram rudă, roșcatul de pildă, după felul cum i se adresase Matilda, era fratele ei (în minutele următoare această impresie mi se confirmă și îmi amintii că de fapt știam că are un frate Petea, dar uitasem), or el mă privise de la început cu o ostilitate neascunsă și Matilda bineînțeles că observase și totuși, ca să zic așa, puțin îi păsa, ca să nu zic mai rău, dimpotrivă, îi vorbise cu o vie afecțiune. Aceste șocuri, care se înlănțuiau, sfîrșiră prin a mă anestezia, dîndu-mi sentimentul aproape infantil, bizar și nou pentru mine, că nu știu nimic despre oameni și despre Matilda și că surprizele abia mă așteaptă. "Să vie, gîndii, nu putem pretinde ca tot ce se întîmplă în jurul nostru să fie doar un reflex, o confirmare a gîndirii și simțirii noastre. Viața e o perpetuă surpriză."

Și mă destinsei, uitai toate șocurile din ziua aceea, încetai s-o mai

urmăresc pe Matilda și rămăsei doar cu o vie curiozitate să-i văd apărînd pe cei doi. Întîi intră el pe ușă, mă așteptam să văd un bărbat normal, nici frumos, nici urît (Tasia spusese: da' ce, el e urît?), cînd colo văzui un ins pipernicit, îmbrăcat într-o uniformă de pădurar, urît așa cum sînt proștii, adică atît de inexpressiv încît nu se mai putea ghici pe chipul lui nici o altă calitate. "O fi sensibil, gîndii cu ironie, te pomenești."

După el intră imediat numita Tamara, care mă făcu să întorc deodată capul uluit. Mă uitai în farfurie să-mi ascund o surpriză: era parcă Nineta Romulus, dar mai frumoasă, mai tăcută și mai...

Tăcerea i-o ghicii dintr-o dată, îi era așternută pe chip ca o lespede, și nu neapărat pentru că gîndea, ci pentru că chiar dacă era în ea un vid, peste el stăpînea o mască de bronz. Pe lîngă ea, care îndată ce se așeză își duse mîinile la gură și într-adevăr nu scoase un cuvînt (nu spuse bună ziua nimănui, nu se uită la nimeni), Nineta era o sufletistă, cu moartea în poșetă, în timp ce această Tamară, dacă gîndea ceva, cred că se gîndea nu cum să-și dea ei însăși moartea, ci cum s-o dea altora, în orice caz să-i ajute cît se poate de eficient să și-o ia singuri.

O așezară lîngă mine și i se turnă țuică. Pipernicitul se pierdu pe undeva printre zbanghii. Pusei mîna pe sticlă, îmi turnai și mie și ciocnii cu ea. Îmi aruncă o privire. Avea ochi somnolenți, gura cărnoasă, dar cu frumoase buze arcuite în jos, să exprime un dispreț provocator... obrazul tras, pupilele liniștite, dar atît de apropiate de tine cînd te priveau, încît toate cuvintele nu mai însemnau nimic, intrau aceste pupile în tine ca niște emisari care raportau atît de rapid ce-au văzut, încît știai și tu ce gîndește: cine e individul de lîngă mine, ce viață duce, ce idioțenii zac în capul lui, și ce deosebire e între el și alți nerozi care populează acest pămînt? Gîndii, ca să-i răspund: "Pot să pun mîna pe tine chiar aici și să-ți mușc fatala, vulgara și ispititoarea ta gură fără să-mi pese de nimeni, ce-ai să faci?" Ea își întoarse capul și clipi lung, acoperindu-și pupilele. "Nu ești în stare, îmi spuse, fiindcă ai aici o nevastă pe care o iubești. Este aceea din capul mesei, care se uită la tine cu furculița în mînă..."

Într-adevăr, Matilda se uita la mine cu o furculiță în mînă, pe care o ținea în mod ridicul cu vîrful în sus... Mă pufni rîsul, mă aplecai la urechea vecinei mele și îi șoptii: "Aveți un drac care vă servește?" Ea nu-mi răspunse, ca și cînd nu m-ar fi auzit. Dar eu n-o slăbii: "V-a văzut într-o zi la gîrlă, un drac tînăr și neștiutor, s-a speriat și a fugit și i-a spus lui Scaraoschi: întunecimea ta, am văzut la gîrlă un om cu coarne în piept... Prostule, i-a răspuns Scaraoschi, te duci la omu-ăla și îl servești trei ani de zile pînă afli că nu e om, ci muiere..." Tamara izbucni în rîs și îndată se aplecă și-mi răspunse: "Credeți că ajung trei ani ca să cunoști o muiere?" Dar ea nu rîdea de sensul acestei întrebări, ci rîdea de naivitatea micului drăcușor, care credea că pe lume nu există decît bărbați. Rîse iar, cu mare poftă, își deschise poșeta, scoase un pachet de țigări și începu să fumeze. În clipa aceea roșcatul scoase un urlat: "Să bem în cinstea cumnatului nostru, dom' profesor universitar, care nu ne ține minte, căruia îi cer permisiunea să mă recomand... îmi dați voie? mugi el. Vă rog să-mi dați voie..."

Și se ridică de la locul lui cu paharul în mînă, trase scaunul lovind-o pe Tasia care tocmai intra cu un platou cu fripturi și care protestă și îl împinse la loc. "Petea, vezi să nu-ți răstorni asta în cap..." "De ce Tasia, strigă Matilda, el vrea să spună ceva, dar trebuie să înțelegem că oamenii simt nevoia unei apropieri, nu avem dreptul să..." "Matilda, hai, în loc să..." strigă Tasia. "Dar Tasia, o întrerupse Matilda cu o insistență aproape țipătoare, ce vezi tu rău că

Petea..." "Permiteți, domnilor, strigă Petea, îmi dați voie, Tasia, o apucă el de mână, vreau să ciocnesc un pahar cu cumnatul meu, distins profesor universitar, care ne onorează..." "Dar ciocnește odată, dragă, că nu e obligat băiatul să știe că tu ești marele Petea, care ai rămas repetent de două ori la Chișinău, că nu te țineai de carte, știi tu de ce, nu mă face să-mi aduc aminte, că te plesnesc acuma de vezi stele verzi..." "Tasia, dar așa e el, ce te supără pe tine? strigă Matilda. Tasia, nu te înțeleg... O, Tasia, cum nu poți tu să pricepi că Petea..."

În acest timp Petea ajunsese lângă mine. N-avea deloc înfățișarea pașnică, și faptul că avea aprobarea ași zice aproape mistică a Matildei să vie la mine în numele nevoii de apropiere, mă decise să-l resping cu brutalitate. Cunoșteam tipul: era dintre cei care după un pahar de țuică își dădeau pe față vanitatea smintită și cereau sau își luau singuri satisfacția jignind fără teamă, la adăpostul bunei-creșteri și rețineri a celorlalți, care în afară de faptul de a se lăsa jigniți de el nu vor reacționa, considerînd scandalul care s-ar naște mai penibil decît insulta. Acești indivizi speculează ceea ce am cîștigat noi în civilizație și discreție și strică o petrecere cu mare poftă, fără să le pese de impresia pe care o pot face. Impresie? Care impresie? Nu există impresie, nimeni nu e altfel decît el și atunci de ce să nu trăim în largul nostru, *așa cum sîntem*? Probabil că de aceea îi purta Matilda atîta afecțiune. Cum n-aveam să-l mai văd vreodată, mă decisei să-l pocnesc chiar dacă în perfidia lui acest Petea nu vroia decît să mă provoace prin cine știe ce gest sau cuvinte disprețuitoare acoperite. În alte împrejurări l-ași fi evitat... "Ascultă, îi spusei, cum te cheamă? Ce e asta, Petea, te cheamă Petea sau Petre? Ce Petea? Ești rusnac sau rombn? Dacă ești rusnac să fii sănătos, vorbește atunci rusește, de ce vorbești rombneste, ce e asta, Petea, în sus, Petea în jos... Asta înainte de orice. Ei? Ce vrei de la mine? Văd că ai un gînd, care se clatină cu... tine cu tot, de la început de cînd m-ai văzut și s-a înfipt în cap ca un piron, scoate pironul, dă-l pe față, crezi că e așa de misterios fiindcă îi dai tu tîrcoale și nu ești în stare să-l exprimi? Da, nu știu cine ești și nici nu mă interesezi, n-am avut timp să mă gîndesc la tine, treci la locul tău și nu-mi vîrî paharul în nas că n-o să ciocnesc cu tine..."

Dar mă și apucase de gît și mă pupase, lucru care mă scîrbi și mă înfurie atît de tare că mă ridicai și îl împinsei cu violență. Dar nu-l dărimai pe el cum ași fi dorit, ci scaunul pe care stăteam. Asta mă făcu să văd roșu. Îi înfipsei mîna în cravată, îl împinsei spre perete și îl făcui să se holbeze în strînsoare, din roșcat se făcu vînăt. Mă retrasei, îmi ridicai scaunul și spusei: "Nu-mi place să fiu pupat cu sila. Îmi rămîn balele, nu vreun sentiment..." Și mă ștersei îngrețșat pe obraz.

Spre uimirea mea nimeni nu se indignă, deși se așternu o oarecare tăcere în marea sufragerie plină de lume. Cînd îl împinsesem descoperisem că numitul Petea, deși mai scund ca mine, era greu ca un pietroi, de aceea se și prăbușise scaunul pe care stăteam și nu el. Acest scaun mă umilise și nu Petea și de aceea mă ridicasem apoi și-l vîrîsem pe acesta în perete și îl gîtuiseam. Masa corpului său era inertă, nu fizic era el violent, altfel ar fi reacționat și ne-am fi bătut, ci psihic, deși cu astfel de tipi nu se știe niciodată în mod sigur dacă chiar fără să-i răspunzi la provocări, nu te apucă el de gît și nu te scuipă în ochi. Elev și chiar student mă bătusem nu o dată cu ei. Ultima oară se întîmplase la școala de ofîteri cu un ins care chiar de la venire nu încetase să mă provoace: îmi fura ciorapii, îmi căuta în portofel chiar sub ochii mei și îmi lua bani, pe care mi-i flutura pe sub nas și bineînțeles că nu mi-i

mai dădea înapoi, spre rîsetele celorlalți. Raportai comandantului care îmi rînji disprețuitor să *ne* lăsăm de glume de-astea... Într-o zi sări el în locul meu și luă din mîna ofițerului de serviciu care împărțea poșta o scrisoare de la Matilda. Eram la masă și după ce ofițerul plecă se ridică în picioare cu gesturi pregătitoare de a rupe plicul cu intenția vădită de a-l citi în auzul tuturor. Mă apropiai și cu un glas umil îi cerui să-mi dea scrisoarea. Era mai voinic decît mine și umilința mea era un truc, să-i înlătur orice bănuială de violență din partea mea. În acest timp privirea îmi alunecase repede într-o parte, unde zărisem polonicul în marmită. "Să vedem, se sclifosi el, încurajat de umilința mea și rupînd plicul, ce scrie Dulcineea din Toboso..." În clipa următoare pusei mîna pe polonic și îl pocnii între ochi cu atîta furie încît linguroiul de alamă se rupse în locul unde era lipit de braț, lovitură ratată, care nu mă descumpăni, apucaî marmita care mai avea în ea borș și i-o vîrîi pe cap, în timp ce îl izbeam cu picioarele la țurloaie, cu bocancii duri și nu mă oprii pînă nu-l văzui la pămînt. Ridicai apoi liniștit scrisoarea de pe jos, o vîrîi în buzunar și revenii la locul meu să-mi mănînc ciorba. Am făcut amîndoi trei nopți de carceră, cu reproșul sec și distant al comandantului, că oameni superiori, cu studii, se comportă mai rău decît simpli soldați. N-am explicat nimic, ar fi fost, bineînțeles, inutil, mi s-ar fi răspuns că trebuia să raportez. Ce? Că mi s-a rupt și citit scrisoarea în fața tuturor? Ce-ar mai fi fost de dres? Plus că s-ar fi putut să mi se răspundă același lucru, că, adică, să ne lăsăm de glume. În filme am revăzut apoi astfel de scene, dar idilice, cei doi erau de fapt sau aveau să devină buni prieteni, buni camarazi care ies primii la exercițiul cutare, de luptă, la care asista însuși generalul... E, dacă venise însuși marele comandant? Asta era esența, restul, copilării, glume de cazarmă. În realitate individul, fără să știu de ce, mă ura, dar și eu pe el. Abia după ce am terminat școala, la masa de despărțire a venit la mine și cu o privire întunecată și-a cerut scuze. Eram nesincere, dar ne întorceam acasă și nu e bine, așa în general, să ai dușmani... Cine știe? Eram tineri... Viața e lungă, pămîntul e mic... Te mai întilnești și...

Nu cred că numitul Petea avea în el o astfel de filozofie de ultimă oră. Și nu m-am înșelat asupra acestei judecăți. Matilda însă... am aflat chiar de la ea, mult mai tîrziu... Eram cam de aceeași vîrstă. Petea mai mare cu un an... În adolescență, cîndva, într-o noapte, fata își trezise speriată părinții și le șușotise: "Petea mă așteaptă în grădină". Era în vacanța mare, era zăpușeală... S-au dus în grădină, l-au găsit acolo pitit printre pomi și la întrebarea ce făcea el acolo singur la miez de noapte, pe cine aștepta, a răspuns "pe nimeni" cu atîta groază, încît l-au luat la bătaie și l-au snopit pînă l-au lăsat lat... Nu i-a trecut însă și atunci l-au gonit din sat la niște rude din Chișinău. Dar se întorcea și de-acolo, tot așa, noaptea, și o aștepta tot acolo, în aceeași grădină... Matildei i se făces milă de el și nu-l spunea, dar îl ruga, îl implora... S-a potolit cu greu, dar sentimentele nu s-au stins cu totul, încît în clipa cînd Matilda îmi povestea toate acestea, perspectiva mea asupra acestui frate al ei se schimba, dar și asupra Matildei. În acea zi tocmai asta să fi fost cauza pentru care nu vrusese ea să-mi dea nici cel mai mic semn de recunoaștere, că eram bărbatul ei și că mă iubea, ca să nu sufere Petea, care era totuși un om normal, ere căsătorit și avea și două fete? Iar Petea de aceea mă privise de la început cu ostilitate și mai ales de aceea sărise la mine, fiindcă eu îi spuseseam Tamarei ceva la ureche făcînd-o să rîdă în hohote? Fiindcă însemna că n-o iubeam pe Matilda? De aceea scosese el un răcnet...? La ora cînd mi se făcea acea destăinuire, aceste întrebări cădeau în gol. Lucruri cu mult mai grave se

petrecuseră între timp în viața mea cu ea, ca să mai tresar la o astfel de sugestie. Simțeam doar satisfacție că îl mirosisem și îl gîtuisem izbindu-l de perete pe roșcovanul de frati-său și nu încetasem apoi s-o fac să ridă pe tăcuta Tamara cît timp durase masa și apoi și după aceea, cînd se desfăcuse damigeana cu vin.

VI

Petea afectă că nu făcusem decît să-i stric cravata și cu cea mai mare naturalețe se duse la locul lui, cu aerul că un lucru foarte vesel se petrecuse: .....dom' profesor, zise el, bagă de seamă și nu fii antisovietic (și clătină din cap îngrijorat pentru mine), noi sîntem în măsură să-ți spunem că..." .Ce ești tu în măsură să-i spui? îl întrerupse Tasia. Ia taci din gură! Și tu, Matilda, de ce îl îndemni! Nu oricine are chef de pupături, ți-e bărbat, vă cunoașteți de doi ani, nu știi ce fire are bărbatu-tău?" "Dar a vrut să ciocnească, se apără și îl apără Matilda cu o voce patetică, am văzut eu că e cam posomorît și Petea a vrut să-l facă să se simtă bine!" "Mai bine l-ai fi făcut tu!" "Dar Victor nu e un copil," reluă Matilda cu un glas care sugera contrariul, că adică reacția mea a fost copilărească, înțelesei însă că Tasia și desigur și ceilalți băgaseră de seamă felul cum mă primise Matilda printre ai săi și că desigur asta era pricina lipsei mele de chef de a mă pupa cu oricare dintre ei. Nu schimbasesc un cuvînt cu mine și mă hotărîi să nu schimb nici eu, iar acasă să mă prefac că toate acestea sînt atît de firești încît mi-au lăsat o excelentă impresie, rămînînd în sinea mea la hotărîrea de a nu-i mai vedea pe nici unul niciodată.

"În orice caz, își desveli atunci dinții unul din zbanghii, Petea era s-o încaseze, noroc că nu s-a gîndit să ridice mîna... Profesorul nu pare să fie filozof, deși predă filozofia! o spun în sensul bun! Hai noroc, dom' profesor! ridică el paharul. Sper că nu mi-o luați în nume de rău! Ne cerem scuze; Matilda, sau Tasia că e gazdă, ar fi trebuit să facă prezentările. Eu sînt Vasile Lemnaru, cel mai în vîrstă dintre Lemnari, și sînt inginer agronom, conduc o fermă de stat (toate bunătățile de-aici, arată el masa plină cu fripturi de curcan, sînt de la ferma mea). Petrică (aveți dreptate, ce e aia Petea, sîntem rombni toți, dar așa ne-a spus mama cînd eram mici, cu toate că era și ea rombncă; oamenii nu prea își dau seama de semnificația unor lucruri), Petrică e contabil la (și spuse un nume lung de direcție, *aperecea* sau așa ceva pe lîngă Ministerul Minelor și Petrolului). Tasia, adică Nastasia, continuă el, e soția mea (Tasia de-aici înainte, spuse el cu un humor jovial, Nastasia o să-ți spunem toți, s-a terminat cu Tasia!), de profesiune formidabilă casnică. Are o carte despre vitamine, din cînd în cînd o anunț: gata, Tasia (pardon, Nastasia), trei zile mîncăm numai vitamine! Și atunci, dă-i cu morcovi, dă-i cu gulii, dă-i cu păstîrnac, dă-i cu țelină, pînă ne umflăm de vitamine! Pe urmă gata cu vitaminele, dă-i acuma cu purcel..."

Nu știu de ce, tot clanul izbucni în rîs. E adevărat că șeful lui, acest Vasile (fiindcă, fără să arate, avea totuși aerul că el a fost și a rămas șeful clanului, și nu numai pentru că era frate cu Matilda, Artimon și Petea, ci și pentru calitățile lui intrinsece) avea, se pare, dintre ei toți, simțul umorului. Rămînea de văzut dacă acest humor depășea granițele familiei. De pildă eu nu vedeam ce era de rîs în istoria cu vitaminele neveste-sii, fiindcă, dacă era adevărat și el se supunea la acest regim alternativ între purcel și păstîrnac, era cam stupid... Îl simpatizai însă, fiindcă nu-i luase partea lui Petea și acum se ocupa de mine.

"Cine a mai rămas? căută apoi el parcă în jur, și iar se rîse. A! Artimon! Artimon, fratele nostru cel mai mic, zise el, e brigadier silvic prin pădurile astea, ceilalți, adăugă cu un gest neglijent de mare șef, spre doi zbanghii mai tineri ca el și care îi stăteau în față, sînt ajutoarele mele de la fermă, ingineri și ei, ăsta e zootehnist, îl arătă el cu degetul pe unul, ăstălalt e de cîmp... Iar doamna e soția lui Petea, sfîrși el cu un semn din cap spre o cucoană incredibil de urîtă și de bătrînă, dacă te gîndeai că roșcatul era mai mic decît Matilda, care încă nu împlinise treizeci. Urîta, coafată înalt, păr negru, figură plată și obosită, părea să aibă patruzeci. Cum putuse să se însoare cu așa ceva, el care, trebuie să recunosc, pe lîngă faptul că avea trăsături frumoase și expresive, avea în felul lui de a fi o mîndrie naturală de mascul dintr-o specie reușită, voinic fără să fie gras, cu privire insolentă și provocatoare de cuceritor? Ce dracu cucerise? Abia mulți ani mai tîrziu traiectoria vieții lui avea să explice această căsătorie inexplicabilă . De fapt nu avea vocație pentru viața de familie și crezuse că a te căsători era o glumă, puteai oricînd să te descăsătorești și se pare că, după spusele Matildei, fata asta urîtă și care nu era nicidecum bătrînă cînd se luaseră și nici așa urîtă nu era, nașterile o sluțiseră, îl iubea foarte tare pe Petea... Avea să-mi explice Matilda prin una din formulările ei lapidare și patetice, ce era cu Petea... Fapt e că urîta pusese stăpînire pe cele două fete pe care le făcuseră împreună și le crescă impotriva lui, roasă în același timp de o gelozie fără vindecare, deși la data aceea Petea n-o înșela cu nimeni. Dar începu s-o înșele și atunci îl alungară din casă. De fapt el abia atunci ieșea dintr-o întîrziată adolescență, dar tot nu știu să-și găsească pe cineva cu care s-o ia de la început, schimbă vreo cinci și toate sub o formă sau alta îl umiliră și îl dădură afară, luîndu-i lucrurile și chiar hainele de pe el. Pe-asta din urmă, care îi luă și hainele, o iubise cel mai tare. Am cunoscut-o eu însumi, le-am făcut o vizită la invitația lui insistentă, întîlnindu-ne întîmplător pe stradă. Tipesa era gen bibelou, sau mai degrabă bibilică, oricum greu de dibăcit scorpie din ea, fiindcă oricum scorpie era. Dar și Matildei îi plăcuse, se părea că în sfîrșit Petea și-a găsit femeia care să-l iubească și să se căsătorească cu ea, să-și întemeieze și el o familie a lui, cu copiii lui, care să-l iubească, nu să-l bîrfească în oraș, ba chiar și mai rău. Petea tînjea după iubire! Ei, da! asta era cheia sufletului lui Petea! Auzind-o pe Matilda exprimîndu-se astfel, ai fi putut crede că Petea era un suflet ales, că în timp ce noi ne bălăcăream în pasiuni urîte și mici, el tînjea după ceva înalt, sigur, iubire, mai e vorbă? Dar ce dracu se întîmpla între el și tipesele cu care încerca sau credea că îl vor face fericit, de îl dădeau afară porcîindu-l, aruncîndu-i la început lucrurile în stradă, în prada unei mari furii, saltea, pălării, cozondraci (acestea nu suportau să-l mai vadă o clipă nici pe el, nici ceva care să le mai amintească de el), pentru ca apoi Petea să aleagă altele care îi opreau tot ce avea, iar cea din urmă, bibeloul, și hainele de pe el, căci așa îl dăduse afară în stradă, în pijama, și încuiase ușa pe dinăuntru și nu mai deschisese nici la insistențele Matildei, care veni cu un taxi și cu un costum de-al meu să-l ia de-acolo, la un telefon al vecinilor, dar indignată vrusese totuși să-i ia și lucrurile... Intuiția mea era că Petea avea un suflet iremediabil turbure și violent, fără să știu ce forme exasperante îmbrăca de stîrnea în partenerile lui aproape una și aceeași reacție... Pînă la urmă s-a întors acasă, unde, bineînțeles, a început să ducă o viață infernală cu urîta și bătrîna lui soție pe care nimeni n-o putea potoli. Fetele însă, cum se întîmplă adesea cu copiii, făcîndu-se mari, începură să țină ia el și s-o dezaprobe pe mamă... Nu știu dacă bătrînețea avea să le aducă vreo alinare, fiindcă după mărițișul fetelor, cei doi aveau să rămîină iar singuri față în față...

Ceva îmi spunea că odată pornit numitul Vasile avea să pună irezistibil stăpînire pe toți cei de față și că nu va înceta să vorbească pînă nu-l vor durea fălcile, cînd ne vom ridica și pleca. Ceea ce se și întîmplă. După ce termină cu prezentările, înfulecînd, mă ignoră, spunînd că de altfel el îl cunoaște bine pe N.B., șeful meu de catedră, îi trimite din cînd în cînd pește și cite-un purcel, fiindcă e prieten cu... care e cel mai bun prieten cu... unul dinăștia fiind fost coleg de liceu cu el la Chișinău, prieten de nădejde, e cel mai bun internist din Ardeal după Hațeganu, e elevul lui... "Într-o zi lui Hațeganu, înlănțuit el dînd pe gît un pahar de vin, cît e el de mare, i-a făcut figura un țăran, care a venit la el cu plămînul ciuruit de oftică. I s-a arătat radiografia, nu și-a dat seama că țăranul era acolo, alături pitit în suita lui, și zice, moare, asta e, domnilor, moare!... După un an se întoarce țăranul sănătos și zice: domnu doctor, acum mi-e bine, să vă dea Dumnezeu și dumneavoastră multă sănătate și să trăiți o sută de ani. Ce e cu tine? zice Hațeganu. Ce e cu ăsta? Și doctorii îi explică, e ăla de anul trecut, care... știți dumneavoastră, așa și-așa și cum arată acum radiografia? zice Hațeganu enervat (așa sîntăștia, dacă nu mori cînd zic ei că ai să mori, se enervează). Se uită el la radiografie, se enervează și mai tare, toate cavernele se cicatrizaseră, ce-ai făcut, bă, zice, ce tratament ai urmat? Păi ce-ați spus dumneavoastră, zice țăranul, am băut moare! Ce e asta, moare? Zeamă de varză! zice țăranul. Du-te în p... mă-tii, zice atunci Hațeganu și-i aruncă radiografia în nas și se cară, nu-i plăcea să-și bată cineva joc de el, fiindcă el așa credea, adică nu-i venea să creadă că... Unul tot așa, un chirurg mare, l-a tăiat pe unul, l-a cusut, l-a aranjat, cînd să-l trezească, ăla dăduse ortul popii... La morgă cu el, zice. Anunță familia să vie să-l ia... Dimineața..." Da, bănuiesc, gîndii, dimineața ăla care murise înviase, la morgă, și izbucnii în rîs și turnai vecinei mele în pahar. Ea tresări, surprinsă. "Ai de gînd să ascuți mai departe vorbăria ăstuia?" îi șoptii. Tăcerea ei deveni atentă: spui tu ceva mai interesant? parcă îmi răspundea. "Bineînțeles, zisei. Cum trăiești tu cu *gringalelul* tău?" (ca să nu-i zic pe românește pipernicit - prudență cu femeile fatale!) Tăcerea ei se adînci, nu-mi răspunse. Îmi plăcea cum mîncă, într-o totală absență, deși poftă avea. Tot așa își goli paharul. Numai cînd își aprinse a nu știu cîta țigare, degetele ei deveniră vag nervoase, semn că gîndirea ei insondabilă era la pîndă și că masca ei cu senzuale buze trase în jos se mișca, sub presiunea unui enorm interes, unei ascuțite curiozități. Ce poate fi? mă întrebai. Bineînțeles, rînjii în sinea mea, cuvîntul *gringalet*, la care adăugasem *tău*, adică al ei, bărbatul ei, rătăcea ca o bilă în căutarea unui înțeles care nu se desvăluia. Bărbatul ei era un *gringalet*?! Adică cum? Cum însă nu intra în legea care o călăuzea să se mire, se redresă, masca se rează, pleoapele se lăsară greu peste pupile și numai fumul țigării, din care trăgea cu poftă nestăpînită, arăta că voința pe care o pusese ca să nu întrebe era uriașă. Mă înșelam asupra cinismului ei, altceva era la mijloc, aveam să aflu mai tîrziu... Continuai: "Într-o circiumă, doi poeți nu aveau ce bea. Și atunci văd prin fereastră un tip care scria și el poezii, pe care însă nu le tipărea nimeni, care la rîndul lui îi vede pe cei doi. A, pupături, ce faci măi frate, ce bem noi aicea? Lasă că bem, zice noul venit și se duse acasă, veni cu bani, dar și cu un caiet. Se comandă vin, fripturi, în timp ce unul din cei doi răsfoia caietul. N-are! zise el deodată. Chelnerul le destupă sticla, le puse în față fripturile, salata... N-are! repetă acela, n-are! și aruncă alături caietul. Proprietarul lui înțelese și nemaștiind ce spune strigă necăjit: ce-are, dom`le, de n-are? Aici e aici! făcui eu filozofic, ce are de n-are! Cine poate să știe?"

Tamara se întoarce și îmi aruncă o lungă privire languroasă. Tot ceea ce

era în posesia ei se îngrămădi în această privire, dar nu avui timp s-o descifrez. Matilda încerca o diversiune, să-i smulgă fratelui ei dreptul de a pălăvrăgi: "...Dar nu e așa, Vasia (deci nu Vasile!), striga ea, în realitate el vroia să caute puțină liniște, ce înseamnă agitația asta față de dorința omului de a fi el însuși..." Implacabil, Vasile îi răspunse că văzuse el cum vroia acela să fie el însuși, adică să-l dea afară pe el, directorul fermei, și să vină el și să dea totul de rîpă... "Mai mîncam noi aici un curcan, și mai beam o damigeana de vin, ridică el vocea brutal, dacă ne luam după..." "Dar ce mulțumire avem noi dacă el..." "Matilda, strigă Tasia, du-te, dragă, la el acasă și..." "Partea cea mai tare e că cel care spusese că ăla n-avea, n-avea nici el, strigai eu. Și nici celălalt. Nici unul din cei trei n-avea! Dar cei doi credeau că aveau... Ei, *gringalet-ul* tău are sau n-are?" "Dar dumneata ai? spuse ea rar și-i simții pupilele pipăindu-mă îndelung; întrebare neașteptată, în orice caz greu să răspunzi la ea. Dacă răspundeai afirmativ, exista loc în acele pupile pentru îndoială, care îi și licărea în ele, dacă ziceai că nu, atunci de ce rîzi de alții. "N-ai înțeles, zisei, e vorba de talent, doamnă!"

Mersesem prea departe cu sugestiile mele și mă înfundase. Ea izbucni în hohote, își dădu capul pe spate. Dinți lați, colți carnasieri, expresie brusc de o imbecilitate absolută și totală. Avui, o clipă, o senzație de coșmar. Doamne-Dumnezeule, cum putusem, încă de la început, să-i spun ceea ce îi spuseseam? Nu-mi aminteam să fi fost vreodată atît de vulgar, nu față de cineva, ci față de mine însumi, fiindcă mi se întîmplase nu o dată să gîndesc: sînt vulgar cu ăsta sau cu asta, cu intenția de a insulta, eu nu sînt ceea ce exprim, cuvintele nu mă ating, deși eu sînt acela care le rostesc. Nu prețuiesc această persoană și ca atare nu-i ofer despre mine decît o viziune vulgară, deoarece o părere a ei bună ar turbura sentimentele nete, prin slăbiciunea de a nu rezista la apropierea care ar urma. Nu doresc să mă apropii! O părere rea despre mine e un scut de apărare împotriva amestecului și a compromisului cu cei pe care îi disprețuiesc. Le dau șansa să mă disprețuiască și ei. Ce făcusem însă aici? Simții că roșesc, fiindcă îmi dădeam seama că *îmi plăcuse, și vrusesem să plac și eu*. Și, desigur, toată lumea văzuse și mă disprețuise, lucru pe care nu-l mai premeditasem, fiindcă deși hotărîsem să nu-i mai văd de-aici înainte, nu dorisem să le ofer o astfel de imagine, erau totuși rudele Matildei, căreia nu puteam să-i cer să rupă cu ei fiindcă nu mă primiseră ei bine... Deși pînă la urmă Tasia și Vasile se străduiseră să facă să dispară acel ceva nefiresc creat de Matilda și Petea încă din primele clipe ale apariției mele...

Mai întîrziai un sfert de oră, timp în care rămăsei tăcut fără să-i mai acord Tamarei vreo atenție, apoi mă ridicai de la masă și mă adresai Matildei grav, ca între soții care trăiesc de mult împreună și au învățat să-și respecte liber și fără vreun resentiment obiceiurile: "...dacă tu vrei să mai stai... eu trebuie să plec!" "Nu", tresări ea și avu pe chip o expresie neașteptată de supunere, pe care nu i-o cunoșteam și care o făcu să se ridice de pe scaun. Așteptai liniștit lîngă ușa să se termine pupăturile și salamalecurile de despărțire, nu dădui mîna cu nimeni, fiindcă nici ei nu dăduseră cînd venisem, spusei global bună ziua și ieșirăm.

VII

Merserăm multă vreme pe jos. Matilda arăta mai departe supusă, avea pași șovăielnici, pașii ei de-atunci, cînd o găsiseam plimbîndu-se prin fața casei

mele. Cum ea nu spunea nimic și nici eu n-aveam de gînd să spun ceva, o lungă tăcere se așternu între noi, nepăsătoare la mine, îngrijorată, se pare, la ea. În cele din urmă ea mă întrebă deodată cu un glas care infirma ceea ce mi se păruse mie că e supunere: gîndire sigură pe ea, judecată fără apel: „De ce te-ai purtat așa de urît cu Petea?” Nu era totuși chiar un reproș sigur, ci o nedumerire, parcă un regret ascuns sub o fermitate afișată. Vrusei să-i răspund că ea se purtase urît cu mine și nu eu cu cineva, dar nu dădui urmare acestui impuls. Totul era mult prea grav pentru a mai face apel la cuvinte. Ceea ce se petrecuse în acea zi, începînd cu întoarcerea mea acasă, nu se mai putea drege cu nimic, nu exista o explicație care se putea da de ce o soție nu schimbă un cuvînt cu soțul ei într-o vizită, nu schimbă o privire, un gest, un surîs, o exclamație... Nu era ceva care putea fi înțeles, trebuia doar înghițit, iar în ceea ce privește urmările și sensul, nu putem forța nimic de pe acum. Vom vedea mai tîrziu. Vrusei să-i spun: „Niciodată nu mi-ai fi putut închipui că...” dar mă oprii iarăși. Practica pitagoricienilor de a tăcea îmi plăcuse cel mai mult la ei. Nedînd expresie gîndurilor care ți se îmbulzesc la poarta vorbirii, ele se retrag de la sine și descoperi cu o mare bucurie că exprimarea lor nu era necesară. Matilda se neliniști: „Ești supărat pe mine?”

Dacă eram supărat pe ea! I-auzi! Vroia să smulgă de la mine ceea ce ar fi trebuit ea să desvăluie. Ei bine, gîndii, dă-i drumul, dacă poți, spune ceea ce nu poate fi spus, explică ceea ce nu se poate explica! „Te-am așteptat o oră să te întorci, nu știam ce e cu tine...” Nu știa! Dar de ce sunasem în loc să deschid? Nu știa, o lovise amnezia... Și cum urcase scările *uitînd* că trebuie să vin și eu și închisese bine ușa în urma ei? Explică, Matilda, curaj, încearcă imposibilul. „Bine, zise ea, Petea e un nesimțit, dar în cazul de azi nu vroia decît să...” Se poticni singură. Ei, ei, de ce te-ai oprit? Lasă-l pe Petea, mai e pînă acolo! „De la început, reluă ea, ai intrat cu o figură de înmormîntare, m-am mirat și eu, n-ai dat mîna cu nimeni...” Trece la atac! O fi vrut să fac înconjurul mesei în timp ce toți stăteau ca niște plăcînți pe scaune, să arborez o încîntare maximă, să sărut mîna la cucoane... Sînt obișnuit de la părinți, Matilda; gîndii mai departe, să mă ridic în picioare cînd îmi intră un musafir în casă. Iar figură de înmormîntare eu nu aveam cînd am intrat - și ți-am căutat chipul și am așteptat de la tine un semn de recunoaștere. Oi fi avut după aceea, asta e posibil...

Simulă oboseala (fiindcă mersesem foarte puțin), se opri și se așeză pe bordura unui mic havuz secăt din mijlocul unui scuar cu un arbore foarte bătrîn. Se însera. O lumină galbenă de noiembrie liniștit se zărea în depărtare, mărînd parcă, lărgînd bulevardul care ducea spre centru și înecînd acest centru în mister, ca și cînd acolo s-ar fi petrecut cine știe ce... îmi amintii de teritoriul meu cucerit în acea plimbare după excursia cu Petrică și mi se făcu dor să mă plimb singur, ca atunci cînd o dădusem pe Matilda uitării, după ce mă făcuse toată ziua ridicol. Și astăzi mi se întîmplase același lucru. Îi aruncai o privire. Stătea nemișcată ca o statuie, cu obraji în palme, părul bogat, castaniu, i se revărsase peste mîini. Taiorul negru i se mula pe corp, genunchii stăteau strînși unul lîngă altul, și privirea mea piezișă întîrzie căutînd frumusețea ei glezne. Ca un val care spală în cîteva clipe o plajă murdară și îi redă frumusețea ei de la începuturi, amintirea primelor clipe cînd o zărisem pe Matilda prin ninsoare șterse această zi din prezent și o dorință vie mi se urcă în inimă să-i văd pleoapele clipind și surîsul înflorindu-i enigmatic în colțul gurii.

Mă așezai alături și îi apucaii mîinile. Ea nu și le desprinsese, dar se

abandonă, caută adăpost la pieptul meu. O ținui astfel citva timp... Dar n-o puteam ține la infinit, îi dădui capul pe spate. Îmi arătă un chip devastat; cu ochii pe jumătate închiși, acest chip, care nu era frumos decât printr-un misterios suflu interior, era părăsit acum de armonia lui și mi se arăta ochilor cu oribilele trăsături ale unui bărbat... Da, gândii, ce coșmar! Apucă-te să mîngîi și să săruți un bărbat... Simții un val de repulsie și o lăsași din brațe. "Da, știu, zise ea, sînt odioasă. Dar nu mă pot stăpîni... Lumea mă admiră, colegile, toți care mă cunosc... Matilda, mi se spune în față, tu ești un om și jumătate! Dar eu știu, aproape că striga ea, și mai ales de cînd te iubesc pe tine, că nu e așa, că nu sînt un om și jumătate, fiindcă nu sînt stăpînă pe mine." "De ce ar trebui să fii stăpînă pe tine din moment ce toată lumea te admiră?" rupsei eu tăcerea. Și nu spusei mai mult. Stăpîn pe sine, gândii, trebuie să fie acela care dă la iveală fără să vrea lucruri străine firii lui. Or, Matilda, ce e străin de tine din ceea ce ai făcut tu, de pildă, azi? Nu timp de o clipă, fiindcă ne putem pomeni că săvîrșim într-o clipă o enormă gafă, sau chiar timp mai îndelungat, să alunecăm pe o pantă aiurea, pînă ne trezim roșind, cum făcusem eu cu Tamara, dar pe tine te urmărește după cîte înțeleg mai demult, ca un blestem, această alunecare; ești conștientă de ea, dar nu vrei să-i spui pe nume. "Ei, rîsei eu, e ușor să spui că ești oribilă, dar ia încearcă să spui de ce, apucă șarpele de coadă..." Și fiindcă îmi dădui seama imediat că vorbisem zadarnic, fiindcă nici un semn nu arăta că a înțeles ce așteptam eu de la ea, adăugai cu ironie: "Cum, dar ești *firească*, tu care îi înțelegi pe toți fiindcă *asa sînt ei*, nu văd de ce nu te-ai accepta și pe tine!", tot gîndind: în fond te accepti, plesnești de trufie cînd ești așa cum sugerezi că n-ai fi, te-am văzut, oho, te-am văzut din plin, așa cum nu mi-am putut închipui în doi ani de zile că o să fii la prima noastră ieșire în lume! Nu e grav, acum sînt prevenit, pe viitor cînd vom ieși mă despart de tine pe timpul cît va dura vizita, apoi ne reîntîlnim ca acum îndată ce ne vom afla în stradă...

"Hai să-i punem punct, zisei, nu s-a întîmplat de fapt chiar nimic, nu văd motive suficiente să-l imiți pe Marmeladov! Nu te înțeleg, continui, și te rog să mă crezi că nu e pe gustul meu să vad pe cineva turburîndu-se și acuzîndu-se de lucruri care pentru el n-au nici chip nici formă, vreau să spun nu au nici o concretețe." "Da, zise ea, dar au consecințe, o, eu știu, simt..." "Păi sigur că au, zisei, dar ce poți face? Ei, da, e ca și cînd am avea dreptul să cerem și să ne cerem ca toate actele noastre să se consume într-o perfectă armonie cu ceilalți." (Trebuia atît de puțin, gândii, ca totul să fie în ordine! și nici acum nu trebuie mai mult, dar văd că nu-l faci, puținul acesta, și continui să-mi arăți acest chip de bărbat care îmi stîrnește repulsie!)

Revenii însă asupra acestei gîndiri. Nu, acum nu mai putea face nimic, afară, poate, de un singur lucru și anume o transfigurare, să revină Matilda de dinainte de căsătorie! dar cine se poate transfigura cînd asupra lui apasă masa brutală a unei realități sufletești în stăpînirea căreia este? Doar un puternic seism poate determina să se spulbere firea, caracterul care ne ține înlănțuiți și să elibereze ceea ce zace în noi încătușat, acea simțire diafană, profundă și pură care ne face să cădem aproape în perplexitate cînd învăluim cu privirea chipul iubit... Aveam o singură nedumerire: ce se întîmplase de fapt cu Matilda? Fiindcă una erau discuțiile noastre din care ieșeau scînteii (nu mă nelinișteau, ba chiar mă pasionau, fiindcă nu e lipsit de interes să învingi o rezistență; în mod normal gîndim că astfel de rezistențe nici n-ar trebui să existe, dar uite că oamenii le au, și anume în chestiunile cele mai puerile) și alta această schimbare care, nu mă înșelam, venea din adîncuri. Din primul

șoc rămăsesem însă cu un fir de înțelepciune și îmi spusei că Matilda n-are altă treabă decît arhitectura ei și, desigur, obiceiul de a-și contempla cu un sentiment catastrofic deplasările sufletești. În loc să-mi spună simplu, Victor, te iubesc, nu lua în seamă ce mi se întîmplă mie, lucrurile astea n-au importanță față de ceea ce știm noi că simțim unul pentru altul, ea continua să stea alături de mine cu chipul desfigurat, străină și mortificată, cu toate că eu o acoperisem spunîndu-i că de fapt nu s-a întîmplat chiar nimic și n-avea rost să se complacă în starea aceea. Nu, ea avea timp, îmi sugera chiar că timpul tocmai de aceea există, pentru astfel de stări. Pentru ce altceva? Ce e mai important decît asta? Aici e-aici! Restul e nerozie. "Uite ce e, îi spusei, eu am treabă, ți-am spus de la început cînd mi-ai dat telefon că n-aveam chef să vin. Și ți-o spun și pentru viitor, că în general *am treabă*, pe care însă sînt gata oricînd s-o părăsesc ia chemarea ta. Da' tu acum ești departe de mine și ai timp de pierdut exagerînd întîmplările unei vizite nereușite, despre care nici măcar nu vrei să vorbești, să-ți explici ție, dacă mie nu crezi că mi-ești datoare vreo explicație, ce anume ți-a făcut rău, ce s-a întîmplat de fapt. Hai să mergem!"

VIII

"Numai că această stare n-o părăsi decît după vreo săptămînă, timp în care nu descoperii nimic și văzui zilnic și cu neliniște chipul ei urîțit, de pe care fugise lumina de altădată. Și dacă rămîne așa? mă întrebai. O fi bolnavă. Dar nu era, mînca zdravăn, cu poftă, și tot așa făcea și dragoste, dar fără exaltările de altădată. Se purta firesc, ca și cînd nimic nu se petrecuse cu ea și mă pomenii că un fior rece îmi strînse inima și un gol insuportabil născu în mine întrebarea: dar dacă nu ea s-a schimbat, ci eu? Dacă ea a fost așa totdeauna și eu am văzut-o altfel? Cîteva zile mă simții ca și cînd ași fi avut în stomac un copil mort. Conversația cu ea era ternă, tăcerile între noi lungi, nu-mi mai povestea nimic despre ceea ce se mai petrecea pe la ei pe la arhitecți, și cînd încercai să fac eu acest lucru relatîndu-i ce se mai petrecea pe la noi, la universitari, nu-i captai interesul, deși nu era absentă, mă asculta cu atenție. Nu ieșirăm nicăieri, eu citeam în birou, ea vorbea îndelung la telefon cu tot felul de cunoștințe, cînd nu stătea în bucătărie cu Ana și pregătea masa. Alteori dădea drumul la radio, lua o carte și se înfunda în fotoliu să citească, dar renunța după un sfert de oră, se scuza că în seara aceea o să mă lase să iau masa singur, îi era somn, se simțea obosită, se ducea să se culce.

Spre sfîrșitul săptămînii o văzui la un moment dat în fotoliu cu oglinda în mînă (un frumos obiect din argint vechi), se cerceta cu o atenție minuțioasă și îndelungă, se strîmba, se uita cînd foarte aproape, cînd de la distanță, punea mîna pe nas, belea ochii... Nu părea nici surprinsă, dar nici cu totul indiferentă, avea doar o vagă curiozitate scîrbită și reflexivă... Cînd aproape că aruncă oglinda, de astă dată plictisită, și spuse cu un soi de nepăsare care venea parcă de foarte departe: "Arăt oribil!" Dar nu mie mi se adresa, ci, ai fi zis pereților și se ridică din fotoliu, îmi arătă un spate care se îndepărtă leneș spre dormitor și dispăru lăsînd ușa deschisă. Deci era adevărat, arăta așa cum era ea, nu cum credeam eu că o văd... Adică nu eu mă schimbam... Și simții cum din nou ființa mea respira liber, fără acel ghem din stomac. Mă pufni chiar rîsul. Felul cum ea se privise în oglindă, ași zice plictisită că era plictisită, fără vreo cutremurare, arăta, dezvăluia adică o comică stagnare a sufletului, ca

și când ar fi fost o iapă bătrână care se uită în golul cel mare al câmpiei și nu mai vroia nimic...Mă dusei peste ea să văd ce face, cu veselia care mă năpădise reprimată, dar care nu se stingea. O găsii așezată pe taburetul din fața oglinzii de toaletă, cu un ruj în mână. Și-l dădu peste buze, se contemplă, își supse gura... Buzele reapărură, se uită, îi plăcură sau nu, operă iar cu rujul, de astă dată desenîndu-și o gură de vampă... "Cum arată o curvă, zise, tu trebuie să știi... Ai fost la curve, nu? Să nu minți, toți ați fost..." Izbucnii în rîs. Vorbea tot așa, trăgănat, ca și atunci când constatase că arăta oribil și nu-i păsase, sau prea puțin. Tot așa și acum, puțin îi păsă dacă am fost sau nu la... "De ce rîzi?!" mă întrebă cu o nedumerire amorfă, impersonală, în timp ce încerca să-și facă o gură cum credea ea că trebuie să arate o... Se uită astfel la mine, dar numai o clipă, apoi începu să se șteargă cu vată, pe care o înmuie într-o sticlută, reușind să se boroșcăiască pe obraz și pe bărbie, enervîndu-se, o enervare rece, flegmatică, amestecată cu nedumerire că găseam ceva de rîs în toate acestea... Rideam fiindcă o iubeam, deși o simțeam departe de mine, dar mi se părea că se trezise totuși ceva în ea și cine știe, poate...

Într-adevăr așa se și întîmplă, a doua zi dimineața când deschise ochii chipul ei se limpezi și înflori sub un straniu sentiment de renaștere, uitîndu-se la mine? "Victor, ce faci tu, iubitul meu, ei, eee..." strigă, un vechi strigăt al ei, la început de interdicție, apoi de stupoare, la telefon, când mă căuta la facultate și ne auzeam vocile. Mă redescoperea? Vedeă că exist? Descoperea că ea însăși exista și nu oricum, ci alături de un bărbat pe care îl iubea și de care era iubită? O uluia acest fapt?...

Totuși în săptămînile următoare descoperii că întoarcerea nu era totală, ca și când ceea ce cîștigase înstrăinîndu-se de mine aproape îndată ce începusem să trăim în aceeași casă era ceva bun pentru ea, la care nu trebuia să renunțe. Referirile mele la un trecut care îmi umplea sufletul, deși foarte prudente acum, nu-i aduceau decît o exclamație scurtă, a, da, sau, sigur, era foarte frumos, pînă când într-o zi îmi spuse chiar mirată: "Parcă ai fi un moșneag care trăiește din amintiri. Sîntem tineri, trăim în prezent... Nu pot să-i înțeleg pe cei care vorbesc mereu de trecut și de viitor, nu mai văd clipa de față, care singura e viață; restul e iluzie care s-a dus, sau iluzie pe care ți-o faci. Și de trăit când trăiești?" "Sînt trei dimensiuni componente ale conștiinței umane, care ne deosebesc de animale, îi spusei. Ne naștem și asfințim odată cu ele, nu numai bătrîinii se gîndesc la trecut, nu numai tinerii la viitor și nimeni nu poate trăi ca un cal jugănit, numai în prezent, viața noastră ar fi ca și a lui, mîncare, ham, apă, somn, apoi iar mîncare, ham, apă și din când în când bici, dacă l-ar vizita, trăgînd căruța și auzind nechezatul unei iepe,- cine știe ce reverie de pe vremea cînd era armăsar." "Deci armăsarul are conștiință?" zise ea izbucnind în rîs cu o satisfacție stupidă, pe care o au toți cei Ce nu pot urmări pînă la capăt o idee, și care cred că

te-au prins că a ta e falsă. "Calul și tot ce există ne este egal în spirit, zisei, în sensul că totul e spirit, dar asta e altceva. Reține numai cuvîntul <jugănit>, care ți se poate aplica, dacă chiar crezi că numai prezentul contează." "Bine că ești tu armăsar", rîse din nou Matilda și părăsi brusc și discuția și locul, cum nu făcea de obicei, lucru care mă bucură, fără să-mi dau seama de ce. Abia acum pot să spun că ideile erau blestemul ei, și cînd reușea să se ferească și să nu intre în jocul lor și mai ales cu mine, însemna că mă iubea foarte tare în acele clipe și se temea de ceva...

Bine, îmi spusei, haideți așadar să trăim acest prezent. În duminica următoare făcurăm o vizită părinților mei, care bineînțeles că se supărară

fiindcă nu-i anunțasem din timp să ne primească și ei cu masa pregătită. De astă dată Matilda căzu în extrema cealaltă, mă sorbea, cum se zice, din priviri, pune mâna pe mine, ba chiar la un moment dat își lăsă capul pe pieptul meu...

Credea că o să fiu încântat, eu sau părinții mei? Puțin lipsi să nu mă scoată din pepeni și scurtai vizita, crezând că din pricina asta, că ne aflam la părinții mei, vroia ca să arate că mă iubește așa tare.

Dar nu. Asta o ținu cîteva săptămîni. Încercai s-o scot din casă. Teatru, cinematograf, plimbări... Dădea din cap scurt, nu, n-am timp, deși pe urmă se vedea că avea destul, ba chiar, după ce îmi dădea acest răspuns, se îmbrăca și ieșea la plimbare... dar plimbare îi oferisem și eu cu o oră înainte. Și nu zicea vino și tu, dacă de plimbare era vorba. Ridicai din sprîncene: omul are chef să se plimbe singur, da, singur, și să mai tacă dracului din gură, căci ajunsese să simt cum se strecoară în mine regretul că pierd vremea ascultîndu-i vorbăria. Firește că începui să ies și eu singur, fără să mă obolesc s-o invit. Primeam vizita cîte unui arhitect, cu soția, firește. Matilda rîdea cu gura pînă la urechi de nu știu ce, și după ce aceia plecau, se uita la mine vindicativ, ca și cînd eu ași fi silit-o să rîdă astfel de te miri ce idioțenie spusă de musafiri.

Fiindcă era un decembrie frumos, îi propusei o excursie, crezînd că în mijlocul naturii o să dorească mai puțin să-mi arate cît mă iubește! Nici vorbă! Îi dădea înainte cu libia și mi se agăța de braț împiedicîndu-mă să urc... "Ai vrut dragoste, îmi spunea (dar nu-mi spunea, nici măcar nu avea aerul), ei, iată dragoste! satură-te! Dar nu era așa, nu era nimic demonstrativ în acest exces și mă întrebam ce e mai rău, înstrăinarea sau apropierea aceasta sufocantă? Devenii brutal în fața acestei revărsări de tandrețe, încît după aceea excursie vorbeam tare cu ea, sonor, impersonal, dînd cuvintelor doar valoarea lor, ca să zic așa extrinsecă... Treptat încetai să-i mai pîndesc reacțiile, ba chiar erau zile cînd nici nu mai știam dacă Matilda e veselă sau tristă... nu mai observai și ce anume stare nouă luase locul celei sufocante, care la rîndul ei să dispară după un timp- și să vie alta. Se instala, adică, între noi o anume nepăsare variabilă, asemeni zilelor și anotimpurilor, sentiment, cred, comun tuturor oamenilor, căci altfel n-am putea viețui cu cineva în aceeași casă, atîția amar de ani, cît durează o căsnicie activă (bătrînețea e sfîrșitul ei...)

Dar asta și din pricină că la facultate începu să se întîmple ceva, evenimente senzaționale, care mă surprinseră și mă aruncară într-o stare extremă de tensiune lăuntrică, și nu mai aveam timp să despic firul în patru în relațiile mele cu Matilda.

IX

Predasem pînă atunci liniștiți, treceam și noi, ca și arhitecții, printr-o stare de spirit, pe care eu am desemnat-o mai tîrziu ca aparținînd *perioadei Matilda*. Adică?

Adică, Marx spune că omenirea se desparte de trecutul ei rîzînd. Se referă la perioada de după revoluția proletară, cînd vechii idoli și mai ales vechii stăpîni devin obiectul de rîs al maselor, înfățișați ca niște paiețe, în artă, filme, teatru, spectacole de circ și de estradă. A dispărut aura în care erau învăluți, puterea, luxul, banul, și ne apar acum așa cum erau de fapt în realitate, adică ridiculi, mărginiți, caraghioși. Numai că marii artiști făcuseră acest lucru totdeauna, dar masele, masele se distraseră prea puțin, asta vroia să spună

Marx, aura persista atît timp cît condițiile sociale rămîneau neschimbate. *Perioada Matilda* însă arăta contrariul, nu se rîdea numai de vechii idoli, ci și de cei noi. Cel puțin ea rîdea, și la început n-o înțelesesem, pînă într-o zi cînd mă întorsei și eu acasă în prada unei mari veselii.

Mă încrucișasem în dimineața aceea pe culoarele facultății cu dentistul la care mă duceam de obicei cînd aveam vreo carie, doctorul Vaintrub, un om simpatic, cordial, cunoscut în oraș, avea o bogată clientelă, om cu carte, iubitor de literatură și filozofie, mă oprea adesea minute lungi în cabinetul său după ce mă plomba, să trecem în revistă noutățile, cu toate că salonul său era plin de clienți în suferință. Dar ne și împrieteniserăm, ne făcuserăm vizite reciproce, schimbaserăm cărți... "A, doctore, îl întîmpinai, salut..." În loc de răspuns el îmi zîmbi, mă apucă pe după umeri cu un gest hotărît și protector și mă strînse și mă bătut ușor pe spinare, grăbit dar atent:

"Cum merge?" mă întrebă. Se referea desigur la starea danturii mele pe care o neglijasem ani în șir și mă pomenisem că nu mai puteam mîncă într-o parte. Pierdusem o măsea și trebuise să-mi îmbrace două ca să mi-o înlocuiască, operație extrem de dezagreabilă, polizorul acela sfredelindu-mi creierii. "Merge bine, îi răspunsei, acum pot să sparg și simburi de măsline." El rîse cu poftă și dispăru pe ușa pe care scria *decan*. Nu mă mirai că se ducea acolo, deși mi se păru nefiresc felul natural cu care o deschise, fără să ezite și mai ales fără să bată în ușă. "Decanul nostru suferă rău de măsele, spusei în birou colegilor mei. L-a chemat urgent pe doctorul Vaintrub." Era tăcere. Nimeni nu-mi acordă atenție și nu știu de ce parcă fumau toți ca niște turci, deși nu erau toți fumători. Tăcerea se prelungi, unul se uita pe fereastră, altul își răsfoia niște notițe, ceilalți se plimbau de colo pînă colo cu chipurile alterate parcă de nesomn, nu știu ce așteptau de nu-și vedeau de orarul lor... Secretara deschise ușa și ne anunță: "domnul decan vă așteaptă!" Aha! Asta era deci. Ieșirăm și ne îndreptarăm spre decanat, intrarăm... Acolo însă nici un decan, la biroul lui, întîmpinîndu-ne cu un surîs cordial, stătea dentistul Vaintrub.

Se ridică în picioare și dădu mîna cu noi toți. Ni le cam zgudui pe-ale noastre... "Domnilor, ne spuse, sînt, după cum vi s-a comunicat ieri, noul dumneavoastră decan... Luați loc... Sînt în măsură să vă spun că unele măsuri preced reforma învățămîntului pe care partidul o pregătește. În iunie, cînd s-a produs actul naționalizării, uzinele și fabricile erau deja în cea mai mare parte conduse de comuniști. În învățămînt, în cadrul revoluției culturale, reforma învățămîntului și desigur mai ales a învățămîntului superior trebuie și ea pregătită în prealabil. Prima sarcină este introducerea marxismului în filozofie și combaterea energică a filozofiei idealiste. Pînă nu de mult marxismul fusese considerat o simplă filozofie de referință doar pentru curioși. De-aici înainte, marxismul, pe care se bazează concepția despre lume materialist-dialectică a clasei muncitoare care a luat puterea, va trebui să devină filozofia de bază care se va preda în filozofie, în științele economice și sociale. Vom începe printr-o analiză a materiei cursurilor înscrise în program în acest an și treptat le vom schimba. Pentru început vă recomand..."

Și ne recomandă, fără să citească de pe vreo listă, lucrări de Marx, Engels, Lenin, Stalin, Plehanov, Feuerbach și alții... "Nu notați, zise el, deși nimeni nu nota, aceste titluri vor fi afișate, iar cărțile le veți găsi fie prin biblioteci, fie direct prin librării..." Și tăcu. Apoi adăugă: "Domnule Petrini, vreau să viu acum la orele duminicale..."

Veni și arată studenților, întrerupîndu-mă din cînd în cînd, că noul decan știa filozofie. "În acest sens, spunea el, iată ce scrie Marx... sau iată ce scrie

Lenin... dialectica lui Hegel, dacă o răsucim cu susul în jos, abia atunci putem restabili eficient dialectica și putem opera cu ea. Hegel e mare numai dacă este astfel răsturnat... Continuați."

Hegel răsturnat! Nu rideam cu gura pînă la urechi, cum făcea Matilda, dar rideam foarte tare în forul meu interior, văzînd cum un dentist îi amenda pe marii filosofi luînd drept literă de evanghelie ceea ce un geniu politic cum fusese Lenin spusese, pentru necesități dictate de lupta ideologică pentru cucerirea puterii, în cutare sau cutare împrejurare. Dentistul le scotea filozofilor dinții, îi plomba și în cele din urmă le muta și fălcile fără măcar să clipească. Era foarte sigur de sine, dacă nu mai mult, și asta era cu atît mai curios cu cît îl știam pasionat de marile sisteme de la Platon și Aristotel, pînă la ontologia existențială a lui Martin Heidegger. Această stranie și rapidă transformare, care îl făcea în primul rînd antipatic, constituia pentru mine un mister. Ce i se întîmplase? Și cînd? Cum își înăbușise el ardoarea gîndirii sale libere, care mă făcea să-mi amintesc adesea de el cu acea bucurie pe care ne-o dă ideea că undeva în orașul în care trăim cineva are aceleași preocupări ca și noi, deși meseria lui e alta și că oricînd te puteai duce să-l vezi, și el să te primească cu acea sticlire în ochi pe care i-o dădea pasiunea nobilă pentru cultură? Cum de renunțase și la meseria lui și la această pasiune și acceptase să vină la noi și să... Abia acasă deschisei și eu fălcile și risei cu gura pînă la urechi de mai multe ori: ha, ha, ha... ha, ha, ha, ha... ha, ha, ha, ha... "Ei, ce e, mă întrebă Matilda. Ce te-a apucat?" "Avem un nou decan, îi spusei, un dentist, ha, ha, ha, ha, ha... hi, hi, hi, hi, hi... N-are dreptate Marx, nu ne despărțim numai de trecut rîzînd, ci intrăm și în viitor tot rîzînd... însă de noi înșine..." Și îi povestii întîlnirea mea pe coridoare cu doctorul Vaintrub și cum îi spusese că stau bine cu dantura, pot să sparg și sîmburi de măsline... "Se pregătește o reformă a învățămîntului, continuai în timp ce mîncam flămînd. Ce-ar putea să aducă nou această reformă. Ce putea să aducă? Elevul și studentul trebuiau oricum să învețe? Bineînțeles! Acest adevăr nu putea fi reformat. Atunci?!" "Cine ți-a spus că acest adevăr nu poate fi reformat? rise Matilda mai tare parcă decît mine. Șeful catedrei voastre de filozofie a culturii era prezent?" "Nu, lipsește de vreo două săptămîni, are o sciatică infecțioasă, care îl ține la pat." "Hm! Așa credeți voi! De sciatica de care suferă el n-o să se mai vindece niciodată. Marele vostru filozof a fost întîmpinat într-o zi la poarta universității de către... nu-ți spun cine și i s-a spus: din clipa asta dumneavoastră n-aveți ce mai căuta aici." Mă posomorii, avînd într-o secundă sentimentul că pentru mine *perioada Matilda* fusese foarte scurtă. Cum, marelui poet și filozof i se luase catedra? "Chiar e adevărat?!" spusei. "Bineînțeles! zise Matilda care continua să fie veselă, ieri am aflat, dar am uitat să-ți spun."

Nu-l iubeam pe marele poet nici ca filozof, nici ca profesor, deși el mă susținuse să fiu numit la catedra lui. Nu-mi plăcuse însă că era distant cu mine și se complăcea să fie înconjurat de adulatori găunoși, care în afară de opera lui, din care îi citau chiar în față fără nici o jenă, știau prea puțină filozofie. Era adevărat că în sinea mea consideram lipsită de interes pentru timpurile moderne teoria sa asupra unei cunoașteri limitate de o cenzură transcendentă, precum și adaptarea la spațiul românesc a gîndirii spengleriene conform căreia culturile și civilizațiile sînt determinate de spațiul geografic, dar avusesem grija din politeță pentru marele poet și om de cultură să nu discut cu nimeni despre opera lui. Era adevărat însă că păstrasem și tăcere cînd vreun adept cu privirea sticlind de ignoranță încerca să abordeze cu mine acest

subiect. Pesemne că i se transmisese *tăcerea* mea, dacă nu mai mult. Nu mă invita la el, cum auzisem că făcea cu ceilalți, îmi arunca doar, din cînd în cînd, abia clipind din pleoapele lui palide și transparente, cîte-o privire rece și vag interogativă. Scoaterea lui brutală de la catedră era însă cu totul altceva. Era clar că în locul lui vor numi un alt Vaintrub oarecare, și nu unul dintre noi, desigur, nu pe mine sau vreun discipol al marelui poet, sau pe profesorul N., de pildă, care mai fusese șef de catedră înainte de război și la cursurile căruia învățasem noi filozofie. Era un umanist blînd și cu vastă cultură, moderat om de stînga, necompromis de vreo mișcare politică, ar fi fost cît se poate de firesc să fie numit el, or, de două săptămîni, titularul lipsea și după spusele Matildei nu din motive de boală, și nu se auzise nimic de o eventuală numire a profesorului N. "Poate că nu e adevărat!" îi spusei Matildei prins de neliniște și îndoieli. "Nu-ți spun din auzite, zise Matilda, ci direct de la sursă. Darea lui afară își are originea în prelegerea lui de deschidere a cursurilor, cînd vorbind în introducere la istoria filozofiei, pomenise pe cine vrei și pe cine nu vrei, în afară de Marx și marxism. Nici ăsta nu e zdravăn la cap!" rîse Matilda sugerîndu-mi astfel că pentru ea sursele comediei erau diverse, nu rîdea numai de indivizi ca de-alde Calcan. Mă retrasei în biroul meu și în timp ce îmi beam cafeaua și Matilda răsfoia ziarele (căci la serviciul ei unde era șefă evita să citească *Scînteia* în colectiv și să comenteze articolul de fond, la orele opt dimineața, lăsa pe altcineva s-o facă și dispărea presată, motiva ea, de treburi) îmi aprinsei o țigare și rămăsei tăcut vreme îndelungată. Era clar, îmi spuneam, ne vor aduce nu chiar un nou dentist (și încă acesta era bun, nu era neinforma, era familiarizat cu filozofia), ci cine știe ce obscur profesor secundar sau cine știe ce ziarist gălăgios, cum se întîmplase la Litere, unde e drept că titularul, un celebru specialist în cercurile romaniste din străinătate și pe deasupra om de știință agresiv, nu putuse fi gonit, dar îi fusese impus un jurnalist, un puțoi care nu se jena să-l ia peste picior și să-l învețe pe el, marele savant, cum e cu marxismul în lingvistică. Ignorasem aceste semne, considerîndu-le accidente fără importanță. "Chestia asta mi poate să rămînă așa, îi spusei Matildei. Răspundem de soarta culturii și a învățămîntului și dacă nu reacționăm, vom avea ceea ce ni se cuvine, adică exact ceea ce merităm." "Ce vrei să faci?" mă întrebă ea de astă dată doar zîmbind sceptică, vrînd parcă să spună că de făcut, firește, se putea face orice, dar rezultatul ea îl cunoștea dinainte. "Să vorbesc cu marele poet, să-i spun că trebuie să protesteze și că noi îl vom susține."

Matilda lăsă ziarele, își aprinse și ea o țigare și între noi se așternu o tăcere. În cele din urmă îmi spuse ca un avertisment: "Mai gîndește-te!" "M-ași mai gîndi, îi răspunsei gîndindu-mă, dar n-am la ce. Nici nu mai e timp. Dacă mîine ne vom pomeni la catedră cu cine știe ce ginecolog sau inginer de poduri și șosele, o să fie prea tîrziu." "Treaba ta, îmi spuse, vezi să n-ai o surpriză începînd chiar cu titularul pe care vrei să-l aperi." "Ce surpriză?" "De unde să știu eu? Tot ce știu e că trăim vremea surprizelor, în orice caz, continuă ea repede, ca să nu-i cer amănunte, nu uita să-l întreb de ce consideră el marxismul nedemn de a fi citat într-o prelegere de filozofie!" Avusese în glas tonalități necruțătoare, pe care i le auzeam pentru întîia oară și tresării. "În cultură, îi răspunsei eu gînditor, dacă nu e liber, nu mai e om de cultură capabil să exprime ceva propriu, ci un simplu truditor într-o profesie ca oricare alta, care nu solicită opțiuni individuale." "În orice profesie ca oricare alta, zise ea cu ironie (își amintise cum rostise ea însăși aceste cuvinte în ziua cînd mă mutasem la ea?), se cer opțiuni individuale. Poți să faci o casă urîtă sau una

frumoasă, asta are o mare importanță pentru aspectul estetic al unui oraș. De ce e frumos Parisul? Fiindcă bulevardele și casele lui au fost resistemizate în urma unei opțiuni a baronului Illaussmann." "Bine, zisei, și întrucât absența lui Marx într-o prelegere trebuie să determine Bucureștiul să ia catedra unui vestit poet și filozof? Era suficient un avertisment." "Și de unde știi că nu i s-a dat? Sînt patru luni de-atunci. Întreabă-l, mai zise ea de astă dată cu un glas pașnic, discută cu el..."

X

Într-adevăr, marele poet nu suferea de nici o sciatică, îmi deschise el însuși și spre surpriza mea mă întîmpină cu un reproș: "în sfîrșit, zise, ai catadicsit și dumneata să mă onorezi cu o vizită." "N-am îndrăznit, dom'profesor, să vă deranjez neinvitat", îi răspunsei. "Uite că ai îndrăznit, zise el, și îmi face mare plăcere. De cînd am fost dat afară de la universitate, vechii mei discipoli m-au și părăsit, de unde pînă atunci mă agasau zilnic cu vizitele lor. Oricît am filozofa pregătindu-ne de moarte, nu ne pregătim deloc, ideea e o pură vanitate a gîndirii, care ne sugerează falsa certitudine că prin filozofie putem trece bine înarmați *Marele Prag*, ți-o spun cu majuscule. În fața morții nu mai ești nimic, *nu mai ești poet*, ești un simplu om care trebuie să dispară... Totdeauna m-am uitat cu neliniște la tabloul lui Sandro Botticelli, în reproduceri, căci originalul e la New York, care înfățișează împărtașania sfîntului Jerome. Cei din jur, în special preotul îi întinde agresiv lingurița cu o expresie neascunsă de satisfacție că el e viu, gras și sănătos în timp ce sfîntul va fi în curînd mort, deja, cu paloarea pe chip, cu privirea rătăcită... *nu mai e sfînt*, ci un biet bătrîn muribund, întru totul în ghearele morții neîndurătoare... Desfrînații, prin cinismul lor, continuă marele poet în timp ce ne așezam în fotolii, sînt mult mai bine pregătiți, pe ei nu i-a exaltat această viață pe care au scuipat de-atîtea ori în toiul petrecerilor lor deșănțate, încît apariția celei cu coasa și cu rînjat perpetuu le provoacă cel mult un nou hohot de rîs descreierat și un ultim scuipat aruncat *Aceleia* drept în figură..."

Chipul marelui poet nu exprima însă nici regret, nici amărăciune și mi se păru că niciodată nu-l văzusem atît de senin și de spiritualizat. Rămaserăm cîtva timp tăcuți. Așadar eu eram ultimul care afluam și foarte tîrziu că i se luase catedra. În ceea ce îi privea pe discipolii lui, mă simțeam indignat. Chiar așa, îl și părăsiseră? Era adevărat, nu i se dăduse marelui poet și filozof să bea, dintr-odată o cupă de cucută, ca lui Socrate, dar i se dăduse s-o bea cu încetul, să moară adică în fiecare zi, un supliciu, existențial care și începuse să-i atingă (acestui iubitor al luminii și al corolelor de minuni ale lumii) fibra lui cea mai ascunsă. Ce însemnau ultimele lui cuvinte, aducea un elogiu desfrînaților? "Sper, dom'profesor, zisei, că nu sînteți, adică nu vă simțiți în postura lui Faust, care își regretă o tinerețe petrecută în asceză și studiu (gîndind: v-ați bucurat de glorie, deși ați avut și detractori care însă nu v-au turburat exaltările spiritului, v-ați bucurat de onoruri, v-ați căsătorit și aveți și o fată și după cîte am auzit soția vă adoră și acum...). De altfel, continuai, Faust e un personaj nesărat, absolut neinteresant, după ce redevine tînăr continuă să nu trăiască nimic, fiindcă el nu se implică în tragedia Margaretei, la sfîrșit îl vedem cum se cară spre noi aventuri. Ce fel de aventuri? Nu poți spune niciodată clipei: oprește-te, sînt fericit, atîts timp cît Mefisto stă lîngă tine, să înmoaie brațul adversarului, ca să-l răpui tu cu ușurință". "Nu în asta

constă mitul faustic, zise marele poet deodată înviorat. E o reînviere a mitului dionisian, a eternei întoarceri și a trăirii în afara tragediei. Goethe iubea Grecia antică, dar în același timp știa că vremurile se schimbaseră, apăruseri Dumnezeu și puternicul Mefisto. S-a adresat acestuia din urmă." («Înțeleg, am gândit, felul cum ați fost dat afară de la catedra unde oficiați în numele spiritului v-a sugerat ca, după Nietzsche, să gândiți: Dumnezeu e mort! Și să vedeți o mare turburare în lume.») "Nu se poate încheia nici un pact cu nimeni, dom' profesor, și de altfel un pact faustic care ne-ar feri de primejdiile riscului, repet, ne-ar priva și de bucuriile victoriei. Forța stă în noi înșine: dumneavoastră ați și semnat un pact încă din tinerețe cu puterile spiritului, trebuie să recurgeți la ele, să recitiți acest pact și să-l respectați. Cultura e o făclie care arde! N-o aruncați din mâini și nu invidiați desfrânații..."

Marele poet surîse și o lumină se intensifică pe chipul lui. "Așa mi-am spus și eu, zise, o să stau acasă și o să-mi scriu memoriile. Nu e o îndeletnicire care încalcă pactul, cum bine ai spus. Proust a făcut acest lucru timp de un deceniu, și a trăit încă o dată și cu ce iluminări și bucurii, toată viața lui dinainte, oprind clipele pe loc, eternizându-le. O singură îndoială mă neliniștește. Voi suporta izolarea, singurătatea? Proust era un monden, avea prieteni, un anturaj pe care chiar dacă nu-l mai frecventa din pricina bolii, ca înainte, când se simțea mai bine ieșea seara târziu, îmbrăcat bine, pomădat, cu o floare la butonieră și se întorcea în zori fericit. Nu discutăm aici unde se ducea și ce făcea, fapt e că avea unde se duce și că se întorcea fericit. Acest dus era la mine catedra. Nu-i acuz pe discipolii mei că m-au părăsit, poate că nici nu m-au părăsit, sînt, pesemne, desorientați. Or să-și revină poate, dar eu aveam *acum* nevoie de ei. David ne arată în divinul său *Socrate bînd cucuta* un bărbat înconjurat de prietenii săi, în timp ce eu sînt singur («ce curios, am gândit, iată, și el s-a gândit la Socrate»), semnele pentru mine sînt rele. Nu încă foarte rele, dar omul, ca un animal cu instincte încă puternice, un animal social cum bine s-a zis, simte că firul gros și esențial care îl lega de societate, de cei tineri; fiind tăiat, viața i se va scurge în singurătate, nu mai poate, nu mai are cum să înnoade altul. Dacă mi s-ar da o revistă! Dar cum să mi se dea o revistă, când mi s-a luat o catedră?" "În paranteză fie spus, dom' profesor, zisei, de ce în prelegerea dumneavoastră la deschiderea cursurilor n-ați pomenit nimic nici de Marx, nici de marxism? Se discută în oraș despre asta și nu în favoarea dumneavoastră..."

Marele poet și filozof nu răspunse îndată. În biroul în care ne aflam, căptușit cu rafturi pline cu cărți, intră fiica lui, care îi semăna, dar cum se întîmplă adesea, aceleași trăsături nu mai dădeau aceeași expresie... Chipul poetului era frumos, de o albeață de statuie îndelung șlefuită de impulsurile luminoase ale vieții sale interioare, în care mărimea nasului nu mai avea importanță, buzele subțiri nu mai exprimau ascuțimea rea a celor cu o astfel de conformație a gurii și bărbiei în timp ce pe chipul fetei, deși totul semăna fizic cu tatăl, nu apărea în expresie decît *comunul*: o fată oarecare, nici frumoasă, nici urîță, pe care însă poetul o învălui cu o privire tandră și îi transmise și ei din bogăția acestei tandreți, care îi fu întoarsă, și tatăl și fiica semănară cu adevărat cîteva clipe, unul cu celălalt. Mă ridicasem în picioare, dar tatăl nu făcu nici un fel de prezentări. Că mama întreabă cum să-i facă diseară piureul de cartofi, cu lapte și unt, sau numai cu lapte... Și puțin unt, dacă e proaspăt, aha, bine, dar șnițelul, îl vrea natur, sau cu ou și parmezan... fără ou și parmezan, fiindcă a mîncat două ouă dimineața..., dar salata de andive, cu puțină maioneză, sau... da, cu maioneză, n-o să mor, dintr-o salată

de andive cu maioneză...

Fata ieși, îmi aruncă o privire bleagă, iar eu mă așezai la loc în fotoliu. "Iată deci, continuă marele poet, că și dumneata te-ai exprimat în așa fel încît să sporești singurătatea mea." Rămăsei surprins. Cum mă exprimasem? Îi puseseam doar o întrebare... A, da, se discută în oraș, și nu în favoarea lui, de ce n-a pomenit nimic de Marx la deschiderea cursurilor. "Vorbești ca și cînd orașul... hm! Petrini, murmură el, vin vremuri grele, pentru noi, filozofii... Am citit *Das Kapital* demult și niciodată nu mi-a trecut prin cap că într-o zi va trebui să-l tratez pe Marx altfel decît ca pe un economist și doctrinar genial al comunismului (filozofia sa e mai mult intrinsecă analizei pe care o face societății capitaliste decît extrinsecă, pornind de la un concept, existența, după el, determină conștiința, ceea ce, dacă ne gîndim că societatea, în timpurile moderne, tinde să acapareze individul, să-l subjuge, nu e aberant să afirmi că într-o anumită măsură, uneori decisivă, dar alteori nu, îi determină conștiința). Determinismul nu e o noutate în filozofie. Nou la Marx este faptul că asemeni lui Rousseau el trage din analiza sa concluzii politice revoluționare. Programul său însă e o imensă utopie. El a numit Anglia ca locul de pe pămînt de unde va izbucni revoluția proletară, ignorînd, tocmai el, condițiile istorice și sociale în care trăiește proletarul englez, și anume într-un imperiu, într-o țară liberală, cu o mică-burghezie numeroasă, care n-are nici un chef de revoluție și nici nu va avea vreodată, decît dacă o va face ea însăși. Teza lui Marx: acolo unde proletariatul e mai numeros și mai evoluat, acolo va izbucni revoluția, a fost infirmată de revoluția rusă, unde proletariatul era cel mai puțin numeros și cel mai puțin evoluat. Ce ne dovedește acest lucru? În primul rînd că Rusia avea totuși nevoie de o revoluție și a devenit proletară fiindcă în acel timp nu exista în lume o altă teorie revoluționară mai eficace și mai utopică pe care rușii să și-o însușească. Și-au însușit-o pe-a lui Marx, fiindcă într-adevăr frumoasa lui utopie putea seduce masele și le putea atrage în luptă. Acum, întrebarea care se pune unui om de cultură: poate el să pomenească numele lui Marx fără ca asta să nu însemne adeziune? Nu la marxism, ceea ce ar fi intelectualmente firesc, ci la dogma care s-a născut din el. A vorbi în mod liber de Marx și marxism nu e posibil. Ca să justifice teoretic de ce revoluția proletară a izbucnit tocmai în Rusia și nu în Anglia sau Statele Unite, Lenin a creat o nouă teorie a evoluției capitalismului spre imperialism ca stadiu al său cel mai înalt, după care va veni descompunerea, formînd deocamdată un lanț puternic de contradicții și că revoluția proletară, în aceste noi condiții, a izbucnit acolo unde acest lanț avea veriga cea mai slabă. Să admitem că nu se putea altfel și că revoluția a izbucnit acolo unde lanțul imperialismului avea el veriga cea mai moale. Dar cine ne garantează care va fi lumea viitorului, după ce capitalismul, ajuns în stadiul său cel mai înalt, va putrezi? În noile condiții de evoluție spectaculoasă a tehnicii, numărul muncitorilor cu psihologie clasică se va micșora, vom trăi într-o lume de tehnicieni și ingineri cu altă psihologie și alte moravuri. Marxismul, desigur, va dăinui, ca un excelent instrument de analiză a raporturilor sociale și economice, concluziile politice istorice și filozofice vor fi însă altele, conceptul.: existența materială determină conștiința, va rămîne un adevăr controversabil ca atîtea alte mari adevăruri..." "Dom' profesor, spusei îndată fără să mai reflectez în detaliu asupra uneia sau alteia dintre opiniile emise de el, a devenit de mult evident că în cele din urmă și soarele se va răci, va deveni întii roșietic, apoi galben și înainte să se producă cu el un accident final în univers, viața pe Terra se va fi stins de mult. La fel se va întîmpla cu generația dumneavoastră și a mea pînă să ajungă marxismul o doctrină

limitată la sociologie și economie. Ce facem însă pînă atunci? Sinteți tînăr, abia ați trecut de cincizeci de ani. Trebuie să vă întoarceți la facultate! Nu vă costa nimic dacă stăruiați în prelegerea dumneavoastră și asupra marxismului." "Nu era suficient, puteam s-o fac, dar mi s-a cerut și altceva și anume să stăruiesc și asupra leninismului." "Ei bine, puteați să faceți și acest lucru!" exclamai eu. "Tot nu era suficient, trebuia să afirm că și Stalin și-a adus contribuția în filozofie, ca un demn discipol al lui Lenin!" "Bun, Stalin e un tip uriaș, se putea vorbi și despre el. Eu l-am citit tot și paginile în care e vorba de Troțki sînt pasionante. Nu-mi place Troțki, n-a avut curajul să atace dogma partidului unic, și el gîndea ca și Stalin că toți cei care aveau alte păreri decît ale lui trebuiesc suprimați. Măcar Stalin venea din Georgia și pentru el dictatura era ceva firesc, natural, în timp ce Troțki colindase occidentul liberal și Statele Unite, stătuse mult prin biblioteci, avusese deci cînd să se gîndească ce lume nouă vroia să aducă el în Rusia și în restul omenirii. Cînd spun «restul» am în vedere mărimea uriașă a teritoriului în care revoluția proletară trebuia declanșată și ce influență va avea ea în lume. Nu e prima oară în istoria cînd o mare figură politică e pomenită în biserici și școli. Nimeni nu v-ar fi înțeles greșit dacă o făceați." "N-ar fi fost de-ajuns" răspunse, uimindu-mă, marele poet și filozof. "Nu înțeleg, dom' profesor! Ce-ar mai fi trebuit să faceți?" "Ar fi trebuit pur și simplu să nu vorbesc nimic despre istoria filozofiei, ci să prelucrez discursurile lui Jdanov referitoare la împărțirea lumii în două lagăre, cel al socialismului, pe de o parte, și cel al imperialismului, pe de altă parte, și discursul aceluiași referitor la revistele *Zvezda* și *Leningrad*, și să combat un manual de istoria filozofiei al unui oarecare Alexandrov, al cărui conținut nu-l cunoaște nimeni..."

Marele poet se opri și se uită la mine surizînd de tăcerea fără ieșire în care mă aruncase această desvăluire.

"Mi s-au dat cele două broșuri ale lui Jdanov, continuă marele poet, chiar rectorul mi le-a înmînat și, colega, zice, iată obiectul prelegerii cu care veți deschide cursurile. Vă declar în mod formal și confidențial că prelegerea dumneavoastră va fi urmărită. Și dacă refuz? i-am replicat. A dat din umeri, dar nu într-un fel fără sens. A închis și ochii în timp ce își ridica sprîncenele și își îndepărta brațele. Adică riscurile nu vor fi suportate de el, ci de mine. M-a pus să semnez că am primit cele două broșuri, încît, după cum vezi, n-a fost vorba, acolo așa, de o simplă citare a numelui lui Marx, pe care l-ași fi omis și l-am omis dintr-o simplă neatenție, trebuie să mărturisesc, dar n-avea importanță, puteam intra în fondul chestiunii, pe larg, în prelegerile următoare, în cursul anului. Mi-am început cursul în mod normal, acceptînd în sinea mea, fără vreo dezbateri de conștiință, orice risc. Firește că mă așteptam și la o sancțiune gravă, adică să mi se ia catedra, dar nu credeam că o să fiu întîmpinat la poarta universității de un individ brutal, care să-mi notifice cu o dușmănie *personală* că n-aveam, de-aici înainte, ce mai căuta în această clădire. Ce-i făcusem eu ăstuia? Ce-avea cu mine? Nu-l văzusem în viața mea și nu-mi aminteam să fi făcut cuiva rău, unui necunoscut, care nu putea fi părintele unui student trîntit de mine, era prea tînăr să fi fost părintele unui copil mare. Nu era intendentul, dar semăna cu un intendent! A apărut apoi imediat Pascu, caloriferistul nostru, l-a înjurat pe-ăla într-un mod și mai brutal decît îmi vorbise acela mie spunînd: du-te în... la mîne-ta! Cine te-a trimis pe tine aici?

Și reproducînd această înjurătură privirea marelui poet sticli de satisfacție și se opri din povestit. Îi plăcuse caloriferistul atît de mult încît ținuse să-i

repete populara noastră trimitere la origine? Era evident, bruta care îl întâmpinase și îi spusese acele cuvinte fusese astfel pedepsit. Bietul filozof! Nu bănuia că acela fusese pus tot de caloriferist să formuleze exact gonirea din Universitate a poetului, adică faptul să fie clar, să nu mai intre adică acolo, să protesteze, să ceară explicații etc. Dar brutal, la acest nivel al paznicilor și nu, să zicem, în biroul rectorului neputincios. "Caloriferistul, continuă marele poet, m-a poftit în biroul lui de secretar al celulei de partid, unde, cu alte cuvinte, bineînțeles, mi-a confirmat ceea ce îmi spusese celălalt, el era în măsură să-mi spună că pot ocupa postul de șef al bibliotecii municipale, unde pot foarte bine să citesc, nu-i așa, să scriu poezii, să-mi continui studiile care mă interesează... Umfla vocabulele, parcă ar fi vrut să-mi arate că nu e așa grav să treci dintr-un post într-altul, tot cam leafa aia o ai, asta e, se în-timplă, nu e nimeni bătut în cuie pe locul unde își face serviciul... Desigur, nu el, Pascu, a luat această hotărâre, hotărârea a venit de sus, mi-a spus el, fără să-mi precizeze de unde de sus, de la rector sau și rectorul primise un ordin de la forurile bucureștene ale învățămîntului... "Nu știu, dom' profesor, mi-am încheiat și eu vizita posomorît. Trebuie să vă întoarceți la catedră. Oricum, noi vom reacționa". "Care *noi*?" zise marele poet atent, dar fără să mă privească. "O să aflați!" "Bine, faceți ce credeți, dar dacă e să acționați inutil și în schimb să înfrunțați doar riscurile, ar fi mai bine să nu acționați." "E bine să știm și noi la ce ne putem aștepta de-aici înainte, odată pentru totdeauna. Bineînțeles că pentru nici unul dintre noi n-am risca numai de dragul riscului, dar în cazul dumneavoastră n-are rost să-l calculăm."

XI

Mă simțeam mult mai inflammat decît arătasem. N-ași putea să spun pe ce se baza instinctul meu, care mă îndemna să nu accept *anomalia*, căci așa îmi părea situația care se crease la facultate în urma îndepărtării marelui poet și filozof. Anomalia, anormalul, nu e o fatalitate și n-are durată, condiția să-l facem să dispară e să nu-l acceptăm și mai ales să nu cedăm tentației de a-l justifica, prin recurgerea la principii înalte. Această din urmă gîndire anticipează primul meu contact cu unul din cei pe care îi numisem *noi*. Era un tînr de vîrsta mea, numit la facultate odată cu mine și cu care mă și împrietenisem. De la el auzisem despre marele poet o formulă... mai tîr-ziu, după moartea și reintegrarea poetului în circuitul cultural, această formulă avea să constituie subterfugiul general al acelei reintegrări... Idealism? Agnosticism?... Da' de unde! Filozofia lui e tot poezie, e o metaforă poetică. E stupid să căutăm confirmarea teoriei plusvalorii într-o operă poetică inspirată de sentimentul misterului existențial. Plin de respect pentru marele poet și filozof, acest tînr, marxist convins dar cu spiritul critic rămas intact, caustic, inteligent, avînd darul formulărilor memorabile, încerca astfel să-l ferească pe șeful catedrei noastre de loviturile pe care el parcă le știa, deși nu-mi spusese niciodată nimic clar în acest sens, dar eu înțelesesem din unele tăceri ale sale, din unele expresii cum ar fi un de" hm, sau bietul dom' profesor, că nu era sau nu va fi bine, de bietul dom' profesor... La el mă gîndii să mă duc îndată ce marele poet închise ușa în urma mea.

Îi dădui un telefon, stătea departe de centru și s-ar fi putut să nu-l găsesc acasă. "No, bădie, acasă ești?" îl întrebai cu un puternic accent ardelenesc, recunoscîndu-i vocea la aparat. "Acasă mi-s, tu ești, Petrini?" "Da, ce făceai?"

"Citeam!" "Pot să te deranjez?" "Pentru un prieten, musai să lași cititul, căci el este un om viu și mișcătoriu, în timp ce cartea stă liniștită acolo unde o pui și nu dă semne de supărare că o părăsești. Vino! Mintenaș mă îmbrac și ieșim la o preumblare." Vorbea adesea astfel, persiflându-i pe ardeleni, deși era el însuși ardelean, încercam și eu acest limbaj când mă întâlneam cu el, dar numai atunci, fiindcă n-aveam talentul de a-mi strecura ironia la adresa cărturarului neaoș ardelean cum făcea el, imitându-i de fapt gândirea, și bineînțeles că n-aveam nici un haz. Mai știam ceva, că Ion Micu (căci așa îl chema, și când se prezenta adăuga și particula Klein iritându-i pe unii, căci ei credeau o clipă că o fi descendent al marelui Inocențiu, și când aflau că nu...) când folosea acest jargon era la el un semn că își păstra neatinsă și ascunsă adevărata gândire, pe care n-o expunea oricui, încât mă bucuram când vedeam că îl părăsește pentru mine și discută normal: semn de prețuire și prietenie. Nu știam de ce, dar avea asupra mea un ascendent... nu-mi dădeam seama în ce consta, dar nu numai că nu mă supăra, ci în mod bizar parcă chiar simțeam că mi-era necesar. Poate pentru că dintre toți universitarii era singurul care îmi sugera certitudinea că putea răspunde la orice întrebare pe care i-ași fi pus-o, în acei ani când de pretutindeni răsăreau semne de întrebare? El era singurul liniștit, destins, ironic, adesea sarcastic chiar și cu cei bătrâni, care, foarte nervoși, preferau să nu-i dea replica, sau poate că nici n-o aveau atunci pe loc... Era membru de partid, fost utecist în ilegalitate, n-avusese deci timp să-și ia licența, fusese totuși numit direct asistent la Litere, unde, îmi spunea el, n-avea să stea mult, pasiunea lui fiind presa literară... Lecțiile îi erau încărcate de glume pe care studenții serioși nu i le apreciau, în schimb râdeau ceilalți... Vorbind de pildă de Caragea Vodă, expediase astfel *analiza* marxistă a acelei domnii, care s-ar fi caracterizat prin ciurma care îi poartă numele (Ciurma lui Caragea) și prin faptul că acel domnitor ar fi pus biruri grele pe femeile ușoare (ceea ce era riguros exact.) Studenții serioși ridicaseră stilourile din caiete. "Să scriem asta?" întrebuse unul posomorît, parcă indignat... Într-o zi venise de la București în vizită în orașul nostru un membru al Biroului politic, însărcinat cu învățămîntul și cultura. Că de ce nu știm încă rusește? ne întrebuse el sever după ce ne adunase pe toți în aula universității. Ne citase la un moment dat în timpul conversației libere pe care o avusese cu noi un proverb rusesc în rusește, apoi văzînd că nimeni nu l-a înțeles, ni-l tradusese în româneasca lui nu atît stricată, cît marcată dezagreabil de un dublu accent, evreiesc și în același timp rusesc. "Dar dumneavoastră, cînd aveți de gînd să învățați românește?" răspunsese atunci Ion Micu, creînd cu seninătate un moment penibil de tăcere, căci liderul nu avusese în primele clipe replică: apoi se înfuriase. "Cunosc eu acest gen de intelectuali foarte mîndrii de drăcușorul mic-burghez care zace în ei și care își scoate cornițele ori de cîte ori e vorba de lucruri serioase." Ion Micu îi replicase: "în orice caz văd că și dumneavoastră, gîndiți prin sistemul de imagini care face parte din opiumul popoarelor: drăcușor, cornițe... Or, noi, marxiștii, știm că nu există draci și nici fii de-ai lor, drăcușori..." "Dumneata ești marxist?" îl întrerupsese liderul, ca și cînd ar fi fost convins că are în față un impostor. Micu surîsesese candid: "Da, ca și dumneavoastră!"

Îl găsii gata îmbrăcat să ieșim, totuși, mai întîrziarăm, nu vroia să plece, se uită de cite va ori discret la ceas și nici de vorbit nu avea chef, sau mai bine zis se gîndea la ceva, tăcut, și pe chip cu acea expresie de iritare pe care o avem toți la un *rendez-vous*, cînd sîntern puși să așteptăm pe cineva care a depășit cu mult sfertul academic. Se plimba prin birou și mă întreba cîte ceva, eu îi

răspundeam, dar el nu avea aerul că m-a auzit. Întru târziu, după vreun ceas, se auzi la intrare cheia răsucindu-se în ușa apartamentului și apărură Ivona, soția lui, care intră în birou fără un surâs că își vedea soțul, fără o tresărire că avea un musafir. Lucra la cotidianul local al partidului, fusese și ea utecistă în ilegalitate, dar fără să fi fost închisă, cum se întâmplase cu soțul ei. Femeie tăcută, fără să fie placidă, o brunetă, stătea și asculta conversația fără să intervină, nu pentru că n-ar fi avut ce spune, dar parcă tot timpul se gîndea la altceva, care, fără s-o obsedeze, îi acapara totuși gîndirea. Cînd deschidea gura, o făcea ca să-și contrazică, în felul ei absent, soțul, sau să-i spună că are niște telefoane de dat și o să treacă în hol, unde într-adevăr nu mai termina de vorbit. Cînd era prezentă, întîlnirea mea cu Micu era stricată. "Mi-ai dat telefon că vii, nu că întîrzi", zise Ion liniștit, fără reproș. "Am mai avut treabă", zice ea cu un glas alb, fără să mai adauge ceva, de pildă să explice de ce a telefonat atunci că vine, sau de ce n-a telefonat că întîrzie. "Ai avut necazuri?" "Nu!" "Eu ies cu Petrini să facem o plimbare." Mai târziu am aflat că el o iubea, iar ea nu, însă o iubea mai mult decît se putea bănuși, iar ea nu-l mai iubea deloc cînd îl cunoscusem eu și mă întrebam dacă îl iubise vreodată. Mă întrebam chiar cum dracului o fi arătat atunci, în timpul idilei, căci dacă arătase ca și acum, sau pe-aproape, de ce se îndrăgostise el de ea atît de tare? O pereche mai nepotrivită nici că se putea imagina (întrebarea populară "ce-o fi găsit la ea" și se punea îndată ce-i vedeai împreună), cu toate că Ivona nu era deloc urîtă, însă un anumit voluntarism în felul ei de a fi. vocea puțin îngroșată, care nu ascundea nimic, nu sugera nimic, poate doar un dispreț fără adresă precisă, o făceau *net* antipatică: dispreț de ce? Al unei gîndiri adînci, al unei sensibilități deosebite? Nimic! Doar siguranța de sine, vag stupidă, a omului comun... Și totuși, ea avea să-l părăsească în cele din urmă, firește pentru un altul, și Ion să sufere mulți ani, după aceea, deși se recăsătorise el însuși, aproape imediat, cu o studentă pasionată ca și el de literatură, de altă rasă decît Ivona, dar... firește, a apărut și un dar, însă ceva mai târziu; fapt e că alături de ea, Ion ar fi putut s-o uite atunci pe Ivona, dar n-o uitase, mai vorbeau încă la telefon, discutau chestiuni practice, cum ar fi de pildă starea timpului și că Ion să nu iasă fără să-și pună la gît un fular gros... într-o zi ea chiar i-a trimis acasă un pește... Dar despre istoria cu acest pește o să mai am, poate, timp să vorbesc...

Ion era un tip afectuos; în prietenie, cînd ne plimbam, de pildă, mă lua de braț, lucru care mă jena. "Ioane, îi spusei degajîndu-mă, marele poet nu suferă de nici o sciatică, acum vin de la el, a fost dat afară de la catedră fiindcă n-a acceptat să deschidă cursurile cu o prelucrare a unor discursuri ale lui Jdanov. Nu trebuie să-l părăsim!" "E prea târziu, răspunse el îndată, semn că știa totul. E prea târziu, repetă, în locul lui a fost numit domnul Roșu Decebal, care prin numele lui a lăsat să se înțeleagă unde trebuie să e roșu și în gîndire, iar cu prenumele că e un neaș urmaș al marelui rege dac. Națiunea, ne învață Iosif Vissarionovici Stalin, deocamdată nu va dispărea, încît e nevoie încă de naționaliști roșii ca domnul Decebal, ce-a înfrînt popoare multe, de jos și de pe cal..."

Ăstuia îi ardea să fie el spiritual într-un asemenea moment, deși, e adevărat, ironia lui nu infirma starea mea de spirit, ci căuta doar să-mi sugereze că inflamarea gîndirii nu ne duce spre decizii raționale. Dar înțelesei că aprobases, în sinea lui, hotărîrea. Ai fi zis că, în ciuda ironiei, avea de pe acum o anume simpatie pentru profesorul Roșu Decebal. Era firesc! Făceau parte din același partid, căci nimeni profesor se înscriesese prin primăvară... Totuși continuai: "Ioane, numirea unui dentist în postul de decan nu mă

deranjează. În general, orice numire de acest gen a unor personalități politice, dar care au totuși o cultură, în locul, să zicem, al unor titulari nu prea străluciți și mai ales compromiși în vechiul regim, în orice caz reacționari fățiși, cum era fostul decan, are un sens. Dar să dai afară un mare poet și filozof care are dificultăți în adaptarea sa la noul regim, mi se pare un scandal." "Petrini, spuse el atunci sever, observînd pesemne că începusem să ridic vocea, revoluția, ea însăși, e un scandal. Noi, care o facem, spunem că e un lucru înălțător, deși, cei lucizi știu că e o maladie, dar nu sîntem noi vinovați că am moștenit o societate bolnavă... în mod fatal, curentul care se creează împotriva mentalității vechii societăți ia cu sine pe toți cei care nu acceptă să-și însușească noile principii. Nu există revoluție pașnică, chiar dacă ea, să zicem, nu e sîngerioasă." "Există valori absolute, strigai eu, de care nici o revoluție nu trebuie să se atingă. Filozofia e una din ele." "Nu ne atingem de filozofie, ci de unii filozofi", răspunse el și nu știu de ce, pronunțînd cuvîntul *unii* rîse. "Dar cum am putea să le cerem să se dezică de ei înșiși, de gîndirea lor liberă, de opera lor și să pună în locul a toate acestea două broșuri, ale unui oarecare Jdanov? Ție nu-ți pasă, predai liniștit limba și literatura română: nu ești pus să vorbești studenților în locul lui Eminescu despre împărțirea lumii în două lagăre..." „Păun-Fincio”, zise el sec. „Ce e cu Păun-Fincio?” „În locul lui Eminescu. Și Neculuță.” „Ce e cu Neculuță?” „Și Cezar Bolliac”. „Adică?” „Adică toți aștia în locul lui Eminescu,” „Și tu ai acceptat?” „N-am acceptat încă.” „Dar ai de gînd să accepți!” „Mda!” „De ce mda? Da sau nu!” „Cred că da, dacă n-or să mă dea... afară” „Tocmai pe tine? De ce?” *Parce que la republic que c'est le diable et moi je suis partisan de la republique! Donc, je suis un diable l'!* „Și dacă nu te dă afară, vrei să zici că vei juca rolul diavolului predînd pe Păun-Fincio, Neculuță și Cezar Bolliac în locul lui Eminescu? Cum? E ridicol!” „Am citat greșit: *«La Republique c'est la pensee et la pensee c'est le diable»*. Le voi preda studenților pe Neculuță, dar prin gîndire îi voi determina să se ducă la Eminescu.” „Tot e ridicol! N-ar fi mai bine să pleci?” „În zilele, noastre, rîse el, nimeni nu mai pleacă, ești dat afară, dar să pleci tu singur, prin propria ta voîntă, nu se acceptă, așa încît, reluă el după o pauză văzînd că tac, nu mai spune că nu-mi pasă, că predau liniștit limba și literatura română”. Așadar, gîndii eu, am ajuns, fără ca eu să-mi dau seama, foarte departe! În lumina acestor revelații gîndul meu de a acționa în apărarea marelui poet, pe lîngă că era net riscant, n-avea nici cea mai mică șansă de a ralia pe cineva. Dacă pînă și acest coleg care era membru de partid vedea posibilă chiar darea lui afară, înseamnă că a altora... și mai ales cea efectuată, a marelui poet, nici nu mai intra la socoteală, nimeni n-avea să protesteze. „Totuși, spusei brusc îndîrjit, eu voi protesta.” „Dacă ai s-o faci, răspunse atunci Ion Micu foarte grav, mă vei lipsi pe mine de posibilitatea de a te apăra cînd vei fi tu însuți amenințat.” „De ce ași fi eu însumi amenințat? spusei deodată sumbru. Dacă vor dori să nu mai fie cultură, continuai indignat și deodată nepăsător de soarta mea, mă voi duce să predau copiilor abecedarul, unde cred că nu voi fi silit să le vorbesc despre cele două lagăre (oribile cuvinte, cu puțin efort, de gîndire se putea evita apropierea aceasta de lagărele de concentrare, dacă chiar era necesar să se declare astfel scindarea lumii în două) și nimeni nu mă va putea împiedica să realizez ceea ce chemarea mea mă va îndemna să realizez.”

Se lăsă o tăcere. După cîțiva pași, Ion Micu exclamă: de! Ca și cînd poziția mea ar fi semănat cu a acelui moșier al lui Rebreanu care își creează în fața țăranilor în revoltă o imagine despre sine idilică, provocînd acel răspuns dubitativ. Ajunsesem în centru și pașii proaspătului meu prieten se îndreptară

spre braseria Hotelului Royal, care acum purta denumirea orașului nostru, braseria unde ne mai întâlnisem, îi plăcea lui, zicea că are cel mai bun filtru - îi plăcea cafea filtru, bea câte două sau trei la rînd... Mie îmi plăcea aici berea, care era totdeauna rece și parcă într-adevăr și ea mai bună decît în alte părți.

Ion Micu clipi iritat cînd văzu că masa la care îi plăcea lui să stea într-un colț pe o canapea de trei persoane era ocupată. Îmi explicase și de ce: acolo puteai discuta liniștit, erai păzit de pereți din două părți, nu se putea așeza alături de tine unul cu urechile lungi... Dar ne întîmpină chelnerul care îi cunoștea preferințele și ne spuse că masa va fi imediat liberă, clienții au cerut plata. Da, dar plătind mai ceruseră bere, pe care se vedea că n-aveau de gînd s-o bea repede. Ion începu să-i înjure, în timp ce chelnerul ne sfătua să ne așezăm undeva și îndată ce aceia vor pleca, ne putem muta acolo. Nu înțelesesem, adică nu crezusem pînă atunci că în timp ce clienți ca noi își beau liniștiți cafeaua sau berea, alături de ei, la masa vecină, se putea așeza unul cu urechile lungi. "După ce îi recunoști?" îl întrebam pe Ion. "Nu achită nota", îmi răspunsese el. "Bine, dar cum îi recunoști înainte de a achita nota?" "Au urechile lungi!" "Chiar?" "Da, deformare profesională." Rîsasem, dar așteptînd să ni se elibereze masa, în timp ce "lingeam" o bere, cum spunea prietenul meu, observai că la masa liberă de alături se și așezase cu spatele un individ care nu comandase nimic, dar căruia chelnerul îi și adusese o cafea, scosese un ziar și sta cu nasul în el, în timp ce o ureche era într-adevăr vizibil răsucită spre noi. "Ioane", zisei și îi făcui semn discret cu capul spre masa vecină. "Un timpit, zise el tare, e așa de bou încît își închipuie că nu-l ia nimeni în seamă și poate el să tragă cu urechea și să-și facă pe urmă liniștit raportul către șefi... N-o să afli nimic, bă, ești așa de prost că or să te dea afară, așează-te și tu lîngă alții, eu vă cunosc din ilegalitate, sînteți aceiași idioți și fără fler, cu toate că serviți acum altă cauză... Du-te și mă spune că ai fost mirosit de unul și te-a înjurat..."

...Trecurăm în sfîrșit la masa noastră și chelnerul ne și aduse filtre, le pusese mai dinainte. Turnarăm în cești... "Ar fi prea simplu", zise Ion. "Adică?" "Să te duci să predai copiilor abecedarul." "Și de ce n-ar fi simplu?" "Lucrurile sînt mai complicate", rosti el sibilinic și se ridică încet, ai fi zis ca un moșneag cu umerii încovoiați de atîta înțelepciune și se îndepărtă și dispăru după o perdea. Rămăsei singur cîteva minute și mă uitai să văd ce făcea individul cu ziarul. Dispăruse, lăsînd în urma lui ceașca de cafea pe care o băuse, ca o enigmă: era sau nu; era cel care o comandase un... Hm! gîndii, Ion exagerează, nu poate un om să-și bea liniștit o cafea și să răsfoiască un ziar, fără să-l suspectezi că... I se vedea urechea răsucită spre noi, ei și? Ce să facă la urma urmelor și el cu urechile, să și le taie, să bage un mototol de vată în ele, să și le astupe cu palmele ca să ne convingă pe noi că nu era un... "Lucrurile nu sînt atît complicate, cît complexe, spune prietenul mei revenind. «*L'enfer, c'est les autres*», spune domnul Sartre și are dreptate, uitînd însă să adauge că treptele infernului încep de sus, unde mai poți încă respira și, cu cît cobori, cu atît aerul e mai împutit, pentru ca jos de tot, în infern, *les autres* să te împiedice literalmente să respiri. Te sufoci și îți dai duhul. Or toată chestiunea e să supraviețuiești!" "Nu te înțeleg, zisei, dimpotrivă, faptele arată că «*L'enfer ce sont les idées qui viennent du haut. Les autres*», cu cît cobori mai jos, cu atît sînt mai străini de ele. În fond avem un regim popular în care într-adevăr masele se simt bine. Ce-i pasă oțelarului cutare că un mare poet și filozof a fost înlăturat de la catedră, sau că Hegel trebuie răsturnat cu fundul în sus ca să se mai poată spune că filozofia lui are oarecare valoare? După acest oțelar,

Hegel poate foarte bine nici să nu mai existe, el își vede de oțelul lui, participă la ședințe unde are dreptul la cuvânt, își iubește nevasta și copiii și când ia chenzina se duce cu prietenii la o bodegă unde se cinstesc și discută despre ale lor. Știu asta de la tata, care e muncitor specializat, dar cu o psihologie care nu diferă de a altora. Ca învățător într-o școală oarecare nu mă voi deosebi nici eu de ei și mă voi simți perfect."

Ion sorbi din cafea și își bulbucă ochii într-o parte, semn că gândirea îi aluneca rapid și trebuia să facă un efort să-i domine toate nuanțele. "Pentru că, zise el, ne aflăm într-o fază încă idilică. Masele n-au venit încă pe deplin în contact cu ideile care guvernează regimul nostru popular, în care ele, după cum zici tu, se simt atât de bine."

XII

Deodată ridicarăm amândoi privirea și văzurăm că lângă masa noastră se oprise un pitic care ținea un chibrit în mână și se uita la noi. Un cerșetor care da tîrcoale pe-aici, îl mai văzusem și în alte dăți. De când se oprise lângă noi și nu-l simțisem? Și de ce tăcea? Nu cumva ascultase ceea ce vorbisem? "Ce vrei, bă?" se răsti Ion, la el. Piticul lăsă să-i iasă din gît un fel de zumzet, era, adică, mut, nu putea articula cuvinte, nu era însă și surd, fiindcă răspunsese prompt la întrebare și întinsese insistent chibritul înainte. "Nu-ți dau nimic, cară-te de-aici", zise Ion scos din sărite, la care presupusul mut își spori brusc zumzăitul în semn de protest și o luă spre alte mese. ..L-am văzut în tramvai într-o dimineață, zise Ion, a cerut bilet cu o voce foarte sigură, a zis *pardon* și a înaintat printre pasageri fără mutra cretină pe care și-o ia aici..." "Crezi că e un..." "Bineînțeles! Ortega y Gasset a formulat în *Revolta maseilor* (caile oarecum depășite de consecințele războiului) o idee foarte interesantă. Masele vor pune stăpînire pe tot, au și pus mîna pe restaurante, pe magazinele comerciale, pe sălile de cinematografe, pe hotelurile și stațiunile care altădată le erau interzise, pe spitalele luxoase, pe marile vapoare de pasageri transoceanice... Le mai rămîne, adaug eu, să pună mîna și pe puterea politică și marea putere financiară și economică, pe care însă nu o vor folosi în mod liberal. Masele sînt sătule de liberalism, care n-are nici un haz. Ele vor puterea deplină și adevărată, nu le interesează de pildă democrația parlamentară, cu alegeri și alte mofturi democratice. Sensul deplin al puterii e că dispui de soarta altora. În alegeri vei obține 99,80 la sută și vei fi singurul partid care candidează. Liberalii burghezi sînt niște imbecili, masele oprimate le-au impus acest liberalism, acum însă ele nu mai sînt oprimate și au alte apetituri, nu le mai interesează pe ele libertatea. Ce să facă, în fond, cu această libertate? Citesc în ziarele lor libere că ministrul cutare e compromis, că însuși guvernul își face de cap și că trebuie să părăsească puterea. Ei și? Ce le iese lor din toate acestea? Ce le pasă lor de agitația electorală (coșmarul liderilor burghezi) care trebuie să aleagă un parlament neputincios, iar majoritatea să propună președintelui republicii un guvern și mai lamentabil, care poate intra în criză la nici trei luni după votul de încredere? Să faci să se încolăcească la picioarele tale masele, cu strigăte isterice de adorație și tu, ca un «părinte», să le dai pe hîrtie legi extrase din viziunile utopice ale umanității, și în realitate să le calci cu ajutorul unor indivizi tot din masă, dar selecționați dintre cei mai primitivi, mai cruzi și mai fanatici și să terorizezi aceste mase, să vii în întîmpinarea pornirilor lor obscure de autoritate și dominație, iată ce înseamnă pentru unii, în timpurile moderne,

puterea. Vor primi loviturile fără crîcnire, iar în fața plutonului de execuție cei mai puri dintre ei vor striga *trăiască*, adică să trăiești tu, "părintele" lor, care ai bifat în acea zi printre numele celor care trebuie să dispară și pe al acestor revoluționari puri, care cît au fost șefi nu pe puțini au trimis și ei la moarte. Discutam data trecută despre lipsa de substanță a dorinței lui Faust de a redeveni tînăr. Dacă ar fi fost mai evoluat, dacă ar fi intuit ceea ce e esențial pe această lume, adică puterea, puterea deplină și totală, Faust nu i-ar fi cerut lui Mefisto să-l ajute să cucerească pe o oarecare stupidă Margaretă, care se sperie că a rămas însărcinată și își îneacă progenitura într-un rîu. Iubire lamentabilă! Goethe îi spune tragedie, dar nu e tragedie nicidecum. Să-ți vinzi sufletul pentru atîta lucru denotă neînțelegere totală a germenului care a intrat încă din perioada monocelulară a apariției vieții pe pămînt în faimosul lanț de amino-acizi care trebuia să ducă la apariția bipedului numit om: asigurarea pentru el a celor mai bune condiții de existență, apoi pentru a fi sigur că nu va mai fi amenințat, libertatea absolută față de ceilalți, adică puterea deplină și discreționară asupra lor. Cum vei obține aceasta? Cu ajutorul tot al lor, propunîndu-le un țel măreț, apoi biciuindu-i să-l cucerească. Hitler, de pildă, le-a propus cucerirea lumii: l-au urmat săvîrșind incredibile crime. Perioadele de democrație sînt, pentru cine studiază bine istoria, niște accidente, oceanul uman a fost aproape tot timpul zgîlțuit de furtuni, cuceriri și tiranie. E drept că mulți tirani și cuceritori au sfîrșit pe eșafod, Hitler s-a împușcat!"

Se opri și își turnă cafea în ceașcă. "Sînt contradicții în ceea ce îmi spui, îi zisei. Întîi o remarcă: adevărata putere nu constă în faptul de a dispune de soarta altora. Odată, la o petrecere, cineva i-a aruncat unui unchi de-al meu un pahar de vin în față. Pur și simplu. Unchiul ăsta nu era nici bleg, nici îngăduitor, în plus putea pune jos un taur apucîndu-l de coarne. Idiotul ăla nu știa. Ei bine, nici unchiul n-a ținut ca acela să afle, s-a șters liniștit cu șervetul, nu i-a spus nimic ca și cînd acela nici n-ar fi existat și a continuat să petreacă liniștit și vesel. Totuși se făcuse o tăcere de gheață, toți se așteptau ca el să reacționeze și să-l gîtuie pe agresor. Puterea celui cu adevărat puternic astfel se manifestă: să știi că poți distruge pe cineva, să n-o faci, și acela să nu știe. Puterea e *de* origine divină, poporul naiv crede că Dumnezeu «se minie» că «pedepsește». Nicidecum! Asta e Dumnezeul evreilor, mînios și cumplit, care trece prin foc și sabie cetățile, și nu cruță nici copiii. Al nostru își lasă fiul să fie răstignit, îl părăsește, cu toate că acesta se rugase în grădina Ghetsemani cuprins de o spaimă atît de mare încît sudoarea care îi tîșnise pe frunte era de sînge, dacă, zicea, ar putea să treacă de la el paharul acesta. Nici vorbă! Cum să-l treacă? Dacă el ar interveni în soarta oamenilor, chiar a celor aleși, ce valoare ar mai avea mîntuirea?" "Da, îmi reluă Micu ideea, și în timpul calvarului Isus se întunecă și strigă: *Eli, Eli, lama sabactani...*" "Un mare șef, continuai eu, primește și el ceva în sensul unei scînteii divine; el nici măcar nu guvernează, predă puterea primită de la popor înapoi poporului și singura lui veghe e să nu apară cineva cu apetituri de a se folosi de libertatea pe care el le-a redăruit-o și de a ingenunchea pe alții. Pe aceia într-adevăr îi stîrpește fără cruțare. Tiranii moderni, de care vorbești tu, nu au în ei această scînteie divină. Dacă e să continuăm analogia și să ne întrebăm în ce consta totuși puterea lor eu aș afirma că sînt de acord cu tine că o primesc de la mase, dar n-o mai restituie, fiindcă..." "Ei, de ce n-o mai restituie, zise Micu văzînd că ezitam... N-o să spui că au pierdut contactul inițial cu forțele divinității?!" "Ba chiar asta vroiam să spun..." "Că iau apoi contact cu forțele malefice?..." continuă el fără ironie. De aceea țineam eu la acest om, care foarte adesea nu

rezista să fie ironic cu alții, făcându-și dușmani: nu era ironic cu mine, chiar cînd mă simțeam eu însumi prins în flagrant delict de naivitate, cum se întimplase acum; rămînea foarte grav și reflecta profund la ceea ce îi spuneam, cînd ar fi putut atît de ușor să mă persifleze... "Oricum, continuai eu, acest gen de putere e un coșmar, turbură somnul tiranilor și chinuie printr-o infernală singurătate... Oricînd niște oameni îndrăzneți i-ar putea ucide ca pe niște mizerabili descreierați ce sînt și ei știu acest lucru. Iar masele sînt reprimare nu din plăcerea că au puterea, cum spui tu, ci din teama că aceste mase se pot oricînd revolta. Teroarea continuă este deci necesară pentru a descuraja orice idee de demnitate și libertate." "Nu e convingător", zise el ridicîndu-se și dispărînd iar.

În timpul unor asemenea întreruperi mă gîndeam care dintre noi doi sufeream, de rinichi, el pe care consumul de bere îl scula atît de des de la masă, sau eu care nu mă ridicam deloc, deși nu beam mai puțin. Nu eram convingător. Ba eu cred că eram, în orice caz simțeam că, în forul meu interior, se cocea o idee în legătură cu această frenetică activitate a maselor în secolul nostru, despre care scrisese Ortega y Gasset, și a apariției stranie a tiranilor totalitari care infirmiau orice evoluție în conștiințe după două mii de ani de creștinism, două milenii în care martirii umanității suferiseră parcă zadarnic. Aveam sentimentul, presimțirea că intrasem într-o nouă eră, dar abia mai tîrziu, cînd o apăsătoare experiență avea să se adune în urma mea, și după grele amenințări, avea să țîșnească gîndul: *Era ticăloșilor*. În ziua aceea îmi dădea tîrcoale, dar nu reușeam să exprim decît naivități grave și locuri comune. "Iuliu Cezar a fost un dictator divin?" mă întrebă prietenul meu chiar înainte de a se reazeza pe scaun în fața mea. "Da, a fost!" "Și totuși a fost asasinat la idele lui marte. Da, și eu cred că era atins de scînteia divină cînd se sprijinise pe masele plebeie în lupta contra lui Pompei, și chiar și ulterior, după ce fu învinuit că vrea să devină imperator. Dar masele? Ei bine, masele nu l-au sprijinit să nu fie asasinat de puternicii aristocrați ai senatului, cu toate că la auzul știrii și-au exprimat revolta, și asasinii au trebuit să fugă. Brutus. Și tu, Brutus?! s-a mirat el vîzînd că printre cei care îl loveau cu săbiile se afla și Marcus Junius Brutus, acest nepot al lui Caton, al cărui frumos chip, parcă de adolescent pur, îi inspirase totdeauna simpatie și încredere... Ar fi fost avertizat de propria lui soție și chiar pe drum cineva a insistat să citească un mesaj și să nu se ducă în dimineața aceea în senat. Ei și? Nu s-ar fi dus atunci, s-ar fi dus a doua zi, sau în altă zi, conspirația nu se formase pentru o zi anume, fatală, s-ar fi pus în mișcare cu altă ocazie, deși imprevizibilul psihologic putea să schimbe totul în favoarea sa, de pildă unul din conspiratori să trădeze, poate chiar Brutus, sau un altul, care să se fi trezit cuprins de îndoieli, căci Cassius și Brutus au pierit și ei de mîna lui Antoniu și Octavian, dovedindu-se că moartea lui Cezar nu era necesară. Asta arată că puterea trebuie organizată, chiar dacă o restitui maselor care ți-au dat-o, fiindcă scînteia divină nu rezistă fără organizare, fără un partid care să reamintească tot timpul maselor că sînt libere și să le țină sub stare de vigilență. Acest lucru îl facem noi, comuniștii, pentru prima oară în istorie. Oamenii sînt agitați de principiile binelui și răului, care nu apar decît foarte rar în stare pură, nu știi dacă prietenul de azi (Brutus) nu va ridica mîine sabia și nu te va lovi și, desigur, invers, dușmanul tău înverșunat te va salva cînd te aștepți mai puțin. Asta nu înseamnă că omul nu aspiră la o stare de spirit de echilibru și că odată obținut nu dorește această permanență..." "Asta în primul rînd, continuai eu (în paranteză fie spus, cineva tot trebuie să plătească un tribut libertății, pentru a salva ideea,

și nu invers), să *organizezi* și în toiul acestei organizări, ideea să se stingă: și ce dacă moare cutare șef, lovit, să zicem, de dușmanii revoluției? Trebuie să institui teroarea asupra întregii țări? se prăbușește ideea! în al doilea rînd, nu sînt de acord că masele s-au săturat de liberalismul burghez și chiar de libertate în general, neavînd ce face cu ea, ele fiind în realitate, în acest secol, stăpînite de porniri obscure de autoritate și dominație. Așa te-ai exprimat..." "Da, ripostă el deodată cu o undă stranie în glas, ceva dur, net și cinic, știu ce spun, și eu fac parte din mase și am cunoscut pe pielea mea aceste porniri obscure de autoritate și dominație."

Aici discuția se opri brusc și urmă o tăcere grea ca un bolovan. Te uitai la el, vedeai că e mare, că ți-a închis drumul, că nu mai puteai merge înainte și te întrebai ce mai puteai să faci! Cum să-l urnești, să-l dai la o parte? El rosti totuși, dar nu ca să-l înlătore, ci să mai pună parcă încă unul deasupra: "Acum comuniștii nu par necesari, zise el. Dar va veni timpul cînd viața fără ei va deveni imposibilă. Atunci vor fi căutați, se vor forma cozi interminabile la ușile birourilor lor, vor fi iubiți și respectați... Cine are urechi de auzit, să audă..."

Eu aveam urechi de auzit, auzisem, ceea ce mi se spusese era foarte clar, mă gîndeam, dar nu înțelegeam nimic, încercai zadarnic să continuu spunîndu-i că și eu fac parte din mase și am trăit destul ca să le cunosc, n-am descoperit în psihologia părinților și rudelor mele, a rudelor rudelor mele și a prietenilor tuturor acestora nici un apetit obscur de dominație și autoritate, în afara unor prejudecăți curente, moștenite prin tradiție; să nu te vorbească de rău lumea, să nu te faci de rîs, să nu te-arate cu degetul, chiar dacă e în joc ceva care ție ți se pare că ar fi fericirea; această fericire să fie în rîndul lumii ețetera, ețctera!... Cît privește faptul că n-ar avea ce face cu libertatea, n-am descoperit la nimeni o suferință în acest sens, dimpotrivă, primii care au atentat la ea, legionarii, au fost înjurați, huliți, li s-a dorit pieirea și s-au bucurat cînd Antonescu i-a scăpat de ei..."

Tăcere. El exclamă, de astă dată ironic: "De!" Și goli paharul de bere, puse mîna pe noul filtru care ni se adusese, își turnă cafea, sorbi (mă întrebam cum de nu se frigea), își aprinse o țigare și dispăru iar de la masă, nu înainte de a mai adăuga, izbucnind însă într-un rîs fărîmițat, care nu știa cînd se va opri: "Să dea Marx să nu înțelegi prea tîrziu cuvintele mele!"

XIII

Am rămas posomorît. Tot nu înțelegeam... A cunoscut pe pielea lui pornirile obscure de autoritate și dominație a maselor. Ce-o fi cunoscut? Avusese în glas un puternic accent de om care știe multe și nu vrea să spună... începea, pentru întîia oară, să mă irite... Dacă știa, de ce nu-mi spunea? Ce să înțeleg eu din această aserțiune referitoare la mase, irelevantă pentru mine? Mama, în blîndețea ei, folosea și ea expresii dure cînd nu-i plăcea un om, de pildă cînd cineva făcea pe deșteptul... "Trebuie completat, zise Micu revenind: porniri obscure de autoritate și dominație pe care le transferă..." "Cui le transferă?" spusei. "Ai să afli!" "Și de ce nu-mi spui tu? Dacă zici că știi?" "Am și spus-o, dar n-ai fost atent." Și se uită la mine de jos în sus, fix, neclintit el însuși, foarte scrutător, dar și cu simpatie. "Mărturisesc că n-am reținut..." "Multe nu se rețin", zise el ca un avertisment și tăcu, bîțîind însă distrat dintr-un picior și strivind cu scîrbă țigarea în scrumieră. Ai fi zis că n-o să mai fumeze cel puțin

un ceas, astfel de grimasă de silă făcu. Dar imediat scutură pachetul și, gînditor, duse o nouă țigare la gură, pe care o aprinse cu o expresie de noutate pe chip. "Multe nu se rețin și un anumit timp încă nu se vor reține", repetă el și văzîndu-i piciorul care nu înceta să tremure avui senzația netă că și mintea îi bîzîia, ca un motor care fusese uitat la relanti în mijlocul drumului, în timp ce șoferul dispăruse în mă-sa, nu se știe unde. "Ascultă, Ioane, îi spusei, tu vorbești ca și cînd capul tău a mai fost la un cur de mătușă." El se gîndi o clipă: „Păi a mai fost, zise, în timp ce tu îl studiai liniștit pe Hegel, mătușa asta mă croia cu gîrbaciul, să spun care sînt legăturile mele superioare, dar și cele inferioare. Mătușă a dracului! Dar și eu, copil încăpățînat: deși îmi arătase probleme, confruntîndu-mă cu legătura mea superioară, care ori căzuse ori trădase (n-o să aflu asta niciodată fiindcă această legătură a dispărut și nimeni nu poate sau nu vrea să-mi spună unde), eu continuam să neg spunînd că nu știu nimic, nu-l cunosc pe acest om. E drept că nici el nu m-a recunoscut, lucru care complică problema... însă nu arăta nici o urmă că ar fi fost torturat, în timp ce eu arătam... În celulă mă gîndeam cîteodată și la marele poet și îmi spuneam: ce frumos sună să gîndești, *cunoașterea lu-ciferică*; splendidă metaforă! Dar cunoașterea mea ce fel de cunoaștere era? Dar a individului de la Siguranță? Relațiile mele cu el nu erau vulgare, nu vorbea cu mine în argoul lui de torționar, nici nu asista la bătăi, era însă preocupat, posomorît. «Ași putea să te trimit pe front, îmi spunea, adică întîi la Sărata să faci instrucție, și Sărata asta e infernul lui Dante, un intelectual ca tine s-ar curăța în două săptămîni de furunculoză, cel puțin, pe urmă dacă ai scăpa, direct în foc, pe linia întîia: de-acolo n-ai mai scăpa, fiindcă și pe linia întîia sînt locuri unde mai ai șanse să scapi, cu o rană, dar din misiunile speciale, de sacrificiu, nu mai scapă nimeni. Te țin însă aici, dar cu o condiție..» (era mult după Stalingrad, după bătălia de la Kursk-Orel, pe care nemții n-o cîștigaseră, se repliau strategic pe poziții dinainte stabilite, dar oricît erau ele de stabilite și anume dinainte, erau înapoi, nu înainte, și omul meu se grăbea și el: ce-o să fie? Dacă nemții pierd războiul?) A scos o hîrtie bătută la mașină și mi-a dat-o s-o citesc. Declaram în ea că alde cutare de la Siguranță s-a purtat bine cu mine, nu m-a bătut, nu m-a schingiuit ețetera! S-o scriu cu mîna mea și s-o semnez. I-am spus că sînt de acord numai dacă încetează bătăile și schingiuirile. »Bine«, zice. S-a ținut de cuvînt și după un timp chiar mi-a dat drumul. Ca să fiu din nou arestat și să cad în a altuia, care nu-și punea el problema ce-o să fie și cum o să fie. Am fost rulat, am aflat după 23 August, că ăștia doi erau prieteni. N-a trebuit să depun cu mărturie împotriva lor, au depus alții... Mătușile, le-a venit și lor rîndul s-o încaseze..."

Mă uitam la el: totuși scăpase teafăr, și nu era prea voinic, gînd absurd, ca și cînd ar fi trebuit, ca să-l cred, să arate mutilat. "Ioane, zic, așa fi studiat mai puțin liniștit pe Hegel dacă așa fi știut că un student din generația mea e torturat în beciurile Siguranței și bineînțeles dacă așa fi aflat și de ce, dacă, adică, experiențele noastre ar fi coincis. Cum ai ajuns tu la convingerile tale politice atît de grave e pentru mine o enigmă și nici acum nu te pot urmări. Nu te înțeleg! Am fost tentat să-l admir pe Stalin, aveam aversiune împotriva lui Troțki, și Stalin e convingător cînd argumentează că acest menșevic avea gărgăuni în cap cu teoria lui a revoluției permanente... Pe urmă tu mi-ai dat cărți ceva mai puțin sumare decît opera lui Stalin și nu numai că mi-ai temperat începutul de entuziasm pe care îl aveam pentru el, dar m-am și trezit ca dintr-o narcoză și l-am văzut așa cum îl vezi tu. Totuși tu îl admiri, simt acest lucru și nu-ți înțeleg avertismentele. Îți repet, nu văd ce ar fi complicat în

faptul de a părăsi facultatea și a învăța pe copii abecedarul. Nu spun că o s-o fac miine, dar rămân la ideea mea că marele poet trebuie apărat, nu pentru el, ci pentru ideea că filozofia nu poate fi desființată. În orice caz, eu nu voi accepta să predau, în locul lui Hegel, un discurs al unui oarecare Jdanov." "Nu e «oarecare»", zise Micu ridicând un deget. "Da, zic, care sînt operele lui filozofice?" "Nu mai fi și tu așa de naiv! spuse el de astă dată cu un astfel de glas încît, fără să știu de ce, mă intimidai. Operele lui filozofice, continuă el foarte supărat (dacă nu s-ar fi uitat în jos cu un soi de mîhnire pentru mine), sînt tancarurile care stau în spatele fiecărui cuvînt din discursul lui despre filozofie." "Și tu de ce vrei ca eu să mă supun la toate acestea?" ridicai glasul indignat. "Nu te supune, dar fii în cunoștință de cauză. Știi ce spune Napoleon: «*Les gros bataillons ont toujours raison*». Tu ce vrei, să te pui în postura mielului lui La Fontaine (dacă nu te conving batalioanele lui Napoleon), care încearcă să-i spună lupului că nu poate să-i turbure apa, întrucît ea curge dinspre lup și nu invers? «*la raison du plus fort est toujours la meilleure...*» Revenind la marele poet... D-aia nu țin să apăr acum cunoașterea luciferică, prefer materialismul dialectic, care mă învață că nimic nu e stabil pe această lume, și că totul se află în continuă mișcare și transformare. Va învinge cel ce are răbdare să aștepte fără să se lase ispitit de orgoliul de a acționa, cînd timpul nu e favorabil acțiunii..." "Da, dar aceste mișcări sînt largi și durata lor nu se măsoară cu durata existenței mele pe pămînt. Trebuie să acționez!" "Da, dar nu uita că lumea de azi e în criză, războiul a fost doar începutul ei, și crizele n-au o durată atît de lungă, încît să nu mai ai timp să participi la ele și să le vezi sfîrșitul. În cincizeci de ani părinții noștri au trăit două războaie mondiale, ascensiunea și căderea lui Hitler și a Germaniei, dispariția imperiului britanic, apariția pe planetă a două uriașe puteri, Statele Unite ale Americii și Rusia și în curînd China comunistă... Rușii cel puțin au trăit, în afară de cele două războaie (ultimul fiind sălbatic prin crime și distrugeri), o revoluție, un război civil și două catastrofe provocate de secetă. Avem multe de văzut, ce te repezi așa să te duci să predai abecedarul? Nu e poziția cea mai potrivită de pe care să înțelegi lumea în care trăiești." "De ce nu? Spinoza a șlefuit lentile, iar Jean-Jacques Rousseau a copiat note muzicale pînă la sfîrșitul vieții." "Spinoza a murit din pricina acelor lentile la patruzeci de ani! Și pe urmă te-ai gîndit, soția ta e membră de partid, o să fie de acord cu tine?" "Ei na! Nu m-am născut să mă ghidez în viață după dorințele unei muieri!" "Eu nu zic să te ghidezi, dar gîndește-te totuși! Ce te costă dacă te gîndești! Și gîndirea nu înseamnă să-ți spargi capul reflectînd în singurătate, ci să fii atent la ceea ce se întîmplă în jurul tău..." "Asta e bună, tocmai că sînt foarte atent la ceea ce se întîmplă în jurul meu. Ce-o sa-mi spun eu mie însumi..."

Mă oprii, se apropiase chelnerul. "Domnul Ionică, zise el, nu luați o gustare? Avem icre negre!" "Cum icre negre?! protestă parcă prietenul meu. De unde dracu le aveți?" "Se mai găsesc! zise chelnerul ca și cînd chiar se mai găseau. Nu le mănîncă bucureștenii pe toate, ne mai trimite și nouă din cînd în cînd o cutie, două..." "O cutie, două?!" îl îngîină Ion. "Da, două, trei... nu prea se mănîncă, clientul se sperie de preț... Nici icrele roșii nu se mănîncă, se usucă în vitrină..." "Și cît costă?" "Alea roșii zece lei suta de grame..." "Nu, alea negre!" "Alea negre douăzeci și cinci de lei!" "Da, e cam scump, reflectă prietenul meu, prețul a patru fripturi..." "Eu zic să luați, zise chelnerul, cît se mai dă la prețu-ăsta. Vă spun eu, cînd le-o simți poporul gustul, să vedeți cum se ridică la un sutar. Un leu gramul. Dacă s-or mai găsi!" mai spuse el filozofic. "De ce să nu se găsească? zise Ion curios. Or să moară nisetrii?" "Ba nisetrii or

să trăiască, dar marfa asta e lux, poți să știi ce-or să facă ai noștri cu ea cînd or afla ce preț are la Paris sau la New York? N-ai văzut cu peștele?" "Ce e cu peștele?" "Păi înainte erau piețele pline cu pește proaspăt, acum, noi ardelenii nu prea ne omorîm după el, dar, oricum, cine vrea găsea, nu era o problemă. Acuma e o problemă!" "De ce e o problemă?" "Cred că se vinde, dracu știe, sînt țări sărace în pește, ne dau mașini pe el..." "Bine, dă-ne atunci icre negre", zise Ion.

Ni se schimbă fața de masă, murdărită de scrumul țigărilor, ni se aduseră scrumiere curate, apoi, foarte ceremonios, chelnerul sosi cu icrele, cu pîinea prăjită, unt și lămîie. "Doriți și cîte-o țuiculiță? zise el. Merge după bere, nu prea merge invers..." Ne aduse țuică și apă minerală și ne părăsi. "E un tip interesant, zise Ion, știe multe. Îmi place de el că judecă regimul cu blîndețe și nu pentru că știe că eu sînt membru de partid. Și l-a însușit..."

Mîncam, ca să zic așa, cu respect pentru icre și cu gîndul la faptul (după prezicerea chelnerului) că se vor scumpi sau vor dispărea... "Ce anume și-a însușit?" îl întrebai: "...A, domnul Jenică? Da, regimul. N-ai auzit cum zice? *Ai noștri*. Și îmi place că ne vede la putere și în viitor, în timp ce micul-burghez trage cu urechea la radio să vadă dacă nu vin anglo-americanii... Ba că vin la iarnă, ba că vin la primăvară... într-o zi l-am întrebat pe domnu Jenică... Zic: ce crezi despre chestia asta? Nu se poate, zice, e înțelegere... S-au înțeles la Yalta, aici e al meu, pînă aici, dincolo e al tău, cu condiția să existe și partidele comuniste. Dacă se încalcă înțelegerea, e război. Și nu poate să fie? zic. Război? În nici un caz, abia s-a terminat ăsta, cine are chef de război? Poate altă generație, ehe, mai încolo. Trebuie timp și pentru război, să se coacă. Păi, zic, se poate coace și repede, n-ai auzit că lumea s-a și împărțit în două lagăre? Ei și? zice. Astea sînt vorbe! Credeți că e după ei?... Un om inteligent... domn Jenică... Mai inteligent decît alții, care își închipuie că dacă au citit o sută de cărți și au bibliotecă în casă au monopolizat ei inteligența..." ..La cine te referi?" "La mulți! Chiar la rectorul nostru, care e cuprins de groază .Ne omoară, zice, sîntem totalmente descoperiți. Se referea la americani, care au bombă atomică și noi n-o avem, adică rușii n-o au, că noi aștialaltii..." "Păi avea dreptate, zic chiar așa și e, sîntem cu mîinile goale, goi pușcă. Ce mai putem face cu armamentul clasic și cu o armată chiar puternică, în fața unei singure bombe atomice?"

Ion Micu mîncă multă vreme fără să răspundă. Avea însă un răspuns, se vedea după expresia senină a chipului. "Nu numai puterea de care vorbeam, dar și războiul e de origine divină, zise el aprinzîndu-și o țigare. Prin divinitate înțeleg puterile cosmosului, care veghează în general cu atenție asupra speciei umane. Nu în sensul că și în niște întrecideri dintre tribul Bambu și tribul Mambu vom descoperi voința divinității, deși... N-ai observat, de pildă, că sexul unui copil e determinat de o lege misterioasă? Nu știm ce lege, dar îi vedem efectele: de pildă îndată după un război, se nasc mulți copii de sex masculin; natura vrea să-și recupereze pierderile. În general statistica arată că se nasc dintr-o sută (bineînțeles că pe un teritoriu mare al unei țări) 49 de băieți și 51 de fete... Două fete deci rămîn nemăritate, sau mai degrabă, practic, toate se aranjează între ele și împart mărițișul... Un număr de ani unele, alt număr de ani altele. Căsătoriile eșuate sînt și ele expresia acestei legi uimitoare... Are dreptate domnul Jenică, nu e după ei, un război nu poate să se declanșeze datorită avantajului pe care una din părți îl are sub forma unei bombe atomice. Trebuie milioane și milioane de alte avantaje, cum ar spune Tolstoi, pentru ca evenimentul să se producă." "Adică? Starea de conflict există, de ce nu ar

degenera într-un război?" "Starea asta de conflict o să degenereze în ceva, nu știm încă în ce, dar într-un război în care americanii să dea cu bomba. Să nu uităm că atunci când au făcut-o, la Hiroșima și Nagasaki, tot poporul american purta în el furia împotriva celor care le scufundaseră flota la Pearl Harbour, fără să li se fi declarat în prealabil război. În al doilea rînd, în Europa războiul încetase, Japonia însă îl continua, și încă cum, în mod normal, mulți americani trebuiau să mai moară ca să-i facă să capituleze. Or, americanii nu mai aveau nici un chef să mai moară, și atunci domnul Truman, în acord cu poporul său, a gîndit, de ce să nu moară ei, japonezii, dacă continuă să le placă războiul? (și trebuie să nu uităm că le cam plăcea și cam omorîseră o grămadă de chinezi timp de ani de zile), de ce să nu le dăm o bombă în cap să-i saturăm? Și le-au dat, s-au săturat și au depus armele... Or, în ce fel s-ar putea acum americanii înfuria pe ruși și zeii să le dea dreptate? Fiindcă împotriva ideii de cucerire a lumii abia au luptat și n-au nici un chef să urmeze un Hitler-american, care nu există și *acum* nici nu e posibil. Bineînțeles că *bomba* pe care o dețin ar putea să excite pe unii dintre ei, și să apară în politica lor externă o anumită tendință de dominație asupra lumii. Asta e altceva... Cine e puternic nu rezistă să nu te facă să simți această putere, însă după cîte știu eu, *bomba* nu are un secret propriu-zis, poate s-o facă oricine dispune de cîțiva savanți și mijloace tehnice. Or, rușii dispun și de savanți și de mijloace tehnice, și fabricarea bombei e la ei chestie de cîțiva ani, poate chiar mai puțin. Și atunci folosirea ei de către una dintre părți devine și mai improbabilă, în afara cazului cînd forțele divine ar vedea ca inevitabilă, din motive care ne-ar rămîne inexplicabile, dispariția speciei umane de pe Terra. Să rămînă pe ea doar cîțiva troglodiți de prin pădurile Africii sau Australiei. Dar această viziune catastrofică, apocaliptică, nu poate fi susținută nici de forțele divine, deoarece specia umană deși a dat în acest secol semne de degenerare, este încă și pentru multă vreme o specie dinamică, în plin avînt și departe de a-și fi epuizat forțele creatoare. Era atomică abia începe și cuceririle științei vor modifica și politic fața lumii. În bine, nu în rău. Stalin va muri și el și cele două lagăre ale lui Jdanov vor dispărea fără să se înfrunte, comunismul lui Stalin se va stinge treptat, lăsînd locul unui comunism, pe care oamenii îl vor face potrivit naturii lor specifice. Într-un fel va arăta cel chinezesc (desigur cu chinezării) și altfel cel francez, care e greu de imaginat că va părăsi cuceririle anterioare ale revoluției burgheze; africanul va trebui să-și lepede repede belciugul din nas și concepția tribală, dacă poate fi numită concepție, și să cucerească ideea de națiune și de libertate, iar mulătrimea sud-americană să-și tempereze carnavalurile și să părăsească ideea că amorul singur le poate ajuta să-i alunge pe dictatori. Restul, ce va fi pe urmă, este imprevizibil... Puterea condițiilor, care ne ține astăzi înlănțuiți (foamea, frigul, lipsa de locuințe salubre), va slăbi treptat și va face, adică e de sperat că va face absurdă represiunea unora împotriva altora. Eu nu spun că lumea veche, capitalistă, e putredă, ea va supraviețui multă vreme, atîta timp cît comunismul nostru nu va fi capabil să ofere omenirii o imagine ispititoare. Poate că aceste două lumi, resemnîndu-se cu ideea că nici una dintre ele nu e sortită pieirii, vor începe prin a se apropia și vor sfîrși prin a depune eforturi comune pentru a feri civilizația noastră de pericole mult mai mari decît reprezintă pentru una capitalismul și pentru alta comunismul?! Asta e însă secretul furnicarului uman și după cum nu știm de ce nașterile se reglează de la sine, tot așa nu știm care e legea coeziunii popoarelor sau legea desbinării lor și cît de fatale sînt aceste legi și pentru cine." "Ioane, îi spusei, e remarcabil optimismul tău și

credința că forțele divine nu ne vor condamna înainte de termen. Pe mine însă mă interesează *termenul renew*, deși nu sînt nepăsător față de cel al omenirii. Eu vreau, adică, simt chemarea spre filozofie. Or, Hegel spune, și nu poate să te lase indiferent în forul tău interior argumentarea lui, că filozofia nu poate să existe fără libertate, adică gîndirea filozofică nu e posibilă decît într-un stat în care libertatea și legile sînt pentru toți. Omul este liber în sine și pentru sine și singur acest concept este izvorul dreptului și al creației spirituale, în fața forțelor divine, toți oamenii trebuie să fie liberi și egali, fiindcă fiecare, pentru sine, are din naștere dreptul la creație spirituală și la o moarte a efemerei sale vieți. De ce ar fi ei prin urmare împărțiți în caste, ca la orientali, oameni liberi și paria, sau acum, în burghezi și proletari? Nici una nici alta. Ființa umană care e împiedicată să ia cunoștința de sine rămîne doar în stadiul existenței ei, cum rămîne și un bou, chiar dacă e Boul Apis. Ea doarme, deși se adaptează mediului și construiește ca o furnică. Cu asta n-am ajuns prea departe. O revoluție trebuie să declare deodată liberi pe toți oamenii, altfel ce se revoluționează? Cunoașterea de sine, conceptul că omul este liber prin natura sa abia cîștigat de conștiința noastră în timpurile moderne este deodată anihilat, negat printr-un amendament de sursa hegeliană rău înțeles că libertatea ar fi necesitatea înțeleasă. În mod vulgar se va aplica deci în practică acest concept: burghezia odată răsturnată, e *necesară* instituirea dictaturii proletariului. De ce? Pentru că individul de fapt nu e liber în sine și pentru sine, el e determinat de conștiința sa de clasă. În general e determinat socialmente și determinat istoric. Prin urmare, un număr mare de ființe umane, adică burghezii răsturnați nu pot fi liberi, chiar dacă ar vrea să înțeleagă necesitatea dictaturii proletariului. Ei da, nu mai sînt liberi chiar dacă o înțeleg, pentru că determinarea e ca o condamnare. Deci ei fatalmente se vor împotrivi. Deci fatalmente trebuiesc reprimăți și nu așa în general, clasa adică, ci concret, particular: ai fost burghez, la beci, săvîrșindu-se astfel o negare a înseși idealurilor revoluției. Nu sînt naiv să cred că o revoluție se poate face fără ca acea clasă socială împotriva căreia se ridică o nouă clasă să nu sufere cu nimic. Orice despuiere de privilegii poate naște ură și împotrivire. Dar nu răspunzi declarînd ura ca principiu universal. Dimpotrivă, ar trebui să afirmăm principiul universal al armoniei umane, stîrpind astfel fanatismul trogloditilor, care îl urăsc pe filozof stăpîniți de un instinct de patibulari. Proprietatea e un furt! Să admitem această formulare excesivă, și consecințele ei, o revoluție trebuie să-i exproprieze pe expropriatori. Dar, odată actul împlinit, toți oamenii trebuiesc considerați liberi de vechile determinări, chiar dacă în practica vieții sociale cutare burghezi izolați ar putea turbura noua societate prin încercări de restabilire a vechilor rînduieli. E *necesară* pentru asta ideea de dictatură? Ar însemna că ea se va institui nu asupra burghezilor, puțin numeroși, ci asupra poporului, asupra chiar a propriei clase care înfăptuiește revoluția, fiindcă burghezia singură nu poate «unelti»- practic nimic împotriva majorității cetățenilor. Comuna din Paris a putut fi reprimată sălbatic de domnul Thiers pentru că era izolată de restul francezilor, nu de către trupele de la Versailles, ci de ideile neclare ale comunarzilor, care nu erau pe gustul, să zicem, al țăranilor, ca să nu vorbesc de mica burghezie..." "Am înțeles, mă întrerupse prietenul meu, fructul e verde, nu trebuie cules... Și totuși și în 48 a fost verde, și deși pașoptiștii au cam eşuat, ideile au prins viață și s-a născut România modernă." "Da, dar cum? «Monstruoasa coaliție» s-a dovedit deci a fi fost necesară, din moment ce s-a înfăptuit..." "Pe spinarea țăranilor, care în 1907 au arătat cît de necesară a fost coaliția în chestiune.

După tine ar trebui ca proletariatul să se revolte fără un țel precis, să fie reprimat sîngeros, în genul Griviței, să aștepte un moment istoric favorabil, să-și cîștige restul populației, să-și definească mai clar țelul și abia atunci să facă revoluție și să-i pice în gură para mălăiață a puterii..." "Nu, zic, să ia puterea pretimpuriu, să-și calce propriile idei în picioare, să alunge filozofii, să suprimе libertățile anterioare în loc să le lărgească și..."

Mă oprii. Ne enervaserăm amîndoi, simțeam că discuția va degenera dacă nu încetam. De fapt și degenerase cum se întîmplă totdeauna cînd într-o discuție se sare peste idei și perioade istorice și un gînd intim, singurul care contează, nu mai e urmărit din aproape în aproape pentru a se ajunge la un adevăr. Al meu era că nu puteam renunța la vocația mea fără a renunța la mine ca om. Alungarea de la catedră a marelui poet însemna mai mult decît alungarea lui, un om care își împlinise opera, însemna, desigur, alungarea mea, care avea să se producă inevitabil la prima mea desvăluire, la prima mea fatală opoziție... Vroiam să înțeleg de la el de ce retragerea mea din universitate nu-mi pune la adăpost vocația (un protest organizat pentru reintegrarea marelui poet fiind acum tardiv...), întrucît ași fi fost amenințat dacă m-ași fi dus să predau copiilor abecedarul. Fiindcă una e să cunoști amenințările din istorie și alta e să le cunoști pe cele care te pîndesc pe tine însuți, în timpul unei istorii vii, -care se face sub ochii tăi și în țara ta. Îmi păsa prea puțin ca Buharin fusese executat, fusese implicat în lupta pentru putere într-o imensă țară, fusese numit de către Lenin copilul răsfățat al partidului, Lenin murise pretimpuriu, ei da, se moare și pretimpuriu, în ecuația luptei pentru putere mulți ignoră murirea... Sentimentul meu profund era că o inexplicabilă sminteală îi stăpînea pe protagoniști. Sau un sublim sentiment de fatalitate. Lumea începea cu ei... Acolo, se fierbea, ca într-un *creuzet*, ideea pură, care avea să ghideze în viitor omenirea... Care ere această idee pură, pe care nici unul dintre ei nu îndrăznise s-o înfrunte, idee-balaur, care îi ucisese pe toți, zeița necruțătoare cu o sprînceană albă și una neagră, în fața căreia toți trebuiau să se închine, chiar dacă alături de ea se afla neantul, fiindcă nimic din ceea ce fuseseră ei nu trebuia să mai existe, ideile pentru care luptaseră și își riscaseră viața fiind negate de ei înșiși în fața tribunalelor și biata lor fulguranță existență asociată cu ceea ce era impur, nuizibil, scabros... Ei bine, care era această idee terifiantă pe care acești obsedați bizari nu îndrăzniseră s-o privească în față și să-i sondeze adevăratul chip? Partidul unic! Unitatea partidului! Asta era zeița în numele căreia ci înșiși îi trimiseseră pe lumea cealaltă pe socialiștii revoluționari (S.R.) și pe menșevici... Asta era istoria, consumată demult, cînd eu, orgolios, îmi chinuiam mama fără să bănuiesc că suflul ei, al acestei istorii fabuloase, avea să se apropie de ființa mea intimă și să mă confrunte cu ideile ei, cu toate că eu nu eram și nu vroiam să fiu nici un Buharin, nici un Troțki, nici un Zinoviev, Kamenev, Piatakov, Tuhaccvski sau Yachir. Dar în fața mea se afla un om ca și mine, pe care îl prețuiam, dar care nu-mi confirma decizia mea dictată de instinctul de conservare... rîsesse spunîndu-mi ceva de neînțeles...

XIV

Se făcuse tîrziu și uitasem că Matilda mă aștepta la masă. Mă scuzați și o luai spre ieșire; acolo, într-un colț, era un telefon public. Nu se confirmaseră spusele lui Petrică în ceea ce privește grija Matildei pentru casă și pentru ora

mesei. Dimpotrivă, simțeam o furie împotriva ei când îndată după masă se ridica și dracu știe ce făcea la bucătărie cu servitoarea, în timp ce ași fi dorit să lase totul baltă și să mai stăm împreună. Tot așa mi se părea că suferă de mania curățeniei. O cămașă, de pildă, pe care eu o purtam înainte cel puțin pînă seara, dacă ieșeam undeva după-masă mi-o arunca la coș și îmi dădea alta, schimbîndu-mi ea însăși butonii, căci observase cum mă irită faptul că pierdeam atîta timp cu îmbrăcatul în general, cu bărbieritul în fiecare dimineată ("ești profesor universitar, cum poți să te duci la cursuri cu barba nerasă!") și cu operația inversă a descălțatului și desbrăcatului și înfășurarea într-un halat pe care tot ea mi-l făcuse cadou în ziua venirii mele în casa ei. Lungile noastre plimbări din timpul celor doi ani cît durase divorțul, plimbări încărcate de farmec care se sfîrșeau acasă la mine în îmbrățișări pasionate, încetaseră cu totul. Acum, în timpul corespunzător al acelor ore, Matilda, obosită, căsca și adormea cu o carte în mină după nici un minut de lectură. Această oră, nouă seara, devenise treptat ora înstrăinării ei totale de mine, parcă nici nu mai mă cunoștea, ea la ora aceea trebuia să se culce, parcă intra sub o narcoză și nu suporta nici cea mai ușoară mîngiere, chiar ideea că ași putea să-i spun ceva tandru o enerva dinainte; căci asemenea strigoilor, chiar de pe la ora aceea începeam eu să mă simt minunat și asta nu pentru că în timpul zilei ași fi fost apatic, ci pentru că seara aveam altă stare, atunci o iubeam cel mai mult și ași fi vrut să stau cu ea pînă în zori. Era amintirea ființei ei din cei doi ani când lucrurile se petrecuseră astfel? Vroiam să-i regăsesc privirea albită, fascinată de apropierea mea? Sărutările nesfîrșite, spaimele care o cutreierau? Ele nu dispăruseră, dar apăruse încăpățînarea de a le stăpîni, nereușind decît să le sporească, ochii aceia albiți începuseră să se închidă, ochii care îmi mărturiseau că eu, eu eram cel care o fascina, da, îmi șoptea cutremurată, tu, tu... Eram convins că instinctul ei născocise somnul și în sinea mea îi dădeam dreptate. Nu datorită faptului că a doua zi trebuia să se scoale devreme (nu ca mine, care aveam cursuri la ore mai relaxate), în cei doi ani trebuise să se scoale la fel, ci, gîndeam eu, pentru că în căsătorie nu se putea trăi ca într-o iubire, fără să riști moartea ei, și a iubirii și a căsătoriei. Intuiam, dar nu puteam să înțeleg cum reușise, și ceea ce mă neliniștea era faptul că seara Matilda era pentru mine o surpriză continuă, căci înstrăinările ei nu erau totdeauna aceleași, totdeauna rele, dar mereu inventive; îmi spunea, de pildă, te iubesc, noapte bună, dar nu era nici o iubire în glasul ei, alteori nu-mi spunea nimic, alteori se trezea exasperată că nu eram lîngă ea și nu știu ce făceam în biroul meu, alteori nu putea adormi tocmai pentru că eram și trupul meu se lipea într-o atracție irezistibilă de al ei. Dormeam atunci singur în birou, scos din pepeni, pentru că îmi aminteam că și Petrică îmi povestise că o pățise la fel... încît șovăii înainte de a vîri fisa în aparat. Era trecut de zece, desigur că dormea dusă, totuși formai numărul, îi auzii însă numaidecît glasul. "Matilda, scuză-mă, te-am trezit din somn?" "Nicidecum!" "M-ai așteptat? E ceva grav, o să-ți povestesc..." Tăcere. Ei da, tăcere, i-o cunoșteam, era inutil să încerci să i-o urnești. "Te iubesc, îi șoptii, noapte bună!" Și închisei fără regret că o lăsam astfel, deoarece aceste tăceri ale ei începuseră să-mi impună și o invidiam și în-cercam s-o imit: la tăcere, tăcere și jumătate... Numai că ale ei erau naturale, în timp ce eu tăceam prin voință și în realitate nici nu tăceam, fiindcă gîndul nu se desprindea de ea și continuam să mă întreb ce avea, fără să reușesc să găsesc un răspuns...

Mă reîntorsei la masă, puțin detașat de discuție, așa cum li se întîmplă tuturor bărbaților care în plină petrecere și în largul lor, ai fi zis cei mai liberi și

fericiți bărbați, cei mai siguri pe sine și cei mai cinici în ceea ce privește femeile, primesc sau dau un telefon și se întorc atît de schimbați încît nu-i mai recunoști și devin ținta glumelor și ironiilor celor în mijlocul cărora mai înainte arătaseră atît de bățoși... Aha, va să zică, ia uite cine făcea pe viteazul, ia uite cine rîdea de alții, și nimic nu-i mai descreșea fruntea, atît de pe altă lume arăta; și nu mai stătea mult și se căra... Nu era cazul meu, dar ceva pe-aproape tot era, fiindcă mă uitam la prietenul meu cu alți ochi și însăși starea dramatică în care mă aflasem înainte scădea în intensitate și mă domina gîndul: va să zică ea nu dormea, va să zică la ora nouă seara nevoia ei de a dormi nu mai apăruse în mod irezistibil... îmi trecu chiar prin minte să-mi iau la revedere de la Ion și să plec; dar alungai acest gînd, n-avea, îmi spusei, decît să mă aștepte, dacă chiar mă aștepta, și mai bine ar fi dacă s-ar culca, e în joc destinul meu, trebuie să aflu azi, și nu mîine, ce-o să fie cu mine, azi cînd simt că sînt eroul ființei mele conștiente, cînd concep că ceea ce gîndesc îmi apare ca o sinteză inspirată despre ceea ce reprezintă, și nu mîine, cînd s-ar putea s-o iau de la cap, cu "dar dacă", și "dacă totuși", și voința mea, cum spune Hamlet, să înceapă din pricina gîndirii de relație, de împrejurări, să șovăie și să devin un laș. Astăzi pot eterniza în mine însumi curajul care m-ar feri de un lanț de erori, suferințe și căderi: nemaivînd în forul meu interior suportul de astăzi al unei idei clare și distincte (fiindcă în cursul unei aventuri cu lumea în care trăim, ideile nu mai rămîn nici clare, nici distincte), ași putea fi alterat definitiv și aruncat de pe orbita propriului meu destin, pe o orbită unde, nefiind a mea, ași trăi zadarnic. N-ar fi fost vorba, firește, să-mi asemui persoana mea socială cu a împăratului Chinei, cum am citit mai tîrziu, care din împărat a ajuns simplu cetățean și comunistii, în loc să-l împuște, l-au „reeducat”, făcîndu-l - credeau ei - să simtă că bucuria simplă de a împlети un coș sau de a confecționa tălpi de papuci e mai mare decît aceea de a guverna China. Chestia asta o făcea și Tolstoi, cînd și cînd îl apuca cheful și mai făcea o pereche de cisme, a căror valoare, spunea el, făcea mai mult decît opera lui Shakespeare. Dacă împăratul Chinei și-ar fi făcut tălpile lui la papuci ca împărat și nu ca simplu cetățean, fără doar și poate că s-ar fi găsit în Confucius un text care să atribuie acestui gest nu știu ce virtute. Tolstoi la arat era tot contele Tolstoi și aratul un mod direct de a afla, ca artist mare ce era, ce simte un mujic arînd. *Condiția de mujic* însă n-avea s-o simtă numai cu atît. Aratul lui rămînea un simplu sport, ca și confecționarea de ciubote. Ca simplu cetățean, împăratul Chinei, aruncat de pe orbita sa, aruncat adică, nu socialmente, ci în sine, cînd datorită "reeducării" s-ar fi convins cu adevărat că e cu mult mai minunat să îpletești un coș decît să fii împărat, trebuie să fi ajuns nu în starea simplă a unui simplu chinez, ci într-una de îndobitocire, dacă e să-l credem pe cel care cu un patos stupid a scris povestind despre metamorfoza împăratului. Orice metamorfoză are loc numai în libertate, concept pe care după Hegel nu-l găsești la orientali. Filozofia lor se reduce la sfaturi morale. Prin urmare, o cădere a mea n-ar fi fost spectaculoasă socialmente, ca a împăratului Chinei (la noi în Europa s-ar fi rîs dacă noi rombni, lipsindu-l pe Mihai I de tron și păstrîndu-l în țară, l-am fi "reeducat" să simtă bucuria simplă de a lucra la un strung), dar ar fi fost spectaculoasă în interior, acceptînd să nu mă las ghidat de idei clare și distincte, adică să nu concep căderea mea, cum nu putem concepe, cu ceea ce e viu în noi, că într-o zi n-o să mai fim vii, dar știm că asta e inevitabil prin idee. Astfel putem trăi. E altceva. Eu concepeam însă în seara aceea că voi cădea fatalmente. Dar nu era moartea, mă puteam salva printr-un act de voință călăuzit de o senină pace

interioară, indestructibilă.

Rumoarea în braserie crescuse. Discuția mea cu Ion Micu devenise parcă fum, iar lunga tăcere care se așezase între noi risca să ne sugereze la amîndoi o ruptură. Deodată însă el zîmbi: "N-ai reținut, zise el, fixîndu-mă iar, cum stătea aplecat, cu o privire de sus în jos în care strălucea o intensă simpatie pentru mine, ți-a scăpat o idee pe care eu n-o pot demonstra, dar în care cred și anume că totul e să supraviețuiești. De fapt nu e o idee, e un sentiment pe care ori îi ai, ori nu-l ai. Asta implică totuși, ca o consecință, o idee și anume aceea a compromisului. Eu ași zice că după *le temps du mepris* al lui Malraux vine acum *le temps du compromis*. Ce vream să-ți spun? Să accepți o tranzacție în locul unui proces în care ai putea să pierzi." "Ce proces?" "De conștiință", răspunse el fără ironie, dar cu aerul că se adresează unui copil. "Nu înțeleg, zisei, care ar fi datele procesului și cine ar putea să cîștige împotriva mea." "Cealaltă parte, zise, a conștiinței tale scindate." ..Conștiința omului, spusei eu cu trufie, nu e scindată, asta e o invenție. Compromisul la care recurge adesea în viață omul are alte explicații. Nu voi accepta nici un fel de compromis, pentru că nu mă recunosc angajat în nici un fel de proces. Ascultă, Ioane, eu am descoperit ceva în filozofie și vreau ca această descoperire să fie demonstrată. Nu vreau *gloria*, așa cum viermele de mătase, după ce a acumulat în el însuși substanța aceea fină din care își va face gogoșa, nu vrea nici un fel de glorie. Ciclul meu poate fi simplu și obscur: frunza de dud de care am nevoie și pe care nu mi-o poate lua nimeni sînt cărțile. Mai am de citit cîteva ani, apoi încep să-mi depăn firul. Nu aspir să-mi perpetuez neapărat specia, adică gospodina să mă pună deoparte, să reînvie spărgîndu-mi gogoșa sub formă de, fluture, și să depun sămînță. Nu, eu accept să fiu aruncat într-o căldare cu apă fiartă și cu un băț ordinar gospodina să-mi prindă firul și să-l depeze pe o vîrtelniță. Puțin mă interesează că după aceea corpul meu fiert va fi aruncat în grădină și cu asta procesul s-ar încheia. Nu alta e soarta a tot ceea ce e viu..." "Ai greșit doar într-un singur punct, spuse el ridicîndu-se iarăși. Și care e esențialul..."

Și rîse din nou în timp ce se îndepărta lăsîndu-mă singur. Braseria începuse să se umple de ceața fumului de tutun, dar și de acea ceață care emană parcă din rumoarea vocilor, a rîsetelor, a fluidului existenței care se intensifică într-un restaurant cînd ora se face tîrzie și nimeni nu are încă de gînd să plece. Desigur, aici se venea nu pentru a petrece în mod vulgar, pentru asta ar fi fost suficient să se treacă dincolo, în restaurant, unde erau cîntăreți și muzică, acolo, chiar dacă ai fi vrut să discuți ceva important, n-ai fi putut, toba și talgerele și solista te-ar fi împiedicat spărgîndu-ți urechile. Așadar putea schimba un gînd. Ce anume? Ce fel de gînduri le treceau acum prin cap acestor contemporani ai mei? mă pomenii întrebîndu-mă. Nu lipseau gesturile largi, mai degajate, ia cei cărora le plăcea și aveau talentul să povestească, cei pe care dacă îi ascultai aveai la un moment dat senzația netă că citești o bună nuvelă, adesea un roman comprimat, atît de vie și de originală era povestirea, pauzele, mimica, însuși glasul povestitorului, subliniind cuvîntul scris, sugestia adîncă a mobilurilor comportării umane, pe care scriitorul o face folosind analiza și descripția... Totdeauna mi-a plăcut să fiu în societatea acestui soi de oameni, cu condiția însă să nu mă pună la un moment dat să plătesc un tribut prea mare, cum făcea Cubleş. Puteam distinge apoi și indivizi infatuați care țin, dintr-o pornire irezistibilă, să vorbească numai ei, deși astfel nu exprimau decît marea nerozie, și aceea nesărată, fiindcă există și nerozii interesante, a întregii lor personalități, indivizi avînd de obicei un vocabular inacceptabil, frizînd

nepolitețea, tutuind oameni pe care abia îi cunoșteau, legându-se de fizicul lor, care ar exprima că nu stăteau prea bine cu nu știu ce, agitându-se pe scaun, surzi la ceea ce li se spunea, puteai să-i înjuri și de mamă fără să-i clintești (eu însumi procedasem astfel cu unul și, în loc să se indigneze, afișase o politețe afectată, spunându-mi că buna-creștere îl împiedică să-mi răspundă cu aceeași monedă). Ici, colo, vedeam capetele aplecate ale celor care cu adevărat vroiau să schimbe un gând. Expresiile lor erau neliniștite. Cineva încerca să explice. Doamnele stăteau liniștite în rochiile lor elegante, uitându-se doar rar în jur, cu un ochi absorbit și cercetător. Grija, un sentiment etern la cele care își iubeau bărbații și nu mai vedeau nimic, nici în jur și nici în restul omenirii, era expresia discretă, difuză dar marcantă, care stăruia pe chipul lor. Tot astfel se ridicau și plecau. Dar ce era cu Ion, de ce întârzie? În sfârșit se întoarse și îmi spuse că a trecut prin restaurant și s-a întâlnit cu un prieten... Domnul Jenică se ivi și el cu un nou filtru. "Să vă fac cite-un șnițel? zise el. Așa subțire, cât foița de ceapă? a la domnul Micu?" "Eu nu mai mănânc nimic", zisei. "Ba mie mi s-a făcut foame, zise Micu, dar ași lua șnițel, am mâncat și ieri... Domn Jenică, fă-mi un *genie christianisme!*" ceru el ca și când l-ar fi implorat, dînd din cap sceptic, cu sensul că nu i se va face ceea ce cere, dar speră că omul din fața lui îl va servi totuși. "Gata, domnul Ionică, am înțeles, așa înalt, cum vă place dumneavoastră..." "Într-o zi nu era el și m-a servit un tîmpit care mi-a adus friptură de vacă tăiată în felii... Asta zicea el că e *chateaubriand...*" „Nu se pricepe, zise domnul Jenică fără superioritate. Sînt de-ăștia noi și nici bucătarul, dacă nu-i spui, uită și el... Așa a învățat, să-l taie în felii..."

"Punctul esențial în care greșești, zise Ion Micu rezemîndu-se de astă dată de spătarul canapelei, cu pumnul la frunte și țigarea în mînă, fără să se mai uite la mine, cu pleoapele plecate și foarte atent la ceea ce spunea, este gospodina. Ea îți aduce frunzele de dud, te ia în mînă grijulie, curăță sub tine (dacă n-ar face-o ai muri chiar și numai dintr-atît, fiindcă fără curățenie această simpatică gînganie ar muri) și îți pune pe urmă, la timpul potrivit, coceni de pe margine, sub care să te poți retrage să-ți depeni firul. Nu cărțile sînt frunza de dud, cărțile nu-ți hrănesc decît spiritul, frunza de dud rămîne s-o obții. Ei, cum s-o obții? Gospodina, dacă e să împingem metafora ta pînă la ultimele consecințe, e societatea, sînt *ceilalți*... Ei pot decide că mătasea din gogoși e un lux, și, ca orice lux, e costisitor, dacă nu chiar dăunător. Dar părăsind metafora, să zicem că te descurci singur învățîndu-i pe ccpii abecedarul. Încearcă! În acest sens afirm eu că există un proces pe care dacă nu-l cîștigi, pierzi totul. Dacă *nu vei putea* să predai abecedarul? Ce-ți va spune conștiința ta nescindată? Întîi ai să descoperi că e scindată, și anume între obiectiv și subiectiv, și al doilea vei descoperi determinările corespunzătoare care vei vedea că pot fi greu de înfruntat de unul singur. Nu-ți spun mai multe, fiindcă nici eu nu știu. Dar nu uita că știu totuși ceva... într-o zi, poate chiar în seara asta, o să-ți dau să citești un studiu al meu din care o să înțelegi mai bine ce gîndesc... în timp ce dacă vei rămîne la universitate... De ce te sperii tu așa de universitate?... Să-ți spun o anecdotă"...

Tresării. Deși ne cunoșteam de puțină vreme, observasem că spre sfîrșitul unei întâlniri Ion Micu încheia totdeauna cu anecdote, uneori chiar lăsînd o discuție suspendată. Era o sugestie jignitoare pentru mine, care mă complexa; să zic că nu înțelegea ce-i spuneam în chiar clipele acelea, nu puteam, însemna că nu-l înțelegeam eu, că discuția mă depășea. "Povestește, îi zisei sumbru, anecdota ta nesărată, fiindcă așa sîntem noi rombni, chiar și ardeleni, nu suportăm multă vreme tensiunea unei discuții și o dăm pe anecdote."

El rîse: "Căz doară nu e o anecdotă fără aplicățiune, ai să vezi că musai vom putea extrage din ea un înțeles practic pentru discuția noastră . Da, acum se exprima ca Marius Chicoș Rostogan, nu-i mai eram prieten, ci un simplu interlocutor. Atacă flămînd *le genie du chrislianisme*, care tocmai i se adusese, o bucată uriașă de carne sîngerîndă, doar perpelită puțin pe deasupra, *chateaubriand-ul* a cărui simplă vedere îmi făcea greață, și printre înghițituri îmi povesti anecdota.

Îi plăcea mîncarea, era chiar gras pentru vîrsta pe care o avea și privirea lui căpătă, înfulecînd, o fixitate de infometat. Mîncă fără pîine, ceea ce mie mi se părea ceva animalic, fiindcă numai omul își combină hrana, în timp ce o felină sau un ciine era la o distanță de milioane de ani de om, prin incapacitatea lor de a înghiți, să zicem, cînd din una cînd din alta. Numai rața ajunsese pe undeva pe aproape, fiindcă își vîra ciocul cînd în mîncare, cînd în apă.

Ițic primește ordin de chemare, începu prietenul meu carnasier... Și îl apucă groaza și fuga la rabi... Aoleo, rabi, ce mă fac, o să mor... De ce, Ițic? Am primit ordin să plec pe front... (Anecdota, după cum vezi, e veche, din timpul primului război mondial, fiindcă în al doilea mareșalul le-a luat acest drept.) Ai ordinul? zice rabi. Îl am. Dă să-l văd și eu. Rabi îl ia, îl cercetează cu atenție, pe urmă îi spune: „Da, e un ordin de chemare, dar în el nu scrie că trebuie să te duci chiar pe front. Ce te-ai speriat așa? Sînt mai multe posibilități... Să te trimită pe front, dar să rămîi și în spate, fiindcă nu toată armata e trimisă să lupte, mai e nevoie și de servicii la partea sedentară, pe cefere, pe la aprovizionare, la muniții. Dar hai să zicem că te trimite pe front. Și aici sînt mai multe posibilități... Să te bage chiar pe linia întîia dar să te țină și ceva mai în spate. Ostașul cînd luptă n-are și el nevoie de mîncare, de apă, de îmbrăcăminte? Cine gătește, cine le aduce marmitele cu ciorbă? Cine le ține socoteala cîți mor, cîți trăiesc? Dar hai să zicem că te vîră chiar pe linia întîia. Și aici sînt mai multe posibilități, ori mori, ori scapi... Cine îți spune ție că n-o să scapi? Dar hai să zicem că nu scapi... Și aici sînt două posibilități, i-a mai spus rabi foarte hotărît. Poți să mori sfîrtecat de o bombă, sau poți să mori de un glonte și să fii îngropat frumos de camarazi cu sapa și lopata... Așa că du-te liniștit, nu mai fi așa de speriat, nu lua aconto pe ce-o să fie..."

Fiindcă nu rîdeam, Ion Micu lăsă o clipă *chateaubriand-ul* înjumătățit și rîse el de astă dată cu gura pînă la urechi, cum nu-l mai auzisem, și se făcu roșu, apoi liliachiu... Era mai degrabă efectul excitației cărnii roșii pe care o trimisese în stomac decît al retrăirii anecdotei pe care o povestise. "Așa și tu cu universitatea, reluă apoi liniștit. De ce să pleci? Pînă acum nu s-a întîmplat nimic. Titularul unei catedre a fost schimbat cu un altul. Asta s-a întîmplat și o să se întîmple totdeauna. Stai acolo, fiindcă sînt mai multe posibilități..." "Da, zisei, și una finală pe care rabi n-a ignorat-o!" El rîse din nou, mai puțin excitat, dar mai îndelung, ca și cînd ar fi vrut să spună că nici el n-o ignora pe cea care mă aștepta și pe mine printre atîtea posibilități. Ce-o fi fost de rîs aici?!

Plătirăm și plecarăm. Pe drum mai făcurăm, înainte de a ne despărți, cîțiva pași împreună. Tăceam, dar el mă ținea afectuos de braț. Gîndește-te, parcă îmi spuneau pașii lui care nu se grăbeau și strîngerea de braț prietenească, apoi îmi spuse și prin cuvinte același lucru, adăugînd: "Facultatea de a gîndi nu e neapărat sursa inacțiunii, nu putem să nu ne gîndim bine înainte de a întreprinde un gest care ne angajează destinul".

Ce înseamnă însă a gândi, adică a te gândi? În actualul stadiu în care se afla gândirea umană, a te gândi înseamnă în realitate a întări de fapt un gând deja format. De aceea, de pildă, rar se întâmplă ca sfaturile să fie urmate. Individul merge orb înainte sub puterea gândului său, devenit obsesie. Iar această obsesie e o cerință fundamentală a ființei sale, chiar dacă ideea din care s-a născut îi e de fapt străină vieții lui, adică fericirii la care năzuiește. Dar noi nu ne-am născut ca să fim fericiți (și nici nu sîntem!) fiindcă în legile care guvernează viața aceasta noțiunea nu este inclusă. Oamenii o confundă cu înflorirea. Firește, nu e vorba de înflorirea în natură, eu mă simțeam înflorind, un sentiment de forță, dar nu puteam să afirm că sînt fericit, nici nu știam ce înseamnă acest lucru, nu-l puteam concepe. Unii spun că fericirea apare în noi după ce am pierdut-o, dar dacă mă gîndesc bine nu văd de pildă întrucît pierderea Matildei și pierderea locului meu în universitate mi-ar revela ceva care să semene cu o fericire pierdută, deși nu puteam concepe că ași putea iubi mai tare pe altcineva sau ași dori un loc mai bun în ierarhia învățămîntului. Desigur, concepeam că acest sentiment de forță, această înflorire a ființei mele puteau diminua cu anii, și ajungînd în "toamna ideilor" n-ar fi fost exclus să mă trezesc cu grădina mea devastată (*"Qu'il reste en mon jardin bien peu de fruits vermeils!"*). Da, dar mai întîi că pînă atunci mai era, abia ieșeam din primăvară, și în al doilea rînd mă simțeam bine înarmat să-mi pun la adăpost grădina de fulgere și furtuni. Nu eram poet, să-mi expun sensibilitatea ravagiilor.

Astfel că mergînd singur prin noapte spre casă, dădui din umeri la sfatul prietenului meu de a mă gândi înainte de a lua o decizie. Dimpotrivă, discuția cu el îmi confirmase decizia deja luată, iar acum, "gîndindu-mă", mă simțeam și mai întărit în ea. Nimeni nu știe, în afară de noi înșine, de ce facem un anumit lucru. "Știu eu de ce, gîndii, mi-ajunge că am conștiința că știu, nu e nevoie să mai știe și alții, nici măcar Matilda."

Încă din stradă văzui lumină în dormitorul nostru. Va să zică Matilda nu dormea! Intrai în curte și sunai. Nu știu de ce repetai această glumă a noastră, să coboare ea totuși, îmi spusei, să-mi iasă în întîmpinare și să refacem clipele minunate ale primelor noastre întîlniri... Era ca și cînd ași fi uitat că am chei și "să n-o fac să coboare de pomană". Îți arăt eu ție pomană! N-ai s-o poți duce! Încearcă să nu deschizi! N-o sfătuiaam în gînd pe Matilda să nu deschidă. Sînt momente cînd apare în noi un plus de decizie, momente nu prea favorabile celor cu care trăim, chiar dacă nu ne-au făcut nimic, îi provocăm să ne facă! Dacă totuși nu ne fac, înseamnă că sîntem iubiți și această certitudine reînnoită ne potolește... Dar Matilda nu deschise...

Sunai a doua și a treia oară. Vedeam că nu vroia să vină, dar eu vroiam să vină, știam că e trează, vroiam să vină. Sunai din nou, lung, insistent. Nimic. Tăcere totală, a orașului și a casei, întuneric total. Statui cîteva clipe lungi în singurătatea care mă cuprinsese în fața propriei mele porți. Scosei cheile, intrai și începui să urc scările. Intrai în hol. În dormitor întuneric, glasvandul era mat ca și cînd casa ar fi fost pustie. Deci nu numai că nu vrusese să vină să-mi deschidă, dar stinsese și lumina. Și dacă, mă întrebai, ași fi pierdut cheile? M-ar fi lăsat afară pînă dimineața? Nu, atunci mi-ar fi deschis. Se simte cînd... Astfel de lucruri se simt. Mai fără rost a fost stinsul luminii, nici măcar noapte bună n-a dorit să-i spun... Nu se întâmpla prima oară, e adevărat, dar nu mă puteam obișnui, totdeauna resimțeam despărțirea aceasta a ei de mine ca pe-

un șoc... încît am regret adînc, care ținu cel puțin trei clipe, mă țintui locului, apoi mă smulsei și intrai în bibliotecă. Apăsai pe butonul lămpii de pe birou și lumina care inundă suprafața lui încărcată de cărți îmi alungă șocul, și bucuria serilor mele petrecute în tovărășia marilor spirite, care cu două mii de ani mai înainte, cu cinci sute sau chiar numai cu un secol făcuseră același lucru la lumina opaițelor, a lumînărilor, a lămpilor cu petrol și apoi a becului electric, îmi reveni întreagă și plină, nealterată, mă desbrăcai rapid, revenii în hol, stinsei, închisei ușa după mine și începui să citesc. Era tîrziu, dar nu pentru mine, adesea mă apucau zorile în biroul meu, dormeam două ore, cu fruntea pe cristalul curat, apoi plecam la cursuri, fără să simt cea mai mică oboseală, dimpotrivă, vedeam în privirile studenților, ici, colo, licăriri de admirație, aveam mai multă vervă, eram mai puțin încruntat, mai apropiat de ei, iar fetele mă măsurau cu o vagă surpriză, cu o imperceptibilă grimasă în colțul gurii întrebîndu-se poate ce mi se întîmplase că astăzi eram mai puțin antipatic ca de obicei.

Nu citii mult și băgai mîna în buzunarul hainei de pe spătarul scaunului să scot cheile. Într-un sertar din dreapta îmi țineam cele trei caiete groase. Într-unui îmi conspectam lecturile, în celălalt scriam la o lucrare despre gnostici, o istorie a filozofiei acestora care trebuia să preceadă lucrarea mea originală despre o nouă gnoză, iar în al treilea scriam chiar la această lucrare, rar și fără grabă, din pricina obstacolelor: aveam lacune mari în istoria descoperirilor științifice din ultima vreme, din fizică, biologie, medicină și astronomie, îmi lipseau cărțile noi care apăruseră după război în Occident, nu mă puteam mulțumi doar cu referiri despre ele... (La facultate tocmai despre gnostici predam, fără să-mi desvăluie în vreun fel gîndirea mea proprie, care totuși începea să prindă contur în caietul meu...)

Cînd mă aplecai, văzui jos un ciocan și o șurubelniță. Le ridicai mirat. Șurubelnița avea vîrfurile îndoite... Mă uitai iar în jos: ușa biroului care se încuia peste sertare fusese spartă într-un fel violent, lemnul și lustrul din jurul broaștei stricate... Deschisei ușa și trăsei sertarul. Caietele mele erau acolo, dar aruncate în dezordine de aceeași mîna furioasă. Cine făcuse asta? mă întrebai în timp ce simțeam cum urmele furiei celui care o făcuse nășteau în mine furia. Matilda! Ea umblase aici, cine altcineva, vruse să vadă ce ascund eu acolo și spărsese ușa... Deschisei caietele. Foile erau îndoite de neglijența cu care fuseseră răsfoite, închise și aruncate. Îi intuie starea de spirit, lipsa de respect, desamăgirea de a nu fi găsit ceea ce căuta, disprețul pentru ceea ce găsisese. Primul impuls fu să mă ridic și să mă duc peste ea în dormitor, dar în clipa aceea apărură chiar ea, adică apăruse mai demult, fără să facă zgomot, stătea în picioare înaintea biroului și se uita la mine.

"Nu te înfură, zise, nu ți-am distrus <opera>. Cu ironie, care i se lăbărtase peste chip ca o mască hidoasă. Mă holbai la ea cîteva clipe lungi, nevenindu-mi să-mi cred ochilor. Măscă se întinse spre urechi și-i desfăcu un rînjit care înțepeni sfidător, desfigurînd și mai tare ceea ce știam eu că e Matilda. Sării în picioare și, fulgerător, sub arcu loviturii pe care i-o dădă, ea căzu pe covor cu o expresie de uluire totală și cu privirea licărind de o spaimă intensă, fără nume. Începu să se ridice încet, ca în vis, cu palma pe obrazul lovit, neslăbindu-mă din priviri, se așeză pe canapea și din nou mă privi, neînțelegînd, cerîndu-mi parcă tot mie ajutor, să fie șters parcă ceea ce se întîmplase, să-i spun că nu era adevărat... în fața acestei catastrofe, căci asta exprima acum chipul ei, sentimentul că se petrecuse o catastrofă, masca hidoasă pierise atît de total încît avui și eu sentimentul că altcineva fusese în

încăpere, nu Matilda... Dar îndată îmi amintii... ușa sertarului spartă, cuvintele rostite, *nu ți-am distrus "opera"*, ironia, disprețul trivial... "Crezi că eu sînt Petrică? îi spusei liniștit și sumbru, să-mi răsfoiești rînjind caietele? Las la o parte spartul ușii, oi fi crezut că păstrez acolo cine știe ce scrisori secrete, din trecut sau din prezent, nu m-am gîndit, altfel nu încuiam biroul, dar după ce te-ai convins ce e, să nu-mi arunci tu Caietele cu dispreț și să mai și vii să... Ai uitat ce mi-ai spus în ziua cînd m-am mutat aici? Răspunde! Ai uitat?! Tot cu dispreț, că între mine și fetele lui Calcan nu e nici o deosebire, ceea ce fac eu e o meserie ca oricare alta. Foarte bine, și în clipa aceea am decis că nu trebuie să-ți bagi nasul în lucrările mele și de aceea le-am și încuiat. Petrică îți citea din versurile lui și tu rîdeai. Ei, eu n-o să-ți citesc din scrierile mele, ca să-ți satisfac vulgarul apetit de a-ți coborî bărbatul... Petrică era un poet bun, l-ai surpat interior cît ați trăit împreună, n-a mai putut scrie nimic... Puțin îmi pasă de el, dar bucuria noastră de a trage totul pe ceea ce e comun am simțit-o din prima zi cînd m-am mutat la tine... Eu nu le disprețuiesc pe fetele lui Calcan și pot foarte bine să compar lecțiile mele la universitate cu ale lor, profesional vorbind, dar tu știai de doi ani de zile că, dincolo de toate astea, urmăream un țel care nu era străin de ceea ce predam studenților, fiind în același timp ceva dificil de atins, care nu e de nasul... Cu alte cuvinte, mă părăseai trudei mele în care nu credeai. Foarte bine, pot s-o iubesc și fără asta, mi-am spus, nu fără desamăgire, fiindcă victoriile în spirit sînt turburate de singurătatea în care ne condamnă familia, odată întorși acasă din cetate, unde sîntem sărbătoriți. Nu-i nimic! mi-am zis. Bine că ea nu e Xantipa, are, în felul ei, un suflet generos și o filozofie intransigentă, în care conceptul de egalitate al tuturor oamenilor în fața a tot merită să fie luat în scamă... Nu l-a citit pe Bakunin, ca să spună că l-a împrumutat de la el. E al ei, descoperire proprie, numai să-l aplice consecvent. Or, ea vine și-mi sparge biroul și mai îmi ia în deridere și «opera»-, cuvînt pe care îl pune rînjind între ghilimele..."

Dar, perorînd, îndoiala mi se și infiltrase în inimă încît tăcui. Poate că ea nu pusese nimic între ghilimele, poate că nu rînjise răsfoind caietele, poate că aceste caiete nici măcar nu fuseseră răsfoite cu dispreț, ci doar cu grabă, gelozia, nedumerirea fiind singurele sentimente care o ghidaseră? mă întrebai privindu-i palma pe care continua s-o țină pe obrazul lovit. Își plecase fruntea și din cînd în cînd își strîngea genunchii ca și cînd i-ar fi fost frig, se încheia învelindu-și gîtul cu reverele pijamalei, ca și cînd ar fi avut un șal. Și cu coatele pe genunchi își ducea palma și-și ascundea obrazul. Nu cumva ea fusese crispată de vinovăție cînd rostise cuvintele "nu ți-am distrus opera?" Nu cumva dorind iertare, înțelegere, vruse "s-o dea" pe glumă? Într-o clipă efracția săvîrșită de ea îmi zbură pe dinaintea ochilor cu toate sensurile răsturnate. Mă iubea! Altfel n-ar fi pus mîna să-mi spargă biroul.

Mă ridicai și mă așezai jos lîngă ea. Lacrimi mari îi picurau din ochi pe covor. "Venisem, îmi șopti, să-ți spun că sînt însărcinată... Și răspunsul tău a fost să mă trimiți jos, la pămînt... Te-am așteptat toată seara să-ți spun acest lucru. Astăzi vroiam să ți-l spun, îmi intrase mie în cap să fie astăzi, în loc de asta, am stins lumina, te-am auzit cum sunai, dar n-am vrut să cobor să-ți deschid..." "De ce n-ai vrut? De cînd ne-am căsătorit ași putea să spun că chiar din acea clipă te-ai schimbat." "Nu m-am schimbat, sînt aceeași!" "Nu-i adevărat, nu ești așa, nu-ți dai seama?" "Ba îmi dau seama, dar ce să fac, vreau să fiu ca înainte, dar parcă simt un pietroi pe inimă..." „Nu, zisei, pietroaiele le aduce o situație insolubilă, mai degrabă ar fi trebuit să-l simți acest pietroi înainte, nu acum, că ai scăpat de Petrică... Ai scăpat în toate

sensurile, te-ai vindecat de mila pe care o simțeai pentru el și pe care el a purtat-o pînă în pînzele albe..." "Singur spui că l-am surpat pe interior cît timp am trăit cu el. E adevărat, mă simt vinovată. Aroganța lui de sine mă făcea să-l lovesc ,să nu mai fie atat de ...." "Ei ,da și ai făcut-o pînă l-ai împins spre umilință .Ar fi trebuit să te bucuri ." "Păi mă bucuram, atunci am ținut cel mai mult la el!" "Bine! și ce n-a mers?"

Ea nu răspunse. Nu era prima oară cînd îi puneam această întrebare, și nu era prima oară cînd răspunsul ei era o tăcere. O singură dată spusese: "atunci ai apărut tu ". Vrusese să-mi sugereze că dacă nu apăream eu, totul ar fi fost bine între ea și Petrică? Aiurea! Cînd apărusem eu, demult căsnicia lor era pe drojdie! Sau poate nu pentru ea, dar pentru Petrică în orice caz. O urmăreau încă sfărîmăturile acelei vieți? Și nu cumva divorțul durase atît de mult din pricina indeciziei ei? Dar nu simțeam niciodată nici cea mai mică șovăială în timpul întîlnirilor noastre. Dar știu eu ce făcea, ce simțea, cînd rămînea singură?

XVI

"În sfîrșit, zisei, ce-a mers, ce n-a mers, nu mai are acum nici o importanță. Să revenim la noi doi... Ești sigură că ai rămas însărcinată?" (Mă avertizase cu zece zile în urmă că <s-ar putea>). "Da, sînt sigură", spuse foarte posomorîtă. "Bine, zisei eu atunci, ai făcut în așa fel încît această știre să se asocieze în amintirea ta cu o palmă pe care ai dorit-o. Dacă nu ți-ași fi dat-o ai fi inventat altceva decît spargerea biroului și răsfoirea caietelor mele. De ce ai spart biroul?" "M-au revoltat sertarele închise. Cu mine în casă te ascunzi de mine?"

Începui să măsoz încăperea în lung și în lat. "Ei da, îi răspunsei, venea în contradicție cu tot ceea ce ești tu, care nu concepi că un cuvînt rostit nu poate fi inocent. Ai rostit acele cuvinte și n-ai bănuir că pot avea o consecință, mai ales că știai bine ce spui. Erai de partea domnișoarelor Calcan, nu a mea. Vreți toate să vă credeți atotputernicele acestei lumi, fiindcă aduceți pe lume copii. Și în ultima vreme se constată că aduceți mulți. Dar multă lume nu înseamnă multă conștiință. Tiparul se strică, specia nu e mai puternică, indivizii născuți sînt mai slabi... Salut pe viitorul nostru copil, cu scutecele lui, dar eu pe tine te vreau, și nu să devenim servitorii unui nou-născut... Naște-l, să existe în sine, ca esență, crește-l, dar pentru tine nu trebuie să existe nimeni în afară de mine. Altfel ți-l iau, ca Rousseau, și îl dau la un leagăn... Nu spun că ași face ca tatăl lui Oedip, care a intuit că venirea pe lume a copilului însemna înlăturarea lui, iubita devenită mamă nu l-ar fi mai iubit pe el ci pe copil. Drept care l-a luat și l-a dat pe mîna unor slujitori să-l arunce într-o prăpastie. Cu-noști urmarea, slujitorii nu l-au aruncat, Oedip a fost crescut de niște păstori, l-a detronat pe tat-său și a început să trăiască cu maică-sa..."

Mă oprii. Ceea ce spuneam eu acum era ceva inocent? Bineînțeles! Dar văzui că mă ascultase cu o expresie de mare concentrare pe chip, al cărei înțeles eram atunci departe de a-l bănuir, cu atît mai mult cu cît o noblețe bizară se așternuse peste aceste trăsături pe care le loviseam cu o atît de fulgerătoare violență, "Bine, zisei, și acum să-mi spui de ce n-ai vrut să-mi deschizi și de ce ai stins lumina. Știai de ce sunam! Bănuiai ce sentimente mă stăpîneau. Data trecută m-ai luat fără veste, ca pe-un adolescent, dar acum eram pregătit să ți-o plătesc. Soneria trebuia în orice caz să fie pentru tine buzduganul smeului care își anunță sosirea, intră în casă și se așează singur

într-un cui, dacă nu era semnalul iubitului care vine acasă, a cărui inimă bate pentru tine și e nerăbdător să te vadă, să te ia în brațe și să te strângă ca și când te-ar fi regăsit după luni de așteptare. Chiar așa și era. De când am venit aici la tine, caut mereu să te regăsesc. Ceva s-a întâmplat cu tine... (și coborîi în genunchi înaintea ei și îi căutai privirea, care se întâlnea cu a mea, mare, cu pupila imens dilatată, deși camera era albă de lumina puternică a plafonierei). Știi? S-a întâmplat ceva. M-am adaptat ușor, trebuie să recunosc, mi-am spus: așa o fi, una e când trăiești doar iubirea, și cei ce se iubesc se văd numai pentru asta, chiar dacă zilnic, iar pe urmă se despart și se întorc la casele lor și dorm singuri, se scoală de dimineață singuri, își iau micul dejun singuri și se duc apoi acolo unde muncesc. Și alta e să trăiești clipă cu clipă sub același acoperiș, între aceiași pereți... Ce ore frumoase erau mai ales acele dimineți de la începutul toamnei, când mă urcam la catedră și în timp ce mă gîndeam la tine îmi începeam cursurile zîmbind enigmatic, așa mi s-a transmis că ar fi zis o studentă, că am un antipatic surîs enigmatic... Bineînțeles! Fiindcă le vedeam pe toate cît erau de urite!, și apoi la orele unsprezece, secretara care mă găsea chiar pe aproape de biroul ei: domnul Petrini, la telefon... crezi că există ceva pe lume care să te subjuge mai tare decît entuziasmul sufletului, bucuria care țîșnește din el liberă, fără opreliști de nici un fel, neînsoțită de nici un gînd reticent, de nici o urmă de bănuială, de gelozie sau resentiment?... Înainte de orice cuvînt sufletul tău își elibera brusc, la auzul glasului meu, un preaplin al inimii, glasul tău în receptor era ca un strigăt... Avea puterea de a pătrunde adînc în suflet, era de încîntare extremă, de surpriză ca în fața miracolului, uimire extremă, exista asta, un om pe care îl chema Victor, cum, continua să existe, Victor al meu, da da, exista, era el, îi recunoșteai glasul, apoi, Victor, iubitul meu, ce faci tu acolo, mi-e dor de tine! Mă feream de această agresiune a puterii tale de a iubi, apele adînci ale simțirii mele răscolite năvăleau asupra țipătului și îl înecau, vroiam să rămîn intact în cutiuța în care stătea puterea mea, cei trei viermi nemuritori din basme care îl făceau pe smeu de neînvins, dar de fiecare dată strigătul tău pătrundea tot mai adînc, dincolo de aceste ape, acolo unde se presupune că nu mai e decît această putere lăuntrică și abisul, și îi auzeam acolo ecoul, bine instalat, împrietenit cu ceea ce noi nu știm de fapt ce e acolo, peste capul și voința mea... Ne vedeam apoi la prînz, și spre seară îți deschideam ușa la mine... Nu mai puteam! ne culcam cu fața unul la celălalt și tu îmi șopteai: hai să murim! Asta se repeta de un an de zile, dar noi trăiam în mod acut acest sentiment straniu ori de cîte ori ne vedeam și noaptea se cobora în odaie, găsindu-ne tot astfel, privire în privire, halucinați de noi înșine și de vecinătatea morții care, invocată, venea lîngă noi și ne veghea parcă, prezență neputincioasă și iluzorie, căci nu ne temeam de ea... Cu atît mai însetate ne erau apoi sărutările și îmbrățișările... Nu le acceptai decît împotrivindu-te, chestie cu care nu mă obișnuiam și nu m-am obișnuit nici pînă azi... implorîndu-mă... strigîndu-mă în șoaptă ca și când ași fi fost departe, undeva prin secole, prin timpuri imemorabile, călcînd dealurile să vii spre tine, printre dinozauri... un milion de ani înapoi... Nici nu știu cum au zburat doi ani... Acuma, continuai eu desdoindu-mi genunchii și așezîndu-mă jos pe covorul moale, nici n-au trecut trei luni de când trăim împreună ca soț și soție și ași putea aceste luni, să le povestesc zi cu zi, atît de greu au trecut... Eu veneam cu amintirile unei mari iubiri, pe care vroiam să le păstrez și în același timp să le sporesc cu altele noi (alte priviri albe de uluire, alt chip a cărui strălucire, cînd îmi spuneai te iubesc, Victor, e un secret pe care nu ți-l voi dezvălui), tu veneai doar cu încântătoarele tale povestiri din lumea în care

te miști gen Calcan, arhitecți de toate soiurile și nuanțele, șeii care de care mai demagogi și efemeri, șefi noi, ieșiți din îmbulzeala societății noastre care se răsturna și printre care un om de soi era o mare minune... Bine, mi-am spus, într-o zi o să lase aceste povestiri la o parte, o mare tăcere se va așterne între noi, ne vom culca iarăși unul cu fața spre celălalt și ea îmi va șopti... hai să murim! îmi evitai privirea, ca și când n-ai fi știut ce așteptam de la tine. Ba nu, te uitai în ochii mei, dar ce bizar, *erau alți ochi*. Ochii ăștia *nu știau* ce făcuseși tu înainte, nici gura ta nu mai era aceeași gură care îmi șoptise atîta timp *te iubesc*. Am crezut că o să-mi dai ca mai înainte telefon la facultate, să-ți aud strigătul de uimire. Nu, telefoanele au încetat, iar când te-am căutat eu zadarnic, mi s-a părut chiar mie ridicol când ți-am imitat glasul... Matilda, ce faci tu? Ce să fac, zice, bine, uite, o să intru într-o ședință, așa că dacă întîrzi nu mă aștepta la masă! Pe urmă s-au instalat serile interzise, fatala oră 9 și timpul iubirii noastre, adică ce mai rămăsese din ea, s-a mutat dimineața... De fapt era *altă iubire*, bună și asta, mi-am zis, bine, bine, Matilda, deși ai mai fost căsătorită și eu nu, nu simți că o astfel de iubire alungă surpriza, ba chiar capeți aversiune împotriva ei (măcar fiindcă îmi plăcea mie ar fi trebuit să vii să-mi deschizi), fantezia seacă și într-o zi o să te uiți la mine holbată și o să te întrebi: cine mai e și străinul ăsta?... "Chiar așa este, zise ea deodată, îmi ești străin. Fiindcă n-ai făcut nimic ca totul să fie ca înainte."

Rămăsei tăcut. Deci eram în întîrziere, cine știe de când fusesem judecat, poate chiar de mult, și găsit vinovat. Da, iată, de aceea desigur palma mea din astă seară nu fusese pentru ea o catastrofă, fusesem în stare să i-o dau, ea mă provocase, eu i-o dădusem și ea căpătase confirmarea că nu se înșelase asupra mea. N-am făcut nimic ca totul să fie ca înainte! Cum, dar făcusem totul aproape în fiecare secundă a vieții noastre în doi, în fiecare secundă îi pîndisem fiecare gest, fiecare intonație, fiecare înțeles al cuvintelor rostite, gata pregătit să-i răspund... Și nu trecuse zi fără să schițez, da, să schițez, nu să duc pînă la capăt un gest care însă nu mai apărea într-o oglindă. Disparația iubirii e ca o oglindă întoarsă, nu se mai vede nimic, te uiți zadarnic în ea. Gestul tău nu se mai reflectă, nu-i mai răspunde nimeni. Ești singur. Încercasem în mod ridicul să întorc cu mina mea înapoi această oglindă, dar n-o puteam întoarce, cum nu poți întoarce înapoi un rîu al cărui curs ți-a convenit un timp, clar pe urmă el a cotit pe unde nu vrei tu și curge dracului în altă parte... Cotitura asta o făcuse Matilda fără să-mi spună. Mi-o spusese acum, după ce ascultase cu nepăsare tîrzia mea confesiune. Ce plăcut e totuși când descoperi un adevăr!

"Ar fi o prostie, îi spusei, să-ți reproșez ceva. Fără să știu de ce și de când nu mă mai iubești. Îți sînt străin, străin îți rămîn. Și cu asta, basta. Consecințele, ca și în moarte, vor fi mai spectaculoase decît actul simplu al morții. Dacă vrei, le simplificăm, ca să nu apară. Ca să nu se bucure babele care freamătă cînd cineva moare și copiii să nu vină buluc în urma cortegiului funerar... Sarcina poate fi întreruptă, ne despărțim și eu o să găsesc alta încă și mai minunată."

Îmi aruncă o privire în care străluci intens iubirea, pe care căutam s-o regăsesc. Mă ridicai și trecui în spatele biroului. "Ce-ar fi, zise ea cu această privire, să pleci chiar acum?"

În literatură, chiar în cea mai bună, eroul aflat în situația mea are de ales între cuvintele care s-au rostit și sentimentele care nu-l puteau înșela, ghicite în privirea femeii iubite. Cei fără experiență se duc spre ea, fără să-și dea seama că acea privire e o cursă în care trebuie să cazi, pentru a fi mai bine

lovit, cei orgolioși rămîn pe loc bănuitori, bănuială care li se confirmă. Eu m-am dus spre ea și am primit lovitura. "Nu te apropia, mi-a strigat, și te rog să pleci. Pleacă, mi-a șoptit apoi brusc exasperată, nu pot să te mai suport, chiar acum te rog să pleci..." Deodată căzu în genunchi și izbucni într-un plîns repede reprimat, împreunîndu-și mîinile... "Mă rog de tine să pleci, ah, o să mi-o plătești", și se ridică și se aruncă pe canapea țipînd înăbușit...

Cum să plec? Nu pleci cînd ești alungat. Trebuie să bei tot paharul și, întărit de otrava lui înghițită, să nu-ți mai pese de cine ți-a dat-o. Dar Matilda, după ce mă făcu să gust doar din el, nu dădu nici un semn că ar avea de gînd să mi-l ofere, acest pahar, să-l înghit pînă la fund. Se ridică, străbătu holul, intră în dormitor și după o clipă auzii cheia răsucindu-se cu hotărîre. Își închipuia (și era adevărat, avusesem acest impuls) că o să vin peste ea. Mă îmbrăcai și ieșii să mă plimb. Acum, da, aveam la ce să mă gîndesc, nu era atît de simplu ca plecarea mea de la universitate.

Cred că vreo oră străbătui străzile fără să mă gîndesc la nimic. Astfel se stinse treptat sentimentul apăsător pe care mi-l dădea ideea că Matilda nu mă mai iubește. Dar ideea rămîne, și pe lîngă ea se furișară altele. Dacă nu mă mai iubește și nu mă mai poate suporta, trebuie să ne despărțim. Bine, dar de ce? Era limpede că nu mă mai iubea, că adică oglinda era întoarsă, dar ceva a făcut-o să se întoarcă, ce anume? Nu i-a mai plăcut cel ce se oglindea în ea, din pricină că eu n-am făcut nimic ca totul să fie ca înainte? Asta e o glumă, nici înainte nu făcusem nimic, eram același om de astăzi, ba chiar făcusem mult mai mult ca înainte, o iubeam mai profund și nu eram un ins care nu știa să arate acest lucru, un ins, să zicem, care simțea una și în realitate arăta altceva, să zicem meschinărie, egoism, nepăsare, dominație stupidă, iritare de stăpîn... Nu făcusem nimic ca totul să fie ca înainte! Nu păreau cuvinte spuse la împlinire. Erau rodul unei gîndiri anterioare acestei seri; cînd avusese ea această revelație? Și din ce se născuse? Ei bine, ce-ar fi trebuit să fac și nu făcusem? Vrusesem s-o iubesc ca și înainte de căsătorie. Dar chiar de-a doua zi ea tăiase punțile și eu apoi zadarnic încercasem să ridic altele. Vrusesse să trăiască "în prezent". Dar prezentul... Iată prezentul! Prezentul nu mai era nimic, fiindcă trecutul nostru de căsătoriți, *trecutul ei*, opera ei, era fad. Nu cumva a vrut să spună că eu nu trebuia să accept ca ea să taie punțile, să resping deci prezentul pe care mi-l oferea? Da, dar forțele ei în a și-l impune fuseseră mai puternice, așa este, îmi dau seama, m-a tîrît și pe mine în această alunecare... Și îmi veni un gînd liniștit care mă eliberă de orice ispită de a mă învinui. O iubeam pe Matilda, nu voi pleca, dar voi lupta, orice-ar fi, împotriva celei ce devenise după căsătorie, cu teoria ei cu tot, că numai prezentul înseamnă viață. Da, îmi aduceam aminte cum ea însăși exclamase odată: blestемate idei! Da, ideile aveau asupra ei un efect asemănător drogurilor, o puteau pierde.

Da, dar cum putem împiedica pe cineva să aibă idei? Cînd vin din ființa ta (și era cazul Matildei), și nu vin dinafară, au o forță aproape indestructibilă, pentru că e orgoliul care le însoțește. Da, dar și eu le aveam pe-ale mele. Nu voi mai ceda.

Și simții bucuria că ea era însărcinată și că despărțirea, chiar dacă împinsă de determinări fatale care îmi scăpau, ea va dori-o, nu era nici pentru mîine și nici pentru un viitor apropiat: nici o femeie nu deschide un divorț fiind borțoasă. Copilul acela nu se putea naște ilegitim... și Ma-tilda, dacă ținea să-l aducă pe lume, nu putea, cu el încă în burtă, să-i facă o asemenea figură...

PARTEA A PATRA

I

...Astăzi m-a vizitat, apărătorul meu, fostul judecător. Cum l-am cunoscut eu pe Ciceo? Într-un fel incredibil de simplu (îl chema Ștefan Pop, Ciceo, îi spusese eu de la început că trebuia intercalat între numele și prenumele său).

Se întâmplă rar astfel de conjuncții cu soarele prieteniei, fiindcă oamenii ori aleargă după fericire cu o femeie și nu mai e loc în conștiința lor pentru alte bucurii, ori sînt obsedați de probleme de existență, o carieră pe care o urmăresc sau lupta acerbă să nu decadă după ce și-au atins un scop. La facultate am avut prilejul să mă împrietenesc cu doi colegi, dar repede acest început de prietenie s-a degradat din pricina unui al treilea, un ins neînsemnat... Da, neînsemnat azi, dar poți să știi ce devine miine? Cine nu vede că în aceste timpuri neînsemnații străbat curbe uluitoare? Un neînsemnat nu e neapărat un om fără calități, dar aceste calități nu apar decît după ce e proiectat pe spirală, și nu sînt de fapt calități, tot neînsemnat este dacă e luat în sine, dar tocmai această neînsemnatate era necesară pentru o poziție însemnată. Acești doi virtuali prieteni ai mei au crezut că pot da și ei lovitură petrecînd mii de ore lîngă un astfel de ins... Tocmai ei, care se delectau acasă cu Rimbaud, Verlaine și Samain... De la o vreme ori de cîte ori ne dădeam o întîlnire, era prezent și omul neînsemnat, prezentă inexplicabilă la început pentru mine... Ce dracu căuta alături de noi? Văzînd că i se dă atîta atenție, acest ins începu să prindă curaj și să debiteze astfel de tîmpenii, încît nici măcar nu puteam să rîd. Dar cei doi îl ascultau foarte senini, îl completau, îi dădeau dreptate, ridicau ideile lui școlărești la rangul de sistem de gîndire, cu referiri la mari personalități și filozofi, și asta dura ceasuri întregi, încît după o astfel de întîlnire mă dureau oasele și îmi pieria somnul, reacție bizară a organismului chinuit. Într-o zi n-am mai putut înghiți și după plecarea individului i-am întrebant: "Ce găsiți voi la idiotu`asta?" "De ce, mi-au răspuns ei, nu e idiot deloc, are multă intuiție. Idiotenia e o armă, a adăugat cel la care țineam eu cel mai mult. Și el știe s-o folosească... Cum, a reluat celălalt, e în tradiția poporului român, preferă să pară prost, n-are probleme! Dar nu e!... Inteligența afișată e orgoliul prostului, a reînceput cel pe care îl prețuiam eu cel mai mult și ași fi vrut să fim prieteni... Cele mai mari necazuri, a continuat el, le are cel care e inteligent, dar nu știe că îi e propriu inteligenței să nu se indigneze pe cel așa-zis prost. Camil Petrescu, de pildă, face parte din această categorie de inteligență. Mie îmi place Sadoveanu, a cărui inteligență nu se expune. Și și-au apropiat capetele și au început să vorbească între ei, ignorîndu-mă. Am avut sentimentul că totul e o înscenare, un complot împotriva mea, în realitate se depreciau pe ei înșiși, ca să se simtă bine omul neînsemnat pe care îl cultivau. "Cu voi nu mai sînt prieten, le-am spus. Nu accept să-mi cheltuiesc ore din viața mea, cu care am ceva mai bun de făcut, ca să măgulesc o nulă." Și m-am ridicat să plec. Asta nu prea le-a plăcut, dar n-au schițat nici un gest să mă rețină. Abia după ce omul neînsemnat, universitar și el, a devenit secretar cu agitația și propaganda în comitetul județean de partid i-am înțeles, dar n-am înțeles ce dracu sperau ei de la el, fiindcă în loc

cel puțin să-i protejeze, dimpotrivă, el i-a lăsat pe amîndoi în plata ședințelor purificatoare de mentalitate burgheză și cosmopolitism în care au picat, și n-a mișcat un deget cînd au fost dați afară din universitate. Să-i citești pe Rimbaud, Verlaine și Samain și să afle asta chiar omul complexat că nu se putea delecta cu acești poeți, asta, în acea vreme, era cu adevărat o dovadă de prostie și nu de inteligență, fiindcă se pare că omul neînsemnat chiar dacă ar fi vrut să-i apere n-ar fi putut, știa și el că cei trei erau niște "cosmopoliți". N-ar fi fost mai bine să nu știe? Mi-a părut rău totdeauna că n-au dorit să formăm noi trei un grup. Ei doi au rămas prieteni, unul a fost numit obscur redactor la o revistă în limbi străine, celălalt, profesor de franceză la un liceu.

Nici prietenia mea cu Ion Micu nu rămăsese neatinsă în acel an. Nu știam și nu urmărisem cum putuse el să joace rolul diavolului predînd pe Păun-Pincio, Neculuță și Cezar Bolliac în locul lui Eminescu. Esențial pentru mine era să știu-că nu făcea nici în fața mea și nici în lipsă elogiul omului neînsemnat, cum făcuseră cei doi colegi ai mei de la catedra de istoria filozofiei. Ion Micu, e drept, nici el nu-mi mai povestea nimic despre ceea ce se întîmpla pe la ei pe la Filologie, eram încîntat și liniștit că rămăsese același și că totul trecea ca și înainte prin flacăra ironiei lui necruțătoare, reviste de literatură, poeți, romancieri, critici literari din orașul nostru, dar și din capitală. Ne întîlneam tot la acea braserie și ne servea tot domnul Jenică, iar el înfuleca același *chateaubriand* și sorbea același număr de filtre care îl făceau la un anumit moment să înceapă să bîîie din picior, în ciuda faptului că noua lui soție i le număra, acele filtre, cu reproș, că a băut nu știu cîte și că îi ajunge... Se făcea că n-o aude, se ridica de la masă, dispărea cu un pas greoi (se îngrășase între timp) și cînd revenea îi răspundea că un om trebuie să moară de ceva!

Pînă într-o zi cînd plimbîndu-mă singur prin oraș, văzui niște afișe lipite la intrarea Casei de cultură. Pe ele scria negru pe roșu că în ziua cutare prof, univ. Ion Micu (ajunsesse între timp profesor) va conferenția despre (cu litere uriașe): *Unele aspecte ale prelucrării folclorului în opera poetică a lui Ion Amăicălițului*. Am rămas stupefiat, nu-mi venea să-mi cred ochilor. Multe seri ne distraserăm noi pe seama acestui troglodit care scria versuri neaoșiste elogiînd, amenințîndu-ne parcă, un soi de țărani primitivi care purtau cu mîndrie tundre sure pe umeri și cit erau ei de devotați partidului și îi stîrpeau pe contrarevoluționarii de prin munți. Bineînțeles că "opera" lui poetică era mai vastă, publicase volume despre aproape toate meseriile, compuse în general din imnuri (o încurcase doar cu unul intitulat *Turnătorul*. Tu, turnătorule, scria el, din miinile tale ies roți de vagoane, te salut, turnătorule, așa și pe dincolo, făcîndu-i să rîdă pînă și pe cei care se temeau de el... O dăduse în bară cu acest elogiu și trebuise să i se explice că nu era bine plasat acest cuvînt, chiar dacă se vedea clar că nu e vorba de turnătorul... ci de muncitorul care... așa sînt oamenii, le merge gîndul aiurea...). Individul însuși îți amintea o combinație stranie între hienă și porc născută din imaginația unui Wells, din *Insula doctorului Moreau*: nas și gură într-adevăr porcine, de rîmat, ochi de hienă sub arcade de pitecantrop. "Asta, dacă i s-ar da voie, spusese Ion Micu despre el, ne-ar omorî pe toți cu ciomagul în piața orașului." Cică ar fi amenințat chiar pe cineva care îndrăsnise să-i spună că, din punct de vedere estetic, versurile lui... "Ah, ce-aș mai frînge eu gîtul la toți esteticii ăștia... Sînteți de-s neprincipialitate grasă" (vrusese să spună crasă!). Ei bine, si iată-l pe Ion Micu pe afiș, anunțat că va ține o conferință... Și ce timidă era formularea, adică nu pur și simplu despre opera poetică a lui Amăicălițului, ci

doar unele aspecte (nu toate!) ale prelucrării folclorului în opera...

Ce era cu el? Întîi am vrut să-i dau un telefon, dar m-am gîndit că nu se mai putea face nimic, era anunțat, conferința se va ține. Bun! Și ce-o să-mi spună el mie după aceea? Cum o să mai putem sta împreună la masă?

Ne-am întîlnit totuși și nu mi-a fost ușor să-l întreb. Nu arăta bine și avea pe chip o expresie de scîrbă și plictiseală, dar și un fel de sfidare posomorită, supărat parcă dinainte pe cel care ar avea intenția să-i reproșeze ceva. Ei da, dar ce mai puteam să ne spunem? Încît nu l-am cruțat. "De ce ai făcut chestia asta?" i-am spus pe neașteptate: ce te-a făcut să te înjosești astfel? A început să clipească des, ca și cînd i s-ar fi pus un reflector în ochi și mi-a răspuns: "*Poxir eviter le pire!*" "Cum să te cred? Ce poate fi mai rău?" "Prefer să nu-ți răspund. Știi ce-a fost rău în viața mea. Rămîne, dacă mi-ești prieten, să descoperi singur ce poate fi mai rău."

Șaradă! Ce-a fost rău în viața lui! Desigur, m-am gîndit, faptul că a iubit o femeie și ea nu l-a iubit. Cine, bruneta care nu venea acasă după ce telefona că vine? Și el o aștepta? Cu acea tipesă n-ași fi putut face dragoste nici pe insula lui Robinson Crusoe, preferînd reveria ne-împlinirii, acuplării cu o femeie care mi-era mult mai străină decît o capră sau o măgăriță. Pentru a da peste cap repulsia, ființa umană ar trebui să aibă forțe gigantice. De aceea uneori preferă moartea decît să fie silită să stea în casă cu urîtul... Pentru el însă ea era, desigur, o lumină. Dar întrucît avea asta vreo legătură cu Amăicălițului?

Pe urma deodată înțelesei: rău fusese în viața lui închisoarea și mai ales torturile pe care le îndurase acolo. Bineînțeles! Fusese deci silit, amenințat să țină acea conferință? Ce vroise să spună, că l-ar fi băgat la pușcărie dacă refuza? Cum să cred o asemenea năzbîtie? "Înțeleg, îi spusei, ai fost amenințat că o să fii dat afară din universitate." "Pentru început", zise el. "Da, și pe urmă?" "Pe urmă ți se deschid toate posibilitățile, reuși el să rîdă, dintre care cea mai ispititoare ar fi arestuirea. Sînt obligat să fac orice numai să nu fiu arestat și bătut. Asta am putut-o suporta din partea celorlalți, dar de la ai mei n-ași putea și mi-ași pierde convingerile. Și fără ele ași fi un om mort." "Două lucruri nu înțeleg, i-am spus, întîi de ce s-ar considera cineva un ora mort fiindcă și-a pierdut convingerile? Poți, pe baza însăși a experienței care te-a dus la pierderea lor, să capeți altele, de pildă, în cazul de față să ajungi la convingerea că un comunism care înjosește omul silindu-l să țină o conferință scabroasă nu e cel bun, fără ca neapărat să încetezi să mai crezi în idealurile comunismului". "Asta e, că eu ași înceta, din pricina bățăilor. Bătaia naște ură, ca s-o poți suporta, spiritul dă naștere antidotului care e total, urăști nu numai pe torționari, ci întreg sistemul. Nu mai poți raționa liniștit cînd ți se îndoaie gîrbaciul pe spinarea goală. Iar ca să trec la capitalism nu mai pot din același motiv. Poate că alții sînt mai tari, eu nu sînt." "Rămîne atunci chestiunea în sine, de ce să te consideri un om mort fiindcă nu mai ai convingeri politice. De pildă eu nu am, nu în sensul că n-am aspirații de om al cetății și că le ignor pe cele ale concetățenilor mei, sau n-ași lua arma în mînă împreună cu alții dacă libertățile ei fundamentale ar fi amenințate. Da, dar odată pericolul trecut, ași lăsa altora plăcerea sau pasiunea de a face politică... și cred că formula apolitic pentru cei ca mine a fost bine găsită. Și mai cred că într-un viitor foarte apropiat nimeni nu va mai fi blamat pentru asta, se va considera ceva firesc să nu-ți placă nici un fel de politică. Formula de azi, cine nu e cu noi e împotriva noastră, va dispărea." "Întîi, de convingerile mele politice, sînt legate și alte convingeri, dacă nu chiar toate, și ași fi un om mort fiindcă n-ași putea fi apolitic, îmi place politica, mă pasionează. Și știi ce li se

întîmplă unor oameni cînd obiectul pasiunii lor dispare sau sînt respinși, dacă nu se sinucid, nici trăind, vorba lui Esenin, viața n-ar mai fi pentru ei vreo scofală mare." "Așadar, am încheiat eu, accepți să te umilești din pricina acestei pasiuni, care nici măcar nu e una nobilă, și tu știi acest lucru, din moment ce constăți în conștiința ta că nu e indestructibilă, cum să-ți spun, faptul că poți fi arestat pe nedrept nu te tulbură? N-ar trebui să raționezi și să-ți pierzi convingerile fără să fie neapărat necesar să fii arestat? Nu e suficient să știi că e posibil?" "Întîi că, prin definiție, răspunse Micu, pasiunile nu sînt obligatoriu nobile. Iubești o femeie stricată, e o pasiune ignobilă, ei și? Poți și muri pentru ea. Așa era, îl înțelegeam bine, dar ascendentul pe care îl avea asupra mea și care în mod ciudat stătea la originea prieteniei noastre încetă. Stătuse în închisoare pentru că luptase pentru un ideal, dar pe urmă acest ideal își pierduse din puritate, ca orice ideal care e pus să se verifice în practica realizării lui cu natura umană și timpul istoric, în cazul lui, amenințarea venise de foarte sus, cum se află foarte repede, și unde Amăicălițului avea acces. Individul se plînsese că criticul literar Ion Micu (fiindcă începuse să facă critică literară) își bate joc de poezia revoluționară, o ia în derîdere... Și de-acolo de la București din cabinetul acelui membru al Biroului politic pe care odată Ion Micu îl înfruntase la reproșul aceuia că de ce n-am învățat încă rusește întrebîndu-l cînd are de gînd să învețe și el românește, porni cu brutalitate ordinul telefonic cum să i se facă dreptate poetului... Putea fi și mai rău, să-l pună pe critic să scrie un articol. *Verba volant*, în timp ce scrisul rămîne acolo tipărit, spre distracția generațiilor mai tinere, care venind din urmă caută cu plăcere punctul unde te-ai compromis. Dar ranchiuna omului politic se distilează, el preferă cîteodată să te lase doar să știi că poate veni și asta, dacă, ei da, dacă îți vei mai permite să-i dai replici dure, și încă de față cu alții...

II

Era cam de o vîrstă cu mine, dar nu chiar atît de în vîrstă cum îl arăta o expresie parcă prea potolită în privire și pe chipul său lat, rotund ca o piine tărănească. Mă plimbam prin parc și l-am văzut de departe, după mers și apoi și după surîsul larg care îi lumina chipul, că e un om în primul rînd comunicativ și cu suflet încăpător, își permite să-și arate bucuria care îl stăpînea, deși privirea inteligentă dovedea că știe că oamenii au treburile lor și poate nu le arde de unul care părea să n-aibă nici una și să fie extrem de încîntat și de mulțumit de sine. Nu am decît foarte rar reacții spontane, dar de astă dată eram sigur că nu dau greș. Mi-am încetinit pașii. El s-a uitat la mine drept și i-a încetinit și el. Am surîs. "Sînteți vesel!, i-am spus. A surîs și el, confirmînd, și-a ridicat fruntea mai sus, gest care sugera că atunci cînd omul vorbește are nevoie de perspectivă să-și pună, ca să zic așa, interlocutorul în peisaj! (gest pe care apoi aveam să-l îndrăgesc foarte tare la el fiindcă aveam să descopăr că în acea clipă el gîndea, nu-i ieșeau cuvintele din gură doar ca să exprime ceva previzibil) și mi-a răspuns cu o uimire de sine și cu o sinceritate în glas, ca și cînd s-ar fi întîlnit cu un vechi prieten: "Păi dacă am scăpat de belea?" "Se vede, i-am spus, că ați scăpat prin proprie voință." "Este foarte exact ceea ce spuneți dumneavoastră!" mi-a răspuns ridicîndu-și a uimire sprîncenele groase. "Exact! Prin proprie voință! Și avu apoi un gest cu degetul, arătînd aleea: vă plimbați?" "Da." "Permiteți, sînt, adică nu mai sînt judecătorul

Ștefan Pop." "Mă numesc Petrini, i-am răspuns și sînt adică nu mai sînt asistent universitar la Filozofie." Și ne-am strîns scurt mîinile.

Simpatia a trecut de la unul la celălalt fără nici o prudență și cred că acest lucru a fost posibil fiindcă eram amîndoi, în acele clipe, doi bărbați liberi, eu de Matilda, el de un lucru pe care aveam să-l aflu chiar atunci, o situație limită care îl silea deodată să răspundă la o întrebare neașteptată: ce era el, judecător care aplica legea, sau funcționar subaltern, și încă dintre cei umili, al unor șefi ai regiunii? Faptul care îl determinase să facă un act de voință și să "scape de belea", cum se exprimase el, nu era insignifiant, cum ni se întîmplă cîteodată cînd trecem cu ușurință peste lucruri grave în care sîntem implicați direct și nu reacționăm și apoi dintr-odată, într-o zi, pentru un lucru cu mult mai mic, ne revoltăm, uimind pe toată lumea. Dimpotrivă, pînă atunci judecătorul Ștefan Pop avusese noroc numai de cazuri clare și putuse să aplice legea nestîngherit și senin. Bineînțeles că avusese și el de judecat chiaburi sabotori și gestionari hoți. Nu lua în seamă frazele lozincarde ale procurorului, lui îi trebuiau dosare din care să rezulte clar vinovăția inculpatului. Nu simple susțineri ale autorităților locale, preluate papagalicește de procuror. Or, faptele arătau că chiaburul cu pricina își predase toate cotele, își lucrase pămîntul, plătise impozitele... Bineînțeles, învinuirile erau politice, da, dar asta e alt proces care cere și el dovezi, faptul că omul era chiabur nu însemna implicit că este prin însăși această clasificare delincvent politic. Poate că era un om de treabă, care nu făcuse chiar nimic, dar avea dușmani în sat care vroiau să-l înfunde. Nu ține! Dovezi, fapte palpabile, martori nepărtinitori! Și respingea acuzația și îl achita pe inculpat, care nici el nu părea să fie o lumină, se uita posomorît la judecător și avea aerul că nu crede că verdictul acestuia va fi respectat și i se va da drumul să plece acasă; Știa el ce știa! Și dimpotrivă, condamnase un colectivist care furase porumb de pe cîmp și îl apăra un șmecher de avocat cu *Scînteia* în buzunar, pe care cînd luase cuvîntul în apărare o tot agita, spunînd nu știu ce baliverne că are acolo dovada nevinovăției clientului său. Ce dovadă? Că, răspunsese pișicherul, în actul de acuzare se spune că furtul a avut loc pe data de șapte octombrie, or iată ce scrie în *Scînteia* pe data de întîi, aceeași lună, deci cu șapte zile înainte de comiterea infracțiunii în regiunea... (adică regiunea în care locuia inculpatul) strînsul recoltei de porumb s-a încheiat pe toată suprafața însămințată, în toate satele și comunele. "Cum putuse, onorată instanță, să fure clientul meu porumb de pe cîmp, argumentase avocatul triumfător, cînd practic demult se încheiasse strîngerea lui?" Și depusese foarte mîndru proba la dosar, *Scînteia*... "Să vă spun eu cum, îi replicase judecătorul, cu căruța îl furase, cum declară paznicii care l-au prins și cum stă mărturie la sfatul popular chiar căruța încărcată. Sper că n-o să cereți să fie adusă aici căruța asta!" Uneori trebuia să condamne un om pentru o sticlă de bere sustrasă. Ce putea face? În orice caz nu-l condamna ca pe Jean Valjean la ocnă, îi dădea trei săptămîni, fiindcă se mai uita și la om, nu totdeauna înfățișarea cuiva e irelevantă... Un unic caz senzațional îi picase în relativ scurta lui carieră de judecător, dar cuvîntul senzațional nu e cel potrivit, fiindcă ar fi trebuit ca acest caz să producă acea senzație, să fie adică adus sub toate aspectele la cunoștința publicului, ca să-și merite numele. Or, nu se întîmplase nimic! Victima rămăsese și victimă și anonimă fiindcă, dacă n-ar fi rămas anonimă, n-ar mai fi fost victimă. Adică nu, apăruse o notiță în ziarul regional, dar ce notiță!... Cu asta însă se terminase și cariera sa de judecător...

Felul cum se practică o profesiune nu constituie un secret desăvîrșit,

auzise și el de intervenții brutale în mersul justiției, dar nu crezuse. Se spun tot felul de lucruri și despre medici, cum își omoară pacienții cu nepăsare, fiindcă bolnavul n-a știut ce să facă să fie bine îngrijit. Asta înseamnă că sînt și adevărate aceste istorii? Sau dacă se găsește un medic venal care nu-ți face la timp injecția salvatoare, asta înseamnă că trebuie să aruncăm blamul pe tot corpul medical? Un locotenent de miliție a descoperit într-o uzină incredibile matrapazlîcuri, le-a prins firul, a luat declarații zdrobitoare, a împins ancheta pînă în pînzele albe și a trimis dosarul tribunalului. Nu trece mult și e chemat în acea clădire unde sînt strînse într-o mînă sigură toate firele puterii. Șeful care îl convocase avea pe birou dosarul la care el, locotenent de miliție, firește, cu avizul șefilor săi, maiori și colonei, lucrase mai bine de un an de zile ca să-l întocmească și să-l facă inatacabil. "Ascultă, mă boule, îi spuse acest șef, ăsta e dosarul pe care l-ai întocmit tu?" "Da, ăsta e!"

"Uite ce fac eu cu dosarul tău, mai zisese acel ștab și începuse să smulgă din el filă cu filă și să-l rupă astfel în bucăți, pînă nu mai rămăsese nimic din prețioasele lui mărturii autorizate, din capetele lui de acuzare minuțios dovedite. Și acum, încheiase marele ștab, o să ți se facă și ție un dosar..." Și i se făcuse, fusese trimis în judecată și condamnat... Cică ieșise după cîțiva ani din închisoare, dar cam sonat... Povestea mereu, prin restaurante, o chestie aiurită cu o uzină. "Basmе populare, răspunsese judecătorul cînd i se povestise acest caz... Și eu lucrez în justiție, dar n-am auzit să dispară de la noi un dosar odată intrat... Sau să fie condamnat un ofițer de miliție pe baza unui dosar fabricat... Spune-mi judecătorii care s-au ocupat de acest caz și o să-ți dovedesc că nu există astfel de judecători fără conștiință."

Ceea ce i se întîmplă însă lui însuși era atît de simplu, de clar și de brutal, încît scutură bine din cap ca să-și vie în fire. Îi pică pe rol un caz banal de prostituție. O femeie, de altfel măritată și mama a trei copii, se dusesese într-o noapte la miliție și declarase că fusese violată de doi indivizi care o prinseseră în acea noapte pe stradă, opriseră un taxi, o împinseseră cu sila în el și, deși ea țipase, nepăsător, șoferul întrebase de adresă, în timp ce unul din răpitori îi dădea douăzeci și cinci de lei bacșiș. O duseseră undeva într-un bloc și o violaseră. Răpitorii fură aduși la miliție, dar ei se mirară, n-o luase nimeni cu forța, petrecuseră împreună la restaurant, băuseră și ea fusese de acord să meargă cu ei. Dovadă chelnerul care îi servise toată seara și responsabilul care de altfel o cunoștea bine pe femeie, era o veche clientă desmățată a restaurantului. Fu convocat șoferul, care se miră și el: cum, dar mergeau la braț, femeia era veselă, glumea cu ei... Chelnerul și responsabilul dădură și ei declarații scrise că nu fusese vorba de nici o răpire... Anchetatorul întocmi dosarul și îi dădu curs. Judecătorul însă nu avu timp să-l judece. Se pomeni cu un telefon în care o voce dură îl întrebă ce se aude cu cei doi răpitori? "Condamnați-i de urgență, dați-le pedepse grele, să-i mai stîrpim pe acești paraziți care se țin numai de chestii de-astea și nu vor să muncească", rosti vocea imperios. "Da, răspunse judecătorul, numai că nu sînt vinovați, dimpotrivă, reclamanta poate fi învinuită de prostituție..." "Nu sînt vinovați?" îl întrerupse vocea sarcastic. "Nu, nu sînt!" "Să fie făcuți vinovați!" "Pe ce temei?" "Pentru dumneata, tovarășe judecător, parazitismul ar trebui încurajat?" "Nicidecum, dar nu pentru parazitism sînt ei trimiși în justiție!" La care i se trînti telefonul.

Judecătorul dădu din umeri. Cine o fi fost și ăsta care credea el că așa se face justiție în țara românească? Nu avu însă timp să fie multă vreme nedumerit. În aceeași zi apărură în ziarul regional un mic reportaj, de fapt o no-

tiță, intitulată: "Pentru 25 de lei bacșiș. Și începea astfel: "O femeie fuge în noapte. Doi huligani o urmăresc. Este prinsă, apucată de păr. Un taxi oprește. Femeia este împinsă înăuntru, și în ciuda strigătelor ei, șoferul, impasibil, pentru 25 de lei bacșiș, pornește mașina și în loc să oprească la primul post de miliție, îi ajută pe huligani și-i duce la destinație, unde femeia este ținută și violată..." Și încă două-trei fraze care anunțau că huliganii! au fost prinși și își vor primi urgent pedeapsa meritată, care, se spera, va fi cât mai severă, dar... să se termine și cu obiceiul care îl poate face pe un șofer să fie părtaș la astfel de fapte odioase, numai să primească el un bacșiș gras...

Judecătorul tresări; ca om al legii el știa ce însemna într-un articol de presă cuvântul *părtaș*. Era o asmuțire să fie pedepsit și șoferul. Și într-adevăr așa se și întâmplă. Dar raportul anchetatorului nu-l implica și nu-l implica nici reclamanta, aceeași miliție viră rapid, îl arestă și îl puse sub acuzare, pentru complicitate la "viol în grup", deși dosarul care se afla sub privirea judecătorului sugera concluzia că din faptele prezentate reclamanta se dusesse cu pîrîții de bunăvoie, rămînînd ca tribunalul să judece și să stabilească adevărul. ..Vă arăt eu vouă, gîndi judecătorul, ca să stîrpiți bacșișul vreți să condamnați un om pentru complicitate la un viol, și acela inexistent!" Notița din ziar era semnată. Se gîndi să-i dea ziaristului un telefon și să-i atragă atenția că mersul justiției nu trebuie turburat, că după pronunțarea verdictului și bineînțeles în cunoștință de cauză asupra dosarului, se putea scrie și semnala opiniei publice că s-a făcut o nedreptate, o eroare și să se ceară revizuirea procesului. Dar nu înainte! Se răzgîndi însă, individul nu era, bineînțeles, un inocent, sau poate era un timpit execrabil în cel mai bun caz, un umil executant al aceleiași voci care îi dăduse și lui un ordin telefonic. Numai că iarăși nu avu prilejul "să le arate el lor" ce însemna să fii judecător: i se luă procesul și i se dădu altuia, care fără să ezite condamnă la ani grei, șapte și zece celor doi și cinci șoferului. "Bine, îi spuse el colegului său, dar pe ce dovezi de vinovăție ați putut să dați un asemenea verdict?" "Sînt la dosar, răspunse acesta neturburat, dacă vreți, aruncați-vă un ochi." Și-l aruncă; dispăruseră din el declarațiile chelnerului și ale responsabilului restaurantului, care îi disculpau pe cei doi și scoteau din cauză și pe șofer. Iar documentul anchetatorului de la miliție fusese schimbat cu un altul. Și toate acestea foarte rapid, în cîteva săptămîni și sub starea de arest a acuzaților, cărora li se respinse cererea de a fi aduși în instanță martorii, chelnerul și responsabilul.

Judecătorul, deși tînăr, înțelese un lucru mai profund, că nu convenea adică nimănui în România să existe o lege care să-i silească pe paraziți să muncească. Îi silea în felul acesta. Probabil că nu vor face atîția ani, o să li se dea drumul înainte chiar să apară vreo amnistie. Dar întîi că procedeu era aberant, ce se întâmpla cu ceilalți paraziți care nu făceau prostia să se încurce cu vreo prostituată? O măsură restrictivă sau privativă de libertate nu poate trăsni doar pe unii, în timp ce alții, vinovați de același mod de viață, își văd mai departe de parazitismul lor și în pedepsirea altora nu învață decît cum să se ferească mai bine. Și pe urmă de ce să recurgi pentru asta la justiție, al cărei simbol e cumpăna dreaptă și nepărtinirea ochilor ei legați de jurămintul de a respecta legile scrise? Și al doilea, ce vină reală avea șoferul? Cinci ani fiindcă ai luat douăzeci și cinci de lei bacșiș? Ce făcea acum soția lui cu cei doi copii mici rămasă fără bărbat și acoperită de rușine? Judecătorul se indignă și își dădu demisia. Și-o dăduse chiar atunci în ziua cînd îl întâlni eu în parc, unde îmi povesti mult mai pe larg toate acestea.

Se înscrise în barou și începu să practice avocatura. Nu se știe pe ce căi (fiindcă o atitudine demnă din fericire se află la fel de rapid și pe căi la fel de uimitoare ca și una nedemnă), soția șoferului îl căută și îi spuse că știe totul, cum a refuzat el să asculte de un ordin superior, cum i s-a luat dosarul și cum în urma verdictului el și-a dat demisia; îl ruga s-o ajute să-și scoată bărbatul din închisoare, care a fost lovit rău, fusese exclus din partid înainte de a fi arestat, într-o ședință în care organizația n-a votat pentru excludere, totuși l-au exclus din ordin de sus și el săracu nici n-a fost chemat să fie de față, l-au judecat în lipsă și că s-a interesat de femeia aceea... Tot cartierul o cunoaște, bărbatul ei e un bețiv care în seara cu violul a trimis-o după băutură, dar fără să-i dea bani, ea s-a încurcat cu cei doi neisprăviți pentru suma de două sute de lei, pe care aceștia după ce s-au distrat cu ea nu i-au mai dat fiindcă n-aveau și atunci asta, ca să justifice acasă de ce a lipsit atîta, dar să se și răzbune pe cei doi și mai ales de ce n-a adus băutură, i-a spus bărbatului ei că a fost violată. Violată?! a urlat el. Atunci hai la miliție!...

Ștefan Pop ceru revizuirea procesului, dar nu obținu după doi ani de insistențe decît un recurs extraordinar, fiindcă nu i se admise teza că dosarul fusese trucat, procesul se judecă tot după vechiul dosar. Noile probe nu fură admise. Totuși instanța micșoră șoferului pedeapsa la jumătate. Cum doi ani îi și făcuse, peste cîteva luni el fu eliberat și repus în drepturi doar ca șofer, îl vizită de îndată pe fostul judecător, să-și exprime recunoștința. Era un ins voinic, liniștit și cu o expresie de o cinste ireproșabilă pe chipul lui pătrat, negricios. Nu purta ranchiună nimănui, dar aflase că poți fi trăsniț fără să fi făcut nimic și era acum puternic înarmat împotriva unor astfel de fatalități: adică să le consideri de-aici înainte ca făcînd parte din viață, așa cum sînt bolile și moartea, oamenii jucînd în chestia asta doar un rol de manechine, pe care le învîrtești cum vrei... avea doar mulțumirea că nu pierduse stima colegilor lui și că organizația de partid votase cu îndrăzneală împotriva excluderii, *nu* ca înainte, cînd toată lumea ridica mîini și era de acord cu tot felul de abuzuri...

III

După întîlnirea din parc începui să mă văd cu fostul judecător regulat, și anume sîmbătă seara, și totdeauna la el acasă, unde în fața televizorului și la un pahar de vin precedat de sendviciuri, pe care ni le servea soția lui, vedeam seriale englezești sau americane, ca ne distrau cum nu se mai poate, și apoi începeam să trecem în revistă viața orașului și a persoanelor și personalităților care constituie totdeauna pentru oameni - și constituia și pentru noi - subiect inepuizabil de uimire, surpriză și reflecție... Sînt ca spuma mării. Le-am uitat. Dar nu și serialele. Îmi amintesc de Simon Templar. „Sfîntul”, cum i se spunea, care prin tradiție englească, nu folosea pistolul, ci doar pumnul și inteligența, de un altul cu o tipesă care știa carate și își culca cu repeziciune și fără greș adversarii... Acum nu mai știu ce urmează... Și aud aievea glasurile copiilor lui Ciceo care scoteau țipete înalte ori de cîte ori *Saimon* sau tipesa care știa carate trimitea nu unul, ci cîte doi-trei "bandiți" la pămînt. Ei erau încă mici, nu știau să citească subtitlurile, dar înțelegeau așa, în linii mari, că ceea ce se mișca pe ecran era împărțit în două, pe de o parte Saimon sau această femeie și prietenul ei și restul bandiți.

Dacă n-ar exista fericirea altora, nu ne-am sinchisi de nefericirea noastră.

Amintirile, bombardate zilnic și sistematic de către cea pe care am iubit-o altădată, sfîrșesc prin a se șterge. Dar apare regretul sfișietor cînd îi vedem pe alții trăind în armonie și sufletul parcă ni se sbate ca într-un sac tolstoian în care e virît Ivan Ilici înainte de a muri. Nu mai aveam familie, totul era pierdut pentru mine, fiindcă bucuria de a avea copii e atît de indestructibil legată și de mama care i-a făcut încît vederea lor, a copiilor, devine intolerabilă prin gîndul eșecului de care ei îți amintesc, prin inocența lor, mai rău decît prezența mamei, însuși eșecul... Nu numai opera marilor oameni constituie pentru noi un stîlp de susținere, ci și întreaga lor viață, și mai ales atunci cînd această viață nu e fadă sau exemplară. Socrate a avut parte de o Xantipa, certăreață femeie de talie, cu umoare neagră, care a intrat în istorie. Victor Hugo și-a trăit copilăria numai cu maică-sa. Tatăl său, funcționar superior, era departe, o vreme în Spania, ca diplomat, apoi s-a stabilit undeva în sudul Franței. Trăia cu o altă femeie, nu pentru că nu-și iubise soția, ci dimpotrivă, o iubise prea mult, dar în cele din urmă se săturase și se scîrbise de refuzurile ei pline de fumuri și dispreț și,

în ciuda faptului că aveau împreună copii încă mici, îi părăsise pe toți și aproape că nu-i mai revăzuse decît în cazuri de boală și de moarte. Le trimitea doar bani. Îl iubeam pe acest francez pasionat și dur din a cărui natură ieșiseră și copii slăbănogi, unul chiar înnebunise (ăsta trebuie să fi semănat cu frigida de maică-sa), dar și furtunosul Victor, puternic geniu nepăsător la trădarea soției, căci și el nimerise peste una ca maică-sa, cu oroare pentru îmbrățișarea și iubirea care țîșnesc direct și pasionat, sensibilă doar la asiduitățile ipocrite, mărunțele, delicate și plătînde ale unui Sainte-Beuve, cu care își dăduse multă vreme întîlniri la biserică, după ce în casa lui Victor Hugo nu mai fusese posibil. Nu există mărturii revelatoare că această trădare l-ar fi zguduit foarte tare pe poet, care venise cast și aproape încă adolescent în căsătorie. Ca și tatăl său însă, găsi și fu găsit și el de alta, care îl iubi pînă la moarte... Și eu am fost găsit de alta, dar...

IV

— Ciceo! strigai cînd îl văzui intrînd în celula mea, ai venit?

— Da, zise, și îți aduc vești bune...

— Vești bune, zisei eu dibuind, bineînțeles în limitele destinului meu...

Ciceo nu răspunse, dar își păstră o expresie care parcă vroia să spună că nu chiar. Se apropie, se așeză alături de mine pe pat și îmi puse mîna pe spinare. Îi simții palma care mi se urcă fără grabă spre umeri, pe care mi-i strînse îndelung, în mîna stîngă ținea o sacoșă.

— Ți-am adus de toate, zise, nevastă-mea îți urează poftă bună.

Îi spusei că îi mulțumesc și scosei eu însumi ce era înăuntru, friptură rece de vacă, ouă fierte, șuncă, plăcinte cu brînză încă fierbinți, din care și începui să mănînc cu poftă mare, cîrnați afumați, care n-aveau nevoie să fie prăjiți și franzele albe și moi. Friptura și șunca erau tăiate în tranșe subțiri, nu puteam să păstrez un cuțit în celulă.

— Arăți bine, zise Ciceo, ai instincte bune, coincid cu opinia pe care și-au formulat-o majoritatea colegilor mei despre cazul tău.

— Adică? îl întrebai fără să tresar și nu prea curios. Trăiam sub stăpînirea bucuriei pe care mi-o dădea scrisul. Nu mă gîndeam și nu făceam altceva decît să scriu, bucurie care se prelungea și cînd mă opream ca să mănînc și să

dorm. Niciodată în viață nu mă angajasem într-o acțiune în care spiritul să fie solicitat atât de total. Poate, gîndeam, m-am născut să trăiesc ceea ce am trăit și să scriu o carte. De mult conștiința colectivă s-a angajat atât de tare în cultură și creație, încît aceste două forme de viață au intrat în legile statistice. E tot atât de fatal să scrii o carte cum sînt și celelalte fenomene ale existenței, nașterile, morțile, accidentele și pe un plan mai mare, desigur, seismele sociale. Oamenii au nevoie să ia cunoștință de faptele lor, e o lege a timpurilor moderne, care a apărut întîi la vechii greci. Și adesea această lege sacrifică pe unul care să le spună. Un italian, spirit înzestrat, a trăit șaizeci de ani fără să scrie nimic, apoi deodată s-a așezat la masă, a început să scrie, în trei luni a terminat cartea (admirabilă!) și îndată după aceea a murit. De ce m-ași speria eu? Gîndul morții era înghesuit undeva la periferia conștiinței și, cînd mi se întîmpla să urce mai aproape, îmi venea în minte reflexia lui Hamlet: dacă va fi acum, nu va mai fi altă dată. Mi-era egal. Judecătorul nu se grăbea nici el, știam de ce, din pricina sentinței pe care urma s-o dea, ar fi trebuit să mă sperii, căci orice element de sugestie este pentru condamnat un element de șoc, cu toate că acest element nu aduce nimic nou.

— Nu se bazează pe nimic concret, zise Ciceo, ci pe intuiția pe care o au ei, foarte experimentați cum sînt, că judecătorul va fi sfătuit să accepte legitima apărare. *Ceva* le spune că așa va fi, și am întrebat avocați foarte diferiți, care nu se cunosc între ei.

— Astfel se formează o opinie de care toată lumea începe să fie sigură, ca să fie desmințită apoi de faptul brutal al legii, nu legea înscrisă în coduri, altă lege, mai misterioasă, îi răspunsei. Nu-mi fac iluzii. Ciceo, tot ce te rog e să mă ajuți să-mi termin cartea.

— Bine, zise Ciceo, pe data de treisprezece septembrie fă-te grav bolnav, netransportabil, voi obține o nouă amînare. O să vorbesc cu medicul închisorii. Am un prieten care îl cunoaște. Vrei cumva să te bage în spital?

— Nu, zisei hotărît, acolo nu e liniște, n-ași putea să scriu. E bine cum ai aranjat tu aici, să fiu lăsat în pace. Ia manuscrisul, bate-l la mașină și adu-mi-l îndărăt. Îmi place să-l răsfoiesc, să-mi văd scrisul. Ai făcut rost *de...* Știi tu! Un băiat bun, numit Nozinan...

— Da, îl am la mine, uitasem, zise Ciceo. Dar nu-ți-l dau!

— De ce?! spusei mirat.

— Poate că *legea* aceea la care te referi tu îți va fi favorabilă. Și atunci n-o să mai ai nevoie de el.

— Ciceo, îi spusei, un erou al lui Hans Fallada întîrzie pînă în ultimul moment să-și spargă fiola ascunsă în gingie, zicînd că o să mai aibă timp s-o facă. Or, văzînd eșafodul, cu infamul miros de sînge care umplea aerul, începe să vomite și fiola îi scapă. Nu vreau să mi se întîmple un astfel de accident, mi-e cu neputință să accept să trăiesc douăzeci de ani în închisoare. Speram că te-am convins. Nu mă întreba mai mult! E bine să-l am la mine din timp și îți promit că nu-l voi folosi dacă nu va fi cazul.

Ciceo făcu un efort ca să nu-i apară pe chip o intensă neliniște, pe care însă i-o ghicii din indecizia cu care vîrî mîna în buzunar, o scoase, apoi repetă gestul. Îi spusei că mă simt perfect liniștit și echilibrat, dorm bine, nu am coșmaruri, mănînc, după cum a văzut, cu poftă.

— Ai încredere, Ciceo!

— Bine, se hotărî el.

Și îmi întinse flaconul, pe care îl vîrî sub pătura peticită și aspră.

— Sper să nu mă percheziționeze, mai spusei, deși directorul închisorii mi-a

făcut într-o zi o vizită și s-a uitat foarte neîncrezător la manuscrisul meu. Era gata să mi-l confişte, sau cel puțin așa mi s-a părut, dar a renunțat după ce l-a răsfoit vreun sfert de oră. "Ești scriitor? m-a întrebat. "Da", i-am răspuns. "Ai mai publicat ceva?" "Bineînțeles" i-am răspuns, știind că n-o să se apuce să controleze. Ce-i păsa lui? Ciceo, reluai după cîteva clipe, știi, acum poți să-mi povestești totul despre ea. Știi la ce mă refer!

— Nu, zise el hotărît, altă dată.

Credea că n-o să pot suporta, că o să fiu turburat.

— Nu, confirmă el, stai liniștit.

— Poate că realitatea să fie mai ușor de suportat decît imaginația. Te-ai gîndit?

— Da, pînă la un punct realitatea e mai puțin rea decît imaginația. Dar de la punctul acela încolo, un detaliu real, un gest, o privire sînt mai rele tocmai pentru că ea e prima, ceea ce imaginația nu poate inventa.

— Așa deci! exclamai, au existat acel detaliu, acel gest, acea privire... Nu mă mai iubește? Chiar?! Vreau detalii despre acest lucru teribil.

- Nu, e mai bine să nu știi. Nu te mai gîndi!

— Dă-mi măcar o sugestie, spune-mi cam despre ce gen de detaliu e vorba.

— Nici măcar, zise Ciceo, aprinzîndu-și liniștit o țigare. Tot ce pot să spun e că sînt detalii de viață. Le vei amplifica și n-are rost. Tu trebuie să gîndești doar un singur lucru: că o să scapi, că viața ta nu se va termina aici...

— Bine, Ciceo, hai du-te, știu că timpul tău e foarte măsurat. Am eu alte formule, adică mă gîndesc la mama, dacă ar fi trăit... Or, ea s-a dus cu gîndul că fiul ei e încă tînăr și o să se descurce el în viață.

Ciceo luă manuscrisul și îl vîrî în nelipsita servietă a oricărui avocat cu procese multe, care chiar dacă se duce să bea și el o bere, deschide servieta și tot nu se lasă pînă nu studiază un caz... Mă cuprinse un regret că rămbeam fără manuscrisul meu. I-l dădui și oprii ultimul capitol. Aveam sentimentul că fără el mi-ar fi fost foarte greu să-mi continui povestirea.

V

Gîndul meu liniștitor că sarcina Matildei mă pune la adăpost vreme îndelungată de o eventuală despărțire fu ghicit parcă de ea, fiindcă a doua zi dimineața, la ceai, se uită la mine cu chipul ci de altădată - și eu tresării recunoscînd-o, era de o stranie frumusețe și tot ceea ce se petrecuse aseară mi se păru că pierise din sufletul ei fără să lase vreo urmă - și îmi spuse: "Ei, cînd pleci? Nu vei fi tatăl acestui copil. Nu e copilul tău!"

Într-o fracțiune de secundă se prăbuși planul meu de a o recuceri, de a mă opune acestei Matilde și de a o trezi pe cea anterioară la dragostea pe care o avusese pentru mine. În cealaltă fracțiune mintea mi se întunecă, mă aplecai peste masă și o apucaii de fâlci și îi desfăcuii gura: "Cum îndrăznești? ŝuierai. Cum îndrăznești? spusei iarăși și îi dădui drumul înspăimîntat, căci simțeam în mine o astfel de ură și de violență încît instinctul îmi șopti că o puteam omorî în clipa aceea dacă nu mă stăpîneam.

Primejdia în care se află un bărbat care iubește total o femeie seamănă cu aceea a unui om care a atins un fir de înaltă tensiune și care dacă nu se zbate, dacă instinctul nu l-a ajutat să se smulgă în chiar clipa cînd a fost zgîlțit, moare agățat acolo fără scăpare. Astfel simțeam eu în acele clipe, că nu sînt în stare să mă uit liniștit la Matilda și să-i spun: Bine, voi pleca chiar azi! și să și

plec, fără să mă mai întreb de ce. Era un fapt brutal, ce importanță avea că era pentru mine inexplicabil? Ce-o să mai fie pe urmă o să vedem, acum se impunea să mă desprind. În loc de asta, mă pomenii spunînd: "Bagă de seamă, cuvintele pot omori. La un pahar, un idiot, ca să-și bată joc de prietenul său, îi spune că fetița aceea pe care i-o făcuse nevastă-sa nu era făcută cu el. Acela a văzut negru, s-a dus-acasă și și-a omorît și nevasta și fetița băgîndu-le nisip pe gît."

Mă uitai la ea. Nici o reacție. Mai bună fusese prima reacție, violența, apoi fusese bine că mă stăpînisem totuși, ar fi trebuit, apoi, dacă nu puteam să plec chiar imediat, să rup cu ea în mine însumi, să nu-i mai vorbesc, să mă mut în birou, să nu mai dorm cu ea și să aștept să vad ce se mai întîmplă, pînă cînd voi căpăta convingerea că totul se sfîrșise între noi și într-adevăr să plec apoi definitiv, îi vorbisem, și anume îi vorbisem *rațional*, cînd ceea ce se întîmpla era irațional.

Făcu însă ea ceea ce ar fi trebuit să fac eu, adică nu-mi mai vorbi cîteva săptămîni. Iar mie mi se păru că dacă mă prefac că nu acord nici o importanță scenei care avusese loc, cuvintelor spuse de ea, tăcerii ei care urmă, însemna că nici n-o aveau și că pînă la urmă totul va reintra în normal. Care normal? În cel anterior istoriei cu spargerea biroului, care de bine, de rău era o existență în doi, nici mai bună, nici mai rea ca a altora? Cel anterior căsătoriei, cu cei doi ani de dragoste, nici vorbă, îmi dădui eu seama, acela era definitiv îngropat...

Și într-adevăr, ea rupse într-o zi tăcerea și viața noastră reintră în cel de-al doilea normal, dar iată cum. Stătea în fotoliu după masă și foarte absorbită își dădea pasențe. Trebuie să spun că în tot acel timp cînd tăcuse era, de la o zi la alta, tot mai frumoasă, ași zice chiar mai frumoasă decît în cei doi ani în a căror revenire nici eu nu mai credeam. O liniște armonioasă ca scurgerea unei ape i se așternuse peste chip, pe care n-o avusese niciodată. Nici exaltări fascinante, dar nici chip răvășit, care îmi stîrnise repulsie în acea zi cînd ne întorseserăm de la Tasia și cînd semăna cu un oribil bărbat. Desigur, mă vedea, dar nu se mai uita la mine și nu pentru că nu vroia, ci pentru că eu nu mai existam. Îi eram străin. Dar accepta gîndul că trăia cu un străin, n-o deranja... Așa credeam, și începui s-o iubesc așa cum arăta, părăindu-mi-se că am o revelație: trebuie iubită așa cum e, și anume așa cum e în prezent, și nu cum fusese în trecut. Poate că la asta a vrut să mă aducă, îmi spuneam și uitai cu adevărat scenele rele care avuseseră loc între noi. Da, ceea ce trăisem înainte de căsătorie fusese minunat, dar cît putea să dureze?

Își strînse cărțile și începu o nouă pasență. Stăteam alături și citeam presa literară, cînd o auzii spunînd, în timp ce mîinile ei mari mînuiau, cu ezitări, micile cartoane colorate cu însemne pe ele. "Ei, te-ai mai gîndit?" Tresării. Avea o voce tandră, învăluitoare, dar presimții ceva și inima îmi bătu mai tare. "La ce să mă gîndesc?" "Cum la ce?! Cînd ai de gînd să pleci?" "După ce naști!" îi răspunsei continuînd să răsfoiesc reviste, întru totul liniștit, ca și cînd de mult ași fi luat această hotărîre.

Fiasco! Nu luasem o asemenea hotărîre și în loc să-mi reamintesc de pitagoricieni și să tac, în orice caz să nu cedez impulsului de a-i răspunde și să mă gîndesc înainte de a vorbi, s-o ascult încă, să văd ce mai urmează, spuseseam ceea ce nu gîndisem, dîndu-i ei avantajul de a tăcea îndelung și de a-și continua pasența cu o expresie impenetrabilă. "Mai gîndește-te", o auzii într-un tîrziu și se ridică și începu să se îmbrace de oraș.

Să mă gîndesc la ce? Dacă mai era cazul să mai aștept pînă atunci sau

dacă fusese cazul să-i spun că va fi atunci? Enigmă! Totuși reintrarăm în normal, începurăm să dormim iarăși împreună, ba chiar să ne iubim ca în prima zi când mă mutasem la ea. Totuși asta era parcă un lucru străin de ea, deși pasionant, apăruse această revenire rapidă la ea însăși îndată ce brațele mele o părăseau, făcea parcă în sufletul ei o baie, ca și când ar fi vrut să se spele de ceea ce săvârșise împotriva voinței ei. Totuși după un timp mă întrebă iarăși: "Va să zică nu vrei să pleci!", "Bineînțeles că nu, răspunsei. Și scutește-mă de prostia asta!" "Bine, zise ea liniștită (era tot la o pasență, scena se repeta), atunci o să plec eu." "N-ai decît!", "Sper că n-ai să stai mai departe în casa mea, n-o să vrei, zise ea cu ironie, ca Petrică, să ți-o fac cadou. Să te înzestrez." "Nu, îndată ce pleci, plec și eu. Și nu te hazarda în ironii pe presupunerea unei asemănări a mea cu Petrică, fiindcă

te poți trezi că n-o să fac joc de ironii cu tine, ci cu totul altceva, chiar dacă te crezi intangibilă fiindcă ești însărcinată."

Avu un surîs misterios care parcă vroia să spună că prevăzuse replica, n-o interesa, eram departe de puterile secrete ale unui adevărat bărbat, pe care ea le cunoștea și, în comparație, ale mele erau stupide și jalnice. Avui intuiția fundamentală că n-o să realizez nimic în viață dacă voi continua să urmăresc holbat starea de spirit a soției mele și că în viața comună asta acapara forțele vitale ale tuturor, o veșnică pîndă, ori a bărbatului, ori a femeii, a fiecărui gest, fiecărui cuvînt, fiecărui ceas petrecut de celălalt în absență, dar și în prezență, în societate, la petreceri și chiar cînd erau nas în nas, de ce te-ai uitat în lături, de ce ai trîntit ușa, de ce ți-ai ferit privirile cînd m-ai sărutat, de ce nu mi-ai dat telefon cînd... Nu fusesem în această ridicolă situație eu însumi, din chiar primele zile de cînd venisem în casa ei? Și bineînțeles numai în direcție unică, fiindcă pînda reciprocă mai aduce a dragoste, în timp ce pînda doar a unuia din parteneri e cea mai demnă de dispreț și, iată, gîndii, de ce Matilda putea să mă disprețuiască și să surîdă misterios. De astă dată însă mă gîndii îndelung înainte de a răspunde acestui surîs. Eram de acord să-i spun ceea ce simțeam, asumîndu-mi toate riscurile. Împăturii revistele, mă ridicai și îndreptîndu-mă spre birou îi spusei fără să mai fiu curios să-i văd reacția: "Și mai du-te și în... cu pasențele tale cu tot. Ai ajuns să mă plictisești de moarte cu stările tale sufletești abisale, fii fără grijă, n-o să te bat decît dacă ai să mă provoci, trebuie să știi că eu sînt un om bun și blînd, dar răspund la provocări, deși în marea tactică, în lupta pentru cucerirea puterii a clasei muncitoare, adăugai eu divagînd ironic, s-a lansat și lozinca: tovarăși, nu răspundeți la provocări. E valabil și între bărbat și femeie, dar uite, eu o să răspund, fiindcă nu este angajată decît viața a doi inși, dar nu-mi pasă, n-o să sufăr decît eu. Nu mă mai iubești, n-ai decît să pleci și să te duci să te spînzuri. O să vină după aceea aici în frumosul tău apartament ori marele Petea, ori o să-și filfie fustele prin el fatala Tamara cea loială, care e iubită fiindcă nu e iubită. Lua-v-ar dracu pe toți!"

Închisei ușa biroului și mă regăsii printre cărțile și lucrările mele. Foarte bizar, bucuria eliberării de pîndă parcă intensifică chiar atunci dragostea pe care o simțeam pentru ea. Era un sentiment pur, curățit de tot, și de trecut și de prezent, și numai viitorul rămînea neatins: cîndva, cine știe cînd, gîndeam, va trece această criză și Matilda va renaște. Cine a putut iubi doi ani, așa cum mă iubise ea, poate uita o vreme fericirea de atunci, dar ea va înflori din nou, cu alt chip, din același izvor, fiindcă un om nu poate avea două suflete și mai ales nu poate trăi fără iubire. O să fie pentru un altul? N-are nici o importanță, principiul să rămînă, voi iubi și eu pe alta și sufletele noastre nu se vor chirci.

Dimpotrivă, ne vom îmbogăți. Gîndire naivă de bărbat în înflorire, care nu bănuiește ce îl așteaptă...

VI

Strania bucurie a acestei gîndiri nu mă părăsi cîteva luni. Și nu vedeam de ce m-ași abține s-o afirm. Veneam vesel acasă, îi povesteam cu vervă întîmplări din facultate, ultimele anecdote, îi descriam tipuri care făceau hazul mediului nostru universitar... Ea tresări și într-o zi nu se putu abține și izbucni în rîs. Reîncepu și ea să-mi povestească așa cum făcuse înainte și descoperii că se putea trăi plăcut și fără iubire, ba chiar mi se păru că era chiar mai bine, lucram liniștit și în timpul lucrului nu-mi mai apărea, trăsîndu-mă parcă, gîndul unui eșec al meu cu Matilda, un cuțit care mi se înfîgea în inimă: de ce mi-a spus ceea ce mi-a spus, cum a putut s-o facă?

De două ori numai această pace fu turburată. Într-o zi nu veni la masă și avu chef să nu-mi explice de ce și îi spusei pe un ton amenințător că orice s-ar întîmpla între noi, masa e sfîntă și că dacă are de gînd să repete istoria cu Petrică, n-o să fie bine. Datoria e una și dragostea e alta, datoria e neclintită, în timp ce dragostea poate să-și facă de cap, depinde de norocul omului... Așa borfoasă cum era, dacă se mai întîmpla o dată, a doua zi introduc acțiune de divorț și m-am cărat. Foloseam voit un limbaj popular, la gradul zero la care se aflau și sentimentele noastre, sugerîndu-i că aceste adevăruri pe care le invocam erau moștenite din popor, din generație în generație și nerespectarea lor nu cerea un limbaj mai elevat. Da, asta da, era pentru mine motiv de divorț, și nu faptul atît de nesigur, instabil și capricios al iubirii sau chiar al lipsei ei totale. Nu-mi răspunse, dar nici nu mă interesă să-i aud răspunsul.

Într-o noapte, și această întîmplare mi-a rămas vie în memorie, părăsii biroul unde dormeam, intrai pe la ea și o luai în brațe. Ea se împotrivi cu adevărat (nu era vorba de împotrivirile ei obișnuite care-i veneau dintr-o idee a ei intuită doar de mine că intra într-un tărîm în care o altă Matilda ar fi putut să învingă în viața ei, acel abandon, acea părăsire care dacă ar fi biruit ar fi robît-o fără scăpare și nu mai știa ce-ar deveni, ci o împotrivire totală, însoțită de o forță fizică neobișnuită. Aprinsei veioza, îi luai capul în mîini și îi spusei vorbindu-i aproape de gură, copleșit de o dorință care îmi cerea să fac orice ca s-o înduplec: "Matilda, eu te iubesc pe tine, vezi că nu te chinuiesc cu sentimentele mele, dar te iubesc din tot sufletul, cum n-am iubit și n-o să mai iubesc pe nimeni niciodată. Te las să faci ce vrei, dar să te îndoiești de iubirea mea ețetera, ețetera..." și începui s-o sărut cu patimă și simțind că nu mai era atît de rigidă îmi făcui din ce în ce mai blinde, mai tandre sărutările și șoaptele și astfel o luai fără veste, împins de o violență mare și se și trezi cu mine în ființa ei... "Ahhh!" strigă în prada unei imense surprize și începu să se zbată, dar era prea tîrziu, zbaterile, știam asta, îi topeau voința ca prin farmec, căci astfel era ea făcută, cedînd la doi demoni, ideile care aveau asupra ei efectul unui drog și îmbrățișările mele care o împingeau spre tărîmul abandonului, în care celălalt demon, pe care ea de fapt îl iubea, căci o făcea să fie admirată de lume, deși știa că devenea odioasă, o lua la goană schelălăind...

Încercai s-o aduc mai încoace, s-o fac să deschidă ochii, să ne uităm unul la altul, să-mi răspundă la mîngîieri și sărutări, dar nu reușii... Ce viziuni avea ea în acel tărîm în care intra și din care nu se putea sau nu vroia să se mai smulgă? De obicei nu revenea din el cel puțin o zi, cînd se întîmpla ca trecînd

pe lângă ea să-și întoarcă privirea după mine și să-i întâlnesc minunații ei ochi în care licărea ceva fără nume indefinitul, privire pe care i-o descoperisem numai trăind împreună... de fapt te iubesc, parcă îmi spunea, asta e ceva care nici eu nu știu ce e, vezi? îți dai seama? mai ai îndoieli? Să nu uiți asta niciodată, să mă iubești... Pentru ca în clipele următoare, lumina acestei priviri să se schimbe, sub puterea unui ghid contrariu, la fel de greu de descifrat, pe care tot trăind împreună îl descoperisem... Crezi că dacă sîntem căsătoriți nu mai ai nici o grijă? Atenție, nimic nu e sigur, orice se poate întîmpla, gîndul deja îmi zboară, n-o să știi niciodată la ce... Bine, îi răspundeam prin tăcere, n-o să uit divina ta privire și nici întunecatul ei revers, chiar dacă nu înțeleg nici una, nici alta.

De astă dată însă își reveni imediat, se acoperi cu mișcări sigure și mă întrebă: "Zici că mă iubești?" "Bineînțeles!" răspunsei. "Bineînțeles? Ce mincinos! Spuse cu o indignare resemnată în glas și sigură pe ea, semn că nu exista răspuns la revelația pe care o avusese și n-avea chef să audă și de la mine cuvinte. Nici nu le pronunțai. Mă dădui jos din pat și mă retrasei în biroul meu, neliniștit că nici cînd o iubeam din tot sufletul nu mai puteam s-o spun. Mincinos? Ei bine, gîndii, vom despuia viața noastră de orice farmec al comunicării, prin cuvinte sau orice altceva. Dacă totul poate fi numit minciună, ne vom strădui ca totul să nu mai însemne nimic, chiar dacă un adevăr ne-ar năuci cu lumina lui orbitoare...

VII

Veni în sfîrșit într-o zi și așteptata reformă a învățămîntului. Catedra de filozofia culturii al cărei șef fusese atîția ani marele poet și filozof se desființa și toți care predau la ea fură dați afară. Roșu Decebal fu numit prodecan în locul unuia de la Estetică, care fu pensionat. De la Litere, facultatea (care căpătă altă denumire, de filologie) aproape că se goli, rămaseră doar renumitul romanist și Ion Micu, care devenise profesor și fu numit șef de catedră în locul celui pensionat. La istoria filozofiei rămase șeful catedrei și cu mine, cei doi cu care vrusesem să mă împrietenesc și care cultivaseră pe omul neînsemnat fură dați și ei afară, dar, așa cum am spus, cu cîntec, prin demascare în ședință pentru mentalitate burgheză și cosmopolitism, demascare condusă cu senzațional apetit inchizitorial de către decanul nostru, Vaintrub, titularul catedrei de marxism. Cei doi puși pe liber erau eminenți tineri, dar, cum spune Ion Micu despre ei, "știau prea multe". Mă trezii rîzînd de această cinică remarcă (rîserăm amîndoi vîrtos și îndelung, eu făcînd hă, hă, hă, el sgîlțiindu-și burta), fără să-mi dau scama cît de adînc operase în conștiința mea marea discuție pe care o avusesem cu el în acea zi memorabilă: mă bucurai că aceia o pățiseră și mă bucuram că eu am rămas, uitînd de hotărîrea mea de atunci de a părăsi universitatea și de a preda copiilor abecedarul... Nu fusese cazul întîi că la catedra noastră se făcea totuși filozofie, chiar dacă era împărțită în două mari categorii, materialistă și idealistă. Cea materialistă era cea adevărată, iar cea idealistă, o eroare care trebuia combătută, trebuia luptat împotriva ei. Da, dar pînă să lupți întîi o învățai, ceea ce era esențial. Studentul inteligent putea să-și dea singur seama dacă era cazul sau nu s-o combată, să lupte împotriva ei, dacă era propriu filozofiei în general și celei idealiste în special să fie considerată una justă și alta o primejdie. Desigur, unii mari filozofi materialişti au putut fi ignorați și chiar interziși sub presiunea bisericii. Casa lui Rousseau

a fost lovită cu pietre și numai fuga l-a salvat de *une letire de cachet*. Dar și Socrate a băut cucuta, fără să fie un materialist, deși a fost acuzat că neagă existența zeilor. Giordano Bruno a fost ars pe rug, e adevărat, dar enciclopediștii au dus o viață aproape mondenă.

Cutare tiran grec se irita de un filozof silindu-l să fugă, dar pentru că era tiran și nu pentru orientarea lui filozofică. Studenții aflau toate acestea și puteau judeca - și aici urmam exemplul lui Ion Micu, jucînd rolul diavolului între mici materialişti ca Feuerbach și mari idealişti ca Spinoza. Și apoi, chiar dacă trebuia să zici că dialectica hegeliană trebuia răsturnată cu capul în jos ca să devină o adevărată dialectică, era o mare desfătare că totuși putea fi predat fără să lupți împotriva lui. Faptul că trebuia "răsturnat cu capul în jos" era o vorbă goală. Cum să-l răstorni?! Ascendentul lui Ion Micu asupra mea reveni. Cum era de prevăzut, în locul celor dați afara fură numiți inși fără pregătire, un adevărat dezastru. Nu citiseră decît *Anti-Duhring* (dar nu și pe Duhring), *Revoluția proletară și renegatul Kautsky* (dar nu și pe Kautsky) etc. Unul singur era mai informat, fost puericultor cu o experiență interesantă în psihologia copiilor, dar și a părinților, și cu care mă împrietenii. Era un marxist conștient de limitele lui, dornic să și le înlăture și îl invitam pe la mine și îi împrumutam cărți. Discret, încercă să mă determine să intru în partid (era păcat, zise el, ca un om ai cărui părinți sînt muncitori să aibă ezitări și îndoieli; nu aveam nici ezitări și nici îndoieli, astea mi le inventă el); evitai cu grijă să-i spun de ce nu, îl ascultai însă multă vreme în tăcere, cu interes, fiindcă descopeream în el un inocent și un om curat, pasionat de ideea de revoluție prin care treceam. Fusese utecist în ilegalitate, dar nu fusese prins; în cele din urmă îi răspunsei că nu sînt de acord politicește vorbind cu ideea că libertatea e necesitatea înțeleasă. E un concept filozofic hegelian, care trebuie să rămînă ceea ce este, adică o descoperire a propriei noastre determinări, și nu un concept politic, care poate incita la îngrădirea libertăților cetățenești. Orice abuz poate fi justificat invocînd această idee. Bineînțeles că există necesitate care trebuie înțeleasă, dar mai întii trebuie s-o înțelegi în mod liber și, al doilea, dacă n-o înțeleg nu înseamnă că mi-am pierdut libertatea. După părerea mea naționalizarea fabricilor și uzinelor, minelor și petrolului, pădurilor și a mijloacelor de transport mari asigură construirea socialismului. De ce să împiedici un țăran să circule liber cu cîțiva saci de cereale? "Pentru că, zise Ben Alexandru, căci așa îl chema pe colegul meu, toate acestea nasc capitalism, zi de zi, ceas de ceas și în proporție de masă..." "Nu fi naiv cu lozincile astea! Și ce dacă nasc?" "Mulți vor fugi în direcția asta, atrași de un cîștig mai mare decît al unui muncitor sau funcționar", zise el. "Ei și? întii că astăzi cîștigurile pot fi controlate și echilibrate prin impozite. Piețele pot avea un mercurial, restaurantele prețuri controlate de stat. Astea sînt fleacuri, inconveniente mici față de avantaje mari. Nu vād necesitatea etatizării acestor mici activități individuale, cînd dispunem de enormele bogății produse de marile uzine... Acest unic capital care ar circula liber e o glumă într-o sticlă, încît, vezi... Și mai sînt și altele..."

Dar nu i le-am mai spus care...

VIII

În ziua cînd avură loc schimbările în Universitate mă dusei cu Ion Micu la braseria noastră să luăm masa împreună și să trecem în revistă evenimentul.

Uitasem ceea ce îi spusese eu însumi Matildei, că orice s-ar întâmpla între noi, masa e sfântă. Eram atît de bucuros că rămăsesem la catedra mea, încît uitai şi să-i dau măcar un telefon.

Dar cînd venii acasă ea nu zise nimic, ascultă doar cu puţin interes relatarea mea şi seara puse masa cu grijă. "Sînt bucuroasă, zise, că n-ai păţit nimic. Dar trebuia să mă chemi şi pe mine să iau masa cu tine şi cu prietenul tău. De ce nu mi-l prezinţi? Invită-l duminică, sau în altă zi, cu nevasta, la noi la masă să-l cunosc şi eu. Văd că ţii la ei", adăugă cu o ironie care mi se păru afectuoasă, adică înţelegea să ai un prieten, dar chiar să uiţi din pricina lui că ai şi o nevastă şi să nu-i dai măcar un telefon?

Aşa deci? Ca să devină afectuoasă o femeie trebuie prin urmare neglijată? Da, dar nu premeditat, ci exact cum mi se întimplase mie în ziua aceea, pur şi simplu uitasem de ea şi îmi plăcuse mai mult să stau de vorbă cu un prieten. Acum vroia să-l cunoască, să vadă pentru cine o făcusem. Îl invitai deci pe Ion Micu şi pe nevastă-sa la noi. El lăsa să se scurgă cîteva clipe înainte de a-mi răspunde, şi zise: "cu plăcere". Nu era ezitare, mai degrabă o uimire ascunsă: de ce n-o făcusem pînă acum? Fiindcă eu fusesem invitat la el după ce se recăsătorise, de cel puţin trei ori. E drept că nu-mi spusese "veniţi", adică eu şi Matilda, ci vino. Dar tot atît de adevărat era şi faptul că, fără să-mi dau seama de ce, nu-i vorbisem niciodată de Matilda, în timp ce el venea totdeauna la braserie cu Clara, soţia lui încă studentă. De ce deci nu veneam şi eu cu Matilda sau să-i invit la noi? Şi de ce o făceam tocmai acum?

Veniră îmbrăcaţi de vizită (deşi Ion Micu era în general neglijent îmbrăcat). Şi cu flori. Matilda deschise ochii mari cînd o văzu pe Clara "Vai, ce duduie drăguţă!" exclamă în toiul unei mari încîntări care nu ştiu cît era de sinceră, avea însă aerul că ea e o matură doamnă, nu mai era, în orice caz, de mult o duduie. Şi o mîngîie pe obraz cu un gest ai fi zis nostalgic, dacă n-ar fi fost cei puţin deplasat. "Nu e duduie, e nevastă-mea", zise Ion Micu între ironie şi naivitate simulată în timp ce Clara roşea. "Dar ce importanţă are?" exclamă Matilda cu o uimire exagerată. Duduie e un cuvînt moldovinesc, adăugă ea cu un puternic accent basarabenesc, şi care se evită să se spună unei fete care nu e foarte drăguţă şi nu e aşa de tinerică. Nu poţi să-i spui unei cucoane, aşa grasă şi bătrînă, duduie. La noi se mai spune şi domniţă!"

Ion Micu clipea des, un semn la el de indecizie: să-i placă sau să nu-i placă ceea ce auzea? Şi cum indecizia era la el rară, mă simţii jenat. Ne aşezarăm în fotolii şi acest sentiment se accentua în cele cîteva minute cît mai stătu cu noi Matilda, înainte de a se scuza ca să pregătească masa: încîntarea, care n-o părăsea (şi care acum nu mai avea o justificare precisă), aveam impresia că îi împiedica pe cei doi să se simtă în largul lor.

Ion Micu se ridică şi o luă spre biroul meu, care avea uşile larg deschise; înţelesei: vroia să-mi vadă cărţile. Se uită îndelung cercetînd fiecare raft, se aplecă şi se uită şi la cel de jos: nu zise nimic, doar la urmă scoase *Etica*, de Spinoza, şi mă întrebă: "Mi-o împrumuţi şi mie? E în româneşte, cum de-ai făcut rost de ea? Am avut-o şi eu, e o excelentă traducere dar mi-a pierit din casă, deşi o dădusem la legat... Şi rîse, adăugînd: n-a pierit cît am stat la puşcărie, a avut grijă mama să-mi găsesc cărţile aşa cum le-am lăsat, dar a dispărut îndată ce Ivona a venit la mine în casă şi părinţii mei s-au mutat." "Cunosc şi eu, zisei, un caz al unui fost prieten, a cărui nevastă a făcut harcea-parcea din biblioteca lui." "Cu femeile astea e o chestie, zise Micu după ce revenirăm în hol. Cine o fi inventat că ele pot fi un sprijin pentru un intelectual? Dacă nu eşti în stare să vîri cu mîna ta un vagon de lemne în

pivniță, nu ești mare lucru în ochii lor, deși din cărțile alea din bibliotecă, pe care nici măcar nu catadixesc să le ștergă de praf din când în când, trăiesc și își mai cumpără și rochii". "Ce vorbiți acolo? zise Matilda din sufragerie, cu acel fals protest al femeilor când aud că sînt vorbite de rău (consideră că nu sînt adevăruri cele auzite, ci simplu subiect monden de conversație). Ei, domnule Micu, cu o soție atît de fermecătoare ești așa misogin?"

Ion Micu nu era misogin, ci îi purta doar o ranchiună Ivonei și nu pentru că îi făcuse să-i dispară din bibliotecă *Etica*. Dar Matilda n-avea de unde să știe, fiindcă nu-i povestisem nimic despre prietenul meu. Totuși, vedea singură că misoginul era căsătorit, în orice caz nu putea fi *asa de misogin* la simpla vedere. Cu toata acestea la masă mi se păru că ea avea dreptate: nu se vorbește într-o primă vizită nimic rău despre femei, din politețe pentru stăpîna casei. Mai tîrziu, cînd relațiile devin familiare și dacă gazda are destul spirit să facă la rîndul ei considerații nu prea măgulitoare pentru bărbați, subiectul poate distra pe toată lumea.

Matilda ne servi pentru început foarte gustoase ciuperci, făcute nu știu cum, în orice caz atît de bune încît Clara avu un fel de privire pe care Matilda o descifra imediat: ..Cine mai dorește, să spună", zise ea. "Eu", zisei. "Eu nu", zise Micu cu o lipsă de ostentație simulată. "Lui nu-i plac ciupercile, îi e frică să nu se otrăvească și să moară", se sesiză Clara sugerînd că bărbatul ei mai are și alte ciudățenii, dar care n-o împiedică să-l iubească, ba chiar o înveselesc, o amuză. "Dar dumneata mai vrei"? zise Matilda. "Eu mor după ele", răspunse Clara. "Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei ", zise Micu. "Nu există moarte neveșnică, zise Matilda, care după felul cum replică se vedea că nu cunoștea ridicola gîndire a lui Vlahuță. Pe urmă fiți liniștit, mai adăugă în timp ce se îndepărta spre bucătărie, ciupercile au fost gătite de dimineată, am mîncat eu din ele și n-am murit." "I-am explicat și eu că există proba furculiței de argint, zise Clara, dar nu l-am convins." "Cu toată proba furculiței, zise Micu, mulți au murit. Cunosco un caz, reluă el cînd Matilda se întoarse, erau doi prieteni și unul îl invită pe celălalt la masă. După cîteva ore, cel care fusese invitat intră în agonie. Prietenul vine la patul lui și agonicul, simțind că moare, îi zise «...Scumpul meu prieten, eu mă duc, dar am sufletul încărcat... Știi, atunci cînd ți-a ars casa... eu i-am dat foc... Și cînd ai primit lovitura aceea la bursă de ai dat faliment și ai rămas sărac... eu ți-am dat-o... Și, știi... știi o scumpe prieten, cît de greu mi-e încărcată conștiința... Da, da, spune, zice celălalt, descarcă-ți-o, nu te sfii... Da, e să-ți spun. Și fetița aceea pe care o ai și o iubești atît de mult... făcută... e făcută cu mine... Ei bine, prietene, îi zice atunci celălalt, mori liniștit, și îl bate ușor pe umeri, eu ți-am servit ciuperci otrăvite la masă..." Și Micu nu mai așteptă să rîdem noi, rîse el în hohote, ceea ce, desigur, ne împiedică pe noi să mai rîdem. Dar cine știe? Dacă noi n-am fi rîs? "Bravo, domnule Micu, zise Matilda. așa, va să zică, v-ați gîndit că o să vă otrăvesc!" "Mai știi? își continuă Micu ideea, terminîndu-și totuși ciupercile, odată un frizer în timp ce rădea un client, a întors briciul și harști! i-a tăiat ăluia beregata." Aici Matilda izbucni în rîs, în timp ce de astă dată Ion Micu nu schiță nici măcar un surîs. Arăta foarte grav și chiar sumbru. "Și în Șeherezada, continuă el, există o frumoasă scenă cu un călător care cere într-o casă găzduire. Este bine primit, se pune masa, se servește pește, dar în timp ce mîncau, stăpîna casei, ce-i vine, se apleacă spre musafir, îl apucă de ceafă și începe să-i îndese la pești pe gît...Am crezut că e un intermezzo epopeic, ia uite, mi-am zis, povestitorul are chef de glume... Cînd colo, nu era vorba de nici o glumă, i-a îndesat la pești pe beregată pînă l-a omorît. Și nu era vorba de

ucidere ca să-l jefuiască, călătorul era un biet prăpădit". "Formidabil, zise Matilda și eu tot pește am pregătit pentru felul următor. Ia vedeți, domnule Micu! Fiți atent!"

Și într-adevăr aduse un uriaș crap, rumenit și cu un sos galben și garnisit cu ciuperci și legume. "E foarte bun, zise Micu uimit, înfulecînd cu poftă. Nu-i mai păsa de ciupercile, pe care le mesteca preocupat, savurîndu-le de data asta. Ne dați și nouă rețeta?" "Rețeta e ce se vede, zise Matilda cu o modestie simplă: crap mare, sos de legume și untdelemn, legume și ciuperci și... la cuptor... Cine vă ține menajul, mai zise ea, duduia știe să gătească?" "Știe și ea ce știu și eu, zise Micu, un ceai, o omletă... Noroc că și maică-sa și mama au ele grijă, o săptămînă una, o săptămînă alta..." spuse cu o calmă simpatie. Înțelesei: nu-i făcea nici un reproș, ai fi zis, dimpotrivă, că ținea la ea tocmai pentru asta, că nu știa... O proteja... "O să învețe, zise Matilda. nimeni nu s-a născut învățat." "Nu cred că o să aibă timp, zise Micu cu o gravitate liniștită aplecat asupra peștelui. Învață sanscrita. Or, asta o să dureze pînă la adînci bătrînețe." "Nu i se pare verosimil să învețe cineva sanscrita," zise Clara cu un surîs fermecător.

Și nu mai adăugă nimic, nu era o vorbăreață, dar simții un adînc regret că între mine și Matilda nu se țesuseră aceste fire nevăzute, sensibile și luminoase ca niște raze, cum se țesuseră între cei doi. Ei comunicau prin aceste fire, mai bine decît prin cuvinte. Erau firele *înțelegerii*, care sporesc forța morală a unui bărbat, și care între mine și Matilda se destrămau îndată ce prindeau consistență. Devenii tăcut, în timp ce, după prăjitură, la cafea, începu o discuție între Matilda și prietenul meu. "Și de ce credeți dumneavoastră, doamnă, zise el, că e așa de rău să fii misogin?" Matilda nu răspunse îndată, iar eu gîndii: femeile pot fi urîte, dar nu disprețuite... "Domnule Micu, zise Matilda, bărbații n-au inventat, la adresa femeilor, un cuvînt asemănător." "Ba da, răspunse Micu, se zice *misandră*", dar Matilda nu auzi, surzenie care eu știam ce înseamnă.: încordare a gîndirii, pentru a domina discuția! "Fiindcă noi nu ne facem din bărbați un ideal, ca pe urmă să fim desamăgite și să devenim... ceea ce înțelegeți dumneavoastră prin misoginism..." "De aceea, zise Micu, ați devenit feministe?" Matilda iarăși nu răspunse îndată, ceea ce era uimitor la ea, a cărei spontaneitate făcea orice discuție liniștită de idei aproape imposibilă, alunecînd rapid spre ciocnire, îmi plăcu această a doua pauză de gîndire pe care și-o luă, era semnul că se stăpînea cu putere să nu răspundă chiar cu primul gînd care i-ar fi venit în minte. Iar eu reflectai paralel: fiindcă de-atîtea milenii am obosit să vă tot iubim noi cele dintii și să întreținem apoi flacăra! Trebuie să devenim cu adevărat egali. "Feminismul e o prostie, zise Matilda, de mult nu mai există inegalitate între bărbat și femeie, cel puțin de pe vremea reginei Elisabeta sau a Ecaterinei a doua a Rusiei." "Va să zică la nivel de regine și împărătese?" se prefăcu Micu mirat. "Ba nu, zise ea, chiar de pe vremea lui Napoleon." "Dar Napoleon, doamnă, disprețuia tocmai femeile evolute, ca Madame de Stael." "Da, zise Matilda, dar o iubea umil, în loc să-i taie capul sau s-o bage într-o mînăstire, pe Josephine, deși știa că ea îl înșeală, tocmai pe el, marele împărat. Sclavia femeii a încetat în clipa cînd o femeie poate să-i facă unui bărbat toate acele lucruri pe care el i le face." "Adică?" zise Micu. ..Adică să-l părăsească, să iubească pe altul sau să-l omoare fără să fie mai grav pedepsită decît un bărbat!" "Aoleo!" se sperie Micu. ..Sau să nu depindă materialmente de el, continuă Matilda fără să mai reflecteze. În privința asta, de cînd o femeie poate să-și cîștige și singură existența, chiar că ultima dependență a dispărut." "A

dispărut, zic zău lui Dumnezeu", răspunse Micu în stilul lui Marius Chicoș Rostogan, de unde înțelesei că Micu vorbea numai ca s-o audă pe Matilda vorbind, împins de o curiozitate abia ascunsă, pe care ea n-o sesiză. "Și totuși, continuă el, de ce ne facem noi dintr-o femeie un ideal, ca pe urmă să devenim misogini, și femeile nu-și fac, cum pretindeți? Trebuie să vă spun ca nu devenim misogini din pricina surioarei dumneavoastră, George Sand, *cette terrible vache e ecrire*, cum îi spunea Nietzsche, marea feministă a secolului trecut. Cu o feministă lucrurile sînt măcar clare, din motive biologice, nu poți să te culci cu ea, pentru că ai tot timpul sentimentul că e indignată că trebuie să desfacă picioarele și să stea cu fața în sus... Devenim misogini din pricina celor cărora, dimpotrivă, le place prea mult să facă acest lucru, fără să fie curve. Ele sînt cele periculoase și tocmai despre ele ne facem un ideal. Puteți să-mi explicați cum reușesc ele să ne determine să le dăruim ce-avem mai bun, ele să ne încurajeze și apoi, hop, nu le mai interesează nimic?" "Așa, zise Matilda, pentru că un bărbat nu are farmec, în timp ce femeia e plină, și farmecele ei îl zăpăcesc, pentru că ea poate să le și joace, iubește, să zicem, puțin, dar dă ochii peste cap ca și cînd ar muri de iubire, și atunci cînd ea nu mai vrea să joace comedia, gata, *le monsieur*' începe să disprețuiască femeile."

"Așa deci, gîndii, cei doi ani cît m-ai vrăjit cu farmecele tale au fost o comedie? Și comedia a încetat chiar a doua zi după ce ne-am căsătorit?" "Da, zise Micu, destăinuirile dumneavoastră, venind de la o femeie, au toate șansele să fie foarte adevărate, vreau să spun să conțină în ele mult adevăr. Dar tot nu vād în ce ar consta superioritatea! Noi n-avem farmec, sîntem niște pari care nu ne însuflețim decît în clipa cînd o femeie, cum ați spus, dă ochii peste cap și rămînem năucii cînd vă retrageți armele de seducție. Dar asta nu se numește înșelătorie? În asta ar consta deci superioritatea, că faceți doar jocul naturii pentru a atrage masculul și a avea copii? Or, după mine, omul trebuie să fie superior altfel decît înșelînd să-și depășească natura, fie și pentru simplul motiv că odată copiii făcuți, viața devine cam searbădă, pentru că creșterea lor nu poate suplini ceea ce Eminescu numea «acel farmec simț», care poate suplini absența copiilor chiar dacă suferința de a nu-i avea n-ar lipsi, însă copii poți vedea la tot pasul și să-i și iubești, și suferința să se sublimeze, în timp ce dragostea altora nu e transmisibilă." "Înșelătoria nu e conștientă", zise deodată Matilda. "Cum adică, se miră Ion Micu, datul ochilor peste cap nu e ceva conștient?" "Nu, zise Matilda, așa e ea, o face în mod natural." "Da, și cînd nu-i mai dă, cînd comedia încetează, tot nu e ceva conștient? Măcar atunci?" "Nu, nici atunci." Piciorul lui Micu începu să biție, stîngea țigare de la țigare. Palmele Matildei dădeau semne că se vor strînge.

Alarmă! "Matilda, zisei, musafirul nostru e mare iubitor de cafea. Am uitat să-ți spun, mai fă-i lui una..." "Da, confirmă el, tot așa, cu foarte puțin zahăr. Vă mulțumesc, sărut mîna." Matilda se ridică brusc contrariată de intervenția mea, totuși zise: "Mai vrea cineva?" "Eu, nu", spusei, Clara clătină din cap, nici ea nu vroia. Uitasem de vin, turnai în pahare. "Frumos apartament, zise Clara, cîtă chirie plățiți?" "Nu plătim, e proprietatea Matildei." "Și n-a fost naționalizată casa?" "Nu, zisei, s-a considerat că parterul e un demisol." "Și este?" "Cam estel!" "Și nu v-a băgat pe nimeni?" Rîsei: "încă nu! Dar Matilda o să nască peste trei luni și vom fi trei, sperăm să ne lase în pace." "La noi a trimis spațiul locativ pe unul... Ion l-a dat afară și noroc că socrii mei au acceptat să se întoarcă îndărăt; stăm înghesuți, dar cel puțin nu trăim cu cine știe ce bețiv în casă, ți-nchipui ce dezastru! "Chiar și ție, Ioane, au vrut să-ți bage pe cineva?" zisei. "Bineînțeles! Am fost la primul-secretar și i-am explicat

că n-am decît două camere și un hol și că am nevoie să stau în birou singur, biroul e locul meu de muncă, al cărei specific e s-o efectuezi în singurătate; s-a scărpinat la ceafă: înțeleg, zice, dar ce e de făcut? Pînă punem pe picioare o industrie de construcții de locuințe, n-avem încotro, trebuie să limităm spațiul locativ. Dar *înainte*, zic,! cum de putea lumea trăi cu cît spațiu vroia? Au năvălit țaranii, zice. E un fenomen mondial. Și în fenomenul ăsta mondial, zic, nu se poate face o excepție? Ba da, dar ce fac cu țăranul care a fost chemat în uzine, în fabrici! De ce l-ați chemat, zic, acolo la țară e tot atît de important, dacă n-avem de mîncare, n-o să roadem, în loc de carne, fontă la grătar. A început să ridă. O justă linie între agricultură și industrie e așa de greu de urmat? Industria e mai rentabilă, zice, și la chestia asta n-am mai avut ce să-i răspund. Și, zic, ar cîntări așa de mult în acest uriaș proces o biată cameră pentru un profesor universitar? Cîți sîntem noi, ăștia, oamenii de cultură! Cîteva sute. Sînt mai mulți, zice. Vin pe urmă și medicii, și profesorii secundari, și arhitecții, și inginerii... Toți ăștia, zic, nu lucrează acasă... Mai lucrează, zice... Dar n-aveți și dumneavoastră vreo rudă, vreo soră? Am părinți, zic, atunci, zice, băgați părinții... E tot ce-a putut face pentru mine."

Matilda adusese demult cafeaua, dar îi sticleau ochii să continue discuția întreruptă, nu auzea ceea ce relata musafirul, care în mod evident nu mai avea chef s-o reia. Nici eu s-o ascult, căci nu prevedeam nimic bun într-o astfel de situație cînd unul singur acaparează atenția celorlalți, siliți la tăcere. Cît lipsise ea putuse și Clara să spună cîteva fraze. Era o fată odihnită, care știa să asculte și era plină de farmec cînd te gîndeai că, deși frumoasă (o frumusețe îndelung șlefuită și conștientă că între oameni superiori cochetăria și credința femeii frumoase că ar fi irezistibilă nu țineau), nici un gest, nici un cuvînt nu trădau că trebuia crezută pe cuvînt sau pe temperament. Asculta, dar gîndea. Și cînd vorbea, era, în mod nesilit, foarte prudentă. Nu puteam să-mi dau seama ce știa ea despre bărbatu-său, dar simțeam că un gînd al lui, cînd vorbea, îi era adresat și ei, neînțeles pentru ceilalți, ca doi oameni care știu mai multe decît cei care îi ascultă. Nu i-am văzut de pildă niciodată dînd semne că se iubesc, nici cel mai mic, dar gîndul acela secret pe care el i-l adresa și modestia cu care ea îl primea fără să fie tentată să-l desvăluie erau semnul superior unei mîngîieri, care n-ar fi avut nimic nenatural, unei tandreți în voce, unei priviri revelatoare, adesea neștiute de cei ce se iubesc. Un mister dulce învăluia trăsăturile ei în care atît întregul cît și detaliul n-aveau nici un cusur. Trăsături de statueta, care te făceau să presupui că bătrînețea nu le va strica, ci doar le va da o ușoară patimă. Fiind vie și nu rece, atît de delicat făcută, mă trezeam în mine cu o dorință pură de a o mîngîia și era pentru mine o mare bucurie cînd îmi vorbea direct, chiar dacă nu făcea decît să mă întrebe de chirie sau de alte lucruri obișnuite, cum făcuse mai înainte.

Tocmai vroia să spună ceva, dar Matilda, ca să-și mascheze brutalitatea dorinței de a continua discuția întreruptă, începu deodată să cînte și cu o tandrețe grea își puse mîna pe umărul meu și îl strînse: *Ti-biaaa, dawai*, nu știu cum, începu ea cu o veselie care era adevărată, dar și mîndră că era... *Moi muj, stîrlei, cacoî, ocin karașo!* Cu sugestia că iubirea e singura noastră șansă pe pămînt și ea se afla în posesia acestei șanse ultime.

Fiasco total! De mult nu mai auzisem acest *tibia*, care odinioară, în cei doi ani, sunase altfel pentru mine: cînd ți ceea ce e net ridicol în ceea ce face ființa iubită se învăluie în lumina tandreții și surîzi de copilăriile ei. Dar acum mîna ei pe umărul meu și acest cîntec erau o amintire tîrzie... ași fi acceptat orbit ridicolul cîntecului dacă această mînă s-ar fi pus de-atunci pe umărul meu și

cînd eram singuri.

Clara renunță la ceea ce ar fi vrut să spună și expresia chipului ei se instalează cu timiditate în așteptare ca și cînd ar fi plouat, iar Micu începu să clipească cu un efort de adaptare. Dar Matilda se opri deodată și atacă "Și de ce credeți dumneavoastră, domnule Micu, că totul e conștient și că conștientul nu e amestecat cu subconștientul? Chiar așa, tot ce faceți dumneavoastră e conștient și mai ales e mai bine ce faceți conștient decît ceea ce e dictat de subconștient?" "Doamnă, zise Micu, recunosc ... subconștientul e mai bătrîn și că îi datorăm marile noastre intuiții, dar dumneavoastră uitați că numai conștientul, mai precis, inteligența lucidă este aceea care poate să recunoască meritul marilor intuiții..." Avîntul Matildei se opri ca în fața unui obstacol de netrecut. Rămase cîteva clipe perplexă (în loc să fi urmat, ca la început, calea reflecției), apoi se decise și, în loc să învingă obstacolul, se supuse riscului de a-l ocoli "e perfidia inteligenței, de a-și atribui un merit, zise ea cu o extremă încîntare. Și oamenii nu-și dau seama că inteligența, gîndirea lor conștientă, e mereu în goană să construiască, din pricina fricii lor de viață, tot felul de sisteme filozofice, religii, ostrețe de apărare..." "Ostrețe, reflecta Micu fără mirare. Și de ce nu, doamnă? Viața nu e blînda cu noi! De ce am avea încredere în ea? Ostrețele astea ne îngăduie clipe de răgaz, pînă ce marea viața nu vine să ne dea un brînci în mormînt, să facem loc la alții. Ostrețele astea sînt o mare cucerire a ființei umane. "Ba nu, strigă Matilda, aceste ostrețe te împiedică să vezi cerul, zarea îndepărtată, acolo unde sufletul se poate pierde în armonie cu tot ce există... norii de pe cer, apele, pădurile, păsările pămîntului, oamenii... sufletul oamenilor așa cum sînt ei cu adevărat, nu speriați, ispitiți de iluzia pe CARE Le-o oferă inteligența... Sufletul omului mult mai larg, dacă l-ar deschide, ceea ce ne face astăzi să suferim l-ar pierde în lărgimea asta, ar deveni meschin, stupid, am rîde toți de ceea ce ne-a făcut odată să fim atît de crispați și atît de lași..."

Și tam-ta, rara, tam-ta rara pe aceeași temă, cu UN *partis-pris* din ce în ce în ce mai accentuat și mai fastidios. Reieșea, oricum, că interlocutorul ei era un ins speriat de viață, un laș, dacă se încredea în valorile inteligenței. Și nu cuvintele propriu-zise sugerau acest lucru, ci tonul cu care erau spuse, trufaș și intolerant.

Pînă la urmă se lăsă o tăcere, după ce Matilda, fără a fi obosit, observă la celălalt că n-avea de gînd să mai răspundă. Între soț și soție circulă atunci gîndul comun și secret, "Mergem?" zise Clara. Nu, ghicii din tăcerea prietenului meu. Nu chiar acum, în clipa asta. Ea însă insistă, semn că nu ținea să respecte conveniențele, cînd de la început pînă la sfîrșit fusese rău primită: "Știi, îi zise hotărîtă, că ai de scris articolul pentru..." Și spuse numele unei cunoscute reviste literare din București. Atunci el stînsse țigarea și se ridică avînd aerul că, deși ar mai fi dorit să stea... Se scuza cu o ironie de care nu-i era teamă că va jigni (avea în față pe cineva rezistent, superior jignirilor): "Doamnă, zise, știți, ostrețele... N-aveam încotro!"

Și numai rîsul sincer, spontan și într-adevăr fără urme de resentiment, puternic și nepăsător al Matildei, mai salvă această despărțire care ar fi putut deveni penibilă...

IX

"Crezi că nu se observă că îți place bleaga aia?" zise Matilda după ce rămaserăm singuri. "Văd, zisei că nu vrei să infirmi ce se spune, că abia pleacă

musafirii și gazdele și încep să-i birfească." "N-ai nici o grijă, și ei fac la fel, zise ea. Sînt sigură că te căinează și se întrebă ce-i fi găsit la mine!" "Ai dreptate, și eu mă întrebam ce-o fi găsit el la prima lui nevastă, pe care o iubește și acum." "Și asta suportă așa ceva?" "Se înțeleg, zisei, și cînd cineva e discret, floare rară, nu înseamnă că e bleg." "Discretă deci, înseamnă că eu am fost indiscretă!" "În orice caz, zisei, cel mai bun prieten al meu o să ezite cînd o să-l mai invit a doua oară pe la noi." "N-are decît! El e un om interesant și nu mi se pare că greșești acordîndu-i atîta credit, dar ea e o sclifosită, vedeam că mă judecă, dar nu-mi păsa!" "De ce să-ți pese, dacă ar fi să fie condamnați politicoșii tu ai fi prima care ar scăpa."

Rise în hohote: "E prima oară în viață cînd mi se spun astfel de lucruri, indiscretă, nepoliticoasă... Eu sînt cum vreau eu, dacă e să vorbim sincer. De la ușă am văzut-o că se uită la mine cu o privire lacomă. Asta ce e, discreție, politete?" "Păi dacă ai apucat-o de bărbie, cred și eu!" "No, no, asta a fost după." "Există o artă de a cultiva o prietenie, dar ce mă mir, tu nu știi să cultivi nici dragostea propriului tău bărbat. Nici măcar să-l respecti; pentru tine, nu pentru el, fiindcă ți-e bărbat. Mă chemi la rudele tale și timp de cîteva ceasuri nu-mi spui un cuvînt, ca și cînd n-ași fi fost în viața ta decît un simplu decor, o mobilă, un scaun. Ce să-i spui unui scaun? "Puteai tu s-o faci, să vii la mine, să-mi săruți mîna... Așa se obișnuiește." "Am vrut s-o fac de două ori, o dată cînd am intrat, dar m-am reținut fiindcă aveai aerul că nici nu mă cunoști, și a doua oară cînd ai formulat tu celebra idee că Artimon o iubește pe Tamara fiindcă n-o iubește. Am vrut să-ți spun că înțeleg ce vrei să spui, dar mi-ai aruncat în treacăt o privire, așa... parcă ai fi vrut să-mi spui că nu sînt de nasul meu astfel de idei abisale și pe urmă te-ai uitat aiurea..." "Da, fiindcă după ochii tăi am avut impresia că o să mă ironizezi, exact cum ai făcut semn, deformîndu-mi spusele și n-aveam nici un chef să se rîdă de mine." "Interesantă explicație! Dar ți s-a întîmplat vreodată să te ironizez și să fac pe alții să rîdă de tine?" "Nu, n-ai avut ocazia." "Poate Petrică a făcut-o, sau mai degrabă primul tău bărbat? Mă confunzi cu ei?" "E o plăcere pentru orice bărbat să-și ironizeze, și încă într-un fel grosolan, nevasta în societate. Nu sînt dintre cele care acceptă, ca pe urmă să-i dea lacrimile și să se smiorcăie chiar acolo, unde sînt invitați. "Da, zic, tu joci tare, bărbatul să fie jignit, și dacă nu-i place, n-are decît. Astăzi ne-ai jignit pe toți și pot să fac supoziția că ai făcut-o cu încîntare." "Da, fiindcă prietenul tău e cam laș și nu suport să văd un bărbat laș, iar bărbatul meu să-l admire."

Așa deci. Le știa ea pe toate, avusese această intuiție, că Ion Micu e cam laș. "Nu știi, zic, cum un bărbat care a stat la închisoare și a fost torturat fără să-și divulge legăturile poate fi numit un laș." "O fi fost atunci curajos, dar acum curajul ăsta i-a cam pierit. Nimeni nu putea să-l silească să țină o conferință despre un poet de care se rîde pînă și la noi, la arhitecți. Și totuși a ținut-o..." A fost, zisei, o slăbiciune, nu o lașitate." Și îi explicai cum și de ce acceptase Ion Micu să țină acea penibilă conferință, relatîndu-i scena care avusese loc în aula universității, între el și acel puternic lider. "Ba, zise Matiida, a vrut să facă pe istețul, dar pe urmă a clacat. Trebuia să refuze. N-avea ce să-i facă... Și pe urmă chestia asta, cu fosta nevastă... Te-ai despărțit de cineva, înțeleg s-o mai iubești totuși și după, dar după ce te căsătorești cu alta trebuie să încetezi. Așa că vezi... Rezultă că ea l-a păcălit pe el - ei, ce fel de bărbat ești tu, n-ai puțină mîndrie, puțin orgoliu s-o bagi în aia mă-sii? Înseamnă că nici asta, «discreta», nu e mai brează, în loc să învețe sanscrita, mai bine s-ar ocupa puțin de sentimentele bărbatului ei: "Pentru cealaltă." "Așa

e, zisei cu ironie pe exclamație, joci tare! Ca și cînd n-ași ști că și tu mai ții încă la Petrică. "Lasă-l pe Petrică , zise ea pe gînduri. Petrică e din ce în ce mai bolnav, crizele lui sînt din ce în ce mai dese și mai rele." Mă uitai la ea nedumerit. "Ce crize?!" o întrebai. Petrică, îmi răspunse ea, are maladia lui Parkinson. O avea demult, chiar de cînd ne-am căsătorit noi, dar crizele erau rare și benigne. Acum nu e bine deloc, mă apucă și groaza cînd mă gîndesc." "Cum se manifestă această boală?" "Tremurături ale întregului corp și o mare încordare nervoasă... Și boala e incurabilă și îl duce pe bolnav la exasperare pe măsură ce se înrăutățește. Nu credeam că o să se agraveze atît de curînd, fiindcă se poate trăi cu ea mulți ani..." "Și de ce nu mi-ai spus și mie atunci?" „Pentru că, vezi, discreția aia, care zici că n-o am, m-a împiedicat. Ce rost ar fi avut?" "Și acuma de unde știi că îi e mai rău?" "Nu mai rău, foarte rău. Și a ajuns la o susceptibilitate care o chinuie fără scăpare pe nenorocita de nevastă-sa (de la ea știu), totul îl roade și îl macină între o criză și alta, totul ia proporții monstruoase, cea mai mică jignire, cea mai inofensivă aluzie..." "Păi, zic, asta avea el și înainte!" "Nu ca acum! Iar pe atunci trebuie să știi că ținea foarte mult la tine de a putut să suporte atît de ușor lovitura pe care i-ai dat-o prin acele scrisori!..." "Așa este , îmi pare rău." "Iar eu, continuă Matilda, îți tot spuneam că ține foarte tare la tine și tu îl înjurai. Ți-nchipui și cît de tare țineam și eu la tine de acceptam brutalitatea cu care ai procedat." "Îmi pare rău, mai bine îmi spuneai că e bolnav și brutalitatea asta ar fi încetat." "Îți spun, nu era așa de grav." "Și eu țineam la el și mai țin și acum, continuai, dar gîndul la tine mă orbea." "Da, și orbirea asta mi s-a transmis și mie, cu toate că știam despre mine că stau cu picioarele pe pămînt. Dacă zici că mai ții și acum la el, fă-i o vizită. "Tu i-ai făcut?" "Bineînțeles! "Și cum arată?" "Crispat, îndirjit, dar nu știu împotriva cui." "Are telefon?" "Are." "Se mai duce, vreau să spun, mai fugе la taică-său?" "Nevastă-sa zice că nu." "Îi dau chiar acum un telefon..."

În felul acesta neașteptat se termină discuția noastră, de altfel pașnică, lucru de mirare la Matilda, probabil și din pricină că aflase că îmi plăcea Clara. Dar asta o gîndesc acum, dacă ași fi știut atunci că ăsta e un remediu sigur și eficace împotriva nepăsării unei femei, nu eu i-ași mai fi urmărit stările ei schimbătoare care nu încetau să mă ia fără veste, ci ea s-ar fi nelineștit de-ale mele, gustînd din această papară numită nesiguranță.

Cu Petrică nu ieși nimic. Răspundea sec și înțepat la întrebările mele, ce mai faci, cum îți mai merge și cînd îi făcui propunerea să ne vedem îmi răspunse cu iritare: "Nu pot, sînt ocupat." "Bolnavii incurabili, ca și nebunii, îi spusei Matildei, sînt departe de a fi simpatici." "Ce zice?" "Numai că nu m-a înjurat." "E explicabil, zise Matilda, să nu poți suporta sănătatea altuia." "O fi, dar..."

X

Matilda își reveni însă repede din această stare pașnică. Tocmai îmi spuneam că sarcina și apoi nașterea care se apropia de termen și apoi grija pentru noul cetățean al lumii or s-o împiedice să mai aibă drept unic țel persoana mea (afectînd în același timp contrariul) și, cine știe, concretul unei noi existențe în viața noastră s-o readucă la starea anterioară căsătoriei, pe care n-o puteam uita și era unica mea speranță într-o viață în care să domnească pacea și armonia. Îl doream pe acest copil și mai ales îi doream să-l iubească

foarte tare și să mă neglijeze, nu cum îi spuseseam în seara aceea că nașterea lui nu trebuie s-o determine să se înstrăineze de mine. Acum doream chiar acest lucru, să-și vadă de copil ca și când eu nici n-ași mai exista.

Într-o zi ieșii brusc din birou s-o văd și să mai stăm de vorbă. În timp ce lucram, și mai ales dacă lucram bine, mi se făcea dor de ea, nu mai aveam nimic în minte, siguranța se restabilea în mine, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat între noi, reveneau cu putere scene din primele noastre întâlniri și, prins de o puternică iluzie că o s-o regăsesc și stăpînit de o jubilațiune interioară care era o expresie a certitudinii că visul meu se realizează (ceea ce scriam era filozofie proprie, nu simple însăilări datorită contactului cu marile sisteme, examinam textul și îmi dădeam seama că atît ideea cît și exprimarea erau armonioase), mă făceau să plasez pe undeva pe planul cinci conflictul surd dintre mine și Matilda și să cred că simpla mea bucurie de a o vedea era suficientă ca ea să cedeze. Uitam că ea nu ceda cîtuși de puțin și că de fiecare dată un cuvînt al ei, o privire erau mai puternice decît euforia mea, care se stingea încetul cu încetul și mă trezeam iarăși singur. Cum, mă întrebam, de ce nu ghicește că am lucrat bine și măcar în asemenea clipe să renunțe la ea însăși, să fie alături de mine și să nu caște cu nepăsare, sau să-mi spună în cel mai fericit caz o prostie, cum ar fi, ce e cu tine, ai băut ceva? Nu știa deci că nu cunosc plăcerea de a bea? Nu știe nimic despre mine, gîndeam cu uimire, mă crede că pot fi oricum și nici măcar nu se miră. Nu s-aș mira nici dacă ar afla că o înșel, că ași putea veni seara tîrziu beat acasă și să fac scandal sau să nu vin decît în zori! Nu astfel sînt bărbații? Alteori însă era și mai rău, îi citeam ia priviri o vie surpriză, cu ochii larg deschiși asupra mea, în care citeam pietrificat că mă vede cu uluire: cine e omul ăsta? Ce e între mine și el de stă aici în casă? *E* bărbatul meu? Cum de m-am trezit cu el aici? "Bine, îi spuneam și eu, abătut, plictisit brusc, ridicîndu-mi privirea peste creștetul ei, undeva departe, spre zarea speranței, simțind în același timp cu neliniște cum se scurge din mine puterea de a iubi, deși o iubeam... văd că te-am deranjat, te rog să mă scuzi!" Și reintram în biroul meu, crezînd că ea va veni după mine să-mi spună că n-am deranjat-o deloc și să s-o mire ce m-a apucat. Nu venea, și asta îmi dădea certitudinea să nu despic firul în patru, interpretînd o privire care putea să însemne altceva. Dar apele sufletului, despicate astfel, se uneau repede la loc și uitam ceea ce simțisem. Nu putem fi tot timpul gata de a primi afecțiunea celuilalt, gîndeam, există și aceste stări de absență sau de oboseală, cînd nu trebuie să așteptăm nimic de la cineva care ne iubește. Dimpotrivă, trebuie să dăm noi... Dădeam, că surîdea, dar îmi spunea în același timp: "...Sînt sigură că vrei ceva de la mine! Nici vorbă..." Or, aluzia ei n-avea nici un rost, știa bine că îmbrățișările noastre, din fericire, erau singura parte din teritoriul p-a care îl locuiam împreună, care rămînea neatinsă de ambiguitate. Dincolo de orice și fără să știm de la *cine*, apărea dorința năprasnică, de la mine care mă trezeam copleșit de ea, de la ea care fără să dea vreun *seemn* fie el și obscur, după o împotrivire se lăsa învinsă, și ne trezeam în alt tărîm, în care trăiam cel puțin două zile, timp în care aveam adesea parte de privirea ei divină... Alte reacții erau însă mai salutare, deși foarte rele. Se uita la mine și se strîmba: "Nu te mai prefacă că mă iubești, mi-e scîrbă!" "Hai, sictir", îi răspundeam perfect liniștit. Și chiar mă simțeam perfect liber, fiindcă brutalitatea reacției ei înlătura din mine stringerea de inimă, neliniștea, în timp ce puterea de a iubi nu se mai scurgea, fiindcă în acele clipe n-o mai iubeam deloc. Asta îmi amintea de o pereche de la noi din cartier, niște vecini cu care tata se avea bine, în timp ce mama, care nu cunoștea ura, să nu-i vadă în ochi.

El era șef de echipă la ecarisaj, un ins gras dar și umflat, cu privire porcină, bețiv fără scăpare, bătauș din cauza siguranței pe care i-o dădea statura lui uriașă, dar și laș, fiindcă înaintea unuia fără frică, tăcea milc, chiar dacă îi era înjurată muierea, care se afla de față... Trăise cu vreo două care ținuseră la el, a treia însă îi venise de hac, semăna eu el, și pe ea o iubea mai mult. Se îmbăta el, se îmbăta și ea. O înșela el, îl înșela și ea. Dădea în ea, asta îl pocnea și ea cu ce nimerea, în moalele capului... M-a trimis tata să împrumut de la ei o teslă sau niște holțșuruburi. I-am găsit la masă și m-a surprins seninătatea de pe chipurile lor, mulțumirea împăcată, ași fi putut zice chiar mai mult. El ciugulea niște struguri, ea stătea alături și era veselă, căci uriașul îi povestea ceva cu glasul lui bîlbiit, în care bucuria de a trăi era atît de îmbulzită în gîndurile lui înecate de băutură, încît numai dacă erai foarte atent înțelegeai ce spune. "Bună ziua nene, i-am spus, molipsit de veselia lui, m-a trimis tata..." "Te-o fi trimis, zice, stai și tu jos și bea un pahar de vin." Eram mirat că îi vedeam pe amîndoi mulțumiți de ei înșiși, nu puteam să concilies în mintea mea de adolescent urletele care se auzeau adesea din casa lor și pacea și tihnă în care îi găsiseram... "Astăzi, spuse el visător, mi-am f... nevasta... Tu, se bîlbii el, ai f... pînă acum?" Nevastă-sa rîse și îi spuse să lase copilul în pace. "De ce, zise el nostalgic, ce, e rușine?" "E adevărat, nene Acojocăriței (demult vroiam să știu ce e cu svonul ăsta), că la cutremur, cînd ai auzit că un prieten de-al dumitale, un instalator de la blocul Karlton, a murit în cutremurul de la București, dumneata l-ai înjurat?" "Bă, ...muma în... de oameni, zise el, l-am înjurat, i-am spus du-te-n... mă-tii, dar de necaz, era cel mai bun prieten al meu..." "Păi cum să-l înjuri, nene Acojocăriței? am spus eu cu superioritatea vîrstei tinere care nu înțelege. Dar el nu mă luă în seamă, se aplecă și-și luă cu tandrețe nevasta de gît. Ea se lipi de el și rămaseră astfel melancolici și ai fi zis ca doi amanți uniți pînă la moarte. "Ia uite, am gîndit, formidabil, cei doi ticăloși se simt bine unul cu altul, ași putea zice chiar fericiți..." Spre o astfel de ticăloșie alunecam și eu cu Matilda, îmi spusese că îi e scîrbă de mine și în loc să plec de îndată și pentru totdeauna din casa ei, o înjurasem și eu cu satisfacția grasă a unei eliberări. Urma să ne împăcăm și să ne proptim capetele într-o dulce tandrețe.

De astă dată și în numai cîteva clipe avui o dublă revelație. Matilda vorbea la telefon, dar cu o expresie care mă făcu să-mi bată inima. Chipul ei era inundat de o fericire pe care o credeam îngropată în sufletul ei, vocea îi era tainică și șoptită, corpul îi era aplecat înainte în fotoliu ca și cînd ar fi fost ținută, fascinată de ceea ce i se spunea. Stătea cu spatele la mine, dar deodată ea simți că era privită și ascultată, mai spuse un cuvînt și închise imediat. Se întoarse spre mine și totul pieri de pe chipul ei, îmi arătă într-o clipă unul de gorgonă... "Ce vrei?" spuse cu sfidare și cu o furie abia stăpînite. Și inima îmi bătă iarăși, simțind că mă întunec. "Cu cine vorbeai la telefon?" o întrebai totuși flegmatic, ținîndu-mi bine hățurile în mîini, căci furia ei de a se fi simțit surprinsă și nestăpînită ură a celui "ce vrei" mi se transmisese și mie, îmi venea s-o calc în picioare și așa s-ar fi întîmplat dacă n-ar fi fost însărcinată. "Nu te privește!" zise. Bineînțeles că nu mă privește, spusei eu cu dispreț, și mă mir că ai întrerupt brusc convorbirea, ca și cînd m-ar fi interesat pe mine cu cine pâlăvrăgești tu la telefon... (în mare șoaptă și atît de fericită cum ai fost și cu mine odaia, gîndii eu mai departe, mohorit, restul frazei)... Și continuai: Sufletul tău nu poate rămîne inactiv, dacă nu mai iubești, începi să urăști! Da, ură irațională, nu credeam că în nici un an de la căsătorie o să începi să mă urăști. Da, ura ți-a țîșnit din gură și ți-a apărut pe chip. Formi-

dabil! Parcă te-ași fi tăiat."

Și tăcui, continuînd să mă plimb, observînd-o fără s-o privesc. Dar nu se luminează, continuă să stea încordată și cu chipul urîțit, nu devastat ca în seara aceea după ce plecasem de la Tasia. Nu, încordat, străin, dușmănos. O hotărîre fără întoarcere părea să se coacă în ea în acele clipe, dar revelația mea ultimă mă puse și pe mine la adăpost de neliniștile începutului. Bine! Mă urăște, gîndii, și acest lucru e atît de evident încît nu mai e nevoie de nici o explicație. Astfel de revelații sînt suficiente în sine. Tăcerea ei hidoasă chiar mă bucura, era, dacă mai era nevoie, o confirmare în plus că nu puteam să mă înșel. "Te sfătuiesc, îi mai spusei, să-ți porți ura liniștită, să nu crezi că sarcina e o pavază, n-am să te calc în picioare, dar găsesc eu ac de jocul tău fără să dăunăm copilului."

Și mă îmbrăcai și ieșii în oraș. Seara îmi spuse cu un glas neutru: "Poftim la masă", dar cu o nuanță perceptibilă: n-am chef să te servesc, dar o fac din obligație. Fă-o, gîndii, și eu o să am grijă de tine tot din obligație. Ne înviorarăm mîncînd, dar fiecare pe cont propriu. Era bine așa, gîndii, decît să alunecăm spre ticăloșia și fericirea celor doi vecini ai părinților mei. Ura curată, adică ura pură, e mai demnă de respect decît fericirea amestecată cu josnicii. Mă hotărîi (și avui o clipă impulsul să i-o și spun, dar mă abținui din instinct în ultima clipă) să mă port ireproșabil cu ea, orice mi-ar face.

Într-o zi vrui să dau un telefon, dar telefonul nu mai era la locul lui, pe un taburet lîngă fotoliu, și văzui un fir pe sub ușa dormitorului. Îl luase cu ea, să n-o mai stingheresc în convorbirea ei al cărei interlocutor o făcea să arate atît de transfigurată. Dormeam împreună ca doi dușmani... Ziua se retrăgea lîngă telefon și nu știu dacă vorbea ore întregi, dar nu-și mai petrecea după-amiezile în hol cu mine... O singură dată intrai peste ea (aveam și eu nevoie de telefon, dar nu mă gîndii să bat la ușa propriei mele neveste, care ar avea secrete pe care eu nu trebuia să le aud, asta ar fi fost culmea, să-i mai respect și secretele) și într-adevăr o găsiîntinsă în pat, foarte veselă de astă dată și nu închise cînd eu intrai. "Vreau telefonul", îi spusei. Ea se făcu că nu aude, dar spuse ceva pe rusește, *guleaiu*, Tasia, sau ceva în genul ăsta și abia după aceea întrerupse. Se stinse și veselia, odată receptorul așezat în furcă, dar nu așa de spectaculos ca prima dată.

Începui să am îndoieli. Și dacă în ziua aceea vorbise tot așa, cu Tasia sau cu Petea, sau cine știe *cu* cine și ceea ce îi citisem eu pe chip era doar proiecția speranței mele refulate? Da, dar ura țîșnise din cuvintele ei și, pe urmă, dacă ar fi fost Tasia sau Vasia, dracu să-i ia, de ce închisese brusc și se făcuse ca și cînd ar fi avut pe cap, în loc de păr, șerpi?

Se mai însenină, dar telefonul continuă să-l țină în dormitor cîteva săptămîni, pînă într-o zi... Dar trebuie să spun că înseninarea ei nu mă făcu să uit, apele despicate nu se mai împreunau să arunce în uitare scena care se petrecuse în ziua aceea. Pentru întîia oară dorința nu ne mai apropie cu forța ei care ne dădea iluzia, cel puțin cîteva zile de fiecare dată, că luăm viața de la început. Mă instalasem confortabil în convingerea că nu mai era nimic de făcut și o apropiere era imposibilă cît timp ura ei nu înceta. Și cum putea să înceteze cînd abia cîștigase teren? Această buruiană e mai puternică decît floarea atît de fragilă și delicată a iubirii... O spun acum, dragostea este supusă adesea asalturilor chinuitoare ale geloziei care o poate veșteji, intrigilor celor care nu ne simpatizează și, nu o dată, ba chiar foarte adesea, lipsurilor, sărăciei, dorințelor care nu se pot împlini... în timp ce ura e suverană, n-o poți smulge pînă nu crește, înflorește și pierе singură, uneori după ce a reușit să nîmi-

cească în prealabil viața unui cuplu. Eram hotărât s-o ignor și să n-o alimentez, poate că avea viață scurtă. Nu vroiam să mă despart de Matilda. Cui îi e ușor să accepte un eșec? Fiindcă legătura mea cu Nineta nu mersese prea departe, iar cu Căprioara n-ar fi mers chiar dacă lepăda copilul și scăpa. Amintirea legăturii ei cu eminentul chirurg m-ar fi urmărit și ne-am fi despărțit fără să consider acest lucru un eșec al meu. Cu Matilda însă, da, ar fi fost un grav eșec, greu de consecințe, mai ales din pricina copilului care urma să vină. Cine nu m-ar fi blamat că am părăsit o femeie însărcinată, sau cu copil mic? Ce femeie și-ar mai fi legat viața de-a mea, fără o gravă neliniște și perpetuă nesiguranță? Dacă și ea va fi la rîndul ei părăsită? Trebuie să răspunzi foarte exact și pe scurt la întrebarea: de ce nu v-ați înțeles? Și răspunsul să conțină în el în același timp și răspunsul la a doua întrebare inevitabilă: Dacă e așa, atunci de ce v-ați mai luat? Ei, că nu ți-ai dat seama de la început... aia e, basme arabe, trebuie să-ți dai seama, ești vinovat, și cine îmi spune mie că acum îți dai? Și femeia fuge, de altfel ca și bărbatul și numai dacă apare între tine și ea o convingere nezdruccinată, aproape mistică, oarbă, că acum va fi bine, poți să-ți mai refaci viața. Dar cine te poate asigura că vei găsi sau te va găsi o astfel de pasăre rară? În zilele noastre astfel de păsări fie că sînt deja înlănțuite în căsătorii nefericite ca și a ta, fie că nu au răbdare să mai aștepte ca Șolveig, patruzeci de ani, să se întoarcă un Peer Gynt rătăcitor și se mărita cu primul imbecil care li se pare mai acătării. Timpuri grele pentru iubire în acest secol! Cine spune că psihologia și mentalitatea asta o au numai femeile se înșeală grosolan. Faptul că bărbatul e mai nepăsător și mai sigur pe sine nu înseamnă că nu are aceeași soartă: singurătatea, care atrage viciile, beția, petrecerile și curvăsăriile ruinătoare ale voinței, gustul bizar al ratării, filozofia adecvată și ranchiuna nedomolită împotriva celor care realizează ceva. În acest sens noi românii știm multe. Geniul e persiflat fiindcă așa-zisele personalități care promiseseră mari creații nu mai credeau în nimic... Forța de a înfrunta singurătatea, renunțare la tot, familie, soție, copii, prietenia cu alte familii, soții și copii, o au puțini, iar eu nu știam încă dacă o aveam, oricum, chiar dacă o aveam (și simțeam că ași putea-o avea), nu-mi puteam îngădui să sfidez toate acestea și înainte de a mă vedea constrîns să renunț la ele, să mă învălui în trufia unei singurătăți orgolioase. Fără să ajung să semăn cu Acojocăriței, trebuia să învăț să duc un trai dur cu Matilda, pînă la marginea posibilului. Eram însă departe de a avea sentimentul că totul ar fi pierdut. La urma urmei, gîndeam, această labilitate a stărilor sufletești ale Matildei semăna cu natura și avea forța ei: dacă era nor, asta însemna nor, era zadarnic să mai cauți în astfel de zile soarele. Dacă îmi spărsese biroul cu violență, asta însemna furtună în inima ei, gelozie furioasă, nu trebuia s-o lovesc (nenorocire, tocmai în ziua cînd vroise să-mi spună că e însărcinată!) și dacă apăruse în sufletul ei ura, ei bine, ce putea să însemne? Trebuia descifrat...

Astfel, scena petrecută nu mi se mai păru suficientă în sine, îmi dădu însă ea răspunsul. Într-o zi, după ce ne ridicarăm de la masă, o văzui că se duce gînditoare spre uriașul dulap stil florentin din dormitor, îi deschise larg toate ușile, se întoarse în hol și reveni și deschise un alt dulap din antreu, dulap de haine groase căptușit cu alamă împotriva moliilor și o văzui că se întoarce cu două mari geamantane, cu care reîntră în dormitor. Curios, mă apropiai să văd ce face ea acolo. Liniștită, puneă în ele lucruri. Era prin iulie, și mă gîndii că vrea să plece în concediu fără mine. "N-are decît", gîndii, deși mă întrebai cum poate ca pleca în concediu așa singură spre sfîrșitul lunii a opta? Putea să pățească ceva. Observai însă că își vîra în ele prea multe lucruri și prea groase

pentru luna iulie. De pildă fulare, căciulite, pulovere de lână, mantouri... Stăteam rezemat de tocul ușii și mă uitam, încercînd să înțeleg. Rufărie intimă, dar multă, bluze, sutiene, ciorapi groși de iarnă, mănuși, un costum de schi, feluri de fuste, rochii multicolore... Uneori se apleca și bîjbîia prin sertare de jos... Batiste, baticuri... Le mai alegea, le ridica în aer, le scutura, le contempla, apei le arunca înapoi. Astfel se zorii cîțva timp cînd scoase tot de-acolo de sub ultimul sertar pantofi, cismulițe (astfel le numii în mintea mea, cismulițe, nu cisme...). Mișcarea aceasta îndelungată a gesturilor ei, pauzele, aplecările, alegerea veștmintelor pe un înțeles inexplicabil îmi dădură parcă o halucinație. Vedeam ce se întîmplă, dar înțelesul nu se ivea. O anumită mișcare, chiar cu înțeles și nu atît de variată, dar înscriindu-se unui unic sens monoton, privită îndelung, poate deveni halucinatorie. "Poate vrea să le dea la curățat", gîndii scuturînd din cap, dar cum să dai la curățat cisme, pantofi, rufărie intimă? Astea le spală Ana... Mă trezii din contemplarea paralizantă în care căzusem și o-întrebai: "Ce faci tu acolo?" Ea nu-mi răspunse îndată, dar în cele din urmă, după ce trecu cel puțin un minut și fără să mă privească, vîzîndu-și de treabă, îmi răspunse cu gîndul absent: "Plec, ți-am spus, dacă nu pleci tu, plec eu!" Auzind-o inima bătu ori un svîcnet care mă făcu, ca odinioară cînd venise prima dată la mine, să simt un fulger prin șale în zig-zag, care îmi tăie răsufarea. Da, neîndoielnic, pleacă, gîndii. Avui apoi un surîs, reflex bizar și nefericit al mici gîndiri pașnice, mă apropiai de ea și îi pusei mîna pe umăr, vrînd să-i spun că asta e o prostie și să renunțe la ea. Ea sări în lături ca mușcată de șarpe și îmi şuieră cu o ură sălbatică: "Să nu te atingi de mine", și cu o astfel de voce încît pe lîngă ură distinsei amenințarea. Ne privirăm în ochi cîteva clipe, intens, două priviri fără iluzie și fără împăcare. Nu mă apucasem să-i descifrez ura, și acum ea îmi oferea să reflectez la primejdia care m-ar pîndi dacă mai încercam s-o ating, chiar cu intenția de a-i declara că o iubesc. Ei, ce primejdie? Îndîrjită, se aplecă iar să cotrobăiască în dulap, avînd aerul sfidător, să încerc adică de-aici înainte să-i mai fac ceva dacă mai îmi dă mîna. Mă aplecai atunci și îmi deslănțuii furia asupra geamantanelor: le răsturnai, lovii cu picioarele în ele, împrăstiai lucrurile prin odaie și în cele din urmă luai geamantanele și le dusei înapoi în dulapul din antreu, pe care îl încuiai și băgai cheile în buzunar. Revenii calm în dormitor.

"Aștept să naști, îi spusei, și pe urmă te învăț eu minte. Se urcase în pat și începuse foarte liniștită să răsfoiască o revistă. Se așezase cu fundul la ușă. "Iată deci, gîndii, cum gestul care altădată mă făcuse să rîd, cînd fusese vorba de Petrică, revenea, chiar dacă față de alt bărbat care nu semăna cîtuși de puțin cu acela. Iar ea nu știa ce eu știu... "Și felul cum stai tu acum cînd bărbatu-tău îți vorbește, continui, o să confirme zicala; capul face, fundul trage!"

Iar în birou nu-mi dădui seama că trebui să treacă cel puțin un ceas pînă să redevin senin. Și totuși mă hotărisem mai înainte să mă port cu ea ireproșabil, orice mi-ar face! Ei bine, cum ar fi trebuit să mă port? Desigur, s-o las să plece! Ar fi plecat oare? Bineînțeles! Violența reacției ei și amenințarea care se adăugase urii arătau că n-ar fi suportat o înfrîngere și ar fi mers foarte departe... avem ca un plan și pentru varianta în care lăsînd-o să plece sconta pe venirea mea după ea (și cred că avea și un *alt* plan în care eu nevenind ea ar fi stat plecată pînă ce ar fi trimis emisari prin rudele ei să plec eu, și încă unul în care dacă n-ași fi plecat, ar fi născut copilul în spital fără să mă anunțe)... Nu mai știu ce-ar fi făcut după aceea, dar știu ce-ași fi făcut eu, ași fi așteptat-o la ieșire și ași fi adus-o acasă cu povara tuturor acestor variante în spinare,

dintre care pentru ultima, că am lăsat-o să nască singură, nu m-ar fi cruțat și mi-ar fi reproșat-o în eternitate. Cui i-ași fi putut spune și cine m-ar fi crezut că nu eu am silit-o să fugă? Dacă amintirea lui Acojocăriței n-ar fi rămas atît de vie în memoria mea, ași fi lăsat-o să plece. Dar nu suportasem, în clipele cînd o contemplam făcîndu-și bagajele, să devin subiect de comedie umană.

Și toate acestea nu erau justificate *a posteriori*, pentru că nu exista în mine curajul s-o las să plece, chiar dacă ași fi fost gata să accept în sinea mea că nu avusesem atunci pe loc chiar intuiția tuturor acelor variante; simțisem însă că nu era bine s-o abandonez pe Matilda pe un drum de ale cărei consecințe nu era conștientă în pornirea ei... începea, oricum, o istorie de care n-aveam nici un chef. Era adevărat, mă umilise, dar cel puțin n-o știam decît noi doi, în timp ce altfel ar fi aflat Artimon pricăjitul, *gringalet-ul*, Tasia, Masia, dracu, Tamara (în fața căreia făcusem pe grozavul), fără să mai vorbesc de părinții mei, de Ion Micu, de Vaintrub, care continua să aibă pentru mine aceeași considerație, ca înainte de a deveni șef de catedră și decan... Și încă eu eram oarecum la adăpost, continuai să reacționez în singurătatea biroului meu, mai tînăr ca ea puteam fi înțeles că nu știu încă să mă port cu o femeie, dar ea, care era la a treia căsătorie, de ce nu știa să se poarte cu un bărbat? Nu se fuge de-acasă în luna a opta...

Nu bănuiam atunci, simțîndu-mă chiar pe deplin liniștit, că o protejasem pe Matilda, că puțin îi păsa ei de toate acestea. Aveam s-o aflu curînd, după două luni de la nașterea copilului, cînd credeam că amenințările mele anterioare o vor face, cum îi spusese, să-și poarte ura liniștită, dacă acest eveniment biologic, etern și fundamental, care marchează aproape totdeauna în bine viața unui cuplu, cum e nașterea unui copil, n-o să-i schimbe starea de spirit. Mai bine o lăsam să plece atunci, ar fi fost un risc infinit mai mic în consecințe decît ceea ce mă făcu ea să trăiesc în ziua aceea...

XI

Nimic deosebit nu mai apăru între noi pînă la acea sărbătoare de botez (căci la o astfel de sărbătoare se petrecu totul), dacă iluzia mea care mă purtă două luni pe apele ei ar fi fost ceva nou în viața mea cu Matilda. Trebuie să spun însă că n-ar mai fi apărut această iluzie dacă în tot acest timp, adică începînd după scena cu fugitul ei de-acasă și pînă la acea sărbătoare de botez, cu Matilda nu s-ar fi petrecut totuși ceva, și anume apariția unei stări de calm, de tandrețe și chiar de fericire, sentimente care e adevărat că nu-mi erau adresate, dar pe care nu și le mai reprima ca înainte, cînd mă bucuram că le avea.

Ana strînse a doua zi dimineța fără să se mire lucrurile împrăștiate prin dormitor, ca și cînd ar fi fost normal să le găsească astfel (servitoare de mare tradiție, care nu trîncănea și n-avea curiozități care n-o priveau), iar Matilda mă privi la ceai cu un vag interes, ba chiar îmi turnă ea în ceașcă, lucru pe care alteori nu-l făcea... Totuși o vreme tăcerea se instala între noi, dar nu cînd era vorba de lucruri practice. "Mănîncă și tu cu prietenul tău la braseria voastră, azi n-am gătit nimic, n-am găsit carne... Vorba lui Bacovia (mă surprindeau asemenea referiri neașteptate)... iar lucrurile au început să dispară... Unii spun că bine le-a făcut, sau că un geniu se va naște. Pînă să se nască geniu, vad că bine ne-a făcut nouă, că nu mai avem ce mîncă." Iar alteori: "De ce nu-mi spui că ți-a căzut un nasture de la pantalon? Nu ți-l cos

eu, n-ai nici o grijă, ți-l coase Ana, care nu se jenează la gândul că vreo studentă s-o fi gândit cu nostalgie la ceea ce ar putea să iasă pe-acolo pentru ea." Rostită sec, această vulgaritate, cu armonie totuși, disprețuitoare și rece. Alteori însă cu o grijă nepăsătoare: "Lucrezi prea mult, ai slăbit, o să zică lumea că te țin nemîncat." Sau, impenetrabilă, simulînd o gelozie care nu spunea nimic: "Ce mai face doamna Clara (eu îi spuseseam astfel odată), de ce nu te duci la ea să te consoleze? Bărbatu-său n-ar avea nimic contra, e mai filozof decît tine!"

Toate acestea tot tăcere însemnau, nici măcar n-aveam nevoie să-mi reprim vreun răspuns. Tandrețea era pentru sine și pentru cel care se hrănea din singele ei. O vreme am auzit-o rîzînd singură în dormitor. Chicotea, urma o tăcere, apoi izbucnea deodată într-un rîs stăpînit de o mare veselie. Ce-o fi? mă întrebam. Intrai peste ea. Mă primi cu o tandrețe totală și firească, ași fi zis de o extraordinară forță de sugestie: s-a întîmplat vreodată ceva rău între noi? Dar și în treacăt, așa cum merita un lucru atît de neînsemnat față de irepresibila veselie care o stăpînea. Își duse mîna la gură cu *un* gest simplu de țărancă și chicoti iar. "Vrei să vezi? zise. Și își ridică sus rochia și îmi arătă o burtă ca o superbă boltă albă, boltă pe care începu s-o pipăie. Fii atent, zise iar cu o expresie de așteptare și pîndă și într-adevăr văzui cum pe această boltă mătăsoasă apăru un gurgui care se mișca. Matilda îl prinse cu mîna și trase de el. Gurguiul dispăru fulgerător și ea rîse cu gura pînă la urechi. "Știi ce puternic e? zise. Îi țin tare de lăbuța piciorului, dar știi cum trage? E furios , trebuie să fie băiat! Dar e uituc, ai să vezi cum împinge iar cu piciorul, cu toate că îl ciupesc tare... Fii atent, zise iar și scena se repetă și ea izbucni din nou în hohote. Dar deodată parcă își aminti de ceva, se înveli cu un gest brusc și deveni străină, nu întru totul, dar absentă și gînditoare, luă în mînă o carte. Știam ce e, își amintise că nu mă mai iubea și în orice caz nu meritam scena la care asistasem...; Foarte bine, gîndii, văd că îți place să te joci cu el încă de pe acum, înseamnă că n-o să mai ai timp de mine, o să pot să mă ocup liniștit de filozofie.

Într-o zi primirăm un purcel de la Vasile, alarmat de Matilda că de două săptămîni nu se mai găsea carne, sau se găsea puțină, și pînă să-ți vie rîndul la coadă, apoi, spunea Ana furioasă, carnea se găta, închide el oblonul, mîn-ce-l în pîntec și no, întoarce-te, Ana, și spune la doamna, care nu crede la tine, că n-ai găsit nimica. Purcelul însă era destul de mare și cum Ana tocmai lipsea (nu la vreun bărbat se ducea, zicea ea, apacă nu-i trebe ei o astfel da pacoste la viața ei, ci la nu știu ce frate Fodor, sau Ferenc, de care o apuca fără veste un dor vinovat), încît se ocupă Matilda de purcel, care era viu și amuzant. Ridica rîitul în sus și făcea: groh, groh, ce crezi că vreau de la tine? Crezi că vreo relație de simpatie? Mi-e foame, dă-mi să mănînc!

Îl ținurăm așteptînd-o pe Ana, care nu veni decît după o săptămînă, cînd era prea tîrziu: o găsi pe Matilda în bucătărie cu purcelul întins pe grătarul de lemn de la baie îl măcelărise cel care îl tăia, un gunoier, după cum îmi spuse. Făcea cîrnați din carnea pentru cîrnați. Stătea pe un scăunel, cu burta mare, și învîrtea la mașina de tocat, care mergea ca vai de lume. O întrebai dacă pot s-o ajut. "Vezi-ți de treabă", îmi răspunse... Mă chemă totuși după un ceas și îmi spuse, în timp ce arunca într-o tîgaie bucăți de carne. "Poftim, zise, mănîncă pomana porcului. Și se întoarse la cîrnați, care mai puteau suferi o amîinare, pînă venea Ana, dar pe ea o apucase să-i facă atunci și o prinse acolo miezul nopții... în sfîrșit se culcă, după ce îmi arătă niște mațe pe jumătate goale, cu întreruperi, care numai a cîrnați nu semănau. Nu apucasem să

adorm, cînd îi auzii în întunericul dormitorului strigătul. Aprinsei lumina: "Ce este?" "Am avut un junghi, zise, dar foarte dureros." "Sigur, zisei, stai tu să faci cîrnați ore întregi, că o să-ți fie bine. Toate sînt la dispoziția ta." Și stinsei veioza; îndată ea strigă: "Ah, Doamne!" Aprinsei din nou: "Ce este?" "Doamne-Dumnezeule, șopti, pierd copilul. La șapte luni e mai bine decît la opt luni... Și iar strigă: O, prostuțule, nu e timpul tău, ce vrei tu, stai liniștit..." Dar eu sării din pat și pusei mîna pe telefon. "Maternitatea, vă rog, doctorul Salanțiu e de serviciu?" "Da, așteptați un moment." "Doctore, soția mea are dureri mari" "Cine e la telefon?" "Petrini!" "A, da! Să vie doamna imediat la maternitate." "Îmbracă-te imediat", îi spusei Matildei. Ea se sperie, dar un nou strigăt îi alungă spaima, se dădu jos și în cîteva minute eram în stradă. Un taxi se ivi, îl opirăm și intrarăm în el.

La maternitate doctorul Salanțiu se arătă grăbit și supărat. "Ce-ați făcut? zise. Ce e cu contracțiile astea? "Nu știu, doctore, înălță Matilda din umeri. N-am făcut nimic." "Întindeți-vă pe canapea cu fața în jos", spuse acesta deodată calm și parcă edificat, în timp ce rupea o fiolă și o sugea cu seringă. Și se apropie, îi desveli fesele și îi înfipse acul, pe care îl scoase, strigînd unei infirmiere: "Rezerva patru și orice pălăvrăgeală cu gravida strict interzisă. O să adoarmă și totul o să fie bine. Pofțiți!" "Doctore, îl întrebai, pot să stau și eu pînă adoarme?" "Bineînțelese". Dar așteptai o vreme pe coridor. Infirmiera însă nu se putu stăpîni să nu-mi spună ce era cu această rezervă patru. Acolo fusese adusă cu o zi înainte, la reanimare, una care născuse greu și murise, era bolnavă de inimă și nu știa, avea ceva congenital. Copilul trăia... Aici, ca și la agonici, în alte spitale, înțelesei eu, moartea pîndea pe-aproape nașterile care vroiau s-o sfideze. Neliniștit, mă uitai la ceas. Intrați în rezerva Matildei, sperînd s-o găsec liniștită și adormită. Intrați cu sfială. Matilda nu mă văzu, deși tocmai cînd lipeam ușa, ea, cu perna în brațe, se muta de la un capăt la celălalt al patului. Rămăsei tăcut, în așteptare. Ea nu se simțea bine, luă iar perna în brațe și se mută la loc, își vîrî fața în ea... Da, adoarme, gîndii, dar în aceeași clipă ea îmbrățișa perna și se mută iar la celălalt capăt... Mă apropiiai... "Matilda, îi șoptii, cum te simți...?" "O, mi-e somn", răspunse ea cu un glas chinuit, și avu un gest, o fluturare a mîinii de îndepărtare, de buimăceală... "Tești, zise infirmiera, injecțiile astea sînt foarte rele, dar fac bine, potolesc contracțiile înainte de termen... Fiți liniștit, mîine se întoarce acasă..."

Toată noaptea a mutat perna de la un capăt la altul, îmi povesti aceeași infirmieră care o asistă la naștere, o lună mai tîrziu. Săraca doamna, era să piardă copilul, de-aia nu putea ea să doarmă liniștită. Altele cad în nesimțire ca niște vaci și se trezesc rîzînd... Da' zdravănă fetiță! Doamna cînd a auzit, a întors capul: dă-o-ncolo, a zis, credeam că e băiat. Dar pe urmă nu mai putea de dorul s-o vadă, cînd o duceam cu căruciorul în rezervă unde e, zicea, vreau s-o văd. Să nu mi-o încurcați cu alții... Au, unele, frica asta, să nu le amestecăm copiii, nu știu că le punem un număr de mînuță, cum să-i încurci?...

Cînd am adus-o acasă după două săptămîni, în poarta maternității, i-a desvelit copilului chipul și mi-a spus fără vreo tandrețe patetică: "Uite, fi-ta, și a învelit-o la loc, adăugînd: Sper să-ți semene, nu e nevoie de o a doua Matildă în viața asta, ajunge una."

Eram prevenit că pruncii nu arată grozav la naștere, totuși mă uitai din nou la fetiță, pe care o botezasem ca pe mama, Silvia. Arăta foarte bine, dar bineînțelese că nu se putea ști de pe acum cu cine o să semene. De ce îmi spusese ea că speră să-mi semene mie și nu ei? Îmi înapoie florile ca să poată

urca în taxi. Mașina luă viteză. De ce e bronzată? o întrebai. Te pomenești că e brunetă?" "Nu, are icter! zise ea, dar deloc îngrijorată. Icter fiziologic, aproape toți au, e o reacție fără importanță. Trece în zece zile."

În timpul lehziei vorbisem zilnic împreună la telefon, deși prindeam foarte greu maternitatea, suna veșnic ocupat și tot din aceeași pricină nici ea nu putea să mă cheme, telefonul era pe coridor și nu putea să aștepte în picioare să-i vie rîndul și nici să vorbim mult. Se internase într-o dimineață pe la orele patru, tot așa, prinsă brusc de așa-numitele contracții. Știam că totuși nașterea pare să vină abia peste cîteva zile, dar e adevărat că putea surveni și peste cîteva ore sau chiar imediat. Întors acasă pusesem ceasul să mă scoale după două ore și telefonul alături, să mă sune aceeași infirmieră, dacă se întîmplă ceva. Mă trezii și dădui un telefon... Aveți o fetiță de trei kilograme, strigă infirmiera, să vă trăiască." "Cînd a născut?" "Chiar acum!" "Pot să viu și eu?" "Interzis!" "Păi data trecută n-a fost interzis." "Era altă situație, în alt salon..." "Fetița e normală?" "Da, a făcut gălăgie mare, a țipat de ne-a spart urechile! O să iasă o muierușcă!..." "Dar mama?" "...Mama, stați puțin că tocmai iese, dar nu vorbiți mult, că doarme..."

Vrusei să-i spun că, dacă doarme, s-o lase în pace, dar ea părăsi receptorul și după cîtva timp auzii vocea Matildei, care nu știa ce vorbește, nu-mi auzea glasul.....da, da.... am văzut-o... mi-au luat-o, mi-e somn..." Apoi vocea infirmierei: "Vă spun, i se împiedică limba, dar e sănătoasă, totul a mers bine..."

Încît acasă, cîteva zile se distra povestindu-mi tot felul de istorii din spital, al căror haz nu pătrundea deloc în starea mea de spirit și mi se păreau stupide sau tragice, nu se potriveau cu ideea pe care mi-o făcusem eu despre acest *loc al nașterilor*, care era o maternitate, locul de unde porneau în viață, printr-un orăcîit de surpriză extremă, dar și de bucurie și spaimă amestecate, urmașii, ca să ne ia locul după ce noi vom ajunge la *stația terminus*. Că un țigan și-a trimis și el nevasta să nască la maternitate (s-au boierit țiganii! dacă e pe gratis?!) și că asta, cînd doctorul Salanțiu a vrut să-i desvelească burta, a început să țipe și s-a vîrît sub pat. "Ieși, fă, de-acolo, zicea ginecologul. Cum o să te ajut să naști dacă nu mă lași să te examinez?" "Nu ies, dom'doctor!" "Dar de ce, ești nebună, de ce ai mai venit aici?" "Nu ies, dom'doctor. Dacă aude al meu că ai pus mîna pe mine mă omoară!" Gelozie primitivă și cretină, gîndii și nici măcar nu mai fusei atent să aud cum s-a sfîrșit toată chestia... "Acolo, reîncepu Matilda cu un glas șoptit, semn că trebuia să fiu atent, că o să mor de rîs, fiecare gravidă își alege un ginecolog s-o asiste, să aibă adică mai multă grijă de ea să nască ușor, să nu se chinuie mult. Îl alege de-acasă, ori, după reputația aceluia, ori la recomandarea cuiva. Îi dă două mii (în banii de azi vreo cinci sute de lei). Și uneia i se recomandă unul tînăr, abia ieșit din facultate. Și ăsta, cînd a venit sorocul, a încălicat, pe burta femeii și dă-i, împinge, da' cum!... De, să-și merite banii. Idiotul, mi-a povestit doctorul Salanțiu, n-a așteptat să vadă dacă femeia nu putea să nască doar cu un minim ajutor sau chiar fără el, mai ales că mai născuse... El nu, împingea de nădejde, pînă ce, odată, sbang, copilul țîșnește ca din pușcă din burta femeii și o face praf..." "Cum adică praf, tresării eu, a murit?" "Nu, n-a murit, dar i s-au făcut ferfeniță toate alea și a izbucnit o hemoragie care nu se mai oprea. A fost chemat șeful, doctorul Salanțiu, care, înecat în sînge cum era femeia, a început s-o coasă. Cînd a terminat, s-a șters pe frunte cu cotul, s-a uitat la ăla și i-a spus numai atît (căci, infirmiera îl informase ce făcuse): «Tîmpitule!», "Și copilul?" "Copilul a murit... Femeia n-a făcut caz, era o țărăncă, mai avea doi acasă... Și chiar

dacă ar fi făcut, Salanțiu, mi-a spus chiar el, l-ar fi acoperit, fiindcă el era furios și pe femeie, cine a pus-o să dea bani... Dar vai de ea cum o să se mai iubească de-acum înainte cu bărbatul..." "De ce?" "Pai îți spusei, șapte rupturi a avut - dar mari! nu vorbesc de una pînă la anus (o pufni rîsul), i se vedea anusul cînd o cosea, anusul dinăuntru, nu cel pe din afară, în toate părțile a fost sfișiată... Una, continuă Matilda cu altă expresie, era la al treilea avort la șase luni și ceva, nu-l mai putea ține, am văzut cu ochii mei, îi ieșea capul afară, i se vedea creștetul și el săracu nu vroia nici el și, cît da de aer, repede se trăgea îndărăt. El nu vrea, mă-sa nu vrea, dar ceva din burta ei nu-l mai putea suporta și iar i se vedea creștetul. Pînă la urmă a ieșit în aerul otrăvit de afară, l-au luat repede, l-au pus sub oxigen, a trăit trei zile, pe urmă l-au aruncat la crematoriu...

Abia atunci am înțeles de ce îmi povestea Matilda toate acestea: putea să i se întîmple și ei una din aceste istorii și nu i se întîmplase. Se bucura! Dacă numai în două săptămîni cît stătuse acolo aflate atîtea, asta însemna că într-un an se întîmplau zeci de drăcovenii și nenorociri. Gravida nu era cruțată de ginecologi în momentul nașterii... împinge, i se striga, nu sta ca oaia, în timp ce pe femeie o treceau sudori reci. Lasă urlatele, opintește-te, că mori și n-am ce să-ți fac. Da, da, nu nasc eu, tu naști, pune mîna și lucrează, apucă-te cu mîinile de pat, trage-ți răsufierea și adu pe lume un nou deștept, care să facă pe urmă pe nebunul cu tine și să uite cine s-a chinuit cu el..." Chiar așa le vorbea, spuse Matilda uluită, nici dumneata, nici dumneavoastră, oricine ar fi fost, țărancă simplă sau nevastă de ștab! Dar cine își mai aducea aminte cînd îl vedea pe urmă pe ăla micu orăcîind, cînd același medic i-l arăta triumfător, jalnic de îți venea să plîngi cînd îi vedeai gurița disperată răcnind că fusese alungat de-acolo de unde îi era atît de bine. Cît am ajuns la spital, povesti Matilda mai departe, am lăsat apă... știi, femeile lasă apă ca și animalele, adică în clipele acelea copilul sparge învelișul în care trăiește în burta mamei, înseamnă că nu mai poate fi nici hrănit și nici de respirat nu mai poate, trebuie să iasă afară să respire aer, chiar dacă el n-are chef să iasă. N-are încotro. De ce sparge atunci învelișul? Nu se știe. Cînd nu se întîmplă chestia asta, moare înăuntru și după vreo zece zile iese, îl alungă femeia în pragul morții, un copil mort... (Vezi, sînt extreme, unul vrea sau e alungat să iasă prea devreme, alții nu vor sau nu pot fi alungați la termen, și mor și ei și le amenință și pe mame; am impresia că legea asta ne urmărește și în viață... prea devreme... prea tîrziu... tata a murit la o petrecere, după ce se întorsese de la niște analize, toate perfecte... A ridicat sus paharul să ureze triumfător nu știu ce și i-a picat paharul din mînă.... în schimb mama ne-a chinuit doi ani de zile, paralizată, cerîndu-ne să-i aducem ba niște pești de la Bobotează, pe care îi mîncase cine știe cînd, ba să-i punem războiul de țesut să-mi facă ea mie nu știu ce covoare de zestre... Sufletul îi era tînăr, dar nu și vasele din creier care o damblagiseră...) Salanțiu a fost mai reținut cu mine, datorită prestigiului tău. E prieten cu Vaintrub, care i-a spus că ești cel mai serios universitar de la Filozofie. (Vaintrub, cînd îi spusese că nevastă-mea e însărcinată, se arătase afectuos și mă asigurase să n-am nici o grijă să mă adresez lui Salanțiu, cu care el era prieten, avea să-i vorbească). O să nașteți ușor, mi-a spus, și dumneavoastră și copilul aveți forță vitală. De unde știți? Avem noi indiciile noastre. Îl credeam, cu toate că simțeam junghiuri adînci, se opreau totuși cîteva secunde și puteam să respir. Cum e cu nașterea fără dureri? l-am întrebat printre țipete, dar eram încă vitează, mai aveam timpul să-l ironizez. O să vedeți și singură cum e, zice. Uite, chiar acum e momentul.

Nu era momentul. Totul se oprise, mi se părea că trebuie să mă dau jos și să nasc poimîine. Chiar am schițat gestul să mă ridic. Stai acolo, a strigat el atunci scos din pepeni. Copilul e pe drum și ei îi arde să plece la plimbare. Atunci am simțit că mor, dar că și scap... Cred că am urlat ca o vită... Nu știu cît a durat și pe urmă, oaea, oaea... cu sughițuri, se îneca... ca un broscoi... Cînd mi-a arătat-o"... Matilda avu un gest, mai departe nu putea să spună ce-a simțit în clipa aceea. Se posomorî, era secretul ei...

Și nu-l desvălui și începu să se identifice cu acest secret chiar din primele săptămîni, care urmară. Mă dădea la o parte de lingă pătuț, se apleca, lua fetița în brațe, nu știu ce-i făcea, o desbrăca, o îmbrăca, o înfășura, își scotea sînul, se întorcea cu fundul la mine întinsă pe pat ca și cînd ar fi vrut să se ferească de nu știu ce forțe malefice și îi dădea să sugă din sînul ei bogat, în deplină singurătate și complicitate cu noua-născută, care n-avea nevoie de mine...

XII

Vasile ne trimise tot ce trebuie pentru botez, care avu loc la biserică, după ritual, spre bucuria mamei, deși Matilda, fiind membră de partid, înfrunta o interdicție. Preotul o vîrî pe Silvia în apă (și fetița se arătă cuminte, spre deosebire de alții care urlau ca din gură de șarpe), își făcu slujba și ne eliberă un inutil certificat de botez, altădată menit să-ți dovedească religia. Pe vremuri semnătura preotului pe carnetul elevilor în vacanță era obligatorie alături de a tatălui și putea influența nota la purtare. Mă uitam la preot și mă întrebam ce-i mai rămăsese lui din aceste prerogative? Nici măcar să ne îngroape, fiindcă am văzut înmormîntări fără el, cu camioane, sinistre apariții... Oricum ceremonia religioasă ne sugerează că o divinitate există (și nu există? chiar așa, sîntem părăsiți în marele cosmos? nimeni nu mai veghează asupra noastră?). Curios, mă luasem odată după un astfel de camion să văd ce se întîmplă. Murise subit o oarecare Marița, responsabilă de stradă. A luat cuvîntul în fața gropii căscate viitorul responsabil, s-o elogieze. "Eroinica țața Marița", zicea el, a făcut și a dres. Eroinica țața Marița a activat cu multă cinste, c-o fi c-o păți... Prezența unui preot, om cu carte și cu har, l-ar fi inhibat pe grotescul personaj, păstrînd neatinsă solemnitatea în fața morții. Auzisem că undeva într-o comună, Săpînța, din nordul provinciei noastre, apăruse un bizar individ care, la cerere, scria pe cruci versuri de un cinism hilar, care luau în deriziune viața mortului și care în mod straniu plăceau cetățenilor acelei comune, iar la noi în oraș se spunea că sînt "geniale". Reținusem și eu o însemnare pentru concizia finalului unei existențe: *Aici zace și se face Nicolae Pîrvu praf...*

Cimitirul era, cică, plin de astfel de inscripții, dar mult mai rele, pentru cel ce în viață fusese iubitor al paharului, care n-avea să mai bea acum decît apă de ploaie, curvar, să mai iubească acum și el pe vecina de mormînt, palavragiu sau certăreț, să se certe de-aici înainte cu viermii, mîncău, acum avea să-l mănînce și pe el pămîntul, să-i intre în gură. Se spunea că aceste inscripții individul le compunea amatorilor pe cînd aceștia mai trăiau și rîdeau auzindu-și viața rezumată în patru versuri într-un fel atît de neașteptat... Și să se mai spună că magia artei nu atinge straturile cele mai de jos... Totul e să nu fie convenția prea sofisticată...

Biserica nu era nici în interior și nici pe dinafară într-o stare prea bună și nici odăjdiiile preotului prea noi. Schimbarăm cîteva cuvinte în acest sens și

preotul dădu din umeri. Nici înainte bisericile nu se făceau și nu se îngrijeau de către stat, ci tot de către credincioși, dar autoritatea preotului fusese zdruncinată și oamenii nu prea mai dădeau bani și nici biserica nu mai poseda ca altădată moșii, iar preotul avea totuși un bun salariu, fiindcă el, pe lângă slujba religioasă, mai preda și religia în școală, însăși expresia acestui preot era umilă, ca și când odată cu pierderea parțială a vechilor privilegii materiale își pierduse și o parte din har, sau așa îl vedeam eu?

Ne întoarserăm acasă și pe la ora trei începură să sosească musafirii, veni marele șef al clanului Lemnarilor, Vasile (Tasia luase parte la botez ca și părinții mei), Tamara cu *gringaleț-ul*, Petea cu posomorîta de nevasta-sa, cîțiva colegi de la arhitectură ai Matildei, Ion Micu și Clara, Vaintrub, Ben Alexandru, noul meu prieten, fost puericuitoar, Salanțiu, ginecologul, și buncii mei după mamă, cei după tată muriseră în anii din urmă acolo în satul lor. Deși eram puțini, vreo douăzeci și doi, musafirii noștri, înainte să se așeze la masă, se și grupară inevitabil: rudele Matildei și cei doi arhitecți în jurul ei, prietenii mei cu mine, în bibliotecă, și numai mama, tata și buncii mei rămaseră stingheri. Mă dusei la ei.

E uimitor să-ți vezi părinții încă tineri, în timp ce ai devenit tu însuți un bărbat care s-a însurat și are și un copil. Buncii încă vînjoși, dintre care tata, bunic al Silviei la cincizeci de ani, trăia cu o muiere și n-avea nici un viciu care să-i ruineze mintea și trupul și să-l facă să-și expună cu nerușinare acea muiere cum făceau cei bețivi sau stricați, muiere pe care n-o cunoștea nimeni. Se spunea, adică se știa de existența ei, dar nimeni în cartierul lui nu descoperise cine e... Mama îmi aruncă, o clipă, o privire pierdută, pe care tot într-o clipă o trimisei în adîncul sufletului, căci atunci eram prea tînăr și în plină înflorire, ca să-i surprind înțelesul. Abia azi iese la suprafață. "Ești tu, maică, fericit? parcă mă întreba, cu intuiția extraordinară a mamelor, care au avut destul timp în viață să mediteze, mai ales ea, care se detașase de propriul ei bărbat, prin voința de a rămîne curată după ce adusese pe lume un copil. Sau poate o îndoială: făcuse bine că îl alungase cînd vedea acum cu ochii ei că totul se învîrtea pe această linie în jurul iubirii și ceea ce înțelegeau oamenii prin asta, posesiune și nu dăruire? Citea în bucuria mea o adîncă supunere în fața acestei așa-zise iubiri? Citea în sufletul Matildei că strălucirea chipului ei nu era pentru mine, în timp ce eu, chiar dacă nu mă uitam într-acolo, spre grupul ei, mi-era gîndul numai la ea?

Întinse, mîna și mă mîngîie, iar eu îmi ferii obrazul, avînd în clipa aceea intuiția dorinței ei de a mă proteja. Dacă gîndul mi-ar fi fost clar ar fi trebuit să-i răspund: ..Nu mă cunoști, mamă? Sînt fericit în nefericirea mea."

Și rîsei: "Uite la mama, în loc să-și mîngîie nepoțica, ea tot pe mine vrea să..." "Maică, zise ea, ești tu vesel, dar parcă nu mai ești cum te știu eu." "Păi cum să mai fiu? îi răspunsei. Am mai îmbătrînit" "Muncești prea mult, zise, mai lasă cartea." "Asta e meseria, mamă, ce-ai vrea să fac, să tai frunză la ciîni?" "Fii și tu ca alții, nu le mai pune pe toate la inimă! Nu-i vezi? Sînt grași și frumoși!" "Vrei să spui că eu sînt slab și urît?" Și mă dădui pe spate de rîs. "Nu că ești urît, dar ai cam slăbit..." "Și de unde știi tu, mamă, că le pun chiar pe toate la inimă?"

Nu-mi răspunse. Cum să nu știe? Scapă cineva de intuițiile mamei, care știe cum trăiești fără să fi aflat nimic de la nimeni? Sau prea puțin, de pildă ce vedea acum, veselia Matildei care nu-mi era adresată? O femeie trebuie să stea lângă bărbatul ei și lângă părinții acestuia, nu cum făcea ea acum, că i se auzea rîsul printre străini și la ei nu venea să-i întrebe măcar de sănătate... Mă uitai

la Matilda insistent, privirile ni se încrucișară, ea înțelese, se scuză și veni la noi. Dar veselie i se stinsese, "Mama vrea să-și vadă nepoțica" îi spusei. Matilda își trase mai aproape scaunul. "Adoarme greu, zise ea, are colici, o doare burta după alăptat și abia a adormit. Când se trezește, vă spun eu... Apoi către mine: Victor, am uitat să te întreb, să-i servim, acum cu țuică sau când ne așezăm la masă?" "Dacă mai durează, desigur..." "Mai durează puțin, credeam că Tasia o să ne ajute, dar văd că s-a așezat la taclale cu Tamara, că văd că și ăsteia i s-a descleștat gura și o ține de vorbă." De ce nu-i spui? zisei, gândind: și tu de ce nu te duci s-o ajuți pe Ana? Tata se uită sugestiv alături, adică să se ducă mama, dar chipul ei blînd deveni sever și tata se mișcă jenat de prostia pe care era gata s-o facă deschizînd gura.

Matilda se ridică și îi auzii glasul invitîndu-le pe Tasia și Tamara să vină cu ea, și ele săriră fără codeală. Băurăm țuici, aduse de Ana în mici păhărele de baccara. Marele Vasile se strîmbă și aruncă pe gît puținătatea aceea de lichid, punînd apoi mîna pe sticlă și înghițind alte trei la rînd. "Astea sînt pentru cucoane, zise el cu înțelegere, te pomenești că și la vin o să bem tot din de-astea, nițel mai mari! Eu o să trec drept bețiv." "Apăcă eu știu că domnul Vasile nu este la el bețivu", zise Ana. "Știi tu, dar ce-o să zică lumea asta?" Avea dreptate, și eu băui unul și păstrai un al doilea să mai stau de vorbă cu ai mei. "Ce mai faci, bunicule, zisei, cum mai merge?" "Cum să meargă, zise el, ași mai trăi mult dacă n-ar fi bătrîna asta!

Adică bunica. "Păi dar, zise ea, senină, dacă n-ași fi eu, te-ar mânca cîinii... Aoleo mă doare ici, aoleo stomacul, aoleo ficatul... Nici un pahar nu știe unde e. Odată i-am zis și eu: du-te și ia-l singur. Da' unde e, zice; în dulap, unde să fie. Da' unde e un dulap, îl aud că zice și m-am închinat singură." "Păi în casa asta sînt douăzeci și patru de dulapuri, zise bunicul cu humor, că și-a făcut toată viața numai dulapuri, era un colțisor liber, chema tîmplarul și, zice, să-mi faci aicea un dulap..." "Da, parcă ai știut tu ce e aia să crești o casă plină de fete, zise bunica. Toate am fost la dispoziția ta, și acum ai rămas singur și nu știi unde e un dulap." "Și tu ce treabă ai? o întrebă el cu un humor întetît. Ce învîrtești, ai vrea să te servesc eu pe tine?" "Nu, da' zici că ai mai trăi mult dacă n-ași fi eu..." îl prinsese, mă uitai la el să văd ce mai zice. "Păi da, răspunse el de îndată, ași lua și eu una mai tînără, nu o hoască ca tine." Pînă și mama surise. "Tu să iei una mai tînără?", îl întrebă bunica uitîndu-se la el cu același humor senin al bătrînilor care au trăit și s-au înțeles bine- cît au fost în putere și a căror singură distracție în doi era acum sa-și spună unul altuia cît de bătrîni au ajuns încît nu mai fac amîndoi nici cît o ceapă degerată. Măsuram, privindu-i pe toți, cu jubilațiune, treptele vîrstelor; bunicii bătrîni, părinții mei, pe lîngă ei, în plină putere matură, eu un copil față de toți (și mă simțeam chiar astfel), aveam totuși la rîndul meu o fetiță, sărisem deci și eu prima treaptă. Bunicule, zisei, sînt fete care mor după bătrîni! Le place lor, ce să le faci!" "Păi cum, făcu bunicul, în timp ce n-am auzit că unui tinerel să-i placă o babă căptușită." "Și dacă l-ai vedea cum îi cad nădragii", mai spuse bunica și schimbă vorba, începu să spună noutăți despre celelalte fete ale ei, surorile mamei, că una a făcut, alta a dres. Mama rămase mai departe tăcută, dar asculta cu interes, în timp ce tata se enerva, că el știa demult că... și că el le spusese, dar...

Mă ridicai și revenii în bibliotecă. Vaintrub tocmai vorbea și tăcu în clipa cînd intrai eu, dar nu pentru că se ferea de mine. Stăteau toți în picioare cu țuicile în mîna, în afară de Micu și Clara, care se așezaseră pe canapea. "Totuși, doctore, zise Micu, dumneavoastră puteți să ne spuneți de ce ar fi

necesară." Vaintrub dădu din umeri: "Nu știu absolut nimic". "Dar niște presupuneri puteți să faceți." "Nu mai multe decît le poți face și dumneata." Adică", insistă Micu. "Adică, de pildă, să se adopte sistemul sovietic actual, în care să se desființeze vechiul bacalaureat, și cursul primar obligatoriu de patru ani să fie de șapte, iar cursul universitar să fie de cinci ani." "Și numai atît? clipi Micu des, iritat și plictisit. O a doua reformă a învățămîntului, la o distanță așa de mică de prima, nu cred eu că se va rezuma numai la atît." "Și eu cred, zise Vaintrub. A venit la noi în inspecție un individ de la minister și a asistat chiar la cursul meu. Pe urmă mi-a spus în birou: «Sînteți cam rupt de viață, tovarășe decan. Ce ne interesează pe noi scolastica dumitale?»» «-Nu te interesează pe dumneata, ne interesează pe noi, i-am răspuns indignat. Filozofia...» «Acum nu facem filozofie, m-a întrerupt el, facem tractorie!» «Du-te dumneata la tractorie, i-am spus, n-ai ce căuta prin universități...» «Dumneata», îl auz că îmi zice... «Dumneavoastră, i-am tăiat-o, așa trebuie să te adresezi unui profesor universitar și decan, cu dumneavoastră, că n-am păzit porcii împreună...» îl văd că se face roșu și se încordează în gît. «Dumneavoastră, zice, ați auzit de îmbunătățirea compoziției sociale în cultură și învățămînt?» «Da, dar nu cu troglodiți ca dumneata.» «Atitudinea dumneavoastră de ciocoism nu e compatibilă cu postul pe care îl ocupați. O să raporteze tovarășului ministru.» «Ieși afară! i-am spus. O să va raporteze eu, pe dumneata și pe ministru, acolo unde trebuie.» Aveam impresia netă că acest ministru, un imbecil cocoțat acolo pentru lustrul lui de intelectual burghez cu vederi de stînga, o nulitate, pur și simplu își bătea joc cu cinism de învățămînt, dacă așa înțelesese el să-și îmbunătățească compoziția socială a cadrelor din minister, angajînd astfel de pitecantropi. A doua zi telefon de la cabinetul tovarășului I. C. (era același personaj cu care Ion Micu avusese o altercație în aula universității și care apoi îl umilise pe Ion punîndu-l să țină o conferință despre Amăicălițului). Pe I. C. îl cunosc din 44, cînd mi-a propus să primesc funcția de secretar al comitetului județean de partid. Situația era însă complexă, știți de ce, și i-am spus că mă simt capabil să-i fac față în cultură, da, în asemenea funcție, nu. Și nu m-a uitat și cînd mi-a propus catedra și decanatul, am acceptat. Și mă ia tare la telefon. <Dumneata vrei să zbori de-acolo?> I-am spus: «N-am cerșit nimănui o favoare de care să-mi fie frică să nu zbor. Vă adresați poate ministrului învățămîntului, căruia lui îi e frică să nu zboare? Eu nu zbor, plec imediat dacă mă mai amenințați astfel.» S-a infuriat. <Da' carnet de partid ai?> «Am!» «Vezi să nu rămii fără el.» «Sînt medic,> i-am răspuns. Pot să-mi îngrijesc pacienții și fără carnet, n-cm intrat în partid să mă agăț de un carnet. Pot să am convingeri și fără el, astea nu poate să mi le ia nimeni!» -«Ia uite, a rîs el de astă dată, cum își scoate cornițele dră-cușorul mic-burghez!» "Are și el o idee, zise Micu, una singură, dar fixă. Celelalte flotează, le bate vîntul. Parcă îl vad că într-o zi se întoarce la tipografie, de unde a plecat și unde n-a citit nimic..." "Așa este, continuă Vaintrub, cînd a văzut că nu mă sperii, a dat-o pe rîs. Că e adevărat că l-am înjurat pe ministru? <N-am înjurat pe nimeni, i-am, răspuns. A trimis în inspecție un individ dubios, pe care l-am dat afară> «-Trebuie să ajutăm cadrele noi să intre în problemă, nu să le dăm afară cînd vin în biroul nostru.» «Se poate și asta, dar să nu vină la noi să ne spună că azi nu mai facem filozofie, ci tractorie.» <Așa a spus?!> «Da, așa a spus»- «Atunci e un idiot, care nu știe nici măcar că clasa muncitoare se ghidează după filozofia marxist-dialectică, și că practica, fără teorie, e oarbă... Dacă e așa, atunci ai avut dreptate. Linia partidului e justă, dar uite ce ajunge în practică.» "E un simptom totuși", zise Ion Micu. "Bineînțeles că e un

simptom, confirmă Vaintrub cu o voce, ai fi zis, materialist-dialectică, parcă ar fi studiat un fenomen obiectiv, în care nu era implicat. Ideea în sine e falsă: ce e aia să îmbunătățești compoziția socială a cadrelor? O faci dacă ai cu cine, iar dacă n-ai?! Pregătește-le și pe urmă, acolo unde e cazul, schimbă dar nu așa, gata, să îmbunătățim compoziția... Lozinca se aplică, dar nu îmbunătățește nimic, dimpotrivă, devine extrem de dăunătoare, cu consecințe incalculabile la nivel național. Degeaba- zicea J. C. că am avut dreptate, mi-a zis mie, că m-am revoltat, dar acolo unde nu se revoltă nimeni, ce se întâmplă?" "Ce să se întâmple? zise Micu, îl ascultă pe troglodit, zice da, tovarășe, și scoate din program cursul despre scolastici." "Ai dreptate, zise Vaintrub cu același glas științific. M-a chemat rectorul și deloc jenat mi-a spus că ar fi bine să-i dăm dracului de scolastici și să ne mulțumim cu grecii vechi și cu marxismul. Asta a doua zi după ce mă chemase la telefon I. C. Nici vorbă, i-am spus. L-am întrebat de ce? Că a primit, în acest sens, un telefon de la minister, chiar ministerul a dat această dispoziție. L-am întrebat când a vorbit cu el? Chiar atunci, mi-a spus. Simptomatic! Asta însemna că I. C. nu-l chemase la ordine pe ministru, îl lăsase în pace, și asta, ridică ,vocea Vaintrub cu o indignare mai puțin dialectică, chiar după ce vorbise cu mine și îi explicasem și recunoscuse el însuși că avusesem dreptate. Avusesem *eu*, dar asta nu schimbă nimic, adică nu schimba lozinca, dispoziția, care venea chiar de la el, de la I. C. și care pesemne că era generală. Ce fel de lozincă?" Vaintrub ridică din umeri. Nu putea să-și dea seama... "Acuma știu de ce e necesară o a doua reformă a învățământului!" exclamă atunci Ion Micu și în mod bizar începu să ridă în felul său sacadat și excitat de idei pe care nu vroia să le comunice, rîs de triumf greu de descifrat și care nu se mai termina... El ghicise și extrem, de curios și turburat așteptam să-și termine rîsul acela care mi se părea cam neghiob în prelungirea lui exagerată și să-i întreb, dar intră Matilda și ne invită la masă...

XIII

Sufrageria noastră era alături de hol, de care era despărțită nu de uși sau de glasvanduri, ci de două arcade pe două coloane, ceea ce dădea apartamentului o oarecare somptuozitate și mai ales mult aer în casă. Cele trei odăi ale copilăriei și adolescenței mele erau mai mici luate împreună, decît holul casei Matildei. În sufragerie, un geam cu vitralii care dădea în curte, rămînea veșnic închis. Culorile lui, albastru viu și roșu intens, ingenios combinate, împreună cu cele două coloane, te trimiteau în evul mediu, senzație care se destrăma dacă îl deschideai. Arcadele se meschinizau, apartamentul devenea un simplu spațiu ale cărui perdele groase de la ferestre îți aminteau de ceva văzut și la alții, în orice caz ceva cu care te obișnuiai repede și nu-ți mai spunea nimic, în afară de confortul de a simți că nu te apasă pereții. Geamul acela însă, culorile lui aveau ceva magic, nu păreau culori care se concentrău liber undeva în realitate și să capteze atîta lumină misterioasă, în plimbările mele prin hol, mă atrăgeau irezistibil, și cînd bătea soarele în ele pe la amiază erau mirifice, mai ales că dincolo de ele, în doi arbori stufoși, ciripeau pasărilor. Timpul parcă se dilata, cădeam în visare și gîndeam: ia uite, bătrînii meșteri, niște necunoscuți, dar atît de apropiați de mine, au prins aceste minunate culori și le-au lăsat aici pe acest geam să le ghicim sufletul. Or fi murit, or mai fi trăind, cine știe?

Musafirii mei simțiră și ei ceva și auzii exclamații: frumoasă sufragerie...

da, da, frumoasă casă... da, plăcută, odihnitoare... Nu e nevoie să stai într-un palat ca să te simți bine... Da, dimpotrivă, eu ași avea senzația, oricum neplăcută, că din camerele goale ar putea să intre peste mine niște fantome... adică nu fantome, dar golul din ele, vidul... Ba da, și un palat, dar mic, fără camere multe și fără etaj, cum e *Mon plaisir* al lui Petru Cel Mare, de lângă Leningrad... Ați fost la Leningrad? Da, într-o delegație, să vedem și noi cum se poate naște fără dureri... Și se poate? După părerea mea nu se poate decât prin excepție, printr-o gimnastică asemănătoare cu a yoginilor, dar gravidele noastre mi-au rîs în nas, decât să mă trudesc atîta, urlu și eu cîteva ceasuri și am scăpat... Rîsete... Vocea Matildei, Vasile, stai în capul mesei, Victor, tu stai în celălalt capăt, Tamara, tu stai lângă mine, uite aici, domnul Vaintrub, alături (lângă fratele ei), domnul Micu, poftiți aici (în stîngă Tamarei), doamnă Clara (lângă părinții mei), Petea (lângă Ben Alexandru).

Eu mă trezii în stînga cu bunicii și în dreapta cu urîta nevastă a lui Petea. Ni se servi întîi salată de boeuf, de care nu se atinsese nimeni dintre ai mei, urîta lui Petea și Vaintrub o mîncară toată parcă hămesiți amîndoi, părinții și bunicii mei se uitau în farfurie ca și cînd li s-ar fi pus în față mîncare pentru pisici... "Bunicule", șoptii, dar el ridică demn și discret o mîna și se uită suveran peste toată adunarea, să nu facem adică altfel decât ceilalți... Eu însumi nu mă așteptam să văd în fața mea această eternă salată de boeuf care mi se servise drept antreu la toate mesele la care fusesem invitat... înghiții totuși din ea și de ce mi-era frică se și întîmplă: dădui peste o bucată de carne moale, care îmi făcu greață. Nu ezitai și o pusei alături în farfurie. Am observat un lucru curios, ce poftă de mîncare ai acasă și cum e cu această poftă cînd ești invitat: o foame neașteptată te apucă la alții, în timp ce acasă, cu musafirii, totul ți se pare desăpetisant. Clara mîncă totul, ca și ceilalți, în afară de Micu, care răscoli salata ca și cînd ar fi căutat ceva în ea și, în fapt, o lăsă așa, fără măcar s-o guste. Apoi Ana și Tasia ne aduseră un bulion cu un ou crud în el. "Victore, dar o ciorbă n-a gătit cumva ne-vastă-ta?" îmi șopti totuși bunicul. "Nu știu, zisei, cred că nu". Îmi sorbii bulionul, care mi se păru sălcu, și în sfîrșit ni se aduse purcel la cuptor cu piure de cartofi și salată verde. Piureul era bun, dar purcelul n-avea frăgezimea pe care o știam eu, iar cînd gustai din curcan, zadarnic îl mestecai insistent, era ațos, bătrîn, nu se lăsa tăiat de măsele. Totuși musafirii noștri nu lăsară nimic în farfurii, ba chiar Vaintrub, întrebând, repetă purcelul. Se angajase într-o discuție cu marele Vasile despre Hotărîrea din iunie 48 a plenarei CC. cu privire la înființarea primelor cincizeci de gospodării agricole colective pe țară. Vorbea cu aceeași pasiune intelectuală ca și despre Platon. "După părerea mea, zise el, sînt premature, dacă nu chiar ideea în sine e greșită." "Ideea în sine nu e greșită, zise marele Vasile, randamentul în agricultură e strîns legat de o mecanizare a acesteia. Să vă dau un exemplu: toamna trecută a fost cam secetă, pămîntul era tare și țărani au așteptat o ploaie care n-a venit. Pînă la urmă au arat, dar ce brazdă pot să scoată doi cai sau chiar doi boi? Grîul a ieșit slab cu spicul mic, producție sub o mie de chile la hectar. Ce-am făcut noi la gospodăria noastră de stat? A plouat, n-a plouat, am băgat tractoarele adînc și am spart crusta groasă, am semănat normal. Bobul a stat liniștit în pămînt și cînd a venit ploaia l-a găsit acolo și a răsărit normal și des. Rezultatul: patru mii de chile la hectar; același pămînt, aceeași sămînță, aceleași condiții climaterice. O singură deosebire, tractorul! "E evident că nimeni nu se gîndește, așa cred cel puțin, că țăranul o să-și îndemne boii să se repeadă cu coarneau în tractor, zise Vaintrub. Numai că tractorul, divinizat, o să treacă precum tăvălugul peste o întreagă civilizație

țărănească și întrebarea e dacă o să aducă una mai bună, dacă e însoțit de ideea unei agriculturi colectiviste. E obligatorie această idee?" "E obligatorie, strigă Vasile. Tractorul nu poate lucra decât pe întinderi mari." "Ei, cât de mari pot fi, într-o țară cu un relief atît de variat? Asta e valabil pentru Rusia, pentru Statele Unite, pentru Canada, țări cu întinderi uriașe de pămînt, dar la noi, pe lîngă faptul că nu avem astfel de întinderi, cel puțin o treime din teritoriu, e compus din dealuri și munți. În această treime colectivizarea și tractorul n-au ce căuta. Rănim cele două treimi. De ce ar fi absurd să li se vîndă țăranilor tractoare și să-și muncească mai departe pămîntul cu ele? Cum e în Franța și Olanda? Olandezul, fără să fie colectivizat, produce cantități considerabile de lapte, brînză și carne, în timp ce e îndoielnic că ar produce mai mult, dimpotrivă, ar intra într-o depresiune și penurie cronică dacă s-ar colectiviza și iată de ce: inițiativa pentru sine cînd trebuie să produci lucruri atît de variate și care cer atîta grijă, cum ar fi verdețurile, legumele, carnea de toate soiurile, toată gama de produse care dacă sînt de calitate ne fac viața atît de plăcută, în etapa actuală a civilizației noastre, inițiativa pentru sine e mai productivă decît inițiativa pentru toți. E fatal, dispare cointeresarea, fără să mai vorbim că eșecul unei inițiative pentru sine e mic, neînsemnat, în timp ce eșecul tuturor, dispărînd grija individuală pentru vite de pildă, dar și pentru rest, e catastrofal. Legea unirii forțelor, în mod paradoxal, n-ar mai funcționa, fiindcă oamenii răspund la chemare și se unesc doar în fața primejdiilor, inundații (chiar cazul Olandei, care și-a construit cunoscutele diguri în fața mării), foc, secetă generalizată, război, dar după ce toate acestea trec se întorc în ei înșiși și doresc să trăiască așa cum le place, să se spetească muncind, dacă asta îi pasionează, în vederea unui cîștig care ar fi măsura efortului depus și nu să depună un efort în pagubă, fiindcă, să fim atenți, degeaba ar munci ei din toate puterile în colectiv, dacă alții ar sta și ar munci prost: gospodăria colectivă ar fi săracă sau mediocră și valoarea zilei de muncă ar fi scăzută. Cu alte cuvinte, cel sirguincios va trebui să cedeze fatalmente o parte din munca lui celui puturos, care prin puturoșenia lui ar lovi în întreaga colectivitate. Cu alte cuvinte, am ieși din domeniul implacabil al necesității, care silește un om liber să muncească dacă nu vrea să piară, în cel al grămezii umane în care această amenințare ar dispărea; rezultatul: sărăcie generalizată, demoralizarea pentru cei vrednici, care în cele din urmă vor părăsi gospodăria colectivă căutîndu-și alte rosturi, și bunurile pămîntului vor zăcea neculese pe cîmp... Nu pot să prevăd mai mult consecințele care ar decurge: economie în dezordine, măsuri menite să cîrpească ici, în timp ce ar plesni dincoace, fiindcă unica măsură, aceea de a se recunoaște un eșec și a se reda oamenilor inițiativa individuală, nu s-ar lua. O să spuneți că producția pe care o dă pămîntul ar ajunge cu timpul la fel de sigură și automatizată ca și aceea a unei uzine și că doar un număr foarte mic de oameni ar mai fi necesari în agricultură, restul vor fi absorbiți în construcții și în noi uzine... recunosc, ar fi maximum de progres și chestiunea țărănească s-ar închide. Dar pînă atunci cîteva generații vor suferi și cine ne dă dreptul să le facem să sufere, cînd totul s-ar putea foarte bine realiza printr-un progres lent?" "Deci recunoașteți că ideea e bună, dar aplicarea ei e prematură?!" zise Vasile. "Domnule inginer, răspunse Vaintrub, țin să vă răspund printr-o comparație. Se căsătoresc doi inși, se culcă împreună și bărbatul zice nevastei: hai, naști! Dragă, răspunde femeia, trebuie să treacă nouă luni! Și bărbatul se înfurie: ce nouă luni?. Mie să-mi naști acuma, n-am timp să aștept. După cum vedeți și aici ideea de a concepe un copil e bună, dar pretenția ca el să se nască imediat e absurdă. Orice-ai face,

copilul tot la nouă luni trebuie să se nască. Tot astfel cu colectivizarea agriculturii: ea nu va da roade decât după ce va trece un anumit timp. Atunci ce rost are s-o forțezi? Procesele sociale se coc și ele urmînd de aproape, după legi specifice, legile biologice, fiindcă sînt implicați în ele oameni vii, cu contradicțiile lor, nu automate pe care le poți programa și ele să-ți dea rezultatul scontat." "Ați trăit la țară?" zise Vasile. "Niciodată! zise Vaintrub. "Fiindcă văd că știți multe despre țărani!" reflectă marele Vasile... "Țăranul e un om ca oricare altul, zise Vaintrub, îl judec în esență, nu în mentalitatea lui specifică, la fel de specifică oricărei profesiuni." "În fond, asta e chestiunea, zise Vasile, se pot sau nu se pot arde etapele?" "Uneori se pot, reflectă Vaintrub, și poate fi chiar urgent necesar cum e cazul în industrie. Industria noastră ușoară dădea produse suficiente și de calitate înainte de război, dar erau foarte scumpe. Noi le-am ieftinit, dar se pune întrebarea din ce resurse vom finanța o industrie metalurgică și o industrie grea?"

Marele Vasile, învățat să pălăvrăgească, obosise sub tensiunea la care îl supusese Vaintrub. "Eeei, făcu el tare, părăsind dialogul, dar pe cine sărbătorim noi aicea? Unde e nepoțica? Ia s-o vedem și noi, și să bem în cinstea ei un pahar? Matilda!" "Acuși, zise Matilda și se ridică, trecu pe lângă mine și îmi șopti: toarnă vin în pahare." Îmi lăsă timp să le umplu pe toate și se întoarse cu copilul în brațe. Ben Alexandru sări de la locul lui și se apropie. Scoase un clopoțel mic din buzunar și sună din el ușor sub ochii fetei, care avu o zvîcnitură de surpriză și încîntare: rîdea cu gura ei știrbă, în timp ce toată lumea se uita la ea. Apoi Matilda o duse înapoi. Șeful clanului se ridică și începu să cînte: mulți ani trăiască! Ne luarăm după el și ridicarăm paharele. Numai ai mei nu cîntau, bunicul supărat pesemne că nu i se dăduse o ciorbă, mama tăcută și bunica supărată, poate, că nu neamul nostru (mai bine zis eu) strălucea la această sărbătoare. Totuși, cînd ne oprirăm din cîntat, i se auzi glasul: "să vă trăiască, maică, să fiți sănătoși și fericiți și să vă bucurați de ea". Ciocnirăm paharele și băurăm. Matilda se pupă cu rudele ei, eu mă îmbrățișai cu ale mele. "Victor, zise Clara, de la locul ei, să faci și un băiat." Ion Micu.: "Victor, îngerul păzitoriu să vegheze asupra eil!" Mama părea copleșită de o tristețe inexplicabilă, mă îngrijorai, mi-apropiai obrazul de-al ei și îi șoptii: "Mamă, ce e cu tine? Te doare ceva? Spune-mi mamă, suferi de ceva?" Nu-mi răspunse, dar lacrimi mari se rostogoliră pe chipul ei și făcu un efort să suridă. "Ce e cu tine, îi șoptii mai departe rîzînd, crezi că sînt fată care s-a măritat fără voia ei? Crezi că m-a silit tata și îmi plîngi de milă? Ea mă mîngîie drept orice răspuns, și de astă dată o lăsai și îi sărutai mîna. "N-arăți tu, mamă, așa cum te știu eu, repetă ea această idee, cînd veneam la tine acasă și îți făceam mîncare. Erai mai vesel, mai copil." "Păi ce să fac, acum sînt tată, am și eu griji..." "Nu le pune la inimă!" repetă ea iar și această dorință și această temere, că nu-mi feream inima... Matilda veni și își băgă fața între noi (avui o clipă de amețală, era atît de frumos acest chip pe care îl iubisem atît de tare și care nu mai era al meu, cu toate că vedeam fără să mă înșel că tot ceea ce făcea ea, cel mai mic gest, veselia ei, privirea rece și strălucitoare erau pentru mine). "Ce vorbiți voi aicea? zise, mamă soacră, n-ai mîncat nimic și nici bunicul, ce să vă dau, e vina mea că nu v-am întreat ce vă place..." "Lasă, mamă, zise mama, am mîncat destul, sîntem și noi bucuroși că aveți un copil, să aveți grijă de el, că un copil..." Și tăcu...

Avui o bănuială. Mama văzuse că nici eu nu mîncasem, dar cum să-i explic că mă îngrijorase rîsul absurd al lui Ion Micu, cînd spusese că acum el înțelegea de ce era nevoie de o a doua reformă a învățămîntului? Că nu-mi ar-

dea de mâncare și că toate felurile îmi făceau greață? Ion Micu putea râde de o neghiobie (și atunci și râsul lui era cam neghiob), dar dacă nu de-o neghiobie râsese? Iar Matilda îl așezase departe de mine și nu puteam să-l întreb, să-i cer explicații. Îmi pusese alături pe ciuma de nevastă a lui Petea, pe care îmi venea s-o omor.

"Dom' profesor, strigă șeful clanului după ce ne reluarăm locurile, am și eu o întrebare: ce se petrece în învățământul universitar? Aici la noi, totul e în ordine? "Aici la noi da, fiindcă sîntem o universitate de mare tradiție, zise Vaintrub, și nu acceptăm să ne abatem de la ea." "Dar... zise Vasile, și pronunță numele marelui poet și filozof, de ce a fost dat afară?" Avea aerul că abia acum aflase această știre. Și deodată toată lumea reacționa, copleșindu-l pe Vaintrub cu întrebări, care nu erau de fapt întrebări, ci învinuiri.

"Dumneavoastră, care judecați foarte bine în problemele țărănești, zise Matilda cu obișnuitul ei glas triumfător înainte de a triumfa, cum de ați acceptat să fie scos din universitate tocmai un atît de mare om? Nu zic de ceilalți, care poate erau bătrîni reacționari, foști membri ai unor partide care..." "El n-a fost membru al nici unui partid politic", zise peremptoriu unul din arhitecți..." "Cel mai mare filozof român", zise și celălalt arhitect... Cum Vaintrub nu se grăbea să răspundă... "Ați citit ceva de el?" zise Ion Micu cu un glas inocent, adresîndu-se celor doi. "N-are importanță, sări Matilda pe care inocența lui Micu n-o înșela. Sigur că toată lumea, cel puțin în facultate, a citit cel puțin poeziile lui, care sînt atît de frumoase... Filozofia e mai grea, eu n-am citit nimic, dar faptul rămîne." "Care fapt?" zise Micu. "Că nimeni n-a sărit să-l apere." "De unde știți? Ați făcut dumneavoastră vreo anchetă?" Tot cu inocență, ceea ce o făcu pe Matilda să ridă: "Domnule Micu, toată lumea știe că n-a reacționat nimeni la darea lui afară." "Dumneavoastră ați reacționat cînd marelui arhitect Gociman i s-a dat un picior în josul spinării?" "Vorbea prea multe! zise Matilda. Și noi mai vorbim, dar Gociman a venit la cursuri, a doua zi după detronarea lui Mihai I, și a cerut studenților să se ridice în picioare și să păstreze un minut de reculegere. Mă mir că n-a pățit-o! Dimpotrivă, a fost chemat și i s-a explicat cu răbdare de ce era necesară abolirea monarhiei. Aiurea. Degeaba i s-a vorbit nebunului... Fiindcă e cam nebun..." „Un nebun care a construit ce e mai frumos în orașul nostru, ași vrea să avem mulți astfel de nebuni", zise Micu. "Construiește și azi, dar contactul lui cu studenții nu mai era tolerabil", zise Matilda. "Cine cunoaște bine are dreptul să judece, dar nu și ceilalți, zise Micu. Sînt de acord cu dumneavoastră în ceea ce îl privește pe Gociman." Matilda rămase descumpănită, dar nu convinsă. "Nu se compară Gociman cu marele filozof, sări atunci roșcatul de Petea, care ăsta, era mai mult decît evident că nu citise nimic. El e o valoare națională, în timp ce ca Gociman mai sînt o sută." "Stimată doamnă, zise Ben Alexandru, Gociman e un mare arhitect, care nu numai în orașul nostru a introdus... împreună cu alții, arhitectura modernă. Dar marele filozof era un profesor insuportabil. Nu se înțelegea nimic de la un curs al lui, nu știa să vorbească, nu i se auzea glasul, era, să mă iertați, un bilbiit, nici din primele rînduri nu pricepeam ce spune. Dar nu pentru asta, totuși, i s-a desființat catedra. Prezența lui în universitate era o chestiune de prestigiu pentru ideea de cultură și nu trebuia să fie scos, dar ei n-a vrut să facă nici o concesie..." "Ba da, zise Vaintrub, a făcut sau mai bine zis ar fi putut face, dacă se proceda cu ei cu mai mult tact, de pildă, cum s-a procedat cu Gociman. Dar nici el, doamna trebuie să știe, cred că Petrini i-a povestit, n-a procedat cu mai mult tact." "Nu soțul meu mi-a povestit, ea i-am povestit lui, zise Matilda, da, știu, a deschis cursurile cu aerul

că n-a auzit în viața lui de un oarecare Marx." "Doamnă, rîse Vaintrub, permiteți-mi să vă spun o mică poveste. Unui băiat, un evreu din Amsterdam, i se cere, ca să poată să se căsătorească, de către părinții fetei, să renunțe la religia lui. Băiatul s-a gîndit așa, dacă religia mă împiedică să mă căsătoresc cu fata iubită, atunci nu e bună. Și a renunțat. Nu mai spun că în urma acestui act a fost izgonit de comunitatea sa și blestemat. Acest blestem numai dacă îl citești și ți se face frig, dar să-l mai și auzi fiind în cauză, înconjurat de mai-marii comunității în sinagogă. Totuși băiatul nu s-a speriat și s-a dus și i-a spus fetei și părinților ei: sînt un om liber, putem să ne căsătorim. Dar părinții i-au spus: da, foarte bine, dar acum trebuie să treci la creștinism. Cum o să intre fata noastră cu tine în biserică, dacă tu ești păgîn? Ascultați, le-a răspuns băiatul, eu n-am renunțat la religia mea ca să trec la alta. Eu am renunțat la orice fel de religie, fără să încetez prin asta să cred în Dumnezeu. Atunci i s-a răspuns că altfel nu se poate. Și căsătoria n-a mai avut loc. Băiatul s-a retras atunci într-un sat de la marginea orașului, a început să șlefuiască lentile să aibă din ce trăi și a renunțat și la gîndul de a fi fericit cu o fată. A început să scrie și a ajuns unul din cei mai mari filozofi ai lumii. A murit pe la patruzeci și ceva de ani din pricina prafului de la lentile. Ce vreau să spun? Că noi, comuniștii, n-am renunțat la religie și la ideea de Dumnezeu, ca să ne facem din Marx un alt Dumnezeu. Ar fi lamentabil! Marx e pentru noi un simplu filozof ale cărui descoperiri au pentru clasa muncitoare un caracter aproape științific. Lumea pe care o propune el e realizabilă și poate fi o lume mai bună, pentru că demonstrează că imensa majoritate a oamenilor este exploatată azi de clasa burgheză, o minoritate care dispune de forța de muncă a oamenilor și realizează profituri incalculabile. Aceste idei ne ghidează, fiindcă filozofia lui e activă și n-are un caracter abstract sau utopic. Din nefericire se întîmplă că dacă numele lui nu e pronunțat într-un curs de filozofie, faptul capătă un caracter de vină politică, și vinovatul e reprimat. Da, dar, pe de altă parte, nu e prima oară în istorie cînd gîndirea unui om, sau cuceririle lui, de pildă ale unui Napoleon, produc astfel de fanatisme printre oameni. Monarhiile absolute au fost intangibile atîtea secole. Nesupușii erau spînzurați. Poetului nostru i s-a luat catedra. Ar fi lamentabil dacă i se va interzice, ca poet, să publice. Ca filozof e clar că se va întîmpla, fiindcă el nu poate să-și renege ideile. E un idealist. Dar sînt convins că mai tîrziu va reintra firesc în circuitul Culturii, fiindcă idealismul lui nu e agresiv, e strîns legat de viziunea lui de poet, nu servește o cauză politică reacționară."

Vasile ascultase toate acestea puțin absent, el avea altceva de spus. "Fiindcă, zise el, la București situația e mult mai gravă în universitate decît aici. Am un prieten al cărui nepot, un băiat eminent, pe ultimul an la Istorie, și-a permis să-i pună unui profesor o întrebare. Profesorul ăsta a intrat o dată la curs spunînd încă de la ușă: Să vedem azi dacă Ștefan cel Mare a fost chiar mare și dacă Mihai Viteazul a fost chiar viteaz. Și băiatul ăsta s-a ridicat în picioare. Ce dorești? l-a întrebat profesorul de la catedra," Vreau să vă atrag atenția, a zis băiatul, că românii nu și-au creat false mituri, cel puțin în ceea ce îi privește pe cei doi domnitori, ca să fiți dumneavoastră îndreptățiți să încercați să le dărîbați!" Profesorul n-a avut replică, dar în aceeași zi au apărut în facultate doi securiști care l-au arestat pe băiat și sînt trei luni de-atunci și nimeni nu știe ce e cu el. Acest domn i-a zdrobit cariera și cine știe cîți ani o să stea la pușcărie. Dar mai rău, continuă șeful clanului Lemnarilor, cică se studiază cum să fie scoasă din cursuri istoria națională, deocamdată domnul în cauză pregătește terenul. Ștefan cel Mare n-a fost mare, Mihai

Viteazul n-a fost viteaz, halal istorie, n-am fost și nu sîntem nimic, mult mai bine ar fi să ne alipim..."

O tăcere de gheață se așternu, pe care o rupse ginecologul: "Eu l-ași împușca!" "Reacția ta e firească! zise Vaintrub. În condiții de război civil asta ar păți acest domn și poate și tu, Salanțiu, ai păți la fel dacă te-ar prinde tabăra adversă. Sentimentul patriotic e o realitate metafizică, iar absența lui o fatalitate generatoare de nenorociri, fiindcă nu-mi imaginez că acest domn e atît de imbecil; măcar pe cale rațională ar fi trebuit să-și dea seama că nimeni nu va renunța la miturile țării lui de dragul altei țări. E, probabil, un individ fanatic..." "În ce ar consta fanatismul său, dom' profesor?" rupsei și eu tăcerea. "Ne-a dat de înțeles domnul inginer", zise Vaintrub. "Eu sînt mai realist, zise Ion Micu, cred mai degrabă că trebuie să fie un lingător de cisme. N-ar îndrăzni el să acționeze pe cont propriu în astfel de chestiuni. Ideile sînt ale lui I. C." "Și ale Anei Pauker", zise Salanțiu. "Da, ale acestui grup, ai dreptate", zise Vaintrub.

Micu izbucni în rîsul său sincopat, interminabil, stîrnind nedumerire. "De ce rîdeți?" zise Matilda. El însă nu-i răspunse, se ridică, se apropie de mine și îmi șopti să-i spun unde e baia. Între timp se strînsese totul de pe masă și Ana aduse farfurii pentru tort și fructe. Nu mîncă nimeni fructe, în afară de Vasile, care spuse că dulciurile sărăcesc organismul de vitamine. (Obsesia lui cu vitaminele.) Nu-i imită nimeni, deși merele și mai ales perele bergamote te-ar fi putut face să eziți între ele și tort. "Eu mai vreau o felie", zise Clara. "Și eu, zise și soțul ei. E foarte bun! Mie nu-mi plac torturile, prăjiturile; sînt numai piine, ăsta e chiar tort..." "E extraordinar, zise Clara, ce-ați pus ca rețetă..." "Nuci, zahăr, cremă de ciocolată", zise Matilda. "Nucile date prin mașină?" "Bineînțeles!" Și mie mi se păru atît de bun încît făcui la fel, mai luai o felie. Iar paharul de vin alb acrișor pe care îl băurăm după aceea mă uimi: putea deci fi vinul astfel? "N-am decît cîtiva araci

din ăsta! zise Vasile uitîndu-se la mine pentru întîia oară cu o privire în care simții o apropiere de rudenie, o căldură protectoare și afabilă. Dacă mai bei un pahar, Victore, o să vezi lucrurile altfel", zise el cu un astfel de glas că toată lumea rîse, iar eu înțelesei că fusesem tot timpul observat: nu arătasem prea vesel și acum șeful clanului doar îmi recomanda remediul.

"Tot n-am înțeles de ce-ați rîs", reluă Matilda întrebarea ei după ce Micu reveni de la baie. "Eu rîd cînd e rău, fiindcă o să fie bine și nu rîd deloc cînd e bine pentru că știu că o să fie rău", zise Micu și spre uluirea mea toată lumea izbucni în hohote, "Sînteți cam sucit! zise nevasta lui Petea. Ei na! A vorbit și nea Ion că și el e om! "Totuși, insistă Matilda, nu înțeleg..." "Dar e foarte clar, interveni soția unui arhitect, o femeie cu un chip plăcut și privirea plină de vioiciune, semn că urmărise discuția cu atenție. Domnul profesor e convins că lucrurile astea rele care s-au discutat vor duce la căderea celor care le comit. Și atunci va fi bine. Pînă aici mi se pare logic. Dar nu înțeleg de ce atunci cînd va fi bine n-o să mai rîdă deloc. Nu e obligatoriu să fie iarăși rău." "Ba da, doamnă, zise Micu. Se prepară!" "Ce anume?" "Înlăuntrul binelui, zise Micu, se prepară răul și *vițăvercea*, își aduse el aminte de Marius Chicoș Rostogan. E dialectic! Nu e așa, doctore?" adăugă el clipind des ca să-și ascundă ironia, dar Salanțiu înțelese că i se adresa lui și răspunse: "Așa este, și eu mă gîndesc citeodată cînd scot afară un nou-născut: ia uite-l, a ieșit, își începe acum drumul spre moarte, de-aia orăcăie așa de tare, săracu`..." "Nu e dialectic deloc ce spui dumneata, colega, zise Vaintrub adresîndu-se lui Ion Micu. Are dreptate doamna, această alternare a binelui cu răul nu se produce fără un

proces adesea violent și adesea cu rezultate imprevizibile: după rău să fie și mai rău, iar apoi să nu vie un bine prea grozav sau de o durată prea lungă. Fără să mai spun că înlăuntrul răului și binelui nu se prepară în mod fatalist contrariul... Uneori în plin bine, vine ca un uragan, și deloc «preparat», ceea ce noi numim rău... apariția pe un cer senin a unei furtuni are cauze primordiale în altă parte, cine știe în ce adâncuri îndepărtate ale proceselor. Astfel a venit Hitler și a găsit nu numai Europa, ci întreaga omenire nepregătită. A urmat o teribilă hemoragie care a umplut civilizația de sânge, era s-o pățim..." "Ar fi trebuit să urmeze binele", zise marele Vasile. "Aveți dreptate, zise Vaintrub, n-a urmat! Întreaga omenire a intrat în criză, cu amestec și de bine și de rău, și viitorul, adică sfârșitul acestei crize, nu e previzibil."

Dar Ion Micu nu mersese atât de departe. Înțelegeam că gândul lui se opriese la I. C. a cărui cădere o prevedea și se bucura și de aceea rîsesse. (Nu știu dacă o să mai am timp să revin cronologic și să spun că această speranță a lui n-avea să se realizeze: grupul deviatorilor din conducerea partidului avea să fie lichidat doi ani mai târziu, dar I. C. avea să scape trădîndu-i pe ceilalți; abia prin 57 sau 58 avea să fie și el trimis simplu director într-o tipografie; încît Ion Micu mai avusese de îndurat, rîsesse prea devreme.) Dar de ce rîsesse mai înainte cînd Vaintrub dăduse din umeri că nu știe de ce ar fi necesară o a doua reformă a învățămîntului? După explicația lui de acum ar reieși că... Ei, ce dracu ar reieși? Ceva bun? Dimpotrivă, rîsul lui mă neliniștise...

"Cafeaua o servim în hol și în bibliotecă", zise Matilda și toată lumea se ridică și se împrăștie prin apartament. Ana mă chemă în bucătărie să-mi spună ceva. Îmi arată cîteva sticle ascunse într-un dulap: "Eu păstrat pentru dumneavoastră vin care plăcut mult la domnul, nu mai este supărat.,." „Bravo, Ana, ia să vedem, e tot din acela? Matilda, strigai eu vesel deschizînd ușa oficiului. Soția mea tresări; stătea de vorbă cu Ben Alexandru, care, însuflețit, îi spunea ceva. Ben Alexandru, îl chemai și pe el și ramaserăm toți trei în oficiu. "Tocmai îmi spunea, zise Matilda, că fetița e foarte reușită..." "Da, îmi pare bine, el se pricepe", zisei cu sticla în mînă. Ana aduse pahare și turnai. Ciocnirăm și eu îl golii pe-al meu dintr-odată. Pusei paharul jos și n-o mai văzui decît pe Matilda. Îi luai capul în palme și mă pierdui în apele verzi ale ochilor ei fascinanți. Și ea îmi înlănțui grumazul și ne sărutarăm, ah, ea îmi răspunse ca altădată și mă desprinsei turburat. Așadar ea știe cum a fost, dar păstrează în ea totul... și acum... adesea... cîteodată... "Să fiți foarte atenți, zise Ben Alexandru, mai ales dumneavoastră, doamnă, să nu acaparați copilul prin poziția privilegiată pe care o aveți, că îl alăptați și îl îngrijiți... Drămuți-vă tandrețea, sinteți doi, altfel o să aveți mari necazuri și nici copilului n-o să-i fie bine. Nu acum, bineînțeles, cînd el nu face decît să sugă și să doarmă, dar curînd o să descoperiți cît de șireată o să se facă numai să vă aibă tot timpul alături. Arma ei va fi plînsul. Să n-o luați în seamă, altfel... Vă spun, e foarte reușită și o să vă fie foarte ușor s-o creșteți dacă o creșteți *împreună*. Experiența mea știe multe în acest sens, toate conflictele din familii au la bază această tendință irezistibilă a mamei de a acapara copilul numai pentru ea și care se observă chiar și la mamele așa-zis mai evolute." Mă uitai la Matilda și văzui în privirea ei ironie și neîncredere. Ea chiar rîse: "Domnule, numai mamele știu ce simte un copil. Teoriile dumneavoastră sînt pe toate drumurile, dar nici o mamă nu le pune în practică." "Din păcate, doamnă. Dar noi știm ce aberații se produc și pe urmă sîntem chemați în fața unei mame devenită neputincioasă și în culmea exasperării." Matilda rîse iarăși, ha, ha, ha, cu simpatie, dar și cu îngăduință suverană. Și intră în bucătărie să se ocupe de

cafele. "Ben, îi spusei colegului meu, ce zici tu, ce-o să se întâmple cu chestia asta? cu o nouă reformă a învățămîntului?" "Tot ce pot să spun, zise el, e că eu voi pleca!" "De ce?" "Am auzit că psihologia se va suprima din învățămînt. Catedra mea deci, unde sînt asistent, se va desființa." "Și alte catedre ce soartă vor avea? N-ai auzit nimic?" "Atît am auzit. Mă întorc la meseria mea, care mi-e dragă!" "Dar ce fac eu cu filozofia, care mi-e foarte dragă. Logica, pe care am predat-o la școala normală, nu se mai predă. Logica a devenit invizibilă, nu trebuie să mai gîndim logic, ci prin sofisme..." Ben Alexandru se arătă foarte încurcat. "Unul din ele ne guvernează, continui eu. Cu cît cresc succesele noastre, cu atît lupta de clasă se ascute și mai tare. Îți dai seama de sofism? E merit să justifice represiunea, dar nu împotriva celor care sînt deja învinși, ci împotriva învingătorilor. Dimpotrivă, conflictul se stinge cînd unul din parteneri a învins. Sau poate n-a învins? Sau poate nu trebuie să învingă și totuși trebuie? Tu, care ești partizanul necesității înțelese, spune-mi și mie, ce trebuie să înțeleg ca să devin și eu liber?" "Că au apărut excesele și că trebuie să fii prudent ca să nu-ți pierzi inutil libertatea fizică. Știi bine că o revoluție îi poate nimici chiar pe toți cei care au fost în fruntea ei, cu atît mai mult pe cei care nu-și păstrează gîndirea logică numai pentru ei înșiși, în clipe cînd logica însăși e abolită." "Ai dreptate, hai să vedem ce zice Ion Micu."

Numai că nu reușii să vorbesc cu el, intrase într-o discuție interminabilă cu Vaintrub, și se arătă vag iritat cînd mă văzu că mă apropii. Parcă ar fi înțeles ce vroiam de la el și se ferea de mine. Clara se lipise de el și părea și ea foarte prinsă de ceea ce spunea Vaintrub. Ce le putea spune? Desigur, tot ceva în legătură cu reforma învățămîntului. Or, tocmai asta mă interesa și pe mine.

Fără să știu cum și de ce, pierdusem puterea și trufia gîndului de a pleca de la universitate și de a preda undeva într-o școală primară abecedarul. De fapt știam de ce, avusesem timp să măsor prăpastia, consecințele unui asemenea gest. Eu nu eram Spinoza, să mă retrag într-un sat și să șlefuiesc lentile! Lubeam o femeie, aveam un copil și nici o fatalitate socială și religioasă nu mă împiedicase să mă căsătoresc. Ce-ar fi zis Matilda? Nu ce-ar fi zis, ci ce-ar fi putut zice? Femeia rombnă n-are intuiții mari, dacă bărbatul nu-și desvăluie, fie și prin martori exteriori, viitorul strălucit care îl așteaptă și pentru realizarea căruia ar merita să te sacrifici. Și nici măcar atunci... Nici măcar după ce ai descoperit că o mare idee care te-a călăuzit triumfă. Timpul prea îndelungat de sacrificiu îi insinuează neîncrederea, teama de noi sacrificii care i-ar mînca toată viața. Or această viață era a ei, vroia să și-o trăiască fiindcă nimeni n-avea să moară în locul ei. Se povestea despre Gheorghiu-Dej că nevastă-sa îl părăsise tocmai atunci cînd învinsese, cînd luase puterea. Da, spusese ea, azi ești, mâine nu ești, iar te bagă la pușcărie. Am fost cu tine cît ai fost închis, acum ești liber, dar eu nu mai am încredere și m-am săturat. Și n-a vrut în nici un chip să trăiască împreună cu el. Femeie mărginită?

Nicidecum! Femeie simplă, da, dar cu intuiții fundamentale. După, ani de neliniște, vroia puțină liniște. Acum că el era liber, nu vroia să-i mai împărtășească soarta, nici în bine, nici în rău. Matilda, simțeam, ar fi gîndit la fel, dar fără să-și facă datoria în prima etapă, cea a dificultăților. Astfel, ajunsesem să gîndesc despre ea ce era mai rău, cu atît mai mult forța mea morală fusese surpată. Dar nu era numai atît. Peste asta se putea trece. Bucuria singurătății în care gîndirea ta rămîne activă și jubilatele putea să-ți ajungă, rămîneai fiu al soarelui și a tot ce există. Dar fusesem adînc implicat... Survenise bucuria de a apărea în fața studenților, în fața acelor zeci de priviri care se ridicau spre mine cu încredere că vor afla secretul gîndirii marilor

oameni, floarea de preț a spiritului uman, în a cărei posesie mă aflam și, cine știe dacă nu și eu însumi puteam descifra pe fețele lor adevărurile acestor timpuri? Cine altul, dacă nu un contemporan, îi putea ghida? Nici Platon și nici Hegel nu mai erau vii, ca să le vorbească despre timpul existenței lor. Și când spuneam: tovarăși studenți! o tăcere absolută se așternea pînă în ultimele rînduri ale amfiteatrului. Domnii mei! li se adresase Hegel prin 1816, la Heidelberg, și cursul său devenise filozofie și spiritul său fusese stimulat de acești tineri domni care îi sorbeau avizi cuvintele. Cu ce poftă mă întorceam eu însumi acasă și făceam după notițele mele capitole la cartea despre gnostici, care creștea de la o zi la alta! Cum să-i părăsesc? Nu mai vroiam nicidecum. Măsurăm concesiile pe care trebuie să le fac (și eram gata să le fac!) numai să pot apărea în fața lor și să comunicăm împreună, chiar micșorînd pînă aproape de stingere lumina opaițului. Dar de ce rîsese Ion Micu? Ce viziune avusese?

XIV

Nici nu mai eram atent la ceea ce se vorbea. După cafele Vaintrub și Ion Micu se ridicară, se duseră la Matilda, care stătea și tăifăsuia cu Tamara și Tasia, îi sărutară mîna spunînd că totul a fost foarte plăcut, salutară pe ceilalți, fără să mai dea sau să sărute alte mîini, își luară la revedere și de la mine și se îndreptară spre ușă. Îi condusei, dar nu numai pînă în stradă, ci continuai să-i însoțesc. Vaintrub ghici că aveam ceva de discutat cu Ion Micu, se scuză și o luă grăbit înainte.

"Ioane, începui fără ocoluri, poți să-mi spui și mie: ai zis că înțelegi de ce e necesară o a doua reformă a învățămîntului. Ei, de ce? Și de ce ai rîs?" "Plec din universitate, zise el, dar nu acum. Aștept belirea lui I.C., ca să intru pe urmă în presa literară și să-i belesc și eu pe toți troglodiții, în frunte cu Amăicălițului. Sper să mi se încredințeze funcția de redactor-șef la *Luceafărul literar*. De-aia am rîs, fiindcă nici troglodiții din București oploșiți sub pulpana lui I.C. nu vor scăpa. De-aici, din mijlocul Transilvaniei o să trimit spre ei săgeți cu bătaie lungă cît mai otrăvite, să scoată urlete și să se întoarcă prin pădurile de unde au ieșit."

Deci nici lui nu-i pasă, gîndii, ca și Ben Alexandru și Vaintrub, mai are o meserie, se întoarce la ea. Dar eu unde să mă întorc? "Nu mi-ai răspuns la prima întrebare." "Reforma învățămîntului, zise el mergînd agale și privind drept înainte, e necesară ca să mai desființeze niște catedre, bașca ce spunea Vaintrub, adică să se adopte schema de învățămînt după cea sovietică." Era evident că se ferea, nu rîsese de perspectivele căderii lui I.C. și de ce-o să le facă el după aceea tuturor Amăicăliților care ieșiseră din pădure. Acest gînd îi venise, poate, la masă, dar în biroul meu rîsese de ceea ce îi spunea Vaintrub: a doua reformă a învățămîntului îi stîrnise acel straniu rîs. Dar nu mai insistai... "Și crezi că filozofia va fi atinsă?" Nu-mi răspunse cîtiva pași. Ai fi zis că se gîndea, dar nu sînt sigur dacă la întrebarea pe care i-o pusesem. "Cred că da, zise. Și cred că și decanul nostru va fi schimbat după ce pică I.C." "Nu înțeleg, ce legătură are Vaintrub cu I.C.?" "N-ai fost atent la discuție. Așa cum e el, foarte bine pregătit, un marxist convins și cu un caracter ferm, e omul lui I.C. El l-a pus acolo. Fără să mai vorbim că se vor găsi destui turnători care să-l demaște (dacă nu l-au și demascat) că nu aplică linia partidului în învățămînt, că e contra colectivizării agriculturii și alte erezii contrarevoluționare." "Doar n-o să crezi că o să-l toarne vreunul din musafirii

mei?" "De!" zise el, repetînd dubitativul rebrenist. "Adică cine? Părinții mei, nevastă-mea?" "Mai erau și alții. Nu zic de ginecolog, dar era o tipa acolo care se uita la noi ca la niște rîme. Vampa aceea flegmatică cu buzele groase și ai fi zis cu ochii adormiți. Ei, prin crăpătura pleoapelor ne studia și, cu urechile la pîndă, auzea tot." Începui să rîd... "Fugi de-aici, altele sînt isprăvile ei, nu să toarne." "Am văzut eu multe din astea, nu mă întreba, că spun. Și nici tipul ăla pricăjit, care n-a scos un cuvînt, nu-mi inspiră încredere." "Acuma, zisei eu batjocoritor, *n-o* să mai mergem în vizite de teamă că..." "Poți să mergi oriunde, dar depinde ce vorbești..." "Cum adică, ce să vorbim atunci? Despre papesa Ioana? Cred că suferi de spionită..." "Lasă să sufăr eu de spionită și fă tu pe viteazul în saloane, și o să vezi ce e mai deranjant, spionita sau arestuata..." Și rîse. "Dar n-am scos un cuvînt", protestai... "Nu mă refer, în cazul ăsta, la tine, era vorba de Vaintrub. Sînt sigur că nu numai la voi și-a exprimat el ideile sale antipartinice." "Tu glumești, sau..." "De! exclamă iarăși. Să dea Marx să n-am dreptate." "Bine, zisei, o să fiu atent. La urma urmei, Vaintrub își redeschide cabinetul, dar ce fac eu dacă mă dau afară..." "Nu cred, zise el, deși nu ești membru de partid, ai origine sănătoasă, taică-tău e muncitor." "Da, dar dacă se desființează catedra mea?" "Atunci nu mai știu, zise. Parcă ziceai că abecedarul..." "Una e să pleci tu, și alta cînd ești dat afară..." "Vezi? Ți-am spus atunci, în ziua aia, că nu pleci tu, ești dat afară. Ai făcut bine că n-ai plecat, dar acum nu mai știu ce să-ți spun. Ai putea pleca, dar dacă nu e nimic, n-o să-ți pară rău? Adică ce să-ți pară rău, ar fi o catastrofă. Pe de altă parte, dacă nu pleci s-ar putea totuși să vi se desființeze catedra. Părerea mea e că e mai bine să nu pleci, desființarea unei catedre ar fi un fapt obiectiv, nu te-ar putea învinui nimeni de ceva, n-ai fi în situația marelui filozof, căruia i s-a desființat catedra numai ca să-l dea pe el afară." ..Bine, Ioane, mai spusei și îmi luai la revedere și mă întorsei spre casă. Dar revenii după cîțiva pași: și totuși nu mi-ai spus de ce e necesară această a doua reformă a învățămîntului? Îți spun eu, zise, ne vedem mîine la braserie..."

"Are dreptate, gîndii în timp ce făceam drumul înapoi, desființarea unei catedre nu înseamnă un blam pentru cei care țin cursuri la ea, e o măsură generală... Și apoi nu se știe dacă se desființează... Oricum pot preda de pildă istoria la orice liceu, ba chiar și matematicile și geometria, care îmi plăcuseră totdeauna și nu le uitasem, ca și fizica. Sau latina... Da, latina, franceza... Mai degrabă..." Pe urmă îmi amintii că și latina fusese scoasă din învățămînt, iar franceza redusă la o oră pe lună sau ceva în genul ăsta. Oricum, fizica va rămîne... O adîncă tristețe însă îmi spunea, gîndind toate acestea, că niciodată n-o să mai intru într-un amfiteatru și să predau studenților mei pe care începusem să-i cunosc și să țin la ei. Diferența de vîrstă între noi era mică, dar inocența lor era mai mare. În cursurile mele despre gnostici strecurasem ideea mea că abia atunci va fi posibilă o nouă gnoză, care ar putea deveni o religie, ai cărei preoți - și asta n-ar avea nimic de-a face cu o nouă biserică - ar fi savanții. "Bătrînul", cum îi spunea Einstein lui Dumnezeu, va trebui să suporte trufia unor ființe care i-au smuls multe secrete și care astăzi (în posesia mijloacelor de a explora atît atomul, considerat, ultima particulă și ultimul dintre secrete, cît și marele cosmos) pot să-și permită să gîndească nu numai pe plan existențial, ca domnul Sartre, că angajarea mea angajează totul, dar numai pe planul unei conștiințe doar în relații cu o alta, nu și cu cea a unui ciine sau a unui cal, ci pur științific, că sînt angajat la nivel cosmic. Descartes gîndea: *Cogito, ergo sum!* Dar unde? Într-un univers determinabil, în care există gîndire, dacă eu gîndesc. Asta e mai greu de respins (sau nu e de

respins), decît paralelele lui Euclid, despre care Gauss se întreba dacă pot fi verificate prin măsurări astronautice. Asta ar însemna că dacă există gîndire în univers, trebuie să ne abţinem s-o opunem materiei, să nu mai credem în această dualitate, ce presupune o natură scizionată, care ar face de neînvins postulatul: gîndesc în cosmos, pentru că eu gîndesc, postulat de nerespins... Reacţia studenţilor mei a venit ora următoare, cu o grămadă de întrebări şi cu priviri ce ardeau de curiozitate. Care ar fi atunci raportul dintre spirit şi materie? Totul e spirit, le-am răspuns. Asta înseamnă că spiritul creează materia? Îşi creează o aparenţă, le-am răspuns. Universul în ansamblul său este conştient de sine. Atunci ce este spiritul? Este conştiinţa cosmică. Ce este o conştiinţă? Şi întrucît o nouă gnoză ar putea deveni religie? Orice religie, le-am răspuns, îşi propune o mîntuire a omului. O nouă gnoză, pornind de la descoperirile ştiinţifice, ar elibera omul de teama, de neliniştea cosmică, într-o lume în care Dumnezeu îmbătrînit nu-i mai poate alunga singurătatea sa înspăimîntătoare în faţa unui univers de catran, care pare absurd, înţelegînd că universul sîntem noi înşine, putem, prin inteligenţă, înţelege că nu murim niciodată. Gîndind cosmic, ne salvăm chiar prin el, prin univers, care ne-ar deveni familiar şi eternitatea lui ni s-ar transmite, deşi ştim că într-o zi vom muri totuşi... Apoi am întrerupt întrebările, spunîndu-le că vom mai avea ocazia să vorbim despre asta pe toată durata cursului. Îmi notam întrebările, pentru a răspunde la ele acasă, în al doilea caiet al meu, pe larg... Cine îmi va mai pune de-acîi înainte aceste întrebări stimulatoare? Nici unul dintre ei nu se gîndea să-mi opună postulatul marxist că spiritul e materia care ia cunoştinţă de sine şi care lasă în întuneric şi fără răspuns întrebarea ce este atunci materia? Ceva mort? O simplă combinaţie de molecule, de atomi şi electroni? Şi nici unul dintre ei nu s-a găsit să divulge cuiva .."erezia" mea, cum avea să se întîmple mai tîrziu, cînd prin selecţie, în fruntea organizaţiei lor de tineret. U.T.M.-ul, aveau să fie puşi cei "vigilenţi", căroră n-avea să le mai scape...nimic...

XV

Cînd ajunsei acasă, arhitecţii şi ginecologul Salanţiu plecaseră şi ei, rămăsese rudele. Dar ce era tăcerea asta? Tăceau mai demult sau picasem eu pe un moment de tăcere? Da, probabil! Mă aşezai într-un fotoliu şi aşteptai să-şi continue conversaţia, dar clipele treceau şi nimeni nu deschidea gura. Mă uitai la Matilda, dar nu înţelesei: cine era urîta aia? Da, chiar Matilda, dar chipul ei era strîmbat, ca şi cînd ar fi fost făcut din două chipuri suprapuse şi acum o puternică zgîlţitură interioară i-ar fi stricat secreta armonie. Exorbitaţi, ochii ei îşi pierduseră culoarea, verdele devenise albastru întunecat... Marele Vasile părea să rumege ceva în sensul că nu era bine ce se întîmplă, dar nici n-avea ce să facă. Oricum, nu era treaba lui. Tamara îşi deschisese pleoapele lăsate şi se uita la mine cu o curiozitate lacomă şi neascunsă, aproape sfidătoare. Părinţii şi bunicii mei se uitau şi ei la mine parcă mi-ar fi spus: dă-i afară pe toţi, sînt contra ta şi a noastră. Tasia rupse tăcerea. "Matilda, hai, gata!" Gata ce? "Lasă-mă Tasia", zise ea cu o voce care se debarasa de Tasia şi de oricine ar fi încercat să-i dea sfaturi; Petea se arătă şi el concesiv, ba chiar cunoscător al unor realităţi... "Vezi că pe urmă tu rămii aici singură cu el, cu noi..." zise el. "Dar ce s-a întîmplat?!" murmurai eu nedumerit "Mai întrebi ce s-a întîmplat? zise Matilda. Mai întrebi ce s-a

întîmplat? repetă ea cu voce crescută. Mai întrebi ce s-a întîmplat?" reluă paroxistic. "Da confirmai eu senin, ce s-a întîmplat?" și vrusei să-i întreb pe-ai mei ce dracu` se întîmplase, dar nu mai avui timp, Matilda sări din fotoliu și se apropie de mine. "Unde-ai fost? Și nu așteptă răspunsul: unde ai fost, strigă și își înfipse mîna în părul meu și îmi smuci capul de astă dată țipînd neîncetat: Spune unde-ai fost, unde-ai pierit, spune..." într-o fracțiune de secundă gîndii că mîna ei în părul meu e un simplu gest nestăpînit care putea să însemne și dragoste furioasă și care se va opri, puteam apoi să rîd, dar ea continuă să mă zgîlție cu violență și atunci o plesnii peste față și ea bătut aerul și căzu pe-o parte, întîi peste masa din mijlocul celor patru fotolii, apoi se rostogoli pe jos; dar nu stătu nici o clipă acolo, se ridică în genunchi, puse mîna pe vaza încărcată cu flori aduse de musafiri și în clipa următoare această vază trecu ca un proiectil pe lîngă capul meu și se sparse în curte prin frumosul vitraliu... Resimțit șocul violenței neînfrîinate, țipătul geamului spart, apoi bufnitura și explozia, ca un semn de sinistru, a vasului de sticlă. "Să nu mai îndrăznești, gîfii ea revenind în fotoliu. Niciodată să nu mai îndrăznești..." Și arăta extrem de satisfăcută de ceea ce făcuse și de aceea glasul ei era acum perfect liniștit. Iar eu gîndii: Asta e mai rău decît ceea ce ai făcut, această oarbă satisfacție de a fi ridicat mîna asupra bărbatului tău. Din clipa asta nu-l mai ai, acest bărbat, să-ți cauți altul. În același timp simții cum o picatură de sudoare mi se prelinge pe gît. Mă ștersei, nu era sudoare, ci sînge. Mă ridicai și mă dusei în baie fiindcă simțeam că mă ustură fața. Cînd mă uitai în oglindă văzui trei dîre de sînge pe obrazul drept, amestecate cu zdrențe de piele ruptă. Cînd avusese timp să mă gheruiască astfel? Probabil că fulgerător, în chiar clipa cînd o lovise și abia după aceea căzuse. Mă spălai, dar sîngele reveni mai ales în cîteva locuri unde ghearele intraseră adînc. O furie rece mă năpădi, dar pe urmă mă liniștii. Din moment ce hotărîrea mea era luată, trebuia să-mi retrag și furia, nu mai avea nici un rost..".

... Mă întorsei în hol și foarte liniștit le spusei rudelor: "Vă rog să plecați." "De ce să plece? zise Matilda. Nu pleacă nimeni, sînt rudele mele, la mine acasă. Vasia, Artlraon, Petia, stați, de ce să plecați, fiindcă vrea el?" De altfel, nimeni nu schițase vreun gest că ar avea de gînd să se ridice, "Bine, zisei, stați..." gîndind, ce-o să faceți acum, o să vă apucați să jucați leapșa pe furate? Spectacolul s-a încheiat și odată cu el și istoria unei iubiri moderne, foarte moderne chiar, dintre un universitar și o arhitectă, nu mai aveți ce vedea. Așa credeam...

"Ei, reluă Matilda triumfătoare de astă dată, în sfîrșit după ce triumfase, nu înainte ca pînă acum, tot nu vrei să-mi spui unde ai fost? Lași musafirii singuri și pleci și tu, tot ca un musafir. Păi musafir ești tu în casa asta? Țista e musafir la el în casă, constată ea cu un humor de care n-avea nici un chef. Da, că să ajute și el ca alți bărbați, de unde, și cînd se așează la masă și e servit se strîmbă că nu-i place mîncarea și nici măcar nu se ferește, scuipe alături. Lasă, nu te mai șterge, o să sufere Clara cîteva zile că n-o mai poți vedea pînă îți trece și pe urmă n-ai decît să pleci cu ea în Israel... Ai fi în stare să treci la jidanism și să vă duceți amîndoi acolo să lucrați într-un chibuț..."

Asta era formidabil! gîndii. Ea care se măritase cu un evreu, care îi cumpărase acest apartament și ei, cum spuseese adineauri, vorbea ca și cînd în viața ei n-ar fi iubit tocmai un jidan... Mă uitai într-o parte, ca să nu i-o spun și să nu rîd sardonice... I-o spuse însă Tasia: "Tu în ce casă stai? Ce era bărbatu-tău care ți-a făcut-o cadou?" "Ehe! Era un om cu un cap mai presus decît alții, să nu te legi tu de el! Inimă de aur!" "O fi fost, zise Tasia, da` tot

jidan era! Nu-ți stă ție bine să-i vorbești de rău!" "Oa" nu-i vorbesc de rău, Tasia! Spun numai că drumul e liber, să se ducă cu ea unde vrea!" "Dar aia e măritată, dragă, ce tot vorbești tu acolo? zise Tasia. Și își iubește bărbatul" "Fleacuri! exclamă Matilda, bărbatu-său își iubește prima nevastă, nici nu se uită la asta... Așa că... Eu îmi cresc copilul meu! (nu mă mai mărit, mi-ajunge!), iar el poate să plece cu ea și în Patagonia, dacă în chibuț n-o să-i placă. Parcă îi pasă lui de copil! Când i-am spus că sînt însărcinată, știți ce-a zis, dragă?! exclamă ea uluită. Că o să mi-l lase mie! Așa fac cei care se iubesc, aveți un copil, trebuie să vă înțelegeți, mai lasă unul, mai închide ochii altul, sinteți tineri, aveți sîngele fierbinte, n-aveți minte deloc... Făcui bunicului un semn să tacă. Eram acum fascinat să aflu ce nu știuse Matilda că zace în mine. "Spui dumneata, bunicule, că n-am fost o fetișcană. Ba am fost! strigă Matilda. Pentru că înainte am avut de-a face cu doi bărbați care s-au purtat cu mine civilizat, nici unul nu numai că n-a îndrăznit, dar nici nu s-a gîndit vreodată că ar putea să mă lovească. Și cînd l-am cunoscut pe el, mi-a luat mințile! Era prieten cu ultimul meu bărbat, care a făcut prostia să-i povestească aproape tot ce se întîmpla la noi în casă, nu ne prea înțelegeam, recunosc, dar a venit el și a început să-l îndemne, zilnic îl îndemna, el mi-a povestit, divorțează, desparte-te, îți ratezi viața, tu ești poet, te împiedică să scrii. Venea la noi în casă și se uita la mine crunt, distant, rece, stăpîn pe el, indiferent, nepăsător. Recunosc și față de el, bărbatu-meu de-atunci parcă era încă în scutece. Asta bărbat, mi-am zis, și mi-a sucit capul așa de tare că am început să fac numai ce-mi spunea el, îmi scria scrisori din școala militară, furios ca și cînd ar fi avut vreun drept asupra mea, că de ce n-am intentat divorțul? Ce mai aștept? Și vorbe urite la adresa fostului meu soț, care, oricum îi era prieten și ținea foarte tare la el și nu era vinovat de nimic, nu-i făcuse nici un rău. Da, vroiam să divorțez, dar nu așa! Am încercat să-l potolesc, am plecat într-o excursie împreună, i-am lăsat să stea de vorbă unul cu altul, fostul meu bărbat i-a vorbit frumos, i-a spus că e adevărat că el și cu mine nu mai putem trăi împreună, dar că să ne gîndim bine dacă noi ne potrivim. Atît i-a spus! Rămîn în urmă cu el (și mă arată cu degetul, nu *mai* aveam nume) și îl întreb: ei, ce-a zis? A început să-l injure! Pe urmă ne-am așezat la masă pe iarba verde și l-a luat peste picior, că e timpul să răspundem la o întrebare a unui mare filozof bulgar. Își bătea joc de el! Și ăla, săracul, ce putea să facă! Era el înalt, dar n-avea puterea să sară la bătaie și l-a adus în stare să se urce și să urle prin copaci!... Da, dragă, am crezut c-a înnebunit! își desfăcu ea brațele înspăimîntată retrospectiv. Să stai alături de nevasta ta legitimă și să te vezi luat peste picior de... un străin, cum să nu-ți vie să te urci prin copaci și să urli? Mai bine se băteau, era mai bărbătește, dar nu să-l umilească în sensibilitatea lui de om, nu de cîine, să-i dai un picior după ce i-ai fost prieten și i-ai luat mințile nevastă-sii." Deci i-ar fi făcut mare plăcere ca eu și cu Petrieă să ne batem! gîndii și eventual Petrică să iasă învingător sau, în orice caz, să încasez eu ceva...chiar dacă Petrică ar fi încasat mai multe. Sau și mai bine, Petrică să-mi fi dat o serie de pumni în cap, și eu, "generos", să nu-i fi răspuns. Poate că așa ași fi făcut, dar lui Petrică nu i-a venit ideea, a preferat să insinueze că nu pe Matilda o iubeam eu, ci frumoasa ei casă, cum încercase să-i sugereze și lui taică-său.

"De copil a spus că o să-l bage într-o traistă pe băț și o să se ducă și o să-l arunce într-o prăpastie. Întrebați-l! E adevărat că așa mi-ai spus? mi se adresa cu aerul că n-o să am curajul să spun că nu. Îndrăznește să spui că nu e adevărat! Ai fi în stare să negi! Vedeti?! Tace, n-are nici curajul să nege și nici

să se apere." "Dar cine ești tu, fă, să-l judeci? zise bunicul indignat. Se vede că nu te-a bătut la timp!" "Nici o grijă, bunicule, că m-a bătut chiar în ziua cînd i-am spus că o să avem un copil, strigă Matilda. E adevărat? Spune-i bunicului, ești om, încearcă să minți", mi se adresă iarăși. "Înseamnă că nu te-a bătut bine", răspunse bunicul care știa el adevăruri fundamentale, că numai un bețiv și un stricat își bate nevasta degeaba și n-avea el nevoie să mă audă pe mine negînd ca să se convingă că nu eram dintre aceștia și că deci n-am bătut-o eu fără motiv.

Tata nu zicea nimic, își plecase fruntea confuz, în mod ciudat mama avea chipul senin. "Cum poți să spui tu, maică, vorbele astea, zise ea, că a vrut să-ți ia copilul și să-l arunce într-o prăpastie. Asta n-am mai auzit de cînd mama m-a făcut!" "Ei, zise Matilda, eu am auzit cu urechile mele. Întîi a zis că o să mi-l ia și să-l dea la un leagăn, la copii abandonati, pe urmă a zis nu, mai bine îl arunc într-o prăpastie. Întrebați-l!" Ceea ce mă uimea mereu era humorul ei, din tonalități imposibil de descris! Un humor popular, compus din uluiri, nedumeriri, invitații să contemple și alții ceea ce i-a fost dat ei să-și audă urechilor... "O fi glumit, v-oți fi certat", zise Tasia simplu. "O fi băut și el un pahar mai mult!" zise și șeful clanului împăciuitor. "Stați că vă spun, se hotărî atunci Matilda să închidă gura părinților și bunicilor mei. E adevărat, mamă soacră (dumneata n-o să te dai îndărăt și o să recunoști), e adevărat că la optsprezece ani a trăit cu o stricată și a vrut să se însoare cu ea? Auzi, să se însoare cu ea..."

Sării în picioare, dar în aceeași clipă sări și Matilda și se adăpostî în spatele fratelui ei mai mare. "Te omor, îi spusei în șoaptă cumplită. Mie poți să-mi spui orice, dar nu mamei! Dacă nu fugi în seara asta de-acasă te strîng de gît pînă o să-ți dai răsufllarea." ..Îl auziți, strigă Matilda fără teamă, în fotoliu. Nici nu mă miră! A mai omorît el pe cineva, o fată cu care a trăit, o studentă, a lăsat-o însărcinată și în loc să se însoare cu ea, a dus-a la un doctor, un criminal, că altul n-a mai găsit și așa a scăpat de ea. Nici azi nu se ști-e ce-a făcut ăla cu moarta!" "De ce nu spui tu, zise tata, că a vrut să ne omoare și pe noi?" "Lasă, că știu eu cum s-a purtat și cu dumneavoastră! De la el știu. El mi-a spus, el gura lui: am chinuit-o pe mama! Bine c-a recunoscut, dar acum nu vrea să recunoască..." "Atunci de ce l-ai luat! zise bunicul liniștit, și el cu humor. Ai avut la dispoziție doi ani ca să-l cunoști și două mărișuri în urmă, nu poți să spui că ai fost o fetișcană fără minte. Ești mai bătrînă decît el!" adăugă cu brutalitatea simplă a oamenilor în vîrstă care merg direct și fără nuanțe spre realitățile elementare. „De unde să știu eu ce zace în el", răspunse Matilda, al cărei chip se transfigurase brusc, urîțenia pieri de pe chipul ei și văzută fără să fie auzită ai fi zis că povestește ceva pasionant și cei din jur o ascultă subjugati atît de ceea ce spunea, cît și de frumusețea strălucitoare a acelui chip straniu.

Și era adevărat, eu o ascultam astfel, pentru că, desigur, forța ei de mistificare era pentru mine o revelație stupefiantă. Vroiam s-o mai ascult, mi-era chiar frică să nu înceteze, să treacă la sentimente mai bune, și rudele, care sînt setoase de spectacol ca toți oamenii, să nu încerce apoi, văzînd că gluma se îngroașă, să micșoreze proporțiile catastrofei, să ne îndemne la împăcare, nu s-a întîmplat nimic .

"Uite-l, rîde, strigă Matilda (poate că fără să vreau, avusesem un surîs?), lui i se par toate astea ceva, așa, de rîs, de călcat în picioare. Asta e ceva, așa, nemaivăzut... Ei, află că te-ai înșelat, domnule! Mî-a venit mintea la cap!" "Păi atunci e bine, zise bunicul cu humorul lui de care apoi, mai tîrziu, de cîte ori îmi aduceam aminte rîdeam în hohote singur, chiar și pe stradă. E bine, repetă

el dînd și dintr-un umăr și aplecîndu-și capul spre acel umăr, ca o expresie a evidenței. Vă despărțiți, băiatul e tînăr și de fete e plină lumea. Copii, dacă a făcut, înseamnă că o să mai facă.." "Sb vedem cine îl ia, strigă Matilda. El - frumos nu știe să se poarte, de iubit așa să-i bată și lui inima pentru o femeie nu e în stare, la rude nu ține și asta n-ar fi nimic, că nu ține, dar le batjocorește... îl invită și pe el Tasia la o petrecere. Na, că nu vine. Cum să nu vii, dragă?! exclamă ea indignată, o indignare înaltă. Sînt rudele soției tale. Pînă la urmă îi explic eu că n-o să stăm mult, în fine intră pe ușă cu o falcă în cer și una în pămînt, nu dă mîna cu nimeni, la mine se uită de sus parcă ar fi sosit marele senior, pe urmă începe să-i spună Tamarei porcării de care în viața mea n-am auzit că o rudă poate să-i spună altei rude. Asta e ceva, așa, nemaipomenit! (și deschise un braț și făcu prin aer o elipsă, ai fi zis cosmică!). Că cică dacă pe Tamara o păzește un drac, unul care a văzut odată la gîrlă o muiere goală și el a zis că e un om cu... alea în piept și s-a dus la Scaraoschi să-i spună. Că dacă nu cumva dracu-ăsta i l-a trimis ei, Tamarei, ca s-o servească..." "Păi așa și e, zise bunicul. Orice muiere are un drac!"

Bunicul începu să mă irite cu intervențiile lui: mă uitai la Matilda crunt, simulînd că ași fi copleșit și furios ca să-mi dea adică noi lovituri, să nu se oprească acum, la mijloc cînd tocmai aflam că infama Tamara îi povestise totul, nu numai scena de la Tasia, ci și în mod sigur, cum aveam să aflu, o oră mai tîrziu, și istoria cu Nineta Romulus și cu Căprioara; se interesase, făcuse, cum se zice, investigații și trebuie să recunosc că tot ceea ce aflase era exact, în afară de cîteva lucruri esențiale în ceea ce o privea pe Căprioara și venise și-i spusese Matildei; o făcuse din proprie inițiativă? asta era neîndoielnic: o crezusem-femeie fatală, cînd colo era o poamă vanitoasă care ținea la cinstea bărbatului pe care îl înșela pe toate drumurile, da... dar *il înșela ea*, noi trebuie să continuăm să-l respectăm, și pe ea în primul rînd, să nu-i spunem la masă ce nu trebuie. Mare doamnă ea, acum soție de brigadier silvic. "Pe urmă, zice, îi spune, Tamarei adică, continuă Matilda, ai de gînd să ascuți mai departe vorbăria ăstuia? Adică a lui Vasia. Fratele meu e pentru el ăsta și ce spune el e vorbărie! Poftim! Și-i spune Tamarei: Cum trăiești tu, cu *gringalet-ul* tău? Tamara nu știa că e un cuvînt franțuzesc, care înseamnă așa, pricăjit, prăpădit și n-a știut ce să-i răspundă. Adică, Artimon nu era pentru el o rudă, ci un străin de care să-ți bați joc. Și-i spune: *gringalet-ul* tău are sau n-are? Auziți, dacă se poate imagina o astfel de nerușinare mai desmățată. Ce-o fi crezut el că e biata Tamara? Formidabil! Să-i spui unei doamne, pe care abia o cunoști și care e și rudă a soției tale, dacă a ta n-o consideri. Și măcar dacă ar fi fost beat (nu, că nu bea, protestă, eliminînd o scuză pe care Vasile, de pildă, mi-o acordase). Îi merge mintea așa foarte treaz și diabolic, și cînd am auzit asta, cînd mi-a povestit Tamara, mi-a fost rușine, dragă, de bărbatul meu... Auziți, un intelectual, un universitar cu înalte studii, să-i spună unei doamne ca un birjar, bărbatu-tău are sau n-are? Colosal!..." "Ce să aibă, zise bunicul, băț? Dacă e traistă, e și băț." Bunica îl inghioldi, Vasile făcu ha, ha, Tasiei îi conveni această interpretare și rîse și ea. Tamara rămase cu masca ei care nu ascundea nimic, țeapănă, ca și cînd nu ea ar fi alimentat indignarea aceasta acumulată de-atîta vreme și care izbucnise acum cu violență. De ce tocmai acum? Din pricina Clarei? Disproporție! De unde răsărise această nouă Matilda cu care nu mai vedeam posibilă o conviețuire? Dacă țintea mai bine îmi spărgea capul, îmi scotea un ochi, mă desfigura pe toată viața... Cît despre Petea și *gringalet-ul* însuși, arătau în mod ciudat foarte bine dispuși... "Pe urmă, continuă Matilda, tot el m-a făcut să nu dorm două săptămîni, că de ce

nu m-am uitat la el, că de ce am închis ușa nu știu cum, că am fost odioasă, mă urîțisem, îmbătrîniseram cu cinci ani de cîte mi-a făcut..."

Fascinația mea slăbi. Dispăru din nou în baie, mă spălai iarăși și cum sîngele nu mai apăru mă gîndii cu ce să dau să nu se mai vadă dîrele, căci se vedeau acum mai rău în spirale frumos trase, ca o pictură suprarealistă pe fața unui borfaș, de sus de la colțul arcadei, pînă jos sub falcă. Iată deci ce-am crezut că e și ce-a ieșit, gîndii. Hm! Și în ultimele două luni, dar ce zic eu două luni, chiar astăzi, în oficiu, băuserăm împreună un pahar și ne sărutaserăm ca altădată. Imposibil să mă duc așa la cursuri! Îmi veni o idee...să dau cu pudră. Intra în dormitor și luai de pe masa ei de toaletă o cutie și dădui cu pernița aceea mică. La început mi se păru că ține, dar pudra se deslipi la prima grimasă, arătam și mai rău, ca o fantomă, sau ca *un* vampir. Pe urmă îmi veni altă idee: ceva care se putea lipi foarte bine era fondul de ten. Desfăcui o sticlă și începui să dau cu lopățica aceea înșurubată în dop. Era perfect. Nu se mai cunoștea nimic. Puteam să merg și la cursuri și să mă întîlnesc după aceea și cu Ion Micu.

Revenii în hol foarte vesel și spusei: "Ei, domnilor, spectacolul s-a încheiat, a fost foarte reușit, biletele au fost pe gratis, ieșirea prin Sărindar, cum se spune la București, Matilda, tu mai ai ceva de spus?" „Da, plec și eu..." "Da, liber, luați-o", spusei cu nepăsare, așezîndu-mă în fotoliu picior peste picior. Dar chestia asta cu luatul nu conveni la nimeni, Matilda însă se ridică și dispăru, să se pregătească adică de plecare, dar eu o văzui că intrase în dormitorul fetei, de unde însă reveni îndată, se așeză și-mi spuse: "Iau și copilul". "Bineînțeles, zisei, dar să-mi spui unde te duci, ca să pot veni să-l văd, cu toate că am vrut să-l arunc într-o prăpastie. M-am răzgîndit. Și încă un lucru, vreau să-l spun întîi pentru mama, deși n-ar fi fost nevoie, ea îmi cunoaște viața, apoi pentru Vasile badei, cum se zice pe le noi, și pentru cine mai e amator: fata aia cu care am trăit eu la optsprezece ani nu era stricată, s-a căsătorit la București cu un maior, pe urmă s-au despărțit și s-a recăsătorit la Iași cu un mare negustor, cu care a avut și doi copii. Am cunoscut eu alte stricate care spun de altele că sînt stricate (și mă uitai insistent la Tamara), nu vreau să dau nume, nu mă interesează, dar fata asta nu era. A doua fată, studenta în chestiune, nu cu mine rămăsese însărcinată, ci cu doctorul Ygrec, are adresă, toată lumea le cunoștea legătura. Cît despre tot ce-ați auzit aici recunosc, am greșit fundamental: oamenii iau totul în serios, sau le plescăie limba în gură de plăcere să-ți înțeleagă cum vor ei unele cuvinte. N-au decît! Să le ia cum vor, n-o să mă apuc eu acum și să nu mai gîndesc ce-mi place, bineînțeles însă că o să fiu mai atent la omul din fața mea."

Și tăcui și începui să mă uit pe tavan. Pe urmă mă uitai îndărăt. Al Vitraliul! Mă ridicai și îl cercetai atent. Da, se putea drege, vaza-proiectil îi făcuse doar o gaură, restul rămăsese întreg. Se putea combina cu geam obișnuit și tot rămînea el frumos. Sigur că eu știam ce pățise, dar nu strica un martor în aceasta casă...

Tasia se ridică prima. "Victore, zise, eu n-am auzit nimic. Cred că nici bărbatu-meu. Nu lua seama la vorbe. Dacă ați fi mici sau așa mai la început, ași ști ce să vă spun. Dar tu zici că ai mai avut de-a face cu două fete, ea cu doi bărbați, nu știu ce să vă spun. *Gringalet-ul* îmi bilbii ceva negînd energic cu degetul: "Să știi că nu sînt supărat! Așa m-a făcut mama, cam pricăjit." Cu un humor care mă surprinse. Și îmi șopti la ureche. "Și să știi că oamenii mici au... mari." Izbucni în rîs. Tamara se răsti la ei: "Hai, odată!" El *însă* nu se grăbi, o înjură de mamă, iar ea, în ciuda efortului de a nu arăta ce simte,

rămase o clipa trăsnită și masca i se strica. "Bine, zise, atunci eu am plecat." El, în treacăt, o trimise la origine, în timp ce se aplecă iar și-mi șopti: "Nu lua în seamă, Matilda te iubește, îți spun eu, se făcea foc când venea pe la tanti Tasia și cineva spunea așa vreo vorbă despre tine," ..Bine, bine, îi spusei, noapte bună!" "Tasia, strigă Matilda, stai că vin și eu uite-acum îmi iau fetița și vin..."

Rămăsei nepăsător la acest strigăt, la această chemare. Petea trecu pe lângă mine cu uriciunea de nevastă-sa fără să-mi spună nimic, iar șeful clanului se opri. Făcu un gest energic în aer, semn de cruce: "Ai înțeles? zise foarte tare, asta e!" Adică să îngrop totul și să pun cruce.

Le ascultai pașii pe trotuar. Ai mei erau și ei în picioare, după ce, ca niște stăpîni ai casei, îi conduseseră pînă la ușă pe ceilalți. Își dăduseră mîna, își spusese La revedere. La revedere? Hm? Nu va mai fi nici o revedere! Gata! Adio! "Matilda, strigai, vino și ia-ți rămas bun de la mama." ..La revedere", strigă și ea fără să lasă din dormitor, unde nu știu ce făcea. "Mai mamă, zise mama uitîndu-se în sus la mine, tu nu te înțelegi cu muierea asta, Nu-ți pierde vremea, n-are nici un rost..." "Hai. mamă, nu-mi spune lucruri pe care le știu și eu, chiar că n-are nici un rost..."

Matilda ieși totuși...în rochie de oraș (o schimbase pe cea violetă, încheiată la gît, cu care își primise musafirii), își luă la revedere și rămaserăm singuri. În hol zăceau pe jos paharele sparte peste care ce căzuse pe masă, cești de cafea cu mucuri de țigări înfipite în zaț (ăsta era nesimțitul de Ion Micu, care nu văzuse sau nu-i păsase că scrumiere se aflau peste tot), sticle de vin goale pe șemineu, pahare cu vin nebăut sau pe jumătate băut... Și Matilda în mijlocul holului cu mîna la gură și capul în jos. Intrigat, mă apropiiai. Își înăbușea rîsul. Se uită la mine lung, cu o uluitoare naivitate și perversitate în frumoșii ei ochi verzi. Pufni iar în rîs, chicoti... "Bunicul tău m-a salvat, zise, altfel ne despărțeam... Mi-a zis fă și am înțeles că tot muiere neisprăvită sînt și eu, ca și altele și că pe el nu-l impresionaau cuvintele mele..." Mă pomenii cu gîtul înlănțuit. "Nebună mai sînt și eu, zise, și rîse iar; dacă nu te-ași iubi, ași fi stat cuminte ca o curcă! zise ea chicotind mereu, și te-ai fi plictisit..." Mirosea însă puternic a vin și corpul ei parcă frigea. Îi pusei mîna la gît. Avea febră mare. "Și Tasia, ce ți-a zis? Dar Artimon?" Chicoti iar, apoi izbucni de-a binelea în rîs, ținîndu-și mereu mîna la gură. Parcă ar fi spus: ce vesel a fost, nici n-am văzut ce figuri au făcut, poți să-mi spui tu? "Vino cu mine, îi spusei, vesel și eu, dar resemnat ca în fața morții. Ce zici de vitraliul ăla?" "Îmi pare rău, nu știu ce m-a apucat", zise cu o frățească sinceritate. "Un meșter bun o să-l repare, îi spusei. Dar nici un meșter, oricît de priceput, n-o sa poate drege ceea ce mi-ai făcut tu mie astăzi!"

Și măsurai pe deplin conștient singurătatea care năvăli asupra mea după ce rostii aceste cuvinte. Chiar sub anestezia deciziei, căci o decizie alungă cîinii suferinței, simții totuși o smulgere, o sfîșiere greu de suportat dinlăuntrul ființei mele, cum povestesc cei operați, că o durere surdă îi face să urle cînd organul bolnav este tăiat. Intrai în bucătărie și deschisei dulapul în care Ana pusese deoparte cîteva sticle pentru mine. Nu vroiam să văd totul altfel, cum spusese șeful clanului că o să se întîmple după acest vin. ci, dimpotrivă, să amplific ceea ce trăisem, ca să văd apoi mai clar ceea ce o să vie după. "Dar și eu vreau", zise Matilda surprinsă cînd mă văzu reapărînd în hol cu sticla și numai cu un pahar în mînă. Îi făcui semn cu degetul gros înapoi spre bucătărie: să se ducă acolo și să-și ia singură un pahar curat.

"Un han mongol (urmaș al marelui Genghiz), urmaș demn al tatălui sau, dar căruia îi plăcea vinul, a salvat poporul român de o primejdie mortală, începui eu turnând în pahare. În mijlocul Europei, cu hoardele sale, a murit, pe acest pământ străin, cu prea mulți munți și cu populații pestrițe și șefii hoardei au hotărât să se întoarcă înapoi în Mongolia visurilor lor și acolo să-și aleagă un nou han. În drum, ca o simplă mișcare de deget a destinului, au trecut pe la noi și au nimicit statul cuman, care se instalase demult pe cîmpiile noastre și părea bine consolidat, poate pentru totdeauna. Să vedem ce poate face vinul pentru doi inși pe care destinul se pare că nu vrea să-i protejeze." "Te crezi mare han!" rîse ea. "De ce nu? Abia voi împlini, curînd douăzeci și cinci de ani, totul e în față." "Ai ratat începutul, trebuia atunci, imediat, în 44... să te înscrii în partid." "Nu se știe", zisei.

Ridicai paharul și ciocnirăm. Îl băui dintr-odată și îl umplui la loc. Îmi aprinsei o țigare. Matilda ceru și ea una pe care i-o aprinsei și ea își apropie capul. Mă simțeam vesel și al doilea pahar îmi spori această stare. "Vezi ce bine e? zisei. Ești mulțumită, nu?! Tu te simți bine! Spune-mi, te rog, de istoria cu cele două fete cine ți-a povestit?" "Tamara, cine să-mi povestească." "Și cînd ți-a povestit?" "Chiar azi, în timp ce voi erați în bibliotecă." "Tu ai pus-o să scormonească?" "Cum o s-o pun...?" "Și tu ai relatat exact sau ai născocit pe loc istoria cu copilul, că ar fi fost al meu?" "Nu, așa a aflat ea!" Ciocnirăm, din nou și îi șoptii: "Vezi ce bine e? Și ticăloșii se simt bine, așa, mulțumiți, cum stau ei și beau vin împreună, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat."

Și îi povestii vizita mea la vecinul din cartier, șeful de echipă de la ecarisaj, Acojocăriței. ..Nu? E bine, semănăm cu ei! Începutul a fost greu ,pe urmă vine de la sine..."

Ea tresări. "Sună cineva, zise, cine poate fi la ora-asta?" și curioasă se ridică să vadă cine e. Auzii aproape imediat bocănituri de încălțăminte grea urcînd scările. Cine dracu putea să fie? Sării în picioare. Ușa fu dată de perete și în hol apărură trei ofițeri; în urma lor, Matilda, care îmi arunca o privire neliniștită. Rămase acolo la ușă, de care se rezema și își încrucișa brațele la piept, gravă, cu chipul cutreierat *de presimțiri rele*. "Domnul Petrini, nu? spuse unul din ei, care nu era șeful lor, avea mai puține însemne pe epoletă. "Da, eu sînt, ce s-a întîmplat?" "Găina a ouat", zise șeful lor, un căpitan de rangul doi și mă apucă brutal de braț și mă împinse spre perete. "Mîinile în sus pe perete, haide, apropie-te, mîinile în sus!" "Da' de ce mă pui dumneata pe mine, în casa mea, cu mîinile în sus? mă revoltai eu brusc și revenii să mă așez în fotoliu. Dacă aveți ceva de discutat cu mine, luați loc și faceți-vă datoria. Dar mai întii cine sînteți?" Țsta se uita la mine cu un dispreț plictisit și amenințător, se întreba dacă să-mi cîrpească sau *nu* una, ca să văd imediat cine sînt. "Ești arestat, urlă el deodată scos din pepeni, la perete și mîinile sus!" Și cei doi mă apucară de brațe și mă duseră, în timp ce unul cu puternic accent unguresc mă sfătui binevoitor: ridică mîinile pentru percheziție. Le ridicai, dar nu la perete, mă percheziționară ,îmi reținură actele, biroul populației și carnetul de universitar, și după ce se uitară bine în portofel, îl aruncară pe masă. Ungurul rămase lîngă mine, iar ceilalți doi începură să se plimbe prin hol...Uite cum stau boierii ăștia în vaste apartamente, în timp ce muncitorii se înghesuie cîte trei familii în trei odăi", rînji căpitanul. La acest subiect începură să șușotească. „Da, da, sigur", dădea militarul din cap și porniră prin odăi.

Fluierau parcă a pustiu. Cînd s-a între în dormitorul fetei, Matilda se înspăimîntă și strigă: "NU intrați acolo, să-mi speriați copilul." "Lăsați, doamnă, că n-avem nimic nici cu dumneavoastră, nici cu copilul, spuse căpitanul cu același dispreț, mai au și alții copii, dar dorm cu părinții, n-au dormitor special." ..Vă pun în vedere că sînt membră de partid și o să-i spun chiar mîine tovarășului prim-secretar cum ați dat busna aici", relua Matilda păsind ușa... ..Da, sigur, ne pasă nouă de primul-secretar", zise căpitanul și o dădu la o parte și deschise ușa, dar nu intră. Își aruncă doar o privire circulară și apoi o luă spre bibliotecă. Probabil caută o casă pentru el sau pentru cine știe ce șef al lui mare, gîndii. Mai auzisem de astfel de cazuri, te arestau, îți goleau casa și transportau totul într-alor și apoi se instalau ei cu acte în regulă. Adio casă după aceea, chiar dacă și mai ales se întîmpla să fii proprietar.

Intrai și eu în bibliotecă, urmărindu-l pe ofițer neliniștit, căci se și instalase la biroul meu și începuse să tragă sertarele. Scoase totul din ele, manuscrite, note de prelegeri și cele trei caiete ale mele. Luă unul și îl deschise la prima filă. Aveam un scris foarte citeț și se înfundă în lectură. "Hm! făcea! Ce sînt astea?" îi răspunsei că sînt caietele mele de curs. "Fă un pachet din toate astea!" se adresă el celui alt și se ridică și începu să-mi răscolească biblioteca. Trîntea cărțile pe jos, după ce le răsfoia, se mișca într-o parte, în alta, călca pe ele. "Ce nevoie aveți de caietele mele de cursuri?" zisei, cu un glas din care indignarea și revolta pieriseră, fiindcă simțisem primejdia mortală. Dacă le lua și le citea pe-acolo un specialist de-al lor, în universitate n-aveam să mai pun piciorul niciodată, chiar dacă avea să mi se dea drumul imediat sau mai tîrziu... Repetai rugămîntea cu oarecare nepăsare, ca să nu-i dau de bănuît că m-ași teme de ceva. "Se pot pierde pe-acolo și eu vreau să public ce-am scris în ele, nu am nici o copie... (De ce nu-mi făcusem eu niște copii, pe care să le fi ascuns bine, cum putusem să fiu atît de imprudent? Căci dacă mă arestaseră pentru felul cum îmi țineam prelegerile, aceste caiete, mai ales cel de-al doilea, nu erau o dovadă zdrobitoare că turnătorul nu inventase nimic?) "La noi nu se pierde nimic, zise căpitanul absent, vi se vor restitui după ce vi se va da drumul." "Dar care e acuzația care mi se aduce?" "O să aflați... îmi răspunse el. Gata, mergem..."

Ungurul îmi șopti: "Luați-vă palton și căciulă, și bani, o să aveți nevoie..." Mă înfiorai. Eram în septembrie, deci voi petrece iarna în închisoare. Mă uitai la Matilda, auzise și ea. "Vorbește cu un avocat, îi spusei, caută unul la barou." "Da, da, zise căpitanul, să vorbească, o să facă mare brînză domnul avocat." Se potolise, își permitea chiar, grijuliu, să ne spulbere orice iluzie, să știm de pe acum că nimic nu-mi va ajuta, să nu mai cheltuim degeaba și bani cu avocatul... Mă lăsă să-mi fac chiar un geamantan, în care Matilda viri rufărie, pulovere, o pereche de bocanci... "Nu te neliniști, îmi șopti ea, o să mă zbat să te scot cît mai repede... Nu se poate, doar n-ai făcut nimic..."

Ne îmbrățișarăm, intrai în dormitorul fetei, o sărutai și ieșii fără să mă mai uit înapoi, să văd iar paloarea care se așternuse pe chipul Matildei și care îmi făcea rău... Afară ne aștepta o mașină, ne urcarăm și în cîteva minute oprirăm în fața unei clădiri cu sentinelă. Mai erau de-astea prin oraș, dar niciodată nu mă întrebam ce e înăuntru.

În clădire se petrecu o scenă bizară. Urcarăm trei etaje cu un lift mititel, numai eu și căpitanul, trecurăm prin numeroase coridoare la fel de strîmte și aveam senzația că clădirea era pustie, în afară de cîteva milițieni pe care îi zării de departe, nu întîlnirăm pe nimeni. Eram deci la Miliție. Așadar, o chestie penală... Și dacă se desgropase istoria cu moartea Căprioarei? gîndii. Fusesem

scos din cauză și ginecologul acela era demult liber. L-or fi arestat din nou? Miliția judiciară, preluând dosarele fostei poliții, și-o fi vîrît nasul în această istorie și... Da, dar atunci de ce mă arestase Securitatea? Ce căuta căpitanul ăsta cu petlițe albastre lingă mine?

În sfîrșit intrarăm într-un uriaș birou. Căpitanul se apropie, salută un colonel de miliție, căruia îi dădu actele mele (dar unde dispăruse pachetul cu manuscrite?) și securistul se retrase. Colonelul luă actele și mormăind ceva ieși și el din vastul birou și rămăsei singur. Mă apropiai de o fereastră deschisă și începui să mă uit în întunericul de afară. Iată deci destinul de care începusem să vorbesc cu Matilda. Ce-o să se aleagă de viața mea dacă nu mi se dă drumul imediat? Ce-o fi? De ce m-or fi acuzînd? Căpitanul securist nu avusese aerul că a primit un ordin precis să-mi ia manuscritele, le luase fiindcă erau scrise de mîna mea și așa ceva trebuia confiscat fără ordin special. Atunci ce putea fi? Ei bine, vor să mă condamne nevinovat, numai dacă dintre iubirii mei studenți nu se găsise vreunul care să raporteze că asistentul Petrini le vorbise odată despre o religie care s-ar putea naște. Dar asta fusese demult, acum doi ani, ori acum doi ani asemenea lucruri nu aveau nici o gravitate, starea noastră de spirit a tuturor era alta. Rămîneau caietele... Aici puteam să răspund că sînt caiete vechi, de pe vremea cînd eram student, deci în celălalt regim, cînd se gîndea altfel... Chinuit de incertitudine și de tensiunea întregii zile, mă cuprinse o oboseală, o somnolență și o nepăsare pe care nu le mai simțisem niciodată și revenii de la geam și începui să-mi tîrîi picioarele prin imensul birou. Simțeam o dorință să mă întind pe jos și să dorm, atît de vie, încît îmi trebui un mare efort de voință să n-o fac. Observai că din birou, la dreapta, ieșea un mic coridor care era luminat. Uimit, o luai într-acolo. Mă pomenii într-un alt birou, și ăsta mare și, în el, în fund, văzui un ofițer securist, care stătea liniștit pe scaunul lui și lucra la lumina lămpii de pe masă.

Ridică fruntea și auzii un glas șăgalnic, foarte jovial, aproape frățesc. "Ce faci, Victore?" zise. Dădui din umeri. Era și ăsta un ungar, dar din cei al căror glas e așa, parcă uns cu miere, pentru el viața e un mare prilej de petrecere, să stai la un pahar și să cînți chiar și pe românește, dacă ești cu români, și de ce să nu fii, nu avem o singură țară?... Cine a pus circiuma în drum, ăla n-a fost om nebun... "Ei! exclamă el exuberant. Avem acum alt caz, un universitar, altă viață, mai filozofică!... Victore, dă-te mai aproape, ia loc. Știi tu unde te afli acum?" "Am avut impresia, îi răspunsei, că la miliție." "Nu e la miliție, spuse el cu glasul lui dulceag. E la securitate!" "Tot un drac!" răspunsei eu cu nepăsare. Dar el mă corectă extrem de surprins, dar tot plin de căldură umană: "Nu e tot un drac!! Pe urmă deodată își ridică mîinile în sus: Ia te uită la el, e cu paltonul!..." "Și cu geamantanul..." zisei. "O, o, o, se vaită el, și cu geamantanul... Ce te-ai speriat, dragă, dai o declarație și no, că meri acasă, călca-te-ar vaca neagră... Spune, dragă", și îmi întinse și un stilou, cu gesturi gospodărești, ei fi-ar să fie, stăm de vorbă cînd omul poate că n-are chef și și-a lăsat-o pe doamna speriată..." "Ce să spun?" "Apoi spune, dragă, acolo, cum a fost cu activitatea ta în *Sumanele negre*, spune-i pe toți pe care îi cunoști, că asta ne interesează, poate că ai bătut și tu acolo vreun ticălos de ungar care nici el nu s-o fi purtat bine cînd Hitler a dictat la Viena să fie sfîșiat Ardealul în care Doja s-a răsculat cu români și maghiari împreună împotriva grofilor care ne sugeau sîngele..." Mă uitai la el neîncrezător. Își bătea joc de mine? Era mare, ajunsese colonel, sărind, probabil, toate gradele, se vedea încă de pe chipul lui originea umilă, o fi fost muncitor, sau chelner, sau mic funcționar?

"Dacă spui tot, continuă el, nu-ți facem nimic, că știm că tu n-ai fost șef și n-ai spânzurat pe nimeni, dar trebe să-i fi văzut pe alții... Musai!"

Simții o mare ușurare, era o greșeală. De *Sumanele negre* nu știam mai mult decât știa toată lumea, citind ziarele, că adică îndată după eliberarea Ardealului o bandă numită astfel începuse să opereze mai ales prin sate și să se răzbune pe unguri făcând ei singuri judecata și omorînd pe loc... Puseseră în mare primejdie întreaga provincie, căci rușii văzînd că nu e liniște în spatele frontului preluaseră ei administrația. Dar ce să fi căutat eu la *Sumanele negre*? Ce era cu istoria asta? Îi spusei că niciodată n-am părăsit orașul în acel an, am fost profesor la școala normală și pot să dovedesc acest lucru cu martori și de la școală și de la gazda mea... "Iar noi putem să-ți dovedim cu documente scrise că ai făcut parte din organizația teroristă *Sumanele negre*, Victore!" zise el. ..Trebuie să fie o greșeală!" "Nu-i greșeală, dragă, scrie negru pe alb..." "Unde scrie?" "O să afli în instanță, dar o să fie prea tirziu, or, tu dacă ne faci serviciul ăsta, clasăm dosarul tău, uite-l aici (și bătu cu palma pe el) și nu te mai dăm în judecată..." "Acuma dumneavoastră ce vreți, dacă nu știu nimic..." ..Nu vrei, conchise el. Mai gîndește-te! Du-te în celulă, dormi, și mîine dimineată o să-ți aduci aminte de toți..." ..Totuși, insistai, nu se poate să-mi spuneți și mie despre ce document e vorba?" „Ba cum să nu se poată?!"

Și deschise dosarul, căuta în el și îmi dădu o scrisoare în fotocopie. Înghetai văzînd semnătura. Era a unui COLEG de facultate, care se refugiase în 1940 și care aflase că tatăl său, învățător în sat, fusese omorît de unguri cam la vreun an de la refugiu, într-adevăr, îndată ce trupele române trecură granița pe pămîntul Ungariei, plecase în sat și nu se mai întorsese. Îl chema Iustin Comănescu. Eram prieteni de studenție, adică de plimbări, de cinema, de serate, de cofetărie (eu îl tratam, fiindcă o ducea foarte greu). Era un băiat senin, cu simțul umorului, dar cu toată seninătatea lui, sau chiar cu această seninătate, cînd frontul începuse, după Stalingrad, să înainteze spre noi, spunea parcă visător: "ii prind eu pe ungurii care l-au omorît pe tata. Pe butucul de crăpat lemne le tai gîtul." Nu știu ce făcuse, dar mă pomenii după încheierea păcii că îmi scrie din Paris. N-o ducea prea bine, dar se înscrisese la niște cursuri. Avea o prăpădită de bursă...

Și acum, după atîția ani, îmi scrisese din nou, scrisoare însă care fusese reținută. "Citește, dragă, zise ofițerul, ce-ai rămas așa pe gînduri?" începui să parcurg rîndurile. Nimic; că îi era dor de orașul nostru, că s-a căsătorit tot cu o rombncă, lucrează la Radio, a început să cîștige bine, dar ce bune erau prăjiturile alea și ce plăcut era cînd mergeam noi la cinema. Și se încheia astfel: "Scrie-mi! Eu aștept *ordonanțele dumneavoastră*". Iustin Comănescu.

"Am citit, zic, nu văd nimic!" "Cum, se miră ofițerul, dar scrie negru pe alb: aștept ordinele dumneavoastră." "Nu ordinele ,am zis, și am început să rîd, *ordonanțele*... Tovarășe colonel, să vă explic. Cînd eram studenți a venit odată o echipă de estradă din București la noi în oraș și am fost și eu cu acest Iustin să vedem spectacolul. Era foarte reușit și am rîs de ne-am prăpădit de o scenă cu un majur și un soldat... Majurul îl beștelea și soldatul stătea drepti cu mîna la capelă și repeta ca un papagal: să trăiți, aștept ordonanțele dumneavoastră... Pe urmă, săptămîni în șir, eu și cu Iustin cînd ne despărțeam nu mai ziceam la revedere, ci repetam și noi, ca niște papagali chestia asta cretină: aștept ordonanțele dumneavoastră..." "Dar știi că a omorît unguri nevinovați acolo la el în sat... A venit cu *Sumanele negre*. Ei, cine erau ăia? Tu, dragă, trebuie să știi..." Îmi ștersei sudoarea de pe gît și de pe frunte. Simții mișcarea de deget a unei absurde fatalități. Spusei: "De unde să știu,

tovarăse colonel? V-am spus tot ce știam". "Asta e scrisoare cu cifru, strigă colonelul și mă uitai uluit la expresia chipului său pe care apăruse o liniștită convingere: aștept ordinele dumneavoastră!" "Ordonanțele", repetai și eu liniștit și ferm. "Tot aia e!" zise. "Nu e tot aia! V-am explicat!" Nu înțelegea! Poate că nu știa bine românește? "Gîndește-te!" "Pot să vorbesc cu un colonel român? Nu vă supărați!" "Poți să vorbești și cu un general" zise el, cine crezi că mi-a dat acest document? Un general român! "Totuși!" "Totuși ce?" . "Insist să mă interogheze un ofițer român." "Se acceptă! Dar nu-ți fă nici o speranță! Nu e nimeni *tîmpit aicea* să creadă istoria ta cu estrada."

Și mă trimise jos în celulă, unde căzui într-un somn greu.